

Vas Gereben
A régi jó idők

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 323 0

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

VAS GEREBEN

A RÉGI JÓ IDŐK

Regény

Tartalom

1809.	5	1836. Egy ember, kit a bot nem fog.	224
A szántódi rév	22	Az új nemzedék.	229
Még mindig 1809.	25	Romlásnak indult...	236
Patriarkális élet	28	Egy ember, ki a jég hátán is meg akar élni.	244
Én nemzetem, zsidó népem!	47	Leckék a magyar magánjogból.	250
Aspern.	53	Odább, odább	253
Szántay és fia.	58	Az alföld.	258
A majoresco.	69	Ráró.	264
Beteljesedett.	75	A Verbung.	268
Meglátszik, mely tejből lesz túró?	78	Tervek.	274
Pálinkás zsidó, cigány koma.	87	Virrad, haladjunk!	277
1816. Egy újdonsült nemes ember.	98	Nem adózunk.	285
Két asszony.	110	Az elszórt mag.	290
Az alku.	118	Keserű csöppök, mint orvosság.	293
A Simonyi-huszárok Bécsben.	124	1840. A hála.	297
Korán meglátszik, mely tejből lesz túró.	147	A forgandó szerencse.	302
A khaosz.	154	1844. Pozsonyi napok.	306
Egy nagy szélnek a szele.	168	A titok hatalma.	310
Elpazarlott erő, de mégiscsak erő.	173	1847-1848. Képtöredékek.	315
A nagy szél.	182	I.	315
1825-iki országgyűlés.	189	II.	315
1830.	198	III.	316
Tujder uram nevelőintézete.	199	IV.	316
Egy installáció.	206	V.	317
A pipagyújtó-csárda.	213	1848. A citromország.	318
A huszár.	221	A csillagjárás.	322
		A megérett gyümölcs.	333
		Befejezés.	336

1809.

Nékünk csuda dolog a mit elbeszélék
S aki még elhinné, az is ritka lélek,
De még az ilyen is a fejét csóválja,
S egy-egy ejnyét nem is állna meg a szája.

Úgy fekszik ott Tihany a Balatonban, mintha a Bakony a vízbe tartaná a lábát, csakhogy az már régen ott van, be is gyöpösödött, ahol fölverhette a fű, mert bíz ott olyan kemény is akad, hogy a szikrát a taplóba üthetnénk.

Régi már a híre a tihanyi révnek, s akkor is megvolt már, mikor ez a mi dolgunk kezdődött, s a tihanyi parton egy szűkes tanyában éppen annyi helye maradt a révésznek, hogy ő maga leányával belefért a házba.

Nem mondom, ha a leány feleség lett volna, hogy a falat kijebb nem tolná, mert van olyan asszony elég, kinek nemhogy a szájában férne meg a nyelve, de sőt a házkerítésen is túlér, de így, ahogy mondám: az öreg révész leányával meglelte a helyét.

A konyhaajtó kitértogatót a vízre, s azon át belátunk a tűzhelyig, melyen egy háromlábú serpenyő alatt vígan durrogott a venyigeszál, s a lefödött serpenyőben sercegett a forró lé, melybe bizonyosan halat dobált a szakácsné, mert a pikkelyek és halhólyagok még azon nedvesen heverték a ház előtti gyöpön.

A tűzhely mellett áll a révész lánya, kitekint a túlsó partra talán, s amilyen nagyot néz az a két öreg szem, azt hinné az ember, hogy a túlsó parton is van tán egy bogrács, azon tévedt el. Oly mozdulatlan áll, mintha oda ásták volna, a két kar egybefonva, míg az arc elmélázgatva is olyan kipirult, hogy valami fakó városi lánykának így nézvést is orvosságképp lenne, szépnek pedig éppen oly szép, mint mikor az ember szépségnek okáért, amilyen magának legjobban tetszenék, elgondolna egyet.

A tóban messziről látszik egy sötét pont, az a városi szem persze majd kapkodna a messzelátó után, de a szegény ember gyalogszemmel is meglátja a kompot, s amint menését egyik partról a másikra veti szemmel, – látja, hogy az Tihany felé evez.

Arra nézett a lány, talán tovább is azt nézné, de a gőz a serpenyőben összegyülekezővén, a fődőnek rátett tálat bőfögtetni kezdé s erre a lány megkeverte a halat, melynek illata szétcsapott a konyhán.

A ház előtt egy megvásott malomkő dúcba illesztve, megterítve állott, három tulipános tányér a szokott rendben osztozkodott meg a helyen, s a szűknyakú kulacs bizonyosan csordultig van borral, különben a szegen lógna, s nem szégyenkednék a tányérok közé.

A komp vitorlájában megfeküdt az alszél, s az egész terével könnyen úszott Tihany oldalának.

A serpenyőt lehúzta a lány a tűzről, – csak úgy félszokról csapott feléje a meleg, s így a hálnak megmaradt a leve, – a lány pedig kiállt várakozni.

Kék szemével benézett a vízközépre, olyan váróra áll a képe, – szinte látszik rajta, ha még úgy is idább segíthetné a kompot, odakiáltana: jöjjenek kelmetek!

Odább-odább lépett, mint akit tudtán kívül küld odább az indulatja – várni, maga sem hiszi, hogy lép a lába, keresztülfutott ereiben a vér, melynek a legmelegebb csöppje kiült orcájára, – most gyónja meg önmagának, minő kín a legény után várni, s ha most megkapnád e gondolatnál, mikor az az uralkodó vér is még ott ül az arcon, – ne kérdezd meg, miért pirult úgy el. Megéhezted a természetet titkát, s gyönyörűséged az, hogy az a lány felelet helyett sírva fakadjon?

Parthoz zökkent a komp, messziről hallik az öreg révész hangja, – öreg ember szájából érthetőn van mondva, s amit mond, a többi nem is mondja, hogy hiszi, hanem teszi a tennivalót, mert az öreg nem azért szokott valamit megmondani, hogy arra visszafeleljenek, s aki kötekedni merne vele, hátán vinné el az evezőlapátnak helyét.

Amint terelgeté, helyreállíták a kompot. A többi közül kilobogott egy pörge kalap tolla, melyet midőn meglátott a leány, mintha haza kiáltanak, visszafutott a serpenyőhöz, melynek födelét egy torkos macska régen karmolgatta.

Hadd szaladjon, – tudom megbánta, hogy a ház elé kiállt, de ha ki nem állt volna egy kicsit, azt is csak sajnálná. Messze volt még a part, nincsen oly hosszú nyelv, mely pletykájával idáig elérne, s ez nem olyan virág, mely a maga lábán a harmadik szomszédba szalad, az ilyennek látásáért a szerető legények szívesen megmásszák a túskekerítést is.

Az öreg után ballagott a többi, – ami cipelni valója volt az öregnek, azt a tollas kalapú legény félvállon emelte, s mikor mindannyian a révészházhoz értek, egy torokkal jó estét kívántak az öregnek.

– Fogadj isten! – válaszolt az öreg, lehúzódván a terített asztalhoz, a többi pedig, fiatalok, vének, körülbelül húszan a gyöpre heveredtek.

Miska öcsénk – a tollas-kalapos – a tarisznyákat, szűröket, a tarisznyákat beaggatta a konyhába, s ezen nessel közelebb került a leányhoz, s míg az a serpenyőt befödötten kézre fogta, hogy az asztalra kiviszi, egy „jó estét” után futtában is összenéztek egyszer.

Tudom, könnyebb lett volna mondott szóból egyet-mást érteni, – de minthogy a nyelve nehezebben fordul az ilyen embernek, – látással beéri, s ha nem mondja, – látja.

– Fogjunk hozzá – szólta az öreg, körülnézvén Miska és a leány után – együtt, míg melegében érzük! Elhelyezkedett a három ember, tudnivaló, hogy az öreg elől, jobbról-balról a leány és Miska, kiről még annyi mondani valóm van, hogy ő fogadott fia volt az öregnek, csikós a somogyi oldalon, s ha ideje akadt, az öreggel egyszer egy hetében átjött a kompon.

Az öreg jó szemmel nézte a gyereket,... ha egy pár nap nem láthatta, volt már akkor küldözgetés: izend meg mikor jössz,... hiába ne várjak! – így beszélt az öreg, de a leány akkor is várt reá, mikor nem izente.

Minden falatjuknál átnéznek egymásra, mintha a levet egyik a másiknak tányérából meregetné, de ha jól vigyáznánk, azt is észrevennők, hogy Miska egy izromban úgy átbámult, hogy kanalával nem tányérában, hanem az abroszon kotorászott, mit az öreg csak úgy messziről sandított, – nem mondta, hogy látta, – de nem is búsult érte.

– Hínánk kelmeteket – szólta azonközben az öreg a közel heverőkhöz – de a hányan vagyunk, kóstolóra is kevés lenne ennyi!

– Köszönjük kelmed kínálását – feleltek vissza a gyöpről – van a tarisznyában.

– Csakhogy áthozott bennünket, révész bácsi – vágott közbe egy bajusztalan legény, – mert ha kelmed odaát nincs a komppal, ehethénk most sótalan kenyeret, eddig kötélre szedtek volna bennünket a pandúrok.

– Az ám! – kiált ismét egy másik legény, – engem kötözött is ma reggel egy pandúr, hanem nekiszántam magam, s míg a madzagra veszett az esze, addig a lovak alá löktem,... futottam is a kompig, – most már akár éhen-szomjan kitarom a napot.

– Nálatok is kihirdette a pap, hogy a francia az országunkba rontott? – kérdé rá az öreg.

– Hirdette ám – hiszen az volt szerencsénk – mert még a prédikációt sem várta a szegény legény, hanem addig szorongodott a sok vénasszony közt, hogy a tágasra érhetett, a pandúrok az egyik falu végén éppen jöttek, mikor mi a másikon kimentünk, – s talán a tisztelendő urat még benn is kapták a templomban, de hisz ez maradhatott, papot úgy sem visznek katonának, sem a gazdag ember fiát, hanem a szegényét, ha eléri, „fogják”, – mondá egy szusszal az első.

– Most is fülemben a hangja, mikor azt prédikálta ki a pap: hogy a franciák mindenünket föleszik.

– Az urak pedig azt mondák, hogy: „igaz”! – toldá meg a másik.

– Hát azt nem mondta a tisztelendő úr – jegyzé meg az egyik beszélgető – hogy ki-ki fontolja meg a dolgot, s magáét védelmezni menjen.

– Jól van, jól – mondja a harmadik – akinek van, védelmezze,... mit bánom én? nekem nincsen, az apámnak sem volt.

– Hát az enyémmnek volt? vagy hogy nekem van-e? – kérdezé most amaz.

– De azt mondd meg – rivalkodék az utolsó – nem vagyok én zsellér édes apámmal együtt, ...mi?

– Tudom, tudom, – szólt rá a kérdezt.

– No ha tudod, – hát mit védelmezsek én? talán azt a rossz malacot, a mit beteg édesapám madzagon legeltet, hogy az őszig csontra nőjön anynyit, mennyire egy kis bilingézett kukoricán ráférjen a télire való zsiradék, – azt védelmezsem, – úgy-e? Hiszen ha észrevevesszük, hogy Tihanyban a francia, míg elérne mihozzánk, egy körömig úgy megesszük, hogy a franciának a szagát sem hagyjuk.

– Jól van, jól, – szólt ismét az első – de én mit szóljak? Édesanyám vak létére télen-nyáron csak abból keresgél, hogy a rokka talpát rúgja, ha én nem vagyok kenyérkeresője, kívülem annyi ivadéka sincsen, hogy valamelyik koldulni vezesse, hát én miért védelmezem a másét?

– Mind igaz az, ki tagadja – szólt valahára az is, akihez a többi beszélt,... hát én nem hét árvának vagyok-e a kenyérkeresője? – s utánam a legnagyobb gyerek is akkora, hogy ugyan a többi közül legnagyobb kenyeret kér, meg is eszi, de dolgosnak csak annyi, hogy a szekérre fölül, s ha a két ló húzni akar, csettegni tud már. Ha engem most katonának visznek, ki hallgatja el azt a szörnyű sírást, a mit ez a hét gyerek tesz?

Lassankint egymásra bámult valamennyi, az öreg révész könyökére dőlve, egy helyre nézve piszkálgatott a villával, míg a heverészők közül később egy öregebb szólamlott meg.

– Hát én mit beszéljek? – mondja panaszos hangjával, – ennek a falábnak csak nem volt édesanyja az anyám? – s ha szegény volt, kincset nem köthetett nyakamba, de mikor születésemkor meghalt, épkéz-lábbal hagyott, – tettem, vettem velük, a mit tudtam, meg is házasodtam, s alig voltunk két hónapig együtt, katonának fogattak el az előljárók. – Jött-ment vagyok, azt lármázták, – csak az a rongyom van, a mit magamon viselek, – uccu fogd meg, el veled fegyver alá, amint hogy el is vittek. Mire haza kerültem, fiam ugyan volt úgy tíz esztendő, de az egyik lábam a törököknél maradt, lábát aztán faragtam fából, fiam is megnőtt, most meg ezt akarják elcipelni, de abból szent, hogy semmi sem lesz. Inkább agyonverem ezzel a falákkal, mintsem azt tudjam, hogy a szegény a helyett szenvedjen, akinek anyija van, hogy nem is bírhat vele. Ha a koldus imádkozik a jótevőért, sem kezét, sem lábát nem adja oda, a szája pedig egy kurta kis imádságban úgy sem fájdul meg!

Elhallgatott az öreg, falábara az igazit rátette, s a többi fél szemmel nézegette szegényt.

– Hát az urak fiát mért nem kötözik meg? – kezdé rá az egyik ismét.

– Azok nemes emberek ám – felelt rá a másik, – azok egytől-egyig fölállnak most, mint mondják: inszurgensek lesznek.

– Hány meg hány akad most, aki kínjában zsidóvá is lenne, ha nemeségét eltagadhatná, csak hogy itthon maradhatna.

– Szomszédunk az öregapja kardjából dohányvágót csinált, az is elesküdté magát, hogy soha sem volt nemes, s mikor a szomszédok rávallottak, hogy a kardot még az öregapja hozta a háborúból: arra azt hazudta, hogy mikor a katonák masíroztak, az öregapja szénát vitt a katonák után, s az úton találta.

– Az én szomszédom fia pedig – kezdé rá a falábas is – amint szelét vette, hogy katonának kell fölállni – pandúrrá lett ijedtében, s az a pogány legistentelenebb, – az ösmer nálunk minden szeget,... most is az hozta ránk a pandúrokat,... úgy is volt kicsinálva a dolog, hogy a gazdák előre megtudták, azok fiaikat hétszámra is most künn a szőlőhegyen a pincénél tartják, de a szegény hová fusson? Mégis, hogy véletlenül találják a szegény legényt, azt várták, hogy az isten házába takarodjatok, ott akarták elállni az utat, ilyen pogány ám ez!

Elhallgatott a szó, mindenik tovább tűnődött a maga baján, szemük egy irányra vezett, némelyik ültében a maga könyökére dülleszkedett, s nézett olyan keserveset, mint mikor az elkeseredett ember még az isten bosszúját is fogát csikorgatva kéri.

Az alkonyodó nap összeszedé sugarait, s mintha még a szél is kifogyott volna a világból, egy gally nem mozdult meg a fákon, s a megszomorodott emberek lelkén úgy megnehezedett a baj, hogy némelyik sóhajtani sem bírt.

Hátuk mögött hasalt rongyos kék köpenyeg alatt egy alak, ki elterülve a gyöpön, saját könyökeire támasztja borzas fejét, melyet leges-legújában az a szél fésült meg, mely a vízen kapta őket. Kalapja majd egy dobásnyira hevert tőle, mert aligha volt szándékában hamarosan köszöntgetni vele. Fekete szemei merőre kidagadtak, – azt hinné ugyan az ember, hogy az előtte heverő hegedűt szemléli, hanem amint fehér fogai egymáson csatognak, ott lehet az a hegedű, ha csak arra nem tudná használni, hogy káromkodjék vele.

Az öreg révész búsultában elfáradt az egyik könyökére, megfordult, hogy a másikon majd odább-odább búsul, egyszerre meglátta a tálban a maradék halat, meg a cigányt, – odakiált hozzá:

– Tanti!

De a cigány fülét sem mozdította – azt gondolja, nem adná most száz forintért, ha nem éppen ő volna az az ember, akit azon néven kergetnek a katonák, hogy: „Tanti!”

Míg itt méléz, két tarka tehén kullogott elő a hegyoldalból, utánuk pedig egy jókedvű csöngős borjú ficáncolt. Őrzse szakasztóval jött eléjük a kedves állatoknak, de a borjú előbb körülszökte a ház elejét, s a cigánynak kalapját a levegőbe rúgta.

– Lássán, borgyú, lássán, megérem míg, hogy valami bakancsosnak a hátán glédában is látlak, – dörmögé a cigány, utána nyúlván a kalapnak, mely majdnem az orra elé pottyant.

– Egy regementben lesztek akkor, Tanti! – jegyzé meg a révész bújában elnevetve magát.

– Dejsz’ – gazd’uram, nem komponálták ki azt a marsot, a melyiken engem bakancsba húzsnának.

– Hát a franciát ki fogja meg, Tanti? – folytatá a révész.

– El akarnak futni? – kérdezé a cigány.

– Dehogy akarnak – mondja rá az öreg – inkább azok jöttek ide.

– Azs irgalmát – pattant föl a cigány – mért mondják hát azs emberek, hogy most a francsiafutás?

– Majd csak ezután lesz, – toldá meg az öreg – hanem előbb felét agyon kell ám verni.

– Van-e azsoknál valami?

– Kinél ágyú, kinél puska! – felelt az öreg, – de azt el kell tőlük venni!

– Csak besílni tudna azs ember a nyelvin ánnák a francsiának, – egyit-mását majd csak elcserílnink.

– Nem cserélsz ott, Tanti – riad föl az öreg – hanem ha jót akarsz, ütöd, ahol éred őket!

– Soha se bántom én! azsok se bántottak engem.

– De azok ütnek ám! – bíztatá az öreg.

– Hadd üssék azst, aki oda megy, mit dugja oda azs orrát – okoskodék Tanti.

– Ha küldik, – a katona megy, a hová a generális vezet, még te is lehetsz az.

– Márádok én csigány, generális olyan is lehet, aki hegedílni nem tud.

– Nem sok bátorság van benned, Tanti.

– Ki tudja – felelé fektében a cigány.

– Ezt a maradék halat sem mernéd megenni.

– Azsért is megesem – rúgta föl magát Tanti, s a tál fenekéből vígan falatozott.

A tihanyi toronyból lehangzott az estéli harangszó, a vízfenekből kibujkálni látszó hold előmlött az arcokon, s míg az ifjak hanyattfekve nézték az

eget, addig az elkeseredett apák födetlen arca imádkozva hajlott le a mellre... talán a bajok terhét nem bírva már, vagy ha mindenütt van Isten, ott is ahol annyi baj érte a legszegényebb embert, talán azt hitték szegények, minek nézzenek föl a magasba, bizonyosan közöttük van itt most.

Az öreg nagy sóhajtással kelt föl az asztaltól, – mert bizony volt mit emelni azon gondon, mely rá is nehezkedett.

Az öregembert kifelé hívják a világból: jól tudta az öreg is, hogy minden itt marad utána, még kenyérkeresője, az evezőlapát is, de kettő volt, ami még jobban erre a világ felé húzta: Miska és a leány.

Bement az öreg a hajlékba, Örzse utána vitte a mécsest, Miska pedig elgondolta, hogy az öreg nem hiába ment be annyi ember közül, szintén bekísérte.

Az öreg az asztal mellé vette magát, – pipáját zsebre dugta, amit rendszeren akkor szokott tenni, mikor nem akart mesélni.

– Miska! – szólt az öreg ünnepies hangon, megvárva, hogy a gyerek ennyiből is értsen valamit.

– Hallom, apám uram! – szólt a gyerek a szoba közepéről, Örzse pedig a kályha mellől várta a beszédet.

– De csak ne húzódjál messze, édes leányom – szólt ahhoz is – neked is beszélek! – A lány előbbre jött, érezvén olyant, mint mikor az ember a jótól is fél, s mikor az ilyen kis lány egy kérdő szóra szörnyű hamar megvallana mindent.

– Kedves gyermekeim! – szólt az öreg – érzem én már, hogy ezt a világot nagyon zsöllésképen lakom...

E szónál Örzse meg vala ríkatva, s a mécs világánál, mint valami csillogó barázda folyt le a könnyű mind a két orcáján...

– Az ilyen megviselt guba, mint én, vajmi könnyen szakad... – folytatá még odább – háborús világ is van, ki tudja, merre vetődünk el – de mivel most együtt vagyunk, leginkább pedig, hogy még én köztetek vagyok, azt szeretném tudni, ha el kell is mennem a más világra, hogy egymástól hogyan maradunk el?...

– Ha kend meghal, édesapám, – szólt a leány sírva – tudom, hogy én is meghalok.

– Dehogy halsz meg, kedves leányom,... te még arra ráérsz, – hanem azt akarom, hogy ha már apádnak választott az isten, valamiképp feledtemben ne hagyjalak itt!

Minderre keserves sírással felelgetett Örzse.

– ...Ha anyád volna – mondja odább – nem búsulnék, de így kire maradsz? azon tűnődöm most...

Megint nem akadt szó.

– ...Azért édes lányom, ha tudnám, hogy valakit szívelhetsz,... mert én miattam az is meglehetett, ha az úr isten így akarta, hogy néha-néha magadra maradj,... de jóban neveltelek,... nem félek az isten büntető kezétől, és ha – mondom – szívelhetnél valakit,... most mondom igaz, jó lélekkel, hogy miattam vétekké nem válik.

Miska mind a két lábával támogatta magát, de azt hiszem, könnyebben elhallgatta volna a beszédet kulcslyukon által, mint így az öreggel szemközt.

– ...Ki mondta édesapámnak – zokogott a leány – hogy én szerettem valakit? mikor én itt a pusztán egyesegyedül vagyok, édes apámon kívül... mégis mit költenek reám?

– Dehogy mondták, kedves lányom – vígasztalá az öreg, de ha valaki mellett látnálak, jobban megnyugodnám, vagy ha Miskának felesége volna, hogy oda küldhetnék,... ez csak apád lenne helyettem is, talán szeretne is.

Megdöbönt a lány, s talán jobban félt, mint előbb.

– Eddig még nem mondta kend, – szólta Miska – hogy házasodjam meg, aztán kend nevelt föl, Örsét is hát ki szeresse jobban, mint én? azért míg én élek – édes apám – ne féltse kend Örsét, ha csak katonának nem fognak odaát.

– Édesapám is halódní akar – zokogott a leány – ha még Miskát is elviszik,... hová leszek akkor?

– Ez az én bánatom! – szólta az öreg, de mielőtt folytathatná, bejött a cigány az üres tállal, a szóba kiáltván:

– Soha se búsuljon gazdram! ha én ráértem volna felesíget venni, nem futottam volna én át ekkora vizsen, mint a Balaton.

– Hát mi jót tudnál, Tanti? – kérdezé az öreg.

– Csak azt, hogy ezsek a bibástok nagyon hamar saladtak a templomból, pedig azt is prédikálta a pap, hogy kinek felesíge van, azt nem vihetik el.

– Nos aztán?

– Nos aztán, hát mírt nem szólsz te Miska... fordult a cigány a legénynek, – hát ki danolta azt a nótát:

A tihanyi révés lánya,

Az a sivem tulipánja.

Na, tagadd! 'Sz a múlt vasárnap egész íjjel azt huzsattad velem, no hát besílj magad, vagy hogy behozzam a hegedít?

– Ha eddig van – szólta Miska a bámuló öregnek,... ha kelmed akarja, van Tihanyban elég pap, ne búcsúzzék kelmed, hanem Örsét adja nekem.

Örzse nem mert a legényre nézni, könnyűi ugyan pörgének, hanem ez az utolja még sem olyan *keserű*, mint az eleje volt.

– Örzse lányom! – szolt az öreg – magad vagy itt köztünk lány, téged kérnek itten!

– Úgy kihegedilem a lakodalmat, hugám – szolt bele a cigány – hogy a fogas hal is kifekszik a partra!

– Szólj leányom!... rajtad áll a dolog – bízta az apa.

– ‘Sz én nem parancsolhatok kednek édesapám – mondja Örzse szemlesütve – hogy adjon kelmed oda.

– Hol az a hegedű, cigány? – derült föl az öreg – itt ma kézfogó van!

Egy kis rövid nóta után meglepte őket az éjfél, s az öreg nyugalomra vágyott.

Elvégződött a szó, mindenkit nyugovóra vert az elfáradás – és mindenki lefeküdt a maga fájdalmával, várván az édes álmot, ezt az istenáldást, hisz nem volt még oly nagy fájdalom s oly megríkatott szem, mit az álom meg nem vigasztalna.

Másnap korán a tihanyi tetőn volt az öreg. Egyenesen a kolostorba ment, hol az akkori szentmártoni apát és a veszprémi püspök a szűk udvari kertben sétálgattak, beszélgetvén az időkről, mert ha szabad szakaszunk címére visszaemlékeznünk, éppen a nevezetes 1809-ik esztendő vala az.

A kertnek középútját összemért léptekkel járta át a két főpap, arcukon ott ült az a böcsületes aggodalom, mely csak a magyar ember lelkében terem meg, ha a hazát veszedelem éri.

Egy nyomtatvány volt a főpapok kezében, – nehézséggépen nyomott annyit, mennyit egy ív papír a maga formájában a rányomott betűkkel nyomhat, de melynek szavai egy nemzet közé voltak dobva, bírván annyi csáberővel, mint a csalómadár hangja, és hogy bizonyítványul maradjanak egy nemzetnek, ha lenne idő, olyan óra, melyben saját tetteire hivatkozni szükséges is lenne.

Az a papír Napóleon nyilatkozványa volt a magyarokhoz, ígervén annyit, minél többet nem ígérhetett volna, ha jó lélekkel meg tudná is adni.

Ez nagy szerencsétlenség! – kiálta föl az apát.

– Csak már magyarul ne volna – mondja a püspök. – Hisz a madarat saját hangján csalják lépre... Büntetné meg az isten az olyan magyart, ki most ilyen munkára beszegődik, mikor tudja jól, hogy olyan ez ami fajunk, hogy még a mérget is könnyebben megissza, ha magyarul kínálják be neki.

– Tömérdek olvasója leszen neki – mondja az apát.

– Milliók – reverende barátom.

- S ki merné megmondani, mi lesz ennek vége?
- Én csak aggódni tudok most, – mondja a püspök.
- Ezzel nem leszen segítve, – felel az apát.
- De mit csináljunk?
- Imádkozzunk a nemzetért.
- Reverende! ez már az utolsó dolog, itt tudnunk kell, mit hiszünk magunkról, s ha már annyira vagyunk, hogy csak még imádkozni tudunk, én sírva mondanám: orate fratres!
- Hisz én nem akarok kétségbeesni, – mondja az apát.
- Úgy tehát, – ketten vagyunk, kik e nemzet jövődjét hisszük.
- Én vagyok a harmadik, – mondja egy szálás öregúr, kinek nyakába nem tudott annyira beülni a vénség, hogy a főt meghajthatta volna, fehér üstökéből keveset tépett ki az idő, piros arcán a bú nem sokat vásított, hanem annál inkább rajt volt az a régi jó tekintély, mely előtt a tiszteletet el nem tudná tagadni az ember, – és szinte kezében marad a süveg, míg az öreg maga nem mondaná az ilyen magamféle süldő embernek, hogy: *édes öcsém, tedd föl!*
- Isten hozta, isten hozta! – üdvözlék őt a főpapok, s mindjárt körbe fogják az öreg jószágdirektort.
- Búsulunk – mondja az apát, a beszéd fonálára kívánván vezetni a vendéget.
- Sírva vigadni, vigadva sírni – szólt bele az öreg.
- S mit gondol, direktor úr, – kezdé ismét az apát – hogy melyik alkalmazható ránk?
- Az idő mondja meg, – szólt az öreg, – csak azt sajnálom, hogy kölcsön nem kérhetek vagy negyven esztendő, na, de éljenek mások is, én már eleget éltem a jó hitnek, ... mások azt egykor nem pusztán hinni, hanem tudni fogják.
- S mi az a jó hit? tán direktor úr beállt már franciának? – kérdé a püspök.
- Bocsánat, méltóságos püspök – én nem engedem *kibérmáltatni* magamat a jó magyar hitből, melyben *keresztelkedtem*.
- Bár valamennyien így gondolkoznának!
- Legtöbben így, ... de főleg magamért jótállok, engem sem török, sem tatár, sem francia ki nem gombol a magyar mentéből, egyébiránt is azt mondom erre a dologra nézve, hogy kész bolond a francia, ha azon hitben van, hogy a magyarnak másképp egy csipetnyi hasznát tudná venni, mint ha magyar marad. A magyar, amint elszegődik, otthon felejtí minden böcsületét, ... gaznak való csak és szemétnék aztán, de jónak nem! ez az én meggyőződés, ez pedig úgy benn van véremben, mint héringben a só, hogy kimoshatatlan.

Kezet szoríta a püspök, az öreg direktor pedig folytatá.

– Ha nem csalódom, méltóságok a francia proklamáción tűnődnek.

– Itt van! – mondja az apát.

– Már láttam – felele az öreg.

– Nos, mit mondunk hozzá? – kíváncsiskodék a püspök.

– Szép ígéretek, mindenesetre, – s ha a 96-iki franciák teszik ezt a látogatást, mikor még a fél világot nem hazudták tele: minthogy nálunk megterem az olyan ember is, ki a bolondot könnyen hiszi,... most egy pár millió okvetlenül hinne a cifra beszédnek. Most azonban az egyszer megment az isten, hogy a magunk kárán tanuljunk.

– Bár túl volnának már ez időkön – véli az apát.

– Ne siessünk,... ne siessünk – mondja az öreg, – én vén fejemmel azt látom, hogy ezen időkben tömérdek megtanulandó van. Történnék dolgok körülöttünk, melyeknek magva marad, mely, mint a sáskatojás – évek múlva is kikél.

– S az lenne? – kérdi a püspök.

– Kell-e nagyobb, mint hogy a megyei tisztviselőség eszeveszetten bánik a néppel, – pedig a nép a kovácműhelyekben és a malmok alatt olyan dolgokról beszél, melyeket ha már ki nem vehetünk a szájából, legalább okosabb volna a derest és a kalodát valahogy ellopítani, vagy a belső kerítés mellé tenni, a helyett, hogy most minden dibdabságért a parasztot ráhúzzák, legtöbbsnyire olyan dologért, mely végtére is bocsátandó vétek, például, hogy az apa védi és dugja a fiát, mikor a katonát *kötéllel* fogják.

A püspök másfelé kívánta terelni a beszédet, mert tudta, hogy az öregnek voltak olyan időbelátó kedvenc eszméi, s a jövődőlés csak akkor volt kedves, bármely időben is, mikor valakinek éppen szája ízére volt.

– Tehát újabb csapatgyűjtés vagyon elrendelve?

– Még pedig nagyobb az eddigieknél,... s amint tetszik tudni, a nemesi fölkelés is el van rendelve, de már fogamatba is van véve.

– Na tehát a nemzet ereje mutatkozik – szól bele az apát.

– Én az ellenkezőtől félek, – mondja az öreg.

– Hogyan? – csodálkozáék amaz.

– Mert nem tudnak velök bänni! Így fogyasztják el a harcvágyat, s e nép természetes elemével ellenkezőleg a harcot egykedvűen veszi, pedig volt idő, hogy a magyar kész lett volna azért is verekedni, hogy nem verekedhetik.

– Hát a soreszredek? – kérdi a püspök.

– Ó,... megbocsát méltóságod, ha azon hitben vagyok, hogy ha e faj végképp meg nem szégyeníti is magát a harcban, de rossz jövődőlő legyenek, ha mondom, hogy e csatázások kínosan fogják velünk éreztetni, hogy a besorozott katona is tudja, hogy itthon alig hagyott egyebet, mint a

porciós könyvet, papot, tanítót, baktert, kanászt, földesurat, s minden olyant, aki pénzt kér, szerencséjét nem keresheti a paraszt, *mert telkéhez van kötve*, s ismét nem szabadulhat máshova, mint a templomba, – s urambocsá – én még jobban megdöbbenek, ha a korcsma helyett a templomba menni látom, mert a korcsmában leissza a bút, de a templomban néha úgy elmondja az istennek a sok bajt, hogy némelykor hangos szóra fakad, pedig ha nem feledi, rosszabb leszen egykor a francia ármádiánál.

Nem tudott a társaság fölvidulni, sötétek voltak a képek, s a napi események által az idők oly izgalmasak, hogy boldog boldogtalan szomorú képpel járt, a szegény arról törődött, ami nincs: a gazdag pedig a meglevőn bánkódott.

– Per amorem Dei! – kiáltott föl a püspök.

– Még búsulni sem tudunk a magunk nyelvén, – szólt az öreg.

– Mikor úgy nyelvemre jár az a diákszó, pedig Festetics Györgynek rég megfogadtam, hogy papi dolgaimon kívül nem említek egy szót, vagy inkább kimosom utána számát, ha egy diákszó kicsúsznék rajta.

– Éppen a grófnál valék.

– Mit csinál? – kérdik a beszélgetők.

– Éppen egy sajtáságos jelenetnél találtam a grófot, Berzsényinek kétezer forintot küldött egy ódáért, s Berzsényi visszaküldé azon mentegetéssel, hogy ő ezt meg nem érdemli, hanem a Georgiconban gazdasági kérdés jutalmául tűzi ki.

– Sajtászerű helyzet – mondja a püspök.

– Talán megbántva érezte magát Berzsényi? – szól az apát.

– Nem tudom megmondani, hanem a gróf szokott modorában azt mondja a kasznárnak: „Tudtam, igenis, hogy én vén számár vagyok, igenis,... tüstént vigyen a kasznár úr a kétezer helyett tízet, igenis, és mondja meg, hogy ne haragudjék a tekintetes úr, igenis, majd a Georgicon számá-
ra magam tűzök jutalmat, igenis,... ezt a tízezeret pedig a kasznár úr ott-hagyja, igenis,... különben elcsapom, igenis!”

– Originális ember! – kiált föl a püspök, mire az apát megrántá figyelmeztetésül, hogy az öregúr sem állhatja a diákszót.

– Mea culpa, mea culpa! – mondja a püspök, vervén a mellét.

– Igenis! igenis! én vétkem, azaz hogy a püspök vétke az a sok diákszó, – mondja hátuk mögött Festetics – mire általános öröm lépé meg a beszélgetőket.

– Bár csak a gróf ne hallotta volna, hanem ez egyszer még bocsánat.

– És ha még egyszer hallunk egy diákszót?

– Büntessenek meg, – mondja lelkesülten amaz.

– Azon napra elveszük tőle a püspöki pálcát!

– Nem bánom – szólt szívesen nevetve a püspök,... s minthogy reggeli-re csöngettek a klastromban, az apát házigazdai nyájassággal hívta a föl-ső szobák egyikébe kedves vendégeit, hol Festetics az öreg direktornak nyújtá olvasás végett Berzsényinek ódáját, mit az művészi erővel szavalt el, s midőn a bevégzett szakok után a lekötött figyelem a hallgatókban szóra nem talált, az öreg jóízűen mondá:

– Uraim, olyan nyelv ez a mienk, ha magam vagyok, néha magamban is beszélek, csak hogy halljam! De fájdalom, környezetemben nem akadok posztóruhás emberre, ki fele gondolatját diák szó nélkül tudná elmondani, nézzék csak méltóságtok – mondja az öreg, ügyvédünk ilyen levelet írt tegnap nekem magyarul:

Dne spectabilis!

A regitlationalis processusnak proceduráját in paribus lecopiálva humillime submittalom, mit quo otius revideálni méltóztassék, s ha lehet, valami favorabilis occasioval usque diem 24-tam hujus remittálni szíveskedjék.

Item a gallusok invásióját recentissime hallom...

– Elég, elég! – kiált föl a püspök, – ez valóságos istenkáromlás, így elpusztítani egy nyelvet!

– Statáriumot kellene hirdetni az ilyen beszédre, – bosszankodik az öreg.

– Beszélni sem tudunk! boldogságos isten, – mondja Festetics olyan keserű hangon, mint egy százados fájdalom.

– Deus omnipotens, miserere nobis! (Mindenható isten, irgalmazz nekünk) – szólt a püspök szorongatott kebelével, s a diák szavak föleleveníték a hallgatókat.

– Bocsásson meg méltóságos püspök – semmi kifogásunk az érzelmek, hanem annál nagyobb a diák szó ellen, tehát a püspöki pálca huszonnégy órára mienk.

– Legyen! – mondja a püspök, – csak tudjátok hasznát venni, bár érzékenyebb büntetést adnátok.

– Egy ember kívánna a méltóságos püspök úrral beszélni, – szólt egy bejelentő cseléd, mire a vendégek tréfásan összenéztek, s mintha mondanák, hogy mi vagyunk a püspök, egyszerre kiáltának: Hadd jöjjön be, – s egyet a püspök felé mosolyogtak, ki ugyan megcsóválta fejét, de arcán derűtség mutatkozott, s nem kívánt ellenszegülni a jó barátok ártatlan tréfájának.

Bejött az öreg révész, látván az ösmert urakat, mindjárt az ajtónál megállt, nehogy alkalmatlanságukra legyen, s minthogy a püspök elébe ment, annak kezét megcsókolta.

– Ne bántsa öreg! – szabadkozék a püspök, de a révész szóközben már régen elvégezte.

– Mi újság, révész gazda? – kérdi az apát.

– Újságot mondjak ilyen uraknak? én? ki napestig a vizet verem ötven esztendő óta?

– De annál több emberrel jön össze a két oldalról – mondja a direktor – azoktól csak meghallhat valamit.

– Jobb szeretném, ha nem hallanám, nagyságos uram, azt tartom: egy embernek elég volna kettő helyett egy fül, azt is inkább tartaná bedugva a mai világban.

– A franciákról beszélnek úgy-e? – kérdé kíváncsian a gróf.

– Az is odakeveredik a sok szó közé.

– Mi híre van a franciáknak?

– Hogy nyakunkon van, – veszett volna az országában, most nem telne az embert fegyver alá.

– Aztán fél, öreg? – kérdi a direktor.

– Ha félnék, nem volnék révész, uram, ilyen bolond vízen, mint a Balaton, mely szél nélkül is megháborodik.

– Valakinek csak el kell menni az országot védelmezni – mondja a gróf.

– Igaz, méltóságos uram, hanem ha olyan ember megyen el muszájból, aki mikor hazajött, nem tudja, hogy mit védelmezett, pedig vagy keze vagy lába maradt el: ugyan keserves szemekkel néz ám arra, ki az erdőket bújta, mikor háborúba kellett volna menni.

– Na, de hisz a nemesség is fölkelt most.

– Van miért, méltóságos uram,... s tán nem véték szómmal, ha kimondom, hogyha az a fölség nem bír a franciával, s ez a baja – hallgassa meg a mi bajunkat is, aztán akkor mondja meg, hol az az ellenség: tudom nem élődik rajtunk.

– S mi bajuk van öreg? – kérdi a püspök.

– Meggyónni sem merem.

– Ki tudja meg, ha nem szólnak? Néma gyerekek az anyja sem érti szavát.

– Jó az isten, jót ad, – szólt bele az apát, nagyon is tudva, hogy az öreg révész mit gondolt, ösmerve őt hosszú idő óta, megkérde a révészt:

– Mi járatban fáradt föl a hegyre?

– A méltóságos püspök úr, hogy így éppen kézen van, azt gondoltam, nem bántom meg szómmal, ha esedezni merek,... egy örökben tartott fiam

van, azt akarnám mielőbb asszony mellé állítani, s nehogy húzódjék a dolog, még mára vagy holnapra az esketőre engedelmet kérek.

– S nem gondolt az ország bajára, öreg, hogy most lakodalom juthat eszébe még?

– Értem, mit mond méltóságos uram!

– Annál jobb, úgy maga is tudni fogja, hogy a kötelesség elől elvonni valakit vétek.

– Igaza van a méltóságos püspöknek,... minthogy azonban a világon egy árendás kunyhón s egy lányomon kívül egyebem nincsen, ki veszi le rólam az én apai kötelességemet?

– Míg él, senki, – mondja rá a püspök.

– Méltóságos uram, ezt a lányt most férjhez tudom adni, tetszik tudni, furcsa portéka a lány, néha ugyan kéri, máskor pedig kínálva sem kell senkinek, s én azt hiszem, hogy az ilyen vén fejnek nem sok várni valója van ezen a világon.

– Furcsa dolog éppen a katonaszedés idején.

– Nemes legény kéri? – kérdi az apát.

– Nem nemes az, méltóságos urak.

– Na, most olyan időket élünk, hogy eltagadja némelyik szívesen, – jegyzé meg a püspök.

– Aki pedig nem az, nem vállalja magára szívesen, méltóságos uram.

A gróf félre húzá az öreg direktort.

– Uram! beteg ez a nemzet, ha még a veszedelem sem tudja fölverni, ez az eltompulás, midőn a veszedelmet ily nyomorúságosan várja!!!

– Gróf úr, én nem hagyom figyelem nélkül az állapotokat,... a hadjárat alatt folytonosan vigyáztam a népet, mely e harcot egykedvűen nézi.

– Fájdalom, míg a török háborúban dühödtté tudott lenni.

– Mert az a kegyetlenség harca volt, s a legbensőbb önvédelem kényszeríté ellenállásra, s nemcsak vagyont, de nőt, apát, anyát és gyermekeket kelle védelmezni.

– Hát most?

– Tegyük példát, gróf úr, van-e valami félteni való? – mondja az öreg ismét a püspökhöz fordulván, ki a révésszel tanakodott eddig.

– Révészgazda, – fél-e a nép a franciától? – mondja meg igazán.

– Ha meg kell vallani – mondja az öreg – *nem is nézi ellenségnek.*

– Azt, ki fegyverrel jő?

– De azt mondja a nép, hogy csak a gazdagokat bántja, az urakat, papokat, de a szegénységet nem.

– Esztelenül hiszik, édes révészem... az ágyú nem itcés üveg, hogy két sereg egymást kínálgassa vele, az ágyúgolyó pedig nem ered szóba a

katonával, hogy ki volt apád? vagy hogy magad ki vagy? hanem csinál sántát, bénát, ahol éri.

– Magam is azt gondolom.

– No, lássa,... hanem kérdem, ha ez a francia megmondaná végképp, hogy mit akar? azaz például azt mondaná: minek áll utamba a magyar?... én úr akarok lenni a világon, de előbb el a láb alól a magyarral...

– De már, uram... – szól közbe a révész.

– Hadd mondjam odább, – szólta a direktor – ha mondom, azt mondaná: hogy el a láb alól a magyarral... vagy úgy eltagadja magát...

– Én nem, uram...

– No, hiszen én sem,... hanem csak mondom, ha megparancsolná, hogy aki egy szót szól...

– Azért is tág torokkal beszélnek!

– De parancsolna ám!

– Annak aki szavát fogadná, de nem nekem!

– Hát az a nagy francia sereg!

– De, nagyságos uram, ha összeállunk, mi is el tudnánk nyújtózkodni olyan hosszúra, hogy azt a francia sereget végig érjünk.

– Öreg, öreg, hová beszél magáról, ilyen ősz fejjel?

– No már igaz, hogy fejemen a dér, de nagyságos uram, könnyebb puskát is láttam én, mint az evezőlapát, s ha más nincs: az is jó lesz.

– Na! mi ketten talán még elmennénk.

– De a többi sem marad el, isten szenthároms... jaj! mit is mondok, – szól az öreg a püspökre nézve, míg a gróf lelkesülten kezét szorítja a direktorral, ki éppen sűgva kérdezte a grófot:

– Mit szól méltóságod?

– Még megélünk... lehetetlen elvesznünk – kiáltott föl a gróf, visszavezetvén az öreget a másik beszélgetőhöz.

– Mitevők legyünk hát? – kérdi a püspök a révésztől.

– Szinte megbántam, hogy kérni jöttem, mikor legényembernek egyéb dolga akad most, mint feleség után bolondulni.

– Nem úgy, öreg,... – mondja a direktor – még talán nem vagyunk egészen a végső végén, aztán ha rákerül a sor, a feleséges ember is üthet akkorát a francián, mint a nőtelen, legalább a feleséges tudja, hogy kiért kell agyonverni.

– Hát szólhatok, méltóságos uram? – kérdi félbizalommal a révész.

– Nekem meg van kötve a kezem...

– Tudtam, hogy hiába jövök.

– Ki tudja! – mondja a direktor – csak nem kell abbahagyni.

– Már nem merem kérni ő méltóságát – szabódék az öreg – ha meg van kötve a keze.

– Ahogy vesszük, öreg, holnap már én is megengedhetem, de ha ma akarja a dolgot, úgy ez uraknak is van beleszólásuk.

– Mi pedig megengedjük – szólának a körülállók, mire a révész köszönő arccal felelt az uraknak.

Elment az öreg révész,... az együttmaradtak összenéztek, kiki megtalálván a gondolatot, melyen leginkább meg tudott nyugodni.

– Tehát van mégis valami kincsünk, – mondja a gróf.

– *Nyelvünk* – mondja a püspök.

– Most pedig az a legfőbb, hogy a *népnek* valahára ne csak *országga* legyen ez a föld, hanem *házája* is.

A szántódi rév

Meg volt az istenáldás, az esküvő is megtörtént vendéghívó nélkül, tanúképpen ott álltak a somogyiak, kívánván azt a jót, amit mindenki magamagának is azért kívánt, mert nem volt.

Tanti a templom egyik szögletébe húzódott, hegedűje nyakába kapaszkodott, ösztönszerűleg érezvén, hogy amit plébános úr most nagy áhítattal mond, hogy a körülállók mind ríva fakadnak: végtére is neki kell azt helyrehegedülni.

Saját bánatával elvesződve, kínosan nézett körül, nem akadna-e valami vénasszonyra, ki hamar meghalom fejében megesküdnék vele, hogy a katonafogdozás elől kármentőben volna, mert elgondolta pápista-fejjel azt a maradék kis katekizmust: ha szükségben minden ember *keresztelhet*, mért nem lehetne, hogy szükségben meg is *házasodjék*.

Elvonult a menet, lógosnak utánuk ment Tanti, s ami kis ennivaló került hamarjában a révészpanyán, Tanti annak is csak maradékát ette.

Még néhány napig élődött Tihany oldalában a menekült nép, utóbb híret vették, hogy a fogdozás elmúlt, az öreg révész is útnak ereszté lányát, egy láda holmi mellé egy apai áldás, s ennyi terével valamennyien a kompan elhelyezkedtek.

Csöndes volt a víz, evezni kellett.

Tanti a komp orrába helyezte a hegedűt, nem volt irgalom, s egy öles evezőt nyomtak markába, mit ő csak úgy kínálva meregetett a vízbe, mintha leves után nyúlna.

Vidámabb volt a népség, mint néhány nappal előbb, s ráértek kötekedni a cigánnyal. Bízatták, hogy az evezőt mélyebbre eressze, de ő csak úgy fogta azt, mintha ő volna a nótárius, és a nagy kalamárisból instanciát írta.

Közepén lehettek a Balatonnak, s amint a cigány köröskörül átnézte a vizet, olyant borsózott a bőre, hogy ha valaki nem unná a fáradságot, akár szemenként fölszámlálhatja a hátát. Tanti eddig is csak korszóból itta a vizet, még pedig kínjában s amint elgondolta, hogy most a közepén van a Balatonnak, úgy megkívánta a szárazföldet, hogy kostolókép megennék egy holdat.

A sima víz fölszakadozott, a hullámok, mintha veszekedő gyerekek volnának, egymást kergeték, mintha egymást mosdatni akarnák, dühödni kezdett a víz, holott egy árva szellő sem ért hozzá.

Az öreg révész fejébe húzá süvegét, a kormányt jobban kézre vette, Pista pedig feleségét biztatgatva munkára inté a társakat, kik szó nélkül is megértve a veszélyt, evezőhöz láttak.

Néhány pillanat alatt a *hármás hullámot* verte a vihar, s az egész vízmente „*kecskézett*”¹ s itt-ott egy ijedt „uram Jézus” riasztá föl a rémülő népet.

Ölbe kapta a vihar a kompot, s csak az isten mentette meg Tantit, hogy ki nem rázódott a kompból, most már kereshetné az ember ölkelmét ott a siófoki parton, hol az a gyönyörű fekete porzó van, meg sem gondolná valaki, hogy az írást cigánnyal porozta be. Legfőlebb négy-ötszáz esztendő múlva, ha valami kutató vegytanár kezébe kerülne az az avult papír, meg csak az akadna nyomára, s mutatná föl Tantit, a *pulverizált cigányt*.

Reszketett, fázott félelmében, és csak vigasztalásul sem gondolt a poklra, hol legalább azt remélhette volna, hogy *fölmelegedhetik*.

Még egyet kanyarult a komp a viharban, s valamelyik bordája oly nagyot reccsent, hogy még az öreg is az istenhez kiáltott, hát még Tanti? ki meglátván éppen a tihanyi templomtornyot, istennel kibékülő szándékkal nyöszörgé magában.

– Devla!... csak most mehessek ki a partra, akkura viaksgyertyát mártatok, mint a tihanyi torony!

Mintha feleletet küldene az ég, a komp két erős hullám közé csapódott, s a reccsenés még nagyobb volt, mint az előbbi, mire Tanti meg nagyobb ijedt, s minthogy eszébe jutott, hogy a tihanyi templomnak két tornya van, már a másikért is akart ugyanúgy akkora szál viaszgyertyát ígérni, mikor elkiáltá magát az öreg:

– Szórjatok ki mindent, ami nem ember! – mire néhány gondolat alatt négy lovat, két kocsit, s az ifjú párnak minden vagyonát a tátongó habokba vetették.

Tanti nagyot ijedt,... eszébe jutott, hogy a *tót nem ember*, és elrémült a gondolatnál, hátha ezek a boldogtalanok: ráfognak, hogy a *cigány sem az...*

A lovak a menekülés ösztönével kapálóztak a part felé, a kocsik rögtön a vízbe mélyedének, a tulipános láda pedig még néhányszor búcsúzólag bukott föl a hullámokból. Az emberek egy tömegbe szorultak a kompan, mint a megriadt nyáj, Tanti kétségbeesetten kapaszkodott a tömegbe, káprázó szemekkel nézván ki a folyton dühöngő viharba, mely eledelül kocsit, lovat, ládát kapott, még sem lakott jól, mert mintha *cigánypecsenye* után folya a nyála, egy-egy hosszú nyelvű hullámot vágott a komp felé, s itt-ott éppen Tantit nyalogatta, ki ha most sóból volna, mint Lótnak felesége, a

¹ A hullámvásznak egy neme.

víz már szépen elolvasztotta volna. A komp a szántódi rév felé csapódott, hol a víz a tihanyi szoros miatt úgy is legbolondabb, aminél közelebb valának a parthoz, – a vihar, mintha adósságot kérne ki a kompból, fokont-kint megzaklatá őket.

A kétségbeesésnek is megvannak ösztönei, rokonszenv, barátság és minden keresztényi fogalom elfoszlik: csak az önmentésnek egyéni ereje küzd még.

A boldogtalanok egymást löködék, hogy a komp terhe szabaduljon, s minthogy mindenki menekülni vágyott, a védelem is erőfeszített vala.

Senkit sem tudának a vízbe lökni, ez elkeseredés az öntudatot újra fölizgatá s még egyszer volt egy közös gondolatuk, s valamennyi torok ordítá:

– Lökd ki a cigányt!

Szegény Tanti,... ő csak a maradék falatot kapta mindig, s most mégis őt akarják kidobni először.

És így lesz megmagyarázva ama nagy szó: *hogy az utolsók lesznek elsők.*

– Lökd ki a cigányt, – ordíták újra, s a hány kéz volt, utánacapott a kék köpönyegnek, melynek szintén az volt a baja, mint az egyszeri *híres ködmönnek*, hogy gazdája is benne volt.

Tanti csak a vizet látta, ami vér volt benne, azt késheggyel sem találád meg benne.

– Lökd ki a cigányt, – ordíták harmadszor is, és már a komp oldala fölött lebegett a kék köpönyeg, a Tanti oly nagyon elhalaványodott, hogy a legjámborabb szent is megesküdne rá, hogy ez nem cigány.

– Ne bánts, – riadt közibük az öreg révész – *vagy meghalunk mind, vagy egy sem* – s ezzel intve Pistának, a hajó köteleit a derekukra csavarva ugrának a vízbe.

A fiatal asszony térdre hullott és Istenhez imádkozott, míg a kétségbeesettek magukhoz térve nézik az arcokat.

Pista a komp mellett küzdve feleségének áhítatos arcára figyelt, az öreg biztosan küzdött, s a cigány újra éledett.

Az öreget fönn tartá a *hit*.

Az ifjú párt a *szeretet*.

S míg a többi kétségbeesett, a cigánynak mi maradt volna egyéb, mint: a *remény*.

Ne kínlódtassuk őket.

Megmenekültek!

Még mindig 1809.

Nagyságos uram, a kastély melletti mezőséget a nemesség számára foglalták le, ott tanulnak.

– Ki tanítja őket? – kérdi a direktor.

– Egy öreg kapitány és egy fiatal hadnagy a *regulárisoktól*; már két hete vannak itt.

– Adatott nekik ispán úr mindent, ami a kommodi... (üsse meg a mennykő a diákszavát) ami kellett nekik?

– Semmi sem hiányzik, nagyságos direktor úr.

– Sohase *direktorozzon* engem ispán úr,... mától fogva kormányzó vagyok.

– Amint méltóztatik parancsolni.

– Nem parancsolat ez, hanem nyelvünk regu... (üsse meg a mennykő,) akarám mondani: nyelvünk ezt szabja elejbénk; azaz hogy (már miért is nem lehetne ebből egy hozzá illő szót csinálni?) no, mondom, hogy ez *szabály*, érti-e, ispán úr, mi az a *szabály*?

– Értem, igenis: szabály annyit teszen ezután, mint *regula*.

– No csak ne csavarja vissza, ispán úr,... a *regula* lesz ezután *szabály*.

– Értem, nagyságos úr, lesz még valami parancsolat?

– Csak gazdálkodjanak az urak,... háborús világ van, minden szál szalmának hasznát veszi az ember.

– Éppen akartam mondani, nagyságos uram, hanem elkonfundálódtam.

– Már megint diákizál lánchordtát – hát nem tudja másképp mondani?

– Engedelmet kérek: akarám mondani, hogy szénánk és szalmánk innen-onnan nem lesz, ha így megy!

– Mi történik a szénával, szalmával?

– Isten úgy segítjen,... még elmondani is röstellem, – mondja az ispán elkomorodva.

– Nos, valami szerencsétlenség történt, ispán úr? – kérdi az öreg, segíteni akarván a dolgon.

– Bár inkább elégett volna még a lábán, – zúgolódik amaz.

– Megpenészlett talán?

– Még az sem volna oly nagy baj, alomnak tán még használható volna.

– Hát mi történt vele? – békételenkedék az öreg.

– Én meg nem mondom, nagyságos uram,... mert engem megöl a szégyen és a bánat.

– A patvarba!... csak nem futhatok a szomszédba, hogy ott kérdezzem meg?

– Nagyságos uram!... bocsásson meg, ha meg nem mondom, hanem jöjjön el, s nézze meg maga.

– Menjünk tehát – mondja az öreg egy hosszú, ezüstgombos nádpálcát vevén kézbe – hanem ha nekem diák szót kever mondásába, végigverem ezzel a bottal.

– Hej! kedves nagyságos uram, – szívesebben kiállnám én nagyságodtól azt a nádpálcát, mint amit mi most látni fogunk, bár meg ne értem volna ezt soha.

– Menjünk a kastély felé – mondja az öreg – hadd lássuk, mit tudnak már az új katonák.

– Magam is éppen oda vezettem volna nagyságodat. Ezzel kimentek, s az öreg tele gyanítással, anélkül, hogy a valóra akadna, korához képest nagyon is sebesen ment, s néhány perc alatt a kastély melletti téren voltak.

A kastély mellett álldogált a két tiszt, s nem sokára megtörtént a találkozás, megjegyezvén, hogy az öregúr tekintélye csakugyan itt sem veszíté el a hatást, s a két tiszt eddigi lármázó hangjából, az ispán csudálkozására, valamivel alábbhagyott.

A társalgás német nyelvre tért,... az öreg semmi esetre sem oly vadállat, kit én most valami idegenfalónak akarjak bemutatni, azért a társalgási nyelv megválasztása igen könnyen érthető okból a németre esett.

Az ifjabbik tiszt nagyon elemében volt, ha tréfálhatott, s az öregurat éppen jókedvében lelte.

– Nos, mit mondanak, uraim, tanítványaikhoz?

– Jók lesznek ágyúötletékné – nevetett a hadnagy.

A kapitány jóízűt kacagott a hadnagy úr megjegyzésének, s ez az öregurat igen elkomolyította.

– Pedig uraim, azt hinném, hogy e néppel az ellenséget is meg lehetne verni.

– Ha az a deresre feküdnék – nevetett a hadnagy, mi a kapitánynak már kevéssé, az öregnek pedig egyáltalában sehogy sem tetszett.

– Attól függ uram! – okoskodik tovább az öreg – hogy milyen vezetőjük lesz.

– Vezetheti valaki az ökröt – nevetett még vadabban a tiszt.

– Uram! én a történet lapjaira merem utalni az urat.

– Ejj!... históriát könnyű egy pocakos kalamárishól kiírni: aki írja, nem félhet, hogy a szó elsül, mint az ágyú, habár hazugságot írnak is.

– Megenged az úr, ha mondom, hogy máshol is van história, nem csak nálunk.

– Mit tudnak máshol Magyarországról? – veté vissza a hadnagy.

– Már uram, ha nem tudnak,... – jegyzé meg az öreg... – az nem a mi szégyenünk.

– Majd vesződik valaki ilyen vad néppel, minő ebben az országban lakik – nevéte tovább a hadnagy, – nézze meg az úr ezeket a barmokat, most fogadjunk tán nekik professzorokat, hogy beszélni tudjunk velük? hisz ha szólok nekik, hát szájátva bámulnak rám, aztán mi most két hét alatt tanítsuk be, mikor azt sem tudják, merre van *halb links, halb rechts!* Hanem nem is vesződünk ám: íme látja az úr, az egyik lábra *szénát*, a másikra *szalmát* köttetek a marhának, hogy arra fordulni tudjon.

Az öreg odanézett s rögtön megérté az ispán panaszát, maga is elkecseregett, máskor talán könnyeket hullatott volna, most az elkecseregetés küzdött benne.

– Uram! – mondá aztán – az úrnak megbocsátható e vétke: *mert e népet nem ösmeri*, melyben, fájdalom, olyan furcsa erények is vannak, hogy a száz botot nyögés nélkül kiállni dicsőnek tartják, de ha már annyira vagyunk, és még hasznát akarják venni e népnek, ám ha kell, a fegyelemért verjenek mindenikre száz botot, s én mondom, az a száz bot nem tesz annyi kárt, mint ez az egy szál *szalma!* Alácsszolgája!

Hazament az öreg, gondolatai össze-vissza tolakodtak agyában, végre az öreg kapitány is azt mondá:

– *Ezzel a néppel nem fogunk franciát!*

Patriarkális élet

Kedves barátom Dani!

Grófomat várom, nem hagyhatom bolondjában a jószágot ilyen háborgós időben, különben nálad volnék, és legutóbbi ódádért agyonszorongatnálak. Édes barátom! de boldog ember vagy, aki úgy ösmered édes nyelvünket, hogy nem szorulsz idegen mankóra, hogy eszed járásának szavakat találj.

Eszembe jut az a mese, mikor a szajkót áruló fiút egy hebegő úrfi megszólította, mondván, hogy a szajkó már ügyesen be-be-beszél, mire amaz azt felelé: Ha csak úgy tudna beszélni, mint maga, mindjárt kitekerném a nyakát.

Oh, barátom, könyörülj rajtunk, kik csak höbögünk azon nyelven, melyen te oly dicsőn írsz.

Hogy levelemet be ne piszkoljam, külön papírra fölírva küldök vagy harminc diákszót saját fordításommal, lehetetlen hallgatnom embereim beszédét. Válaszodat kérem, addig is gondolj rám, öreg barátodra, ki házasságának éppen ötvenedik esztendejét üli ma. A viszontlátásig barátod

Szántay Zsigmond, jószágkormányzó.

Kívülről: „Az úrnak, tekintetes Berzsényi Dániel úrnak.”

Eközben bekopogtat valaki az ajtón.

– Szabad! – kiált az öreg erőteljes hangon, mire belép egy hajlott korú megöszült pap, a helybeli lelkész, s úgy látszik, az öregnek jó barátja, mert egymás nyakába borulnak, amint tudniillik a tisztelendő úr elvégzé azt a köszöntést, mely a levélben is érintett alkalomra vonatkozott, aztán pedig jó kedéllyel beszédbe eredtek.

– Hát, Zsiga! tudod-e mi újság? – kérdi a pap a házi urat.

– Előre is félek, hogy rosszat mondasz, édes Józsim talán csak nyakunkon a francia.

– Maga még nem, hanem a szele, gondold csak, barátom,... bejött a módí.

– Meg is ütheti a guta, – csodálkozék amaz – még az hiányzott.

– Pedig itt van! – míg te az alsó jószágokon valál két hónapig, addig mint a járvány szétfutott a környéken mindenféle francia szokás. Van már módí szoknya, módí fejkötő, módí cipő, módí kendő, meg a jóisten tudja, hányféle módí, mert aki most két hónapja vett valamit,... az már

avul, megint újat találtak föl Párisban, most meg az a *módi*, s akitől telik, megveszi.

– De a férfiak csak nem bolondultak meg?

– Hellyel-közzel! mert az asszonycseléd addig rimáncodott, hogy levette az urát lábáról, éppen most hallám, hogy Tamási Ferkó barátunk felesége is egészen a módinak adta magát, s ami több, gondold el, tegnap láttam kocsikázni őket, és...

– Nos?

– Bíz ő kelme maga a jámbor balfelől ült, az asszony pedig jobbról!

– Na, lánchordta, ha ide jön, le is ütöm sarkantyúját a kordováncsizmáról.

– Hohó! kedves barátom,... vége a sarkantyús kordováncsizmának, olyan stibliket visel a bő lábravalóhoz, hogy olvasva elmenne akármi zsidónak.

– Fölfordulunk, barátom! nyelvünket agyongyötörték, mielőtt azt helyreigazítaná néhány becsületes ember, íme még ruhánkból is kivedlünk.

– Ne búsulj, öreg, hadd hulljon ki a férgese, tudod, hogy isten nagy próbának teszi ki választottait, nem szabad kétségbeesni.

– Jó, jó! édes Józsim, csakhogy még ráért volna az idő, s én nem szeretem, hogy vén fejjel még ezt is megértem. Istenem, mi van még hátra?

E szónál bejött az öregasszony, tisztességes magyar szabású selyemruhában és csipkés főkötőben, aztán köszöntvén a lelkészt, félig tréfás, félig komoly hangon ekképp szólítá meg az öreget:

– Kedves öregem! isten jóvoltából megértük házasságunknak ötvenedik esztendejét,... amint a régi szokás tartja, a házasfeleknek ilyenkor ami kívánni valójuk van, mindenik előadhatja, s ha megegyeznek egymás közt, jó ha nem hát – nem tudom igaz-e? még el is válhatnak.

– Ejnye, édes banyám – vágott szóba az öregúr, – bizony azt hiszem, valami kérő ólálkodott a ház körül, mikor én az alföldön jártam.

– Ki tudja! – mond mosolyogva az öregasszony.

– Bár csak tudtam volna, kedves Zsuzsim, legalább a mentémet helyrerángattam volna, de bíz azt gondoltam, hogy amúgy is jó lesz, s íme hogy megijesztesz.

– Ijesztés, nem ijesztés, apjukom, – szolt az asszony némi komolysággal, – nekem ezen a napon három kárnivalóm van *kendtől*, s kereken ki mondom: ha nem teljesíti kend,... isten úgy segéljen, nem tudom mihez kezdek.

– Csak ki vele, édes Zsuzsim – a bögrét is elhúzzák a tűztől, ha nagyon forr, – mondd el csak szaporán, hogy nagyon meg ne ijedjek, mert akkor talán hatfélét is kérnél.

– Az első az volna, édes apjukom, – mondja az asszony – hogy ezután én is azt mondhassam kendnek, hogy *Te*, nem pedig *Kend!*

– Ezt már tudom, édes Zsuzsim – mondá meggondolva az öreg – hát a másik mi volna, hadd hallom azt is?

– A második kérésem meg az volna – mondja egyet megnyugodva az asszony – hogy... ezután... én is... a... láda fiába nyúlhassak, mikor akarok, – mondja az asszony az utolsó szavakat egymás hátára sietvén, hogy hamarabb künn legyen lelkének egész terhétől.

– Hm,... hm! – dörmögött az apjuk, még mindig egyforma kedvében, s minden további megjegyzés nélkül rákérdi: – Hát, a harmadik kérésed mi lenne?

Egyet, kettőt, de tán hármát is köhögött az asszony, utóbb aztán nagynehezen az is kijött, azaz hogy amint maga mondá:

– A harmadik kívánságom volna, hogy mivel... most már... mindenfelé... az a *módi* (hallod öreg? *módi!*) mikor kimegyünk valahová kocsin,... hát én üljek... *jobbfelől*.

Itt elakadt a szó, s az öregasszony remegve várta a szót, mint mikor a barát föladja a penitenciát.

Szántay Zsigmond úr egyet gondolván, ilyenformán felelt az asszonynak.

– Édes Zsuzsim! ami első kívánságodat illeti, hogy ezután ne kelljen engemet megkendezni, hanem *tenek* szólíthass: vigye patvar, legyen meg a kívánságod, ötven esztendő óta csak összetörődhattünk,... szólíts tehát *te*-nek.

Egyet megnyugodott az öreg, kevés váratra azonban megint szóhoz kapott.

– Második kívánságod az volna, ha jól hallám, hogy ezután a ládafiába nyúlhass, amikor te akarsz,... édes Zsuzsim, ne legyen panaszod, vénségedre most már úgy sem pazarlanád el, nem bánom, legyen meg a kívánságod, jól van!

Itt megint megállt az öreg, hanem mintha két engedelemre legalább egy megtagadás is illenék, azt mondja most:

– Hanem ami a harmadikat illeti, erre arra lánchordta *módidnak*, az én házamat, meg az én böcsülettel megőszült fejemet vénségemre meg nem gyalázod, s nekem ugyan *jobbfelől nem ülsz*, ha meg kétszáz esztendeig élnénk is, punktum!

Ez a punktum pedig annyit tett abban a világban, hogy erről a dolgról elég volt ennyit mondani, aminthogy úgy is lett, de azért a két öreg nem hogy el nem vált, hanem úgy megülte az ötven éves menyegzőt, hogy maguk is örvendeztek bele.

Ilyen emberek éltek akkor.

Szent István idejében ilyenekből kerültek ki az akkoriban úgynevezett eleven szentek.

Ezeket ugyan nem nevezték el szenteknek, de annyit mondhatunk, hogy tetőtől talpig becsületes emberek voltak. Jaj be nagy kár, hogy az ilyen ember meg nem marad magnak.

De hogy ismét helyreigazodjunk, kezdjük ott, ahol elhagytuk a dolgot, azaz hallgassuk, mit beszél Szántay Zsigmond és az öreg pap?

Ami Tihanyban beszédtárgy volt, elmondta már, most a tisztelendőn volt a sor.

– S te mikor jöttél meg? – kérdi Szántay Zsigmond.

– Éppen tegnap, egy részét a nemességnek Budára kísértem, egyúttal megtekintém a tábort.

– Hát Kisfaludyt láttad-e?

– Legtöbb időmet vele töltöttem, amennyit tudniillik üres idejéből elszakaszthatott.

– Nos, hogy érzi magát?

– A főhercegnek kedvence lőn, annyira hogy egy munkának írásával bízta meg, mely egyenesen a kormány magánhasználatára volna alkalmazandó.

– Ezt már szeretem, hogy olyan embert kérdeznek meg, aki olyan igazat mond, hogy kész hasznunkra válik,... tudom örül.

– Örülne, ha sejtelmei rosszat nem gyaníttatnának véle.

– Mi a manót!

– Sem többet, sem kevesebbet, minthogy a nemesi fölkelést haszon nélkülűlinek látják.

– Boldogságos isten! s nem jut eszükbe 1741, mikor Mária Terézia Pozsonyba jött közibünk, hisz mint fiatal legény, magam is ott valék. Hej, barátom Józsi, hogyha nekünk akkor nincsen oldalunkon a kard, nem lett volna mit kirántani a legelső szóra. Mi mentette meg akkor a trónt? nem az, hogy született katonák voltunk? s nem kellett előbb szénát, szalmát lábainkra kötözni, mint most. Bizony, bizony mondom, jobb volna, ha míg lábainkkal vesződnek, arra buzdítanának, hogy azt kell ütni, aki szemközt áll, majd aztán, útközben hamarjában megtanulnánk egy kis engedelmességet és dobszót, de míg mi máson vesződünk, addig rajtunk üt az ellenség: amit tulajdonképp nem bánnék, legalább nem kell utána menni, de amit megeszik, az kár. És íme, majd nem az ellenséget fogják megszasztani, hanem minket.

– Ez politika, mondja Kisfaludy,... de azt is mondja, hogy üsse meg a mennykő.

– És a főherceg ezt tudja?

– Nagyon is... és ami több, keserű összeütközései vannak, de hiába! Károly főhercegen kívül senki sem pártolja!...

– Higgy nekem édes Józsim – kín élnem, és ha neki keseredem, még a franciának szaladok egy rossz puskával.

– Jól mondod, rossz puskával, amilyent tudniillik a fölkelők kapnak. Bu-dán láttam a táborban a kiosztott fegyvereket, egy jó sincsen köztük. Kis-faludy végigvezetett Alvinczy táborán, a generális maga is velünk volt, egy helyütt, midőn megállnánk, szemközt áll egy nemes atyánkfia, s minthogy a generálist néhányan már ismerék, szájról szájra szaladt a neve, s ezért gyanítólag mondja a szemközt álló a generálisnak:

– Kend az Alvinczy?

– Én vagyok, mi kell?

– Kend adta ezt a pisztolyt, a melyiknek még rugója sincs?

– Talán én adtam.

– No hát nem savanyítaná be kend ezt a pisztolyt! – s ezzel nagyot röhögve ment el, a többi közé, honnét elég tisztán hallám, amint mondák: „*bolonddá tesznek itt bennünket*”.

Elhallgatott a két öreg, kialudt a pipa a szájukban, de az a jó magyar vér lángba gyúlt, s ha látnád őket, megesküdnél, hogy de mindjárt lóra ülnek, és az ellenségre mennek.

De szép mulatsága volt pedig ez a magyarnak: *az ellenséget verni*.

Nem is feledkezett meg rólunk a jó isten, akárhonnán egyet csak küldött. Kibúsulván magukat az öregek, megnépesedett az udvar, néhány negyed óra alatt vendégekkel telt meg a ház, lévén tudniillik az az idő még akkoriban, hogy cédulával nem invitálták a vendéget, hanem egy-egy háznép amilyen járószerzáma volt, kocsioldal közé férközött, rávett egy tisztességes ruhát, s elment a jó baráthoz, kinek akkoriban még nem jutott eszébe azt hazudni cselédei előtt, hogy a vendég előtt elzárkózván, szemtül szembe mondja: *senki sincs itthon!*

Amely gazda ilyet mondott volna cselédje előtt, még a cseléd is ott-hagyta volna.

Íme! mennyire kiokosodtunk, mióta bejött a módi, – elnevezték civilizációnak, hogy az ember a cselédje előtt bátran hazudhatik és nem pirul el érte.

Nem akarom összeszámlálni a kocsikat – elég az hozzá, hogy megtellett a ház: s míg az udvaron a sok baromfi sírt-rítt, ordítózott, addig ott benn az igaz barátság kurtán elmondá azt az egy-két szót, ami édes örömeiben nyelvére került, de volt helyette olyan szíves ölelgetés, hogy majd egymásba szakadt az ember, nem lévén semmi híre azon gyilkos

módra kikeményített mindenféle portékának, mellyel úgy kell mostanában bánni, mintha forgácsfánk volna.

Szinte jól esett nézni, mikor egy-egy fiatalabb menyecske és süldőleány a kedves urambátyám karjai közé került, nem nyafogtak és rikogattak úgy, mint a mostaniak, kik azonban úgy négy szemközt most tán mégis szelídebbek, mióta már tudniillik a *módi* bejött, mert a mostani ölelésnek több a nyomtatott históriája, mint akkor. Pedig az akkori fiatal nők, ha a konyhában megfordultak, pirosabbak voltak ám, mint az a lelkem galambom nagyságos kisasszony, ki most fazekait, vagy akarom mondani köcsögeit a tálás helyett az asztal fiókjában tartja.

Egy hajdú készen állt a kefével, hogy a vendégekről leszedje az úti port, ezzel megvolt az öltözködés, de ha történetből előbb künn volt a gazda, s az ölekezés mindjárt első kézből így porosan akadt, csak egyetlen kő sem mozdult meg a szent Gellérthegyen.

Míg a konvenció cigányokat beparancsolta a kisbíró, a lányok és ifjak külön csoportban gyűltek össze,... s az öregek egymásra találtak, az öregek hányták-vetették az ország dolgát, az asszonyok szapulták a vásznat,... a leányok virágmagról s más ártatlan dolgokról beszéltek, az úrfiak pedig beszéltek egymásnak mindenféle tréfát, mert még akkor nem lett volna, ki szemközt mert volna állni egy sereg leánnyal, hogy ott hazudjék nekik csillagról, lilimről meg más mindenféle virágról. Az efféle szavak pedig, mint: bájos körében, kéjdús pillanatok, sóvár vágy, lelkem üdve, szellemek szárnya, sóhaj, és több bolondos szerszámok még valahol Helmeccy Mihály úr fejében nyugodtak, a mi régi zamatos nyelvünk pedig nagyon módjával adta azelőtt a cifra szót, s ebben a tekintetben megvolt az a jó haszna, hogy nem lehetett vele minden bolondot elmondani, mert abban az időben igen könnyen azt mondta volna valami tűzről pattant nénemasszony, hogy: uramöcsém, *de sokat hazudik*; mert amint mondom, ezt a gondolatot sem tudták ám még akkor valami mézesmázosabb formában kitalálni.

Tekintsünk be legelőször is az asszonyságok közé, magunk jószántából szívesebben maradnánk ugyan a lányok között, de már feleséges ember létünkre meg írásközben sem tanácsos a lányokról elmélkedni, mert hiába, – bele talál nézni az asszony az írásba, s még rám fogja, hogy valami kedves arcon akarok ott elmélázni.

De minthogy a lányok nagyon is susognak, hallgassuk inkább az öregebbeket, mert azok már nagyobb zörejjel vannak. – Szántay Zsigmondnak egyetlen fia ült annyi asszony között, s az öreg Schnellerné, még akkoriban javabeli asszony, az iregi ménesmesterné vitte a szót...

Néhány évvel előbb halt meg a jó lélek, annak idejében csinos asszony volt, élt hosszú kort, minőt ritka ember él, mert unokáinak gyermekeit is

látta nagyra nőni, nem volt az a búcsú és jó mulatság, hol őt kifeledték volna. Katonás asszony volt, akár odaállhatott volna akármi ezred elé, amiről az öreg Schneller, jámbor német ember, leginkább bizonyítványt adhatott volna.

– Megvénítesz gyerek! – mondja Szántay Sándornak, ki az *öreg uraságnak* titkára vala, s még nőtelen ember.

– Nem tehetek róla asszonynéném, hátra nem mehetek, mert énutánam is jönnek.

– Jól van, jól, öcsém Sándor, csakhogy nem illik ám már, hogy ilyen bajszos legény csak úgy lógósnak járjon, lánchordta, mert ha már úgy tesztek, hogy olyan kínálva házasodtok, az öregeknek még annyi vigasztalódásuk sem lesz, ha kimennek ebből a világból, hogy marad-e valaki utánuk?

– Ráérek még, édes asszonynéném.

– Érsz az ördögöt – pattant föl az öregasszony – megnőttél öcsém, kenyered is van, köszönd az istennek,... lásd mennyi lány van ott a másik szobában,... hisz nem akarom a magamét kínálni – de már tudod, hogy én olyan szókimondó vagyok, azért mondom neked, te meg mondd a többinek, hogy a leányt nem lehet ám besavanyítani, mint az uborkát, hogy sokáig maradjon, annak is csak legjobb, ha idején megkerül a párja.

– Csak találnék egyet.

– Minden zsáknak a maga foltja, öcsém Sándor – lásd, nekem is került.

– Német a lánchordta, de bezzeg formáltam belőle embert, pedig mikor összekerültünk, az egy drága szót sem tudott magyarul, én meg még anyit sem tudtam németül, azaz hogy én most sem tudok.

– Aztán szerették egymást asszonynéném?

– Persze, hogy szerettük.

– Hogyan?

– Bolond Istók – viszonzá jó kedéllyel az öreg – megöleltük, megcsókoltuk egymást, utóbb pedig az én jó németem nem kapott addig egy harapás falatot, míg meg nem tudta mondani magyarul, hogy mi az, a mi előtte van? – S most nézd meg, olyan magyar, hogy a verbungon is elkelne huszárnak, – azért, öcsém, ne válogass, hanem amint mondják, nézd meg az anyját, vedd el a lányát.

– Úgy, úgy, Schnellerné – mondja a bejövő háziasszony – mosdard meg az úrfit, már én belefáradtam, hanem csak maradjon nekem nőtlen, tojásra ültetem a kamaszt, mint a kotlóst!

– Hallod anyádat, Sándor? – kérdi Schnellerné.

– Régen mondogatja már ezt édes anyám – de még sem nézett leány után, úgy-e?

– De majd én keresek, úgy-e? – csak lesd – mondja az öregasszony – a te pajtásod lesz az édes fiam,... ha olyant választanék, aki téged verne meg, – akkor is az én nyakamra futnál majd.

– Nem is lesz akkor soha feleségem, ha azt akarja édesanyám, hogy én keressem.

– De édes fiam, régen volt az, mikor ölben hordoztalak meg kásával etettelek, s alig hogy három-négy fogad kibújt, rossz kölyök, bezzeg kaparásztál a kanál után, hogy magad ehessél velem. Hát a kanál után ki kapaszkodott legjobban, hogy magad merhessél, csakhogy embersorba férközhessél, úgy-e?... no,... most ott vagy,... s íme visszakéredzkezel ölbel nem szégyenled magad?... talán még kását is kérnél?

Tréfaképpen volt ugyan félig-meddig a dolog, de a hosszú lében, fűszerszámképpen, volt egy kis igazság is: mert az öregek a fiút, ki különben a lehető legderékabb ember vala, házassítani akarták, csakhogy a fiú nagyon is furcsának találta, mikor szülői néki arról beszéltek, hogy a fiúnak is legyen fia.

Ez azonban csak a patriarkális életben volt meg, mikor még nem jött be a módi.

Mi persze, hogy könnyebben vesszük ezt a dolgot, hisz az a tartózkodás kiment a módiból.

Kitalálták tehát kegyetek is, hogy miért vették úgy kézbe Sándort, s amint gyanítható, az öreg Schnellernét meg is kérték a szülők, hogy gyűjtsön a gyerekre.

Nem is volt rosszul kigondolva a dolog, az öreg Schnellerné annak idejében a négyesbe is odadurrogatott, meg az igazat is megmondta, ezért igen gyakran és szívesen kérték meg hasonló dolgok elintézésére. Volt is látszatja az ő befolyásának, mert akiket ő egymás mellé állított, azok aztán mustra alá kerültek.

– Megbecsüld a feleségedet – szokta ilyenkor mondani a férfinak, – mert ha meghallom, hogy ok nélkül zajgatod, majd az udvarodon termek! – Ettől pedig jobban irtózott bárki, mint a fergegetgtől, mert akit az egyetlen úton kapott, szóval azt úgy megvásította, hogy ha pápista volt, bizonyos, hogy kilencszer meggyónta ugyanazt az egyetlen egy vétket.

– Neked meg azt mondom – szólott a leánynak – hogy a nyafogást ott-hon hagyd, a férfi nem ér rá azt lesni, mi bajod: örökké nem ülhetsz ott-hon, mert akkor még inkább ordítanál valaha,... majd megszokol az uradnál: az anyád sem nőtt ki az apád könyökéből. Azért ha szokatlan az új ház, ha benn lakol, meglátod, hogy annak is van fala meg teteje, ne félj, nem szakad rád. Süss, főzz, hogy meg ne ehülj, meg az uradnak is jusson, aztán majd meglátod, – hogy híva se jönnél később vissza.

S mikor a leánynak eleget beszélt, ráadásképpen még azt is mondta:

– Olykor-olykor betekintek hozzád, hanem panaszt ne halljak, azt mondom.

Körülbelül ilyenforma volt a tíz parancsolat, mit Schnellerné a hívek lelkeinek ki szokott osztogatni, ezenkívül pedig mindenki tudta, hogy az öregnek látogatása ki nem marad, – vagy *keresztelésre*, vagy *bérmálásra* jött, ha tudniillik oka volt rá, de ha nem volt panasz, amely eset többször előfordult, mert mindenki vigyázott magára, – mondom ilyenkor az aztán szívesen elbeszélte egyik nénémasszonynak, hogy *ez is az én munkám!*

Úgyszólván minden körnek megvolt abban az időben az ilyenforma *asszonyvicispánja*, ki a környéknek elősmert, bevallott feje volt... A meghurcolt becsület ő hozzá menekült, s jaj volt annak, ki a száján kiszalasztott egy megráगतlan szót, néha az ilyen úgy kiszenvedett, hogy kínjában kérődő állatnak is beállt volna, hogy a kiszalasztott szót újra megráगतná.

Ez egy megszokott hatalom volt, *közbecsülésből* eredt, és élt hatalmával, mely alól elvonulni nem tudott senki.

Lássák önök, az a *tekintélyek* kora volt, melyről azt mondjuk, hogy *lejár!* Fájdalom, hogy lejárt, a *civilizációnak* elbérmált szabadoság szétáradt, s mint midőn Aeolus a szeleket kibocsátotta, teleszított pofából fújták az ordító-vihart, mely hogy megtisztítsa a levegőt, kíméletlen rohanásában minden gyengéd virágot letépett.

A patriarkális élet tekintélyei nem azon kobakok voltak, melyeknek, mint az erdei tuskónak, megvolt a *maguk ideje*, hanem voltak azon érett eszű fők, melyeknek nézését, – kérdő, feddő és rendreutasító szemait nem bírta kiállni a léha nemzedék.

Féltek úgy-e nyomorúk a tekintélyektől, kik ezer olyan dolgot kérdezhetnének, mire felelni nem tudnátok?... Vígán lehettek, mire megvénültök, végképpen vége leszen a *tekintélyeknek*, üres fejetek jót áll ezért, abban már nem lesz megtekinteni való.

Asztalon a leves – szólt a háziasszony, s mindenki helyrehúzódott, néhol a fiatalok közé egy-egy öregebbet helyeztek, hogy szem legyen rájuk, nem mintha szükség lett volna e kármentő gondolatra, hanem azt is gondolták az öregek, hogy nem árt.

Kulcsár uram szakácskönyvében az utolsó falatig meg van írva, hogy milyen volt az akkori magyar koszt, nem akarom leírni, elég az hozzá, hogy jó volt. Könnyen megtörténhetnék, hogy éppen valami éhes diák olvassa most ezt a könyvet, – szegény párát éjjel is ébren tartja az étvágya, mért költögessem föl benne az alvó oroszlánt?

Schnellerné kinézte a helyet Sándornak, s nehogy valamiképp férfiakhoz keveredjék, két leány közé küszöbölte. Nem is volt az rossz hely, magam is odaülnék mindjárt, azaz hogy hova is beszélék anno 1809-ben,

mikor én akkor világon sem voltam, na de azért annyit mégis tudok, hogy az egyik szebb volt, mint a másik.

– Vőlegény van a háznál – kiáltott fel egy dévaj férfi.

– Ki az? ki az? – hangzik mindenfelől a kíváncsi kérdés.

– Találják ki! – ingerkedék odább amaz, mire még kíváncsiabbak lettek, mert a vőlegény igen alkalmas perszóna volt akkor is arra, hogy rovására ötven ember nevésszen egy nagyot. A legénypajtások, mint valami elkárhozott lelket, sajnálják az ilyent. „Megver a feleséged”, – mondja az egyik. „Letéteti veled a pipát”, – mondja a másik. – „Markodba olvassa a költőpénzt”, – ijesztegeti a harmadik. „Megállj csak! – szól a negyedik – majd megtanít az asszony ülni”, az ötödik pedig mást mond.

Azután ha szabódik és azt nem mondám, hogy *nem leszen az úgy!* rögtön fölriad ellene egy *vert had*, amelyik saját magán már tapasztalta, hogy: *deb'z úgy lesz!* Ezek aztán rákezdik: „Jól van jól: – én is így beszéltem!... te sem lész külön ember”, s ha mindezekre még jobban védelmezi magát, utolján még a lányuk is dévajkodik vele. Bácsi! tud-e fésülni? Jöjjön, majd én megtanítom harisnyát kötni. Na, tartsa előbb a két karját: – mire egy csomó pamutot öltenek rá, s vagy félóráig ott állhat, mint az útmutatófa. – „Én azt is követelném, hogy vasalni tudjon” – ingerkedik a másik, míg végre az öregebbek is előkerülnek, s még olyanformával is ijesztik, hogy egy szál cérnára az asztalláshoz kötik, és ringatja a bölcsőt.

Az úristen legyen irgalmas, kegyelmes egy vőlegénynek, az beállt röhögtető masinának, – ha nem szól, akkor is nyaggatják,... s ha meg védelmezi magát, még az is rezzegeti, aki eddig nem szólt.

Ezért nézett körül mindenki oly kíváncsian, hogy ki az a jámbor keresztény, kinek éppen a legjobb étvágyát most lehet elvenni, mikor enni akar.

Éppen Sándor mellett a két nő cincog legjobban, hogy ki lesz a vőlegény?

– Ej, ej – szól az előbbi – a kisasszonyok nem tudnák? holott két testvér létükre köztük ül az, akit keresnek – tudniillik Sándor.

Mikor Péter Krisztust megtagadta, és a kakas a harmadikat elkukorékolta, Péter nem ijedt meg úgy, mint Sándor ama szónál, hogy őt vőlegénynek mondják.

En már próbáltam ezt a mulatságot kétszer, jaj! be megviselt engem a világ, ki dicsérte, ki gyalázta azt a házasságot, melyről mi római katolikusok azt mondjuk, hogy *szentség*. Már aztán nem tudom, hogy nem azt értik-e alatta, hogy a feleséges embernek legkönnyebb alkalma van megérdemelni, hogy szentté legyen, mondom, ezt nem tudom, mert azt sem tudom, hogy hány szentnek volt felesége. Majd ha ráérek utánajárok, még a *mártírokat* is előkeresgélem.

– Sándor a vőlegény!!! – zajgott a vendégség, mire Sándor olyat vörösödött, mint a piros posztó.

– Elvörösödött! – visított a sok lány. – Ni, ni!... Sándor bácsi! – örvendezett a dévaj nép, melynek elég, hogy valaki egy szokatlan színt vegyen föl eddigi formájára, úgy bánnak aztán vele, mintha a lopott portékát kezén érték volna, tagadhatja azt már, mi kell ezeknek egyéb bizonyítvány, hisz most is azt visítják: *elvörösödött*.

Nem akarom elmondani, miként nyaggatták a fiút, elég az hozzá, ha még nem volt szent Sándor, még ebből válhatik.

Sándornak két szomszédja tehát egytestvér vala, szakasztott képmása egyik a másiknak, úgy hogy a festő egyiket a másíkról levehette volna.

Most kezdődnek aztán annak leírása, hogy miben állt voltaképpen az ő szépségük.

Hanem én csak megvallom, hogy ezt a leskelődést nem szeretem, más embernek talán több béketűrése van addig ólálkodni a leány körül, hogy még a lábát is meglátja, s akkor nagy örömmel mértéket vesz neki, nem tudom miképpen, és egész boldogsággal fecsegé el, hogy a lábak csakugyan *picinyek*. Ezeké mekkora lehetett, nem tudom, hogy sántítnának, nem vettem észre, s mindenik meg tudott állni a maga lábán, azt tartom leírásnak untig elég ennyi.

A karcsúságról csak annyit mondhatok, hogy nem az a mostani ideális vékonyság volt, melyet annyi erőlködéssel, mennyivel az ember egy miskolci kenyeret megszegne, ketté lehetne vágni. Ha majd a férje átkarolja egyszer, legalább nem nyöszörög bele.

Az arcokat mostanában halaványaknak szokták írni, némelyik persze olyan, mintha répából faragták volna, – azt mondják, érdekes, pedig abban az időben, amelyik apának ilyen leánya volt, azt mondta a jó barátja: Pajtás, vagy beteg a leány, vagy hogy krétát eszik.

Eleven, piros bíz ez mind a kettő,... mire más azt mondaná, hogy rózsák vannak ott, de csak hagyd abba, kedves barátom, ti messzebb mentek, mint én, mert ti nem elégesztek meg azzal, hogy a szoba falát is berajzoltatjátok – azt hiszitek, hogy kisasszonyaitok is szebbek lesznek, ha egy kisé az arcukat is bemázoltatjátok.

Ti azt mondjátok egy sápadt nőről, hogy minő érdekes arc! Ilyenek a ti nőitek, – az enyéimmel, ha szemközt jött valami jó ismerős, azt szokta mondani: *látom, húgomasszony, friss egészségben van*. Ennyi a különbség.

Ti nem röstellitek a fogakat megvizsgálni, ez pedig a legnagyobb gyöngédtelenség a világon, hogy valakinek a szájába kandikáljanak. Ám lássátok, ha szép kisasszonyaitok ezt oly könnyen megengedik, és én szóról-

szóra elhiszem, mikor azt mondjátok, hogy a kisasszonynak foga valóságos *elefántcsontból* van.

De még az orrnak sem hagytok békét, a ti kezetek szentségtelen, mint azé a nyíri paraszté, ki a nemzeti múzeumban a carrarai márványt tőrónak nézte, s egy bugylit ki is húzott, hogy kóstolónak kikerekítsen egy darabot valamelyik pogány szentből.

Orra is volt mindkettőnek, s a többi szépség mellé az is odaillett.

No a szemük, az már nagyon is szép volt,... ennél többet nem tudok mondani, minek ismét az a baja, hogy az akkoriak nem maradtak úgy veszteg, mint némely mostaniak, hogy első látásra úgy megállják a nézést, hogy ti kedves jó barátim, mint valami tó fenekébe, órákig nézhettek.

Hajuk is szép volt, meg voltak fésülve illendőképp, ámbár ha borzasabbanak volnának, nektek jobban tetszenének, úgy-e? Csakhogy azok nem hányták ám a fejüket, mint némelyik mostani a színházban, hogy akár-hányszor megtörténik, hogy szeleburdiságból a páholy oldalához üti.

Ugy kell neki, s ha annyit kapkodja fejét jobbra-balra a sok arszlán után, fogadom, egyszer még be is töri a fejét. Aztán későn jajgat akkor.

Ezekből tehát tessék megérteni valamiképp, hogy a mi kisasszonyaink mégis szépek voltak, amit abból is elhihetnek, hogy akit én egyszer férjhez akarok adni, – mert az egyik férjhez fog menni nem sokára – annak, mondom, szépnek kell lenni, mert én rosszat senkinek sem kívánok, minthogy magam is rendesen azt kerestem ki, amelyik a legszebbik.

– Elhívasson ám, Sándor bácsi, a lakodalmába, – mondja az egyik jobbról.

– Az én lakodalmamba? – kérdi Sándor.

– Oda! oda!... – tréfálgat a lány, látva, hogy szekretárius uram magamagának is titok.

– El sem jönne, Jolán kisasszony, ha meghívatnám.

– Ha félholt volnék is, fölkelnék, csak azt hallhatnám, mikor Sándor bácsi azt mondaná a pap előtt, hogy *szeretem*,... tudom, súgva mondaná el.

– Azért is nagyot kiáltanék.

– Mekkora? – ingerkedék a lány, mire Sándor is nekibátorodván, némi-
leg szemközt fordult a lánynak, kétségtelennek látszott, hogy egy hangos szót akart mondani, de az is meglátszott, hogy nem egészen a tréfának hangján lesz az mondvá, s mikor az ifjú a fölmelegült érzelemnek hangján a pillanatnyira csillapult csöndben ki akarná mondani a szót, zavartan mondá a lány, kendőjét Sándornak szája felé tartva:

– Az istenért, ne mondja!... *Meghallanák* – súgá odább, s oly lángba borult a két orcája, hogy az előbbeni szónok úr sehogy sem tudá megállani, hogy most meg Jolán kisasszony *pirult el*.

A lány fölijedt,... szép szemeivel merőn a tányérba nézett, hogy egy eláradt könnyet észre ne vegyenek, s ha a vigyázó Schnellerné másfelé nem kapja a beszédet, hangos sírásra fakadt volna az előbb még oly csin-talan leány.

Valamelyik professzoromat nagyon szeretném megkérdezni, hogy mifé-le lelki állapot lehet ez? Hogy nem lehetetlenség azt világosan látom,... s ámbár az is természetes dolog előttem, hogy akinek a tyúkszemére lép-nek, nem akarva is elkiáltja magát,... azért tisztelt professzor, úr, kegyed oly gyengédtelen ember volt, hogy erőnek-erejével én tőlem kérdezte azt, amit ön bizonyosabban és jobban tudott, mint én, engedje meg, ha most én kérdezem azt, amit valóban nem tudok.

Vagy tán ön sem tudja... vagy hogy éppen tagadni akarja ezt: mert az az elpirulás valami ritka dolog,... oh, az úristenre kérem önt,... hadd simul-janak el orcájának tudós ráncai, s ne mondja ki az újabb korra a szörnyű szót, hogy a *szemérem* kihalt már.

Nem! nem! hova beszélek össze-vissza mindent, hisz magam is az újabb kor gyermeke vagyok, részese két tiszta szerelem boldog mosolyá-nak, hisz ha ez arcokat nem látom, nem tudnám oly elevenen elképzelni a múltnak csöndes és romlatlan erényét.

Úgy, úgy! tisztelt professzor úr, a jónak is prédikál a pap a gonoszról, hogy kerülni tudják.

Egyik tál a másik után fordult meg az asztalon, s amint fölebb mondám, nem akarok a konyhaköltészet *babérlevelei* után nyúlni, hadd maradjanak azok abban a pácolt lében, melyben az őzcombokat áztatta kétszer hu-szonnégy óráig a szakácsné, éppen ennek tulajdonítható, hogy az egyik vendég még az ujját is megszopja, mert, vagy illata, vagy az íze esett oly jól neki.

Keresztülmentek az ebéden, s a két szomszéd kezdi hinni, hogy az ő lelkeik aligha nem beszélgettek addig, míg nyelvük hallgatott, egyet-egyét összenéztek, és szinte jól esett, hogy egymás mellett ülnek, a körülülő kaján nevetők, mintha közös ellenség volna, mely ellen összetartva vé-delmezhetnek csak magukat!

Higgyétek meg, hogy e szóztalan beszéd tudná csak megmondani, hogy a mi ifjú uraink minő irtóztató hazugságokat mondanak el könyv nélkül, – mennyiben tudniillik otthon jó előre, mindenféle Aurorák és Almanakokból betanulták a beszédet, annyira, hogy mikor már benn van némelyik a fül-lentésben, a barna kisasszonynak fecsegi el, mi a szőkének volt írva.

Mindegy ők ebből is kilábolnak, mint Hugli, kinek nem volt ugyan diplomája, – amit voltaképpen maga sem tagadott, de azt mondja a furfangos piócadoktor, hogy: *lehetett* volna.

Vége volt az ebédnek, nem mert elválni a két szomszéd, mintha éreznék, hogy ha különválnak, meg lesznek nyaggatva, azért egymás mellett maradának, s a többivel az urasági nagy kert csavargó útjain is együtt tévelyegtek.

– Hát csak eljön, Jolán kisasszony, a lakodalmamba? – kérdé most Sándor.

– Ha elhivat *szekretárius úr*, – mondja a lány a megszokott Sándor bácsi helyett. Sándor észrevette, hogy komolyabb lesz a dolog, mert a lány már nagyon titulázza, s az ilyen megkendezés vagy arravaló, hogy a célzásokat abba hagyja az ember, vagy ha van egy kis oka reménykedni, most verje a vasat.

– Tudom én, hogy nem jönne el – vitatkozik Sándor.

– Azért is elmegyek – mondja a lány fölébredvén a melázásból, szokott jó kedvéhez és a lányoknak oly jól illő kötekedésbe menekülvén – ha meghivat... (*Sem ön, sem Sándor, sem szekretárius*)... – *Ha meghivat!* – mondja rá még egyszer, a megszólító szónak elmaradását pótolni akarván.

– De ha el nem jó *Jolán... kisasszony!* – nyögé utána ezt a strázsának álló hideg szót, mely mintegy választófal tolakodik két bizalmas közé.

– Már hogy tenném azt, hogy el ne jöjjenek? – fontoskodék a lány.

– De nem mer fogadni?... (tudniillik Jolán kisasszony!) mert ezt nem mondta.

– Ha el nem jön... (*ön, kegyed*, milyen jó szó volna most, ha akkor már használták volna.) Ha el nem jön... – okoskodék Sándor... – akkor nem szabad férjhez mennie (tudniillik Jolán kisasszonynak).

– Jó, – nevette a kis lány – itt a kezem! – mit Sándor oly örömmel kapott el, mintha ez a kézadás nem éppen fogadásból menne, s oly élénken megszorítá, hogy sem a fogadást, sem a kézszorítást nem fogja elfeledni a lány.

– De ki lesz a tanú? – okoskodék Sándor.

– Majd én – szól közbe hátuk mögül Schnellerné, mintegy a hallottak folytatásául, – csak hogy édes lányom, ha már ennyibe fogadtál,... tán nem is gondoltad meg, hogy ez a kópé úgy hívat ám el a lakodalmába, hogy te légy a *menyasszony*, s ha el nem jössz: nem szabad férjhez menned.

Egymásra nézett a két fiatal, – tudniillik a *fogadó kezek* összekapcsolódva lévén, s megint nem tudom, mi leszen a dologból, ha a lány anyja szintén ide nem ér, s a zaklatott leány anyja mellé nem menekülhet.

Schnellernének maradt Sándor, s míg a kanyargó utak kivezettek a kertből, maradt idő a beszélgetésre.

– Szekretárius uram – kapott szóba az asszony – legyen ám esze *kendnek*, hogy ezt a lányt megkérlelje, mert láttam ám, hogy az asztalnál azt a lányt nagyon megszorította,... mert ez más dolog ám, mintha papírosra firkált az ember: ha egy disznó esik a papírosra, sebaj, megint kivakarja, de ennyi bolond ember előtt *konfúzióba* hozni egy lányt,... mit mondtál neki? – szólt az asszony a bizalmasabb hangot fogva.

– Magam sem tudom, asszonynéném!

– De pedig tudd, lánchordta kölyke – mert ennyi embernek be nem fogod a száját, mert ezek most már egyébről sem beszélnek, mint hogy te meg a lány egymás után *irultok-pirultok*. – Az az eszeveszett Berky pedig, mint a bakter, minden mécsvilágnál tüzet kiált, már is mondja, hogy így lesz, úgy lesz!

– Csak már édesapámnak ne szólna valaki – mondja Sándor.

– Nem édesapádról van itt szó, hanem rólad meg a lányról, – azért ha a világ nyelvére nem akarod ültetni, legjobb lesz, ha kerülöd, hogy rátok ne bámuljanak.

– Kedves asszonynéném! – szólt fölolvadva Sándor – csak magával tudok én beszélni.

– No hát nyögd ki, mit akarsz, mert itt nem álldogálok veled a kert közepén,... még valami kórságos engem is szóba kever.

– Galambom asszonynéném, csak egy kicsit ne menjen még.

– No hát beszélj szaporán,... látod a többiek milyen messzire vannak már.

– Hol is kezdjem már no?... – ügyetlenkedék a szekretárius.

– Csak az elején, hamar! – aztán menjünk.

– Istenem, csak már tudná asszonynéném, hogy mit akarok.

– Gyere, majd kivetem kártyán,... de itt ne ólalkodjunk.

– Asszonynéném! – kiáltott föl az ifjú olyan hangon, mintha magát bátorítaná – maga oly okos asszony.

- De azt más is mondja, öcsém! azért ha el akarsz bolondítani, olyant mondjál, milyent más még nem mondott.
- Hát nem ért még?
- De azt értem, hogy ha sokáig itt maradunk, elmegy az eszed.
- Inkább segítsen, hogy el ne menjen, mert isten úgy segítjen...
- Amott jön anyád is az urammal,... mondd hamar, mit akarsz, mert az a német, ha meglódul az esze, még itt agyonüt.
- Jaj! csak most ne jönnének.
- Itt van ni,... még utóbb azt mondod, hogy *szere...*
- Az, az! édes drága jó asszonynéném, *szereitem...*
- Engem?...
- Dehogy magát! azaz hogy magát is asszonynéném, hanem Jolánt.
- No, valahára,... megtaláltad a szót,... Szántayné! – kiálta az öregasszonyhoz, gyere csak hamar...
- Az istenre kérem,... csak azoknak ne szóljon.
- Miért?
- Anyám ki talál nevetni.
- Éppen bizony,... azért is megmondom neki is, meg Jolánnak is.
- Nem bánom, édes asszonynéném, úgy... hanem csak... tudja asszonynéném, úgy... jó módjával.
- Eredj, jó bolond! – mondja az asszony, Sándor pedig a kertbe tévedt el. Mire beértek a vendégek, a nap is a hegyoldalba vette magát, – a hosszú asztalt kitették láb alól, s a nagy ebédlőre nyíló szobákban készen állt a banda azon keserves nóták egyikével, melynek hallatára a nevetés kellő közepén is elszomorodik az ember.
- Búsulni valónk mindig volt,... a férfiaknak eszébe jutott a hazai baj, szó-talanul álltak egy csokron, – agyonbúsulták volna magukat, ha a cigány meg nem fordítaná a dolgot, s olyan frisset kapott a vonó alá, hogy még az öregek talpa is viszketett a táncra.
- Szántay Zsigmond még egyszer megpróbálta azt a mulatságot, aminek módját ötven esztendővel előbb ugyan, azon napon nagyon is megadta, – tudniillik hogy a frisset kedves anyjukjával még egyszer eljárta, de mint-

hogyan azóta ötven esztendő óta ugrott át, – az öregúr a lépést úgy megvigyázva tette.

Így is jó volt, és hogy a villámlásnak dörgése is legyen, véletlenül-e vagy készakarva, a lánysergerek közül Jolánt kiválasztván, még azon is pördített egyet, és köszönöm fejében fehér bajusza alól egy csók is került ki.

– Jól volt bíz ez! – kiáltja az öreg, kinek példáján táncra kerekedett a vendégsergerek.

Apja után Sándor kapta el Jolánt, s amit az öregúr lábaival csak formának mutatott, azt a fia cifrára megrakta. Meg kell még jegyeznünk, hogy a magyar ruha közönséges viselet lévén, egy-egy sugár legénynek tánca jól esett a szemnek, kivált, ha a hozzávaló pár is jól meg volt választva.

Körülállták a szülők a fiút s leányt, mindenik szívesen legeltette szemeit az édes magáén, s mintha közös gondolatjuk volna, végtére egyik a másikat dicsérte.

Visszagondol az öreg a múltra, ... átszalad azon sebes gondolattal, a jó napoknál megáll, édes fájó érzélemmel tér meg a jelenbe, nem ér rá búsulni, tudja bár, hogy közel az ajtó a másvilágra, – nem előre, visszanez a maradékokra, szép is, jó is, azt gondolja, megelégedetten megyen el majd nyugovóra, ... kíséri őt a szeretet legerősebb köteléke. – Ez az apák, anyák gondolata.

Az agglegény, mint egy tolvaj megy ki a világból, – időt lopott a természettől, szeretetet önmagától, boldogságot mástól, kit boldogíthatott volna? Míg fiatal volt, élete gonosz volt, mikor megvénült, maga mondja, hogy *bolond volt*. Ki sajnálja? senki. Az ember megbámulta a méhnek hasznos munkásságát, nem meri az állatokkal egybevetni, azt mondja: úgy *hal meg*. Az agglegény, egyet kivéve, nem úgy hal meg!... *döglik*.

Schnellerné a kedves öregeket meglepte a titokkal, és Szántay Zsigmond édes örömeiben még egyszer a táncba keveredett, megölelvén a kedves leányt, ki midőn az apa vállára kapaszkodott, szemeivel a fiát kereste.

– Ne, fiam! – mondja aztán az öreg, – neked adom, öreglegény vagyok én az ilyen mesterséghez, – ezzel az apa kezéből a fiúéba került a lány, és így szemközt nézvéen folytatták édes érzélemben azt a gondolatot, mit a kertben félbehagytak.

Járta a tánc, s mire éjfél felé voltak, már szinte megkuszálódtak a sok táncban, de a zene nem hagyott még békét, valamint a fiatalok is szíve-

sebben voltak talpon, s így a bőgő dörmögése között könnyebben elmondták a mondani valót.

– Alkudjunk meg, kedves Jolán – mondja Sándor, – hogy én magam legyek vendég hívó lakodalmamra.

– Mondtam már, hogy elmegyek – mosolyga a leány – hisz föl is fogadtunk rá.

– Jó,... tehát menyasszonynak hívom meg,... istenemre mondom.

– Azt akarja úgy-e, – hogy otthon maradjak vénlánynak?

– Ha el nem jön,... a fogadásnál maradok.

– Rossz ember, azért sem maradok otthon.

Elvégződött a nóta, és a hosszú asztal benyújtózkodott az üres helyre, hogy a vacsorát lehessen fölrakni, de mindez kurtán elvégződött.

Három asszony húzódott el egy sarokba, Jolán és Sándornak az anyja, a harmadik Schnellerné volt.

– Kedves Szántayné! – beszélt Jolánnak az anyja, Berényiné – sütni, főzni megtanult a leány, a koplalás nem látszik rajta, amint vélem, és abból evett, amit maga főzött.

Ez volt a beszéd folyama,... de hallgassuk még odább.

– Parancsolni még eddig csak tudtam a háznál,... mert bíz én, ha rákerül a sor, hangosan is tudok beszélni, – mondja tovább Berényiné – megszokták a gyerekeim is, hogy akarat csak egy van a háznál, az pedig az enyém, ezzel a példával pedig el merem ereszteni a háztól – s nem hiszem, hogy azt a hírt hozzák vissza, hogy fejes.

– Magam, az igaz, hogy olyan rossz álmú vagyok, nem csoda, hogy előbb fönn vagyok, mint más a háznál, de leányaimat azért nem igen kellett költögetnem, ámbár ha rákerült volna a sor, én bizony nagyhamar megszólamlottam volna! Fonni, varrni is csak tud mindegyik, bíz én ráfogtam őket, tudja is mindegyik, hogy azt a lepedőt viszi el maga alá, amit maga font és maga öltögetett: ha aztán vastagon eregette a szálát, vagy az öltést könnyen szalasztotta, maga nyöghet rajta.

Ilyenekről folyt a beszéd, – az egyik szívesen mondta, a többi szívesen hallgatta.

– Nekem nem adott az isten többet ennél az egy fiúnál, – mondja Szántayné – nem mondhatom, hogy mindig a kezem alatt lett volna, de mondhatom, hogy én sem hízőnak tartottam, míg itthon volt, bíz az meg

volt ütögetve, mert tudja, kedves Berényiném, hogy az a férfigyerek vásott, mint az ördög, fölhasznál a jegenyefa sudaráig is – persze hogy félti az ember, s ilyenkor aztán emlékezet okáért hozzáméri a kezét. De e nélkül ki nevel gyereket? Hideget, meleget megszokta, mert az istenadta nyáron a napon feketedett, úgy hogy fél télen alig vedlette le a nyári kormot,... télen pedig néha úgy jött be a fagyról, hogy majdnem téglázóvással kellett fölmelegíteni. No de ebben sem halt meg, mert hisz amilyen, meglátszik, hogy mennyit nyomhat csontra.

– Elég az hozzá, hogy összevalók, punktum! – fejezte be Schnellerné a két anyának vallomását, és vacsorálni mentek.

– Mi lesz hát anyjuk? kérdi Szántay Zsigmond feleségét vacsora után, mikor a cigányok újra hegedűhöz nyúltak.

– Ha az isten úgy akarja, mint magunk, kedves gazdám, – mi is szeretnénk, azok se bánják, meg a gyerekek sem harapósak, mint láttad, azt tartom, hogy ezek szép egypárrá lesznek.

– Az isten áldása legyen rajtuk.

– Én is azon kérem az istent, – mondja az anya, aztán pedig a mellékszobák rendezéséhez fogott, hogy a lefekvőknek jusson elegendő helyük.

– Hogyan leszünk hát? – kérdi a gazda.

– Az öregek az ágyakban, – mondja az asszony – a lányoknak az ebédlőben a földre vettetek, az a sok gyerekember pedig fekdjék ki a szénára.

– Jó lesz bíz az, gondolá az öreg, s ekképp harminc-negyven vendéget könnyű szerrel elláttak, minden húhó nélkül.

Mindenki megelégedett a maga helyével, pedig olyik legényke méltóságos úr fia volt, s a lehető legédesebb álmodta a szénán.

Furcsa világ volt ez úgy-e?

Mi is volt az?

Nem egyéb, édes jó barátom: *patriarkális élet!*

Én nemzetem, zsidó népem!

Nagyon ugattak a kutyák, mint a pecsenyét, forgattak egy zsidót, ki a kormányzó úr udvarára akart volna régóta bejönni, ha az ebek békét hagynak neki.

– Szalonnát dobj nekik, Jakab – kiáltott egy hajdú – aztán majd beeresztenek.

– Adok üt garast,... mondja a zsidó – csak verje el őket.

– Dehogyan verem el, – tréfálta a hajdú – városban tíz garasért sem láttam ilyen komédiát, mint amit teveled végbevisz ez a hat kutya, azért csak hadakozzál velük.

– Megecszenek – ordított Jakab a kapu sarkából – *megecszenek*.

– Kellesz is nekik, – több húst esznek azok, mint te, ma is a sajtárban hagyták a legjava csontot, – bolondozott a hajdú.

– Vaj mir – ordított a zsidó – mi lesz belülem?

– Mi lenne? – okoskodik a hajdú – zsidó maradsz,... csakhogy előbb kifejtenek abból a bársonyszerszámból, – máskor olyant ne végy magadra, ha drága.

– Thiz garast adok, hajdú uram,... verje el a kutyákat,... adok thiz garast.

– Jobban is tudsz te kiabálni, Jakab, csak ígérj fölebb, – e szónál az egyik kutya már a bársonyhoz kapott.

– Egy húszast adok.

– Mondtam úgy-e? – okoskodik a hajdú – hogy jobban is tudsz licitálni, csak próbáld.

Kétségbeesett volt a zsidó, s ijedtében már azt a bátorságot is vette, hogy az egyik ebre rá akart csapni.

– Az lesz ám még a komédia, ha megütöd – mondja a hajdú – mert akkor tráncsértányéron visz ám haza apád, csak azt üsd meg.

– Két húszast adok, nemzetes úr,... adok három ezüst húszast, – ri-mánkodik a zsidó.

Egyet füttyentett a hajdú, s a kutyák félrehúzódtak, mire a zsidó törölgetni kezdé magáról a halálverítéket.

– Ide a három húszással, – mondja a hajdú.

– Tudtam, hogy tréfál kheed, – mondja a zsidó, esze ágában sem levén a húszasokért nyúlni.

– Csípd meg Hattyú! – szólott amaz a kutyák felé, nem akarván az alkut elengedni.

– Vaj mir! itt a három húszas – mondja, mire a hajdú megint visszarendelé a kutyaribilliót.

Megint kiizzadt a zsidó, a kutyáktól való félelem is hajszolta kifelé a csöppet, de a három húszas is.

– Itt van, – remegett Jakab, – s átadá a húszasokat egyenkint, mit a hajdú egy a kapun bejövő koldus kalapjába vetett.

– Nem volna rajta istenáldás, ha magamnak tartanám – mondja a hajdú. Ilyen pénzem még nem volt, hanem tudd meg, hogy ezt mért fizeted, és hogy a kutyákkal mért viseltettelek meg, legalább ne mondd, hogy ingyen licitáltál a magad fejére.

– Hát mit vétettem kheednek? – szólt Jakab.

– Tegnap azt a „*Pipagyújtó*” csárdát licitáltad el egy szegény embertől,... háromszáz bankó forintot ígértél a fejére, pedig nem mérsz ki tíz akó bort esztendeig.

– Nekem megéri, – mondja kurtán a zsidó.

– Megéri? ha kincset tudsz a ház alatt, ami nincs.

– Ki tudja?

– Tudom én, mert az a becsületes ember sírva cipelte be négy apró gyereket keserves napszámra, ha élni tudott volna, nem hagyta volna el az árendát, amíg bírta volna.

– Rossz bort mért,... mért nem adott jobbat?

– Adsz te majd a kútból, hanem bor helyett lesz ott tanyája lopott lónak és amolyan gazdacserélt baromnak, hogy kössenek föl!

– Mit akar az az ember? – szólt a kormányzó a tornác ajtajából jöve kifelé.

– Nagyságos urammal akharnik egy-khét szót szólni, ha meghallgatna.

– Na, beszélj, – mondja az öreg, megállapodván közte és a hajdú között.

– Ha négyszemközt beszélhetnék a nagyságos úrral.

– Én nem hívtalak ide gyóntatni – mondá a kormányzó – vagy elmondod, amit akarsz, vagy itt maradsz a kapufélfánál, értetted?

A hajdúnak tetszett a dolog, s nagyobb mulatság okáért sorba cirógatta az ebeket, mintha az előbbeni munkáért dicsérgetné őket.

– Félek a khutyáktól, – találá föl magát Jakab.

– Coki láb alól – mondja a hajdú, mire azok megint félrementek.

– Most beszélhetsz már, a kutyák sincsenek itten, – szólt a kormányzó újra.

– Majd nagyon sukhá thart, – véle a zsidó.

– Minél későbben kezded, annál tovább, pedig én teérted vissza nem megyek.

– Ich bitte, gnädiger Herr...

– Tudsz te magyarul is, – azért csak beszélj úgy, ha azt akarod, hogy megértselek.

A pandúr eközben megint a kutyák felé legyintett, hogy vissza ne jöjjenek, mert tudta, hogy a zsidó valamiben töri fejét, ki ő előtte bizonyosan szólni sem mer.

A zsidó nagyon kínlódott, pedig az idejövétel a kínokon kívül három húszasában van, s minden haszon nélkül.

– Kezded, vagy nem? mert én megyek, a kocsi várakozik rám! Adni akarsz vagy venni? eladó semmi sincs, venni meg nem akarok, – hát mi kell?

– Egy planumot akharok mundani.

– Mi az a *planum*? – kérde Szántay a kínlódó zsidót.

– A planum, egy... egy... egy *planum*.

– Most sem értem, beszélj magyarul.

– Es ist ein *Plan*, – fordítá németre a zsidó.

– Én még most is csak annyit tudok belőle, mint előbb: azért ha értekezni akarsz velem, mondd meg magyarul, mert nem érek rá vén fejjel új nyelvet tanulni a te kedvedért.

– Valami nagyon okosat akharok mondani a nagyságos úrnak.

– Ezt már értem, csak a többi mondani valód is olyan legyen, hogy megértsem.

– Oda benn szeretném elmondani, ha meg nem éri, vigyen el az ördög.

Visszament az öreg, megmondván előbb a hajdúnak, hogy kéznél legyen. Ott benn nagy karszékebe helyezkedék Szántay, a zsidó pedig mosolygó arccal várta, míg szólhat.

– Nagyságos úr – szól aztán Jakab, engedelmet kapván a beszédre – nem jöttem öres marokkal, – s eközben egy zacskót tett le az asztalvégre, mit az öreg szokott egykedvűségével nézett.

– Itt akarsz azt hagyni? – volt az öreg kérdése.

– A viláért sem vinném vissza, nem azért hoztam ide, thehet vele a nagyságos úr, amit akhar.

– Ezt már szeretem Jakab, – mondja az öreg, minek a zsidó annyira megörült, ha most valaki megfogná egy helyen a bőrét, mindjárt kiugranék belőle. Azonban ne félj Jakab, szűkebb is lesz az még neked.

– Hát khérem alázatosan a nagyságos urat, én itt egy bútót akarok kinyitni.

– Jó lesz, Jakab, de megfagysz a boltban, mert amit te itt árulhatnál, azt a rongyos zsidótól is megveszi a nép, s ami öregebb kell neki, a városban veszi, mikor gabonát ad el.

– Ne bánja a nagyságos úr, az az én gondom lesz, hogy megíljek.

– De miből? én legalább nem tudom.

– Majd *phálinkát* mérek, – mondja a zsidó.

– Nincs itt, meg nem is lesz itt annyi sánta ló, hogy akószámra keljen, az uraságnak esztendőnkint elég tíz-tizenkét icce, azt a *patikában* is megkapjuk, s ha újesztendő elején hozunk, eltart másik újesztendőig, pedig néha még a jobbágyok marháit is magunk gyógyíttatjuk.

– Majd rákapnak a pharasztnak is, nagyságos úr, fogadom, hogy úgy isszák valamiképpen, mint a vizet.

– Méreg az, Jakab, nem ital: hisz a bélét kirágja az embernek.

– Van elég pharasztnak, nagyságos úr, nem khár értük.

– Hát az nem ember, úgy-e? – kérdi emelkedő hangon az öreg.

– Ember, ember!... mondja a zsidó – hanem azért csak *pharasztnak* – mire az öreg elhalaványodott.

– De csak nem bódult meg, hogy a te pálinkáddal éljen, annyi esze csak van.

– Már az az én bajom lesz, nagyságos úr.

– Mást mondok, Jakab, ha egy zsidófalu volna, s ott egy keresztény sonkás boltot nyitna.

– Megehetné maga, mert nekünk Mózsés azt megtilthatta.

– Mért?

– Mert khüvér éthel, azthán khivált nyáron betegséget okoz!

– Hát a pálinka jobb a disznóhúsnál? – pattant föl az öreg, mire a zsidó nem felelt. – Mózsés uram mért avatkozott a dolgotokba, hogy mit egyetek?

– Mert zsidó volt, azthán nem akharta, hogy a zsidóság elvessen.

– No, én meg azt nem akarom, hogy *a magyar ember vérének* pálinkával rontsátok, azért itt pálinkát nem árulsz, érted? – s ezzel mérgesen föluggrott.

– Hát a zacskót meg sem nézi a nagyságos úr, – ravaszkodék a zsidó.

– Sok van benn?

– Megéri, hogy megolvassa a nagyságos úr, azért khérem, hogy phusztán ne eressen el a nagyságos úr, az a magáé már úgy is, akhármit csinál vele.

Az öregben felháborodott az indulat, leült íróasztalához, egy levelet írt, s midőn készen volt vele, becsöngette a hajdút.

– Tessék parancsolni, – mondja a hajdú.

– Ezt a levelet elviszed az ispán úrhoz, – Jakab is veled megy, meg ezt a zacskó pénzt is vidd át.

– Hát feleletet, nagyságos úr?

– Majd a helybeli ispán úr bővebben tudtadra adja, fél óra múlva magam is ott leszek.

Ezzel a kapunál álló kocsiba helyezkedvén, a gazdaság után ment.

Jakab, mint aki ternót nyert, szapora lépéssel sietett a hajdú mellett, s alig várta, hogy az ispán úrnál legyen.

Éppen otthon találták, el is olvasta a levelet tüstént, olvasás közben az erszényt és a zsidót nézegetvén, ki egész örömében volt, hogy a pénzről is volt említés a levélben, amint tudniillik az ispán úr több ízben a pénz-csomóra nézett.

– Sok ez a pénz, zsidó? – kérdi az ispán.

– Annyi, amennyi! – mosolygott a kérdett,... – szót sem érdemel.

– A te dolgod – szólt amaz – nekem úgy sem jut belőle, – hanem hogy ne kelljen megszámlálnom, magad is megmondhatod talán.

– Minek az, nemzetes úr – nevetett a zsidó – már elfeledtem.

– Pedig eszedbe jut még keservesen, aztán nem tudom, többre mondd-e vagy kevesebbre?

– Ne is khérdezze a nemzetes úr... az ilyent nem szokták megolvasni.

– Én nem érek rá itt időzni – mondja az ispán a hajdúhoz fordulva – István! tegye kend ki a kapu alá a *derest*.

– Lesz valaki? – kérdi a hajdú.

– Ez a zsidó – szólt az ispán komoly megilletődéssel, mi az ilyen dolgot megilleti.

A zsidó hátranézett, azt gondolván, hogy ketten állnak egymás háta mögött.

– Mennyi az a pénz? – beszélj.

– Hisz azért nem khüll azt a *derest* khitenni, – mondja Jakab – az a phénz éppen háromszáz forint.

– Az sok! nagyon sok! – mondja megzavarodva az ispán.

– Dehogy suk – beszél a zsidó – ha még annyi volna, még sem suk.

– Azt gondolod, Jakab, hogy kiállod ezt a *háromszáz botof*?

– Melyiket? – ordított a megijedt zsidó.

– Ami neked minden forintért jár, amint a nagyságos kormányzó úr írja: már te tudod aztán legjobban, hogy miként alkudtatok, tudom úgy is, hogy itt megint te nyersz, csak azt nem tudom, hogy mi hasznát veszed?

– Minek? – ordított újra Jakab.

– Mondom annak a háromszáz botnak, a mi minden forintért jár neked, mint e levél mondja.

Lerogyott térdeire a zsidó, állítván mennyre-földre, hogy meghal.

– No majd fertályonkint osszuk el hát Jakab, – vesd ki hamar, mennyi kerül egy-egy fertály esztendőre.

Jakab még mindig a földön hevert, talán az egyszeregyet is elfelejtette.

Bejött Szántay Zsigmond, és maga is megijedt, mikor a zsidót a padlón végig nyújtózkodva látta.

– Mit csináljak nagyságos uram ezzel a boldogtalannal?

– Elég ebből ennyi – mondja az öreg – kelj föl Jakab, és tanuld meg, hogy ha már nem sajnálsz átkozott pálinkáddal az emberek testét megölni, legalább a *lelkének* békét hagyj, s meg ne próbálj pénzeddel mást *kísértésbe* hozni. Elmehetsz.

Eszére jött a zsidó, és menni akart.

– Hát ez a pénz? – kérdi az ispán a kormányzóra nézván.

– Tegnap, hallom, egy csárdás jött be négy gyerekkel, kiket éppen ez a drága madár kilicítált egy nyomorúságos viskóból, miért az isten úgy is majd megveri, annak küldje el ispán úr. Jó éjszakát.

Csak a hajdú sajnálta, hogy legalább egyet nem húzhatott reá.

Aspern.

Valamelyik európai nagy városban egy hídnak végén nyikorgott egy koldus kezében a hegedű, melynek az a csodálatos hatása volt, hogy a legtöbb elmenő nem a zsebébe nyúlt, hanem füleit fogta be.

– Átkozott hegedű, – mormogák a járókelők, s ezzel odább mentek.

Jön aztán a többi közt egy sovány alak, s alighogy füleibe csapának az irgalmatlan hangok, kiválik a többi közül s az öregtől elkérve a hegedűt, rövid készülődés után olyan nótát húzott, hogy aki orvosságért szaladt, még az is megállt.

– Mennyei hangok! – suttogák a bámulók, s fényes ezüstpénz tölté meg nem sokára a kalapot, de még melléje is lefolyt.

A művész megleglé a hatást, átadá hegedűjét a koldusnak, s köszöntvén a bámuló közönségét, mely e rövid zenének részvételteljes tanúja volt, egykedvűen odább sietett el.

– Ki volt ő? – kérde a szomszéd a szomszédától.

– Paganini! – mondja egy valaki, teljes gyönyörével azon hangoknak, melyeket néhány perccel előbb a hegedű adott, s aztán folytatásképpen mondá: *ez tud ám a hegedűvel bánni.*

Még mindig az 1809-iki korszakban vagyunk, május 20-án estve Aspern alatt táborozott az osztrák sereg, előestvéjén levén egy irtóztató véres napnak, melyben Aspern több mint tízszer esett el és vétetett vissza.

Másnap körülbelül *hatvanezer ember* halt meg.

Óriási temető egy apró falu mellett.

Vesztett csaták folyama volt ez, s a francia sereg dicsszomjas tábornokai az osztrák faluk neveiből szedték a hercegi címet, így lett egyik vágrámi herceg.

Élénk mozgalom volt a francia tábornokok között, s kettő-három is vágyott már a másik napra, úgy látszott, hogy Aspern nem rosszul hangzó név, hogy azon néven egy embert hercegnek ösmerjen a világ.

Késő este volt, vagy jobban mondva: éj, s az egyes ezredek rendeltetésük helyén álltak. Égtek a tábortüzek, melyek egyikénél két egykedvű katonára hasalt végig fehér köpönyegén, az egyiknek bajusza közül olykor jókora füst csapott ki, mit egy kurta szárúból szopott ki.

Amint látom, mindenik fejét csóváltgatja, de szájuk csipetnyit sem mozdul.

Mindig erősebben jött a füst, s mintha a gondolatok mázsaként nyomnák a főt, a két vitéz könyökére támaszkodik, hogy fejét megdüllesztesse.

Meg erősebben jó a füst, a vonások szokatlanul összecsomósodnak, s az egyik katona a kezében levő piszkafával egész dühvel a tűznek közepére vágott.

Szétcsapott a szikra, mire mind a kettő önkéntelenül fölugrott, még az a huszár is, ki néhány lépésnyire ülven, két paripát tartott.

– Majd holnap, pajtás, – mondák egymásnak, s ezzel elváltak.

– Kik voltak ezek? – kérdi egy elsiető gyalog a huszártól, – ez egyik vagy mi a Benyovszky-regementből az óbester.

– Mit kérded, ha tudod? – mondja egykedvűen a huszár.

– Kérdem, mert a másikat nem ösmerem, – mondja a gyalogos.

– Akaszd föl magadat, ha meg azt sem ösmered, – mondja a huszár.

– Nem t'om honnét ösmerném, mikor ma értem a regementhez, mindössze is három hetes katona vagyok.

– Az már más, *ecsém!* – szólt foghegyről a másik.

– No hát mondja most meg jó barátom, hogy ki volt az, aki a tűzbe csapott?

– Vedd le előbb a fejedről azt a dült szájú süveget, amit lótni-futni tettél föl, mert míg az a fejedben lesz, meg nem mondom.

– Azt is megteszem, – mondja a jó fiú, gondolván, hogy valami nagyot hall – tehát ki az?

– *Simonyi óbester*, a huszárok szentje.

A gyerek markában feledte a sapkát, s nagy csodálkozva ment el a maga tanyájára.

Kezdődött másnap a véres munka, a halál valami felhőre hasalva nézte a dolgot,... ez a legkényelmesebb munka, gondolá magába, mert egyik ember a másikat ölte.

Aspern tizedszer esett el, s ugyanannyiszor verettek vissza a franciák. Már a nap is megundorodott s a hegyek közé sietett: de az emberek elfeledtek az éj nyugalma gondolni, hisz annyi ezer pajtás feküvék a vetetlen ágyon.

Még egy erőlködés kell e népnek mára, különben nem nyugszik.

Aspern oldalából lassudan mozdul egy hosszú vonal; miért olyan fáradt ez a villámszárnyú nép? hát nem ők a Simonyi-huszárok?

Simonyi ezredes most vált még egy néhány szót három zöldtollas tábornokkal, kik az ezredes orcájában egy „igen”-t keresnek.

Az ezredes megteszi köszöntését, a három zöldtollas nyugodtan nyargal el, csak néhányszor néznek vissza arra az emberre, ki egy nehéz munkát vállalt föl e napra.

Megállt az ezred: a jobbszárny csendes volt, azonban látszott észrevenni a felhőt, mely Lobau felől mozog. Négy ezred könnyű lovas tette kifejlődéseit s egy erős ágyútelep vágatott elő, elhozván azt a maradék golyót, mit a mai napra vacsorára szántak.

– *Vigyázz!* – kiáltá végig a soron Simonyi, olyan erős hangon, mely még az ágyúdörgésbe is bele mer szólni.

Megállt az ezred, várván, hogy az öreg mit mond? – mert mikor ilyen tűzre váraoztak, az öreg nem tudta megállni búcsúztató nélkül.

– Ha tudnám – szolt Simonyi – hogy van itt olyan ló, amelyik futni merne, míg az én lovam nem mozdul, még a lovat is agyonlövetném. Azért ha van itt valami regruta, ki nem tud veszteg maradni, szálljon le, ne rontsa a lovat.

Egy ember sem szállt le.

– Nem úgy küldtelek benneteket, hanem hívtalak, s ha itt vagyok veletek, majd azt is megmondom, meddig maradjunk itt...

– Hallod az öreget? – sugdosák egymásnak.

– Négy regiment mozog amott – mondja odább – ezek aztán már tudnak emberséget, – ösmernek minket,... tudják, hogy mi vagyunk a *magyar huszárok*, kevesebben el sem mernek jönni.

Az egész hosszú sorban megmozdultak a paripák, tán érezték a gazda sarkantyúját.

– Megfogadtam magyar böcsületre – hogy ezen helyben várjuk meg a legutolsó golyót, melyet azok kilőnek. Nem tudom meddig tart; tehát *gyűjt-satok pipára!*

A legénység vígan szedegette elő tűzszerszámát, s míg az ellenséges ágyúk bömbölének és szakadatlanul szórták feléjük a golyót, pipára gyűjtának. Maga Simonyi is elővette tegnapesti kurtaszárú pipáját, és a bodor füstöt vígan eregette.

Még a vérszomjas halál is megcsóválta fejét a felhőkben, mikor a jó fiúkat pipázgatni látta.

A francia ágyúk azonban mint a mákot szórták ki a golyót.

Kiszedte a vámot a halál, de a sor mozdulatlanul állt meg.

Gondolkozott az öreg, hogy vajjon volt-e valaha ilyen tűzben? de még maga sem emlékezett ilyen borzasztó nagy tűzre,... azonközben pedig pipájában a tüzet egykedvűen alább nyomogatta.

Újabb zápora szakadt a golyónak, ekkor az öreg azt mondja magában, – ezek a bolondok a holnapi golyót is elhozták, s nehogy a legénység elunja magát, kivesz a tarsolyból egy fényes tallért, s egy regruta felé kiáltá:

– Látod ezt a tallért; *ég-e még a pipád?*

E szónál egy golyó második ugrásban az ezredes alól kapta ki a lovat: hogy az öreg alig tudott kikerülni a szegény pára alól, ekkor azt mondja a regruta az óbesternek, ki a pipát még mindig szájában fogta:

– Óbester uram! hát az *üvé ég-e?*

– *Tied a tallér,* válaszolt az öreg, mikor újabb lovon ülve a homlok elé nyargalt.

Az alkonyat szürkülete mozdulatlan lelé a huszárokat, ekkor rögtön megszűnt az ágyúzás, és a négy lovas ezred sajtyszerű hullámmással röpt, körülszárnyalandó Simonyit.

Alig öt-hatszáz lépés az egész köztér, a parancsszó elhangzik,... a huszárok vonala középen kettéoszlik, rézsutos irányban a két szárnynak vágván, míg a közép nyílás harminc ágyúnak torkát nyitja föl, mely irtóztató zenéjével a francia lovasság középpontjába lő.

Most rohan a nagy tömeg, de akit a másik lövés élve hagyott, visszafordul a szakadozott sorból, mert ölnyi hézagok ürülének, és ilyenkor sorakozni éppen lehetetlen.

A két szárny az irtóztató ágyúbődülésben megzavarodván, a középtest után nyargal vissza, hátán hordva azokat a szörnyű vágásokat, melyeket a huszárok hamarjában és oly jó kedvvel osztogathattak.

Lassankint elfoglalá a tért a nap hosszán elfáradt gyalogság, s édes jóízűen szemlélődött az ellenség futásán.

Aspern alól kinyomattak már az osztrákok, egyetlen egy négyszög áll még, a Benyovszky-ezred, a hatodik rohamot állja ki.

A francia parancsnok harsányan kiáltja, hogy adják meg magukat.

Egy irtóztató puskaroppanás volt a válasz, mire a füstgomoly eloszlott, maga maradt az ezred: a Benyovszky-ezred.

Ismét égnek a tábortüzek, ezek egyikénél szemközt ül a tegnap esti két ezredes, kezet szorítanak, mint akik évtizedek óta nem látták egymást.

Előttevaló este egyik sem hitte, hogy még kezet fogjon, mindenik tudta, milyen veszélyes helyzet vár reá.

A főherceg két segédtest kíséretében nézte meg a kinyugvó csapatokat, a két ezredes gyorsan felszökött és elébe sietének az érkező vendégnek.

– Simonyi! – mondja a főherceg – *ez nagy tűz volt.*

Az ezredes nem szólt, nehogy azt találják gondolni, hogy dicsekedni akar.

– Én ismerem már igen a magyar katonát – mondja a főherceg örömtelt arccal.

– Én is! – mondja Simonyi önkéntelenül.

– Én sokat vártam az ezredtől, de a mai több volt, mint amit hittem.

– Tettük, amit lehetett.

– Csoda volt az, két csoda egy nap, ezredesek! – mondja a másikra is egy kegyteljes pillantást vetvén, mert az a Benyovszkyak ezredese vala, – s aztán ismét Simonyihoz szólva: Önnek, úgy látszik, katonái irányában talizmánja van.

– Főnség! – mondja Simonyi – kevésből áll az a titok.

– S mi volna az? – kérdi a főherceg.

– Hogy tudjon az ember a *nyelvükön* beszélni.

Szántay és fia.

Térjünk vissza ami öregünkhöz, ki nekem oly kedvenc alakom, hogy midőn e korszaknak befejezéséhez közeledem, mintegy az elválás kínjait érzem.

Egy igen kedves emberem mondta valamikor: *csak azt az elválást ki ne találták volna.*

Szántay Zsigmondot késő éjben íróasztalánál leljük, iratát, úgy látszik, befejezte, s amint végignéz a papíron, mintha ugyanazt mondaná, mit Pilátus hajdan mondott: *Amit írtam, megírtam!*

Jól megírt betűket vetett az öreg, az egyenes sorok majdnem kimért távolságban álltak egymás mellett. Nincs sehol törlés, korához mérvén a munkát, azt merem mondani, hogy nagyon valónak érezte, amit ide leírt.

Tovább nem állhatom, öregember vagyok, éjjel is sokat csatangolok, a múltkor is fölfordított a kocsisom, s ámbár bajom nem történt, de ha aludva kapott volna a szerencsétlenség, nyakamat törhettem volna, pedig a más-világon sem lett volna nyugtom, ha ezt le nem írom.

Sokféle viszontagságát tudom nemzetemnek, nagy könyveket olvastam, ámbár sokat hazudnak az ilyen mesteremberek, mert honnét a poklból szednének annyi igaz történetet? de annyit csak kitaláltam, hogy sem török, sem tatár vendégképpen nem volt ide híva; ettek, ittak, pusztítottak a zsiványok, küldeni hasztalan küldte volna őket valaki: buzogánnyal kellett odább verni.

Ilyen munkában fogyott az ember Magyarországon, de nem fogytunk el végképp.

Hányszor félt a keresztény világ a töröktől; bűjt, aki bújhatott, a kályha mellé, hozzánk elküldték a követeket, hoztak mindenféle ígéretet. Ha a törököt jól elvertük, megint elküldték a követeket, elkérdezték, miképpen csépeztük meg a törököt? aztán ő kigyelmük – *megdicsértek érte.*

Ebben sem haltunk meg, – élünk hálaisten!

Magunk között is civakodunk, ezt azonban a harminc esztendő háborúban mások is tették, kárba nem veszett. Nekünk nem mindig esett volna jól a henye nyújtózkodás: s ha a gyermekek megverhetik egymást csupa tréfából, hogy *keléses ne légy*, nekünk is volt üdvösséges tanulságunk azon atyafiságos huzakodásokból, mely a múlt században megtörtént.

Magunk sem tudtuk egymást agyonverni.

Fogadott munkát is tettünk, szép asszonyért tettük az igaz, magam is jelen voltam Pozsonyban 1741-ben, én is kirántottam kardomat, a magam részét az ellenség számából szintén kivágtam. Lerajzolták mindenféle édes kedves nemzetemnek ezt a dolgát, papíroson is megbámulták! nem tudták elgondolni, hogy miképpen lehetett az? mire csak azt mondom, hogy az *fogadott munka volt*.

Láttuk a bajt, nem küldtünk mást, magunk mentünk, vér kellett, adtunk, mert volt: de maradt is.

A mostani dolgokról nem szólok, az idők beszélnek, nem akarok mértéket venni azon dolgokról, melyek még igen közel vannak hozzánk.

De a jó istenre kérek benneteket, el ne feledjétek.

Vannak főuraink: valóságos urak! adót nem fizetnek,... a vármegye ereszényébe egy garasuk nem foly,... dézsmát szednek, robotjuk van, (ennek különösen nagyon örülnek, de ha úgy tudnák mint én, azt mondanák: szépen köszönöm az ilyen munkát, edd meg, fogadok bérest, annak a munkája olyan hasznot adna, hogy a robotot fölűtné, de hiába!), no aztán csibe, tojás, bárány, méhe, gyümölcs, és az úr Jézus tudja, mi minden aprólék. Na csak egy szóval, hogy megteremtett úr, – elmegy az országgyűlésre, csinál törvényt, amilyen neki tetszik. Én nem tudom, hogy lehet-e ennél könnyebb élet?

Még mikor gyerek voltam és sovány kosztom élődtem, azt hittem, hogy a nagy úr mindig eszik, pedig legtöbbször olyan vézna, mintha szárogatóból húzták volna ki, oh magyarok istene, mi epezti őket? Be szép jószágokat bírnak pedig, mennyit megtenne azért más: istenem! magyarul sem tudnak!

Népünkről azt sem tudom, mit mondjak, szegény, azt látom, ami fizetni való, azt fizeti, telkéhez van kötve, ha az ura nem ereszti, nem mehet odább, úton útfélen veretik,... csak az a híja, hogy el nem adják, szerencséje, hogy fehér, ha fekete volna a bőre, még ezt is megkaphatná. Neve? a magyar nyelvnek egy megszokott szava: *paraszt*. Magyarul beszél, és amilyen sorsa van, nem csodálom, hogy igen káromkodik.

A középosztály, melybe magam is tartozom, vergődik. A nagy úr azt mondja róla, hogy *ez is paraszt*, – a nép ráfogja hogy: *úr!* – mind a kettő ellenségnek nézi. A nagy úr azt hiszi, hogy a néppel tart, a nép pedig azt mondja: *posztóruhát visel,... ez is úr*.

Az idő megmutatja, lehet-e hasznát venni, én azt mondom: lehet.

Most pedig körülnézek a birodalomban.

Nagy darab földön vagyunk terülve, szomszédaink is vannak, hogyan férünk meg egymás mellett, vagy hogy nem is annyira egymás mellett, mint benn a birodalomban?

Német, olasz, horvát, cseh, tót, lengyel, horvát, oláh és magyar van együtt egy fészekben, nézzük sorba őket.

A németnek sok az atyafia, éppen hatszor több, aki kívül van a birodalmon, mint aki itt benn van.

Olasz is van egy csomócska, de kívül még több van.

Horvát, cseh, tót, lengyel, azt mondják hogy ki apúl, ki anyúl egy ágról való, s ha észak felé néznek, azt mondják: vigyis, odavalók vagyunk.

Még az oláhnak is van valakije.

Valamennyi hazafelé vágyik.

Magunk vagyunk egyedül e széles birodalomban atyafiai nélkül. Nem mondjuk, hogy árvák volnánk, de sem apánk, sem anyánk. Tudjuk ugyan, hogy honnét kerültünk ide, de még egy ember sem kívánczolt vissza, mi *idevalók* vagyunk.

Nem kéredzünk sehová, mint a többi; akármerre nézzünk, nincs hova vágyakoznunk, és mi isten csodája, hogy századok óta éppen a szomszédok kiabálnak, hogy el akarunk szökni.

Nem vagyunk más nemzetnek elszakadozott részei, – örökségért, osztásért nem vágyunk kifelé, nem csalogat senki, bánatunk és örömeink földje itt van, – akarjuk nem akarjuk, jó és rossz emlékeinkkel, csatáink és apáink nyughelyéhez, e *földhöz vagyunk nőve*.

Annyi röppenni készülő madár közt élünk!

Egy jó szóért az ingünket is odaadjuk.

Probatum est.

– Gyere be, Sándor! – szólta ki az öreg a másik szobába, hol Sándor foglalkozott, s az öregnek hívó szavára az öreg mellett termett.

– Ül le, fiam, – mondja az öreg azon az ünnepélyes hangon, melyet a magyar apa csak akkor használt, mikor megemberedett fiához legelőször szólta a férfias bizalom hangján, s eltűri, hogy „a *gyerek*” is szóba álljon vele.

Engedelmet kérek, ha megállok egy kissé e gondolatnál és szokásom ellenére megszűnöm alakjaimat beszéltetni, s belekottyanak a dologba, mintha én is a regénybe tartozandó volnék.

Képzeljének önök egy inkább magas, széles vállú alakot, s mint egy helyütt megjegyzém, egészséges piros arccal, emelt fővel, melyet sem a gondok, sem az idő nem bírtak meghajtani. Olyan egészséges az az arc, hogy kölcsön kérhetne belőle az ember; kurta bekecs, asztrakánnal szeggetten fekete posztóra, kevés zsinórzattal, abban az időben megszokott időszakai viselete volt a jobb módúnak. Hozzávaló még a magyar nadrág, jóra való török kordovánban, melynek elül a száron egyszerű, úgynevezett galambkosár rózsája volt, kiegészítő része pedig egy pár ezüstsarkantyú. Ide számítandó még egy fekete posztóból egyszerűen sújtásozva készített mellény, s az a dupla nyakra való, mely fölül fekete selyem, kitűnő ügyességgel hajtva nyak körül, – mihez elegendő jártasság kívántatott, hogy az alsó fehér kendőből egy kis szegély maradjon, köröskörül egy fehér csíkot hagyván, mi az akkori asszonyoknak kiváló gondjukul hagyatott, hogy a fehér minél szélesebb legyen.

Ez öltözet a legalkalmasabb volt arra, hogy mindig elegendő feszességet adjon az akkor még *született katonának* nevezett magyarnak, – ki a legelső riadóra készen volt, – kiválasztá fegyvereiből a legjobb vasat, az alatt megnyergelék a kedvenc paripát, s ha fölült rá, kész volt a katona.

Ez volt a szabása mind az úrnak, mind a ruhájának; hangja parancsoló volt, ilyent hallott, s ha rábízták, ilyent mondott, s ilyen maradt a családi élet bizalmas óráiban is. Katona volt teste, lelke, beszéde rövid és határozott, mintha mindig azokkal beszélne, kik előtte sorban állván vakon engedelmességeknek.

Idő kellett tehát ahhoz, hogy a fiú bele merjen szólni az apja szavába, a fiú idáig, hogy úgy mondjam, első szolgálta volt a háznál, s az *öreg úr* szobája olyan volt, mint a *vezérnek sátora*, hol az alattvaló megszokta, hogy állva kell maradni, s ámbár két szék volt a bútorzat közt, tudja, hogy az egyikre soha sem ül senki.

Talán kényesebb a mostani idő, hol a hosszú pórázon nevelkedett gyermek szeszélyei kiugratták a „*papát*” az apai hatalomból, melynek fogalmát azonban én nem a furkósbot körül képzelem. Pöre világot élünk, erényeinkről a takarót letépte a módi, mert „*fölülemelkedünk*”, ha elmondunk szerencsétlen kalandokat, melyek egykor mint szánandó dolgok vagy mint „cifra históriák” sűgva mondtak el, s aki elmondta, nagyot erőlködött a szón, míg a legtisztességesebbet az ilyenhez meglelte, míg a másik, aki hallgatta, a hallgatásba szinte belevörösödött.

De hogy visszatérjek, mondom, azt gondolák az öregek, édes fiam, ha majd magad is *tettél* már valamit, *akkor álljunk* szoba, különben pedig várd meg, míg kérdezlek, s akkor is azt mondd előbb, hogy: *tessék*.

Sándor apjára nézett, mikor az öreg üléssel kínálta, mintha gondolná: *mi lelte az öreget?* „Ülj le bátran!” – mondja újra az öreg a csodálkozó fiú-

nak, mire az némi vonódással húzódott le, érezvén helyzete szokatlanságát, *hisz az apjával sohasem beszélt még ülve.*

– Sándor, – mondja ismét az öreg, embersorba nőttél már, s nem a leckére hívtalak fel, édes fiam, mint a gyereket, hanem ezután szeretném, ha te is szóba állnál okosabb emberrel, mint magad.

Ennyi volt az előljáró beszéd.

– Magunknak is van elég közös dolgunk – folytatá odább az öreg, de megtaláljuk egymást akárhol, arrul is beszélgethetünk, előre pedig én akarok egy-másról beszélni. Lásd – mondja még odább – az öreg gróf, mellette vagy, ösmerheted,... olyan böcsületes magyar ember, de meg különben is jó lelkű, jó szívű, hogy mutatónak vihetné az ember.

– Bíz az olyan, édes apám, jól mondja, olyan, mint a falat kenyér.

– Pedig milyen széllal bélelt volt, azt nem is gondolod!... Isten nyugosztalja meg az apját, szegény, de sokszor keservesen panaszkodott nekem, hogy mi ördög válik belőle, nem hagyott ez senkinek békét, a kocsik tengelyeit befűrészelte, s mikor egy-egy zökkenőn nagyot esett, akkor durrant ketté. Pipákba paprikát dugott, a kertész veteményeit összenyargalásztta. A kastély előtt a falu kanászától négy ujra fütyülni tanult, s bármennyit korholta az apja nem használt, járta a bolondját folyvást. – Az apja minduntalan tanácsot kért tőlem, eleget mondtam neki, – hagyja a méltóságos úr, hadd essék át a kánikuláján, majd megcsöndesedik a vére, majd alábbhagy.

– Igen, de – mondá ilyenkor a boldogult gróf – mit gondol a világ, csikós-e ez? vagy gróf? – mire ismét azt felelém:

– Engedjen meg a méltóságos gróf, ha bátorkodom egy szokatlan gondolatot mondani, – hogy ez már nálunk vérközösség vagy nemzeti nyavalya, vagy minek mondjam, hogy a grófban is éppen úgy megvan egy kis „betyárvér”, mint megvan a kanászbán, hogy a maga szerén olyan *arisztokrata*, mint amott a gróf,... ezt lehetetlen megtagadni, s ha majd erőt vesz a kor a szilaj véren, alapjában megmarad a romlatlan tisztaság, s okvetlen megóvjá, hogy idejekorán el ne nyúlósodjék, mint a rossz bor. – Ilyenkor aztán megnyugodott, s amint mondtam, úgy lett, alig hogy megházasodott, hazatért a szilaj vér, s a legjózanabb ember lett belőle. Na, nem is volt csoda egyrészt, mert az öreg úrnak számítása beledült az egyszerűbe, ahelyett, hogy valami jóra való magyar leányt vett volna a fiú mellé, kinek esze járásával sort tartott volna a másik, az öregúr följebb kotorászott, hercegasszonyt keresett neki, meg is járta, mert ahelyett, hogy a menyasszony csókolott volna kezét ipamuramnak, meg utóbb megorrolta a menyecske, hogy az öregúr nem vakarintott hátra a lábával az asszony-ság előtt.

Ebből aztán az lett, hogy az öregúr úgy négy szem közt dörmögte ki magát, közben-közben egy-egy adtát is elmondott a saját maga dicsősége, s ilyenkor aztán magamagát cáfolgatta.

– Hát mivel különb ez a hercegasszony, mint én, mert a hetvenhetedik öregapja is már gróf, vagy mi volt, úgy-e?

– Nem tudom, – válaszolám a dühöngő grófnak.

– Dehogyan nem tudod – felelt vissza – csakhogyan ilyen vén szamarat nem akarsz kinevetni, úgy-e? pedig most is azt gondolod, hogy mit használna, ha még úgy kapaszkodunk is az ősök után, régiebb tán egy sem lehet, mint Szem, Kám, Jáfet, vagy azoknak édes apjuk Noé? de úgy kell nekem... Volt nekem, meg van is elég, amiből megélek, s íme vénségemre még unokáimban sem gyönyörködhetem ő *hercegségének* kegyes engedelme nélkül... a sok ménkű vászonceléd egész délelőtt fészeli, keményíti, téglázza őket, nem lehet hozzájuk férni, ebédet ott kinn esznek, a patvar tudja, mit kotyvasztanak nekik össze, ebéd után aztán mint valami olasz majmot beugráztatják őket, s alig nyúlok valamelyikhez, hogy összebabráljam, majd a nyavalya töri ki a hercegasszonyt, mert a frizura elromlik! Nojsz lesz is aztán ezekből valami. Jobb volna, eregetné ki őket, hogy a szél hadd járná meg, különben még a penész beléjük esik. De úgy kell nekem,... fönn kezdtem, hanem hoppon is maradtam.

– Ezek és hasonlóak voltak az öregnek keserves szavai, el is vitte a búbanat hamar, s én szép időn keresztül tanúja valék, kedves fiam, egy nyűgös életnek, mit az előítélet és nagyvilági kórság megkeserített. Amint tőlem telt, földerítém a gróft, ki békén nyögött minden házi bajt, s keresett szórakozást néha olyan férfiak között, kik beszéltek okos dolgokat, s nem hiába mondák róluk, hogy legtöbb eszük van az országban.

Néha megtelt a ház, és kit a sokaság, kit mi, csinált egy kis zajt, hogy a kastély egyik végéről a másikig hallatszott. Viták, tréfák s egy-egy cigánybanda határozott alakot adott a dolognak, – s végtére lévén egyszerű becsületes magyar ember valamennyi, a hercegasszony végig akart húzni a házi úr dolgán.

– Nem unalmasak a grófnak ezek az emberek? – kérdi a hercegasszony.

– Nekem nem – felelé a gróf.

– Így hát magam részéről jelentem ki – szólta ismét a főméltóságú asszony, – hogy nekem annál inkább kiállhatatlanok.

– Úgy erről is lemondhatok, s többé vendéget nem hívok házamhoz, megelégszik velem, hercegasszony?

– Igen, ha megígéri gróf úr, hogy maga sem keresi föl őket.

– Egyetlenegyét sem?

– Azaz, ha a gróf szíves lesz nekem megszerezni az uraknak származási tábláját: talán teszünk itt-ott kivételeket, mert úgy hiszem, ösméri ön azon fogalmakat, melyek hasonló dolgokra vonatkozhatnak, s én nem igen szívesen kompromittálnám magamat, ha e kölcsönös és gyakori találkozásoknak híre családomhoz érne.

– Hercegasszony! ezek az emberek bemutatattának; neveik hangosan voltak kimondva, s mondhatom, hogy nincsen a sok közt egyetlen egy név, mely ösmert ne volna a hazában, s én nagyon megtisztelve érzem magam, ha hajlékomat fölkeresik, s nem vagyok kénytelen őket az utcán levett süveggel megbámulni, mert nekik annyi érdemeik vannak: s tán azonkívül egy részének birtokába az enyém úgy beleférne, mint keretbe a kép.

– Remélem, érthetően fejeztem ki magamat, gróf úr, s nem feledi azt, hogy született hercegasszony vagyok?

– S mi következik ebből?

– Hogy én semmi esetre sem kompromittálhatom magamat provinciális (értsd: magyarhoni) körülmények által, azért még egyszer kérem, szíveskedjék a gróf úr nekem a származási táblákat megszerezni.

– Nem gondolt a hercegasszony arra, hogy én egy rögtöni „idegenkedés” által nem egy kis kör, hanem egy ország előtt leszek kompromittálva?

– Micsoda országot ért a gróf?

– Én *Magyarországot* értettem, hercegasszony, mást nem is érthettem.

A hercegasszony elhalaványult, karszékbe dült, szagos üveg után kapott, – s bágyadozó hangon mondá:

– Ah, minő naiv a gróf, nem is hittem, hogy geográfiai kitételekkel vesződjék.

– Akarja a hercegasszony, hogy kedvenc tudományomból különösen ez országra nézve többel is szolgálhassak? – mondja sajtyszerű hangon, éppen akkor, midőn kis fiai a terembe vezetettének.

– Talán, gróf úr, fiait is hasonló dolgokkal szándékozik megtömetni?

– Nagyon hihető, hercegasszony.

– S talán még egy nyelvmestert is fogad, ki ezt a faragatlan nyelvet fejükbe veri?

Elvörösödött a gróf, feje hátracsuklott, nyílt szemei fölmeredezének, utóbb könnyűi csordulának alá, végre határozott hangon mondá.

– Asszonyom!...

– Gróf úr!... kapott a szóba a másik – ön annyira geográfiájába merült, hogy feledi, kivel beszél?

– A *feleségemmel*, asszonyom, ki tán önkénytelenül ösmertetett meg olyan vétékekkel, melyet ha az isten meg tud bocsátani, tökéletesen hiszem, hogy végheetetlen kegyelmű,... azért hallja meg, asszonyom, hogy fiaim

vagy *magyarok* lesznek, vagy oly szegények, mint az ön hetvenhetedik ősének az apja, kiről önök soha sem emlékeznek ugyan, hanem hiszem, hogy szükségképpen az is csak ember volt, hacsak be nem bizonyítják makacsságból, hogy az első ősük éppen valami más volt.

– Feledi a gróf – mondja sziszegő gúnnyal a hercegasszony, hogy a nagyobbikra egy majorátus és ősi birtok is vár, – értette a gróf?

– Jól legyen,... most érzem minő bódult eszme volt e törvény, mely védi gyermekét olyan anyának, ki fiainak hazáját megveti, hanem a második fiú érezni fogja kimondott véleményem következetességét,... azért határozon hercegasszony, akarja, hogy második fiam hazáját, én meg fiamat *kitagadjam*?

– S ön kész volna őt *koldussá* tenni? – kérdi az asszony.

– *Koldussá*? korántsem, hiszem, elég ha Önnek *hercegi* gondjaira bízom, remélem még mindig megmaradnak számára az *ön ősei*, mit akar ennél többet?

– Gróf! – kiálta harsányan amaz.

– Igen, az vagyok, egy egyszerű magyar gróf, ki nem bírok kivetkőzni provinciális fogalmaimból, s érzem, hogy mégis elég olcsón bírom roppant uradalmamat, ha sem adót, sem vámot és semminemű terhet nem fizetek, legföljebb beszélem azt a nyelvet, amellyel becsületes öreg apám megköszönte az adományt, mit azért kapott, hogy néhány törököt megölt.

– Ah! miket kell hallanom! – nyöszörgött a hercegasszony – hát ennyire süllyedtem?

– Hercegasszony!... talán általam is kompromittálva van ön?

A hercegasszony egy szót sem szólt.

– Nincs tehát egyéb hátra, mondja a gróf – mint a lehető legkomolyabb hangon megkérdenem: minthogy itt vagy arra kell határoznom magamat, hogy mindkét fiam ellenem támadjon, mi okvetetlenül bekövetkezik, ha folytonos gonddal ellenem növeltetik, vagy hogy egyiket legalább megmentsem; asszonyom, élére van köztünk állítva a dolog, ön anya, én apa vagyok, a gyerek kettő, ön a nagyot, én a kicsit, tetszik?

– Jól van, – mondja a hercegasszony – legyen.

– Megosztottunk! – mondja a gróf és szobáiba ment el.

Sokszor mondá nekem aztán, hogy ezerféleképpen meghányta fejében ezt a gondolatot, s bár mennyire szerette volna a két gyermeket együtt, de mintsem így együtt „*idegenül*” felmagzani lássa őket, inkább erőszakot tettem szívemen, tehát: *megosztottam*!

Ez rövid története, kedves fiam, az öreg grófnak,... s ezekből ítélned meg a két fiút, kik közül az ifjabbikat jól ismered, veled nevelkedett, úgy szólván pajtásod volt, míg gyerek voltál, az idő mutatja meg, hogy később rád ösmer-e? – no de hiszem, hogy rád ösmer, apja keze alatt nőtt föl, s

megszokta az életet valódi alapján ösmerni, s ha így megyen, mint most indul, nekem sok szép reményem van hozzá.

Most következik a dolognak második része, édes fiam, áll pedig a következőből:

Azon jelenettől fogva, mikor a gróf megosztzkodott nejével fiaira nézve, jöttek még elég villámlós égi háborúk, utóbb pedig a hercegasszony megférhetetlen gyűlölségével távol hazájába ment, magával vivén az öregebb fiút, kit azóta az apa nem látott, – az anya pedig nem látta emezt. Egymásról annyit tudtak, hogy én negyedévenként jó csomó pénzt vittem magammal Bécsbe, hol közös emberünk, egy pénzváltó, annak idejében tőlünk a pénzt átvette, s nekünk a nyugtatóványokat megszerezte.

A múlt hónapban vittem föl az utolsó csomót, mit azonban a pénzváltó nem fogadott el, tudniillik előttevaló napon vévén a levelet a hercegasszony haláláról. Ekképp tehát megváltozott a dolog, s az öregebb fiút az öreg gróf haza rendelte.

Az öregúrnak határozott szándéka, mint maga mondja: *faragok belőle embert, míg lehet*, csakhogy ehhez a faragáshoz a gyerek vagy igen vékony lesz, vagy igen vastag. Egyik esetben nem érdemes hozzá fogni, a másikban nem tudom, van-e az öregnek még annyi ideje hátra, hogy egy elhanyagolt dolgot befejezzon?

Mindegy! nem is éppen erről akarok szólni, hanem én és a gróf nagyon érezzük, hogy több ebben az országban a koldus, mint amennyi szükséges volna arra, hogy az ember olykor egy irgalmas krajcárt dobhasson valakinek. Előttünk a példa: Franciaország; egymást ütötte-verte agyon a nép, jobban mondva a földesurakat, nekünk pedig legkevesebb szükségünk van erre a mulatságra, mert 1-ör nagyon kevesen vagyunk ahhoz, hogy emberbőségéből fojtogattassunk agyon, 2-or: ha azt agyon találnák verni, kinek véletlenül esze is van, nem lesz utóbb, aki a sok bolondnak józan tanácsot adjon, 3-or: végtére maradékainkra gondolunk, nehogy úgy menjünk el a más világra, hogy aki utoljára marad, tegye be az ajtót, hanem ha már őseinkről maradt ránk egy kis nemzeti becsület, legalább az ne szapulódjék el az időben, hanem amit lehet, tegyünk hozzá. Van eszed, tudod, mit akarok, nem egyszer hallgattad végig Kisfaludyval beszédeimet, én vele sok dologról *csak beszéltem*, – az ifjú gróf lelkes ember, te is állj melléje, előtettek sok derék ember áll, most kezdted a *tettek korát*, – *tegyetek* az időben annyit, mennyit lehet.

Oda is beleszólhatsz, hol a törvényeket csinálják, ... mindennap tanúja vagy a nép megfoghatatlan sanyarú helyzetének, ... legyen valahára ez is ember. Most rosszabb sorsa van, mint az amerikai rabszolgának, mert ha azt a fehér üti-dobja, – annyi bocsánatot várhat istentől, hogy a fehér az

ördögöt *feketének* tartja, de itt fiam a nép éppen olyan fehér képű, mint az úr,... és éppen úgy árultatik, mint akármilyen rabszolga.

A mi népünk *földhöz van kötve*, el nem hagyhatja földét, melyet a földesúr neki művelésre engedett. Ha az eladta földjét, vele együtt adta a jobbágyot is.

A mi jobbágyunk fizet porciót, ad kilencedet, tizedet, tart papot, tanítót, kanászt, gulyást; fia örökös katona, ha megfogják, s ha a földesúr akarja, kidobja a szesszióból, amely dologra könnyű okot lelni, mert egyéb bíró ebben nincs, mint a lelkiismeret. Ezen kívül az utolsó írónak is föl-vágat-hatja urasága nevében, és elégtételt majd kap a másvilágon, mert a tisztelendő urak ugyan biztatják, hogy ott egyformák leszünk, s ilyenkor szegény pára szinte megnyalja a száját, végignézvén az uraságén, csak hogy olykor bolond fejvel olyan számolást csinál, melyhez az a mértéket saját ökleiről veszi.

Furcsa dolgokat élünk meg, Kísfaludy levelei nekem sok aggodalmat okoznak, s ha a fölkelés meggyaláztatik, úgy édes fiam, *e nemzet becsületének védelme nem leszen pusztán nemesi kiváltság*, és joggal fogja követelhetni ez országban élő bárki, hogy engedjünk helyet másoknak is e szent védelemben, és én inkább bevallom, hogy örülök, ha egy-egy sorban többen leszünk *magyarok*, mint egy kicsi sorban egy maroknyi *magyar nemes*, elég kevesen egy nagy munkához.

Fiam, belőlem a tapasztalás szól,... évtizedek folyhatnak le, míg e nemzet egy sorba áll, mert hiába! lemondani nehéz, pedig akármint fessegetem, nem lesz jó vége, ha saját fajunk milliói csak jármos ökrök lesznek. Én nem irigylem annak a tömlőcórnek sorsát, ki abban a jó hiszemben van, hogyha rabjai kiszabadulnak, akkor is parancsolójuknak választandják.

Értsd meg jól mit akarok mondani,... nemes ember vagy, s ez időszerint sok kiváltságod van, ne kíméld a szót, adj a magadéból és kérj a másikéból a nép számára, mert a nép különben egykor a nagyobbbal a kisebbet is megbosszulja. Azért ne csináljon senki magának vakhitet, mert voltam én már olyan vadászaton, hol csak nagy vadra mentünk, hanem közbe-közbe unalomból a nyulat is meglőtték.

Aludni pedig, édes fiam, a közéletben, élehetlenség.

A kisebbik gróf jól tudja, mi szerep vár rá. Nem akartunk belőle olyan embert nevelni, kinek a hazafisága valami olyan rikkantós bunkóvivőség legyen, de azt okvetetlenül tudja, hogy mikor nem eszik az ember, még a szájával is lehet okosan dolgozni.

Mindegyikteknek helye van a nyilvános életben,... nincs szükség itt olyan apostolokra, kik pőrére vetköztessék magukat példaadásért, elég lesz a sokból kevés. Ha a földesúr igazságos és jó keresztény, marad elég

jobbágya, nem kell lejáromszegezni a népet, mint a barmot. Ha a földesúr szakácsának tojás kell, nem kell a jobbágy tyúkjai alól kivámolni, tartson az uraság egy vénasszonyt, elég nagy udvart keríthet, szaporítson kottlót. S ha már mézet akar nyalni, méhesnek való helyet is talál, nem kell a jobbágyé után ólalkodni, mint Báró de Manx medvéjének, mert ez is addig torkoskodott, hogy a mézes rudat tövig benyalta, hátul aztán elszegelték előtte az utat.

Nincs olyan dolog, aminek orvosságát ne találánánk jól rendezett gazdálkodásban, erre szokjunk s ne a viskók keserves falatjainak megtizedeléséhez.

Még egyszer mondom, a középosztály legközelebb áll a nép gyűlöletéhez, nyúljon tehát a békítéshez, áldozza föl azt a nyugalmat, hogy a főurak megvetésével fog találkozni, de ahelyett nyugodtan alszik azzal a gondolattal, hogy gyermekei még nyugodtabbak lesznek.

Ezt kell tennetek, fiam, ha nem akarjátok, hogy megfogyjon vagy elfogyjon e nemzet! ezt, ne feledd fiam, – *édes apád mondta.*

A végszónál bekopogtatott az urasági huszár, hogy az uraság kéreti a kormányzó urat, mert az öregebbik úrfi külső országból megjött.

Sajátszerű érzés kapta meg az öreget, mint mikor egy *idegen* mutatkozik, kiről nem tudhatni voltaképpen: jó barát-e vagy tán hogy ellenség?

Menjünk, mindjárt megtudhatjuk.

A majoresco.

Fárasztom az olvasót, midőn úgy szólván egymásra halmozom alakjaimat, ahelyett, hogy fölkapva egy kedvenc alakot, s azt jó és bal sorson meghurcolva, az egyszerű táblabíróként, *felét sülve, felét főve* végcélhoz kergetném. De mentsen ki az olvasó, visszaemlékezvén előszómrá, hol megmondám, hogy a legközelebb múltnak eszméit kell kihurcolnom a sőtétből, nehogy a feledség hamvai alá merüljenek, mert ha ez alakok elmosódnak, nincs oly teremtőerő, mely azokat többé visszaadni bírja.

Nem a vén kastélynak leírása célom,... hagyjuk szokott helyeiken az ódonszerű bútorzatot, megvallom, sem a kőművesség nem volt kedvenc foglalkozásom, sem a gerendafaragás, hogy táltott szájjal álljak meg egy ablaknyílásnál, műértő szemmel kutatni az építészet oskoláját. Nekem azon élő lényekkel van dolgom, kik e falak közt hemzsegnek, szabályos vagy szabálytalan alakjai az élet iskolájának.

Szemközt állt az apa a fiúval, – tán jobban mondva, két idegen, ki tán maga sem tudja, ha csakugyan ez-e az ő apja, vagy ez-e az ő fia?

Francia nyelven folyt a beszéd, s elhagyván holmi tájékozásokra vonatkozó körülményeket, vegyük föl a beszéd fonalát a találkozás utáni harmadik napon, midőn az apát utóreményeiről is végképp lehangolta. „Ah, Svájc, meg az Alpések”, – mondja a fiú.

– Szép az mind, édes fiam, szemnek, olyat itthon is kaphatsz, ha a Kárpátokra mész.

– Micsodák azok a Kárpátok?

– Jókora hegydarab, fiam, melyről azt hihetné az ember, hogy a földabroszon könnyen meglátszik.

– Nem hallottam róluk – mondja a fiú egykedvűen – apám jószágain vannak?

– Jószágaim rónák,... a legegyszerűsebb föld a dunántúli kerületben.

– Kár! nagyon kár, – minő élvezet nézni az óriás hótömegeket.

– Decemberben itt is lesz, – csak mehessen az ember egyik faluból a másikba.

– De az az örök tél,... azok a százados jégcsapok.

– Igen, ha megvennem valaki, – mondá mindig darabosabban az öreg.

– Atyám, úgy látszik nem kedvelője a romantikának,... e miatt sokat vitázunk majd, apám.

– Hüm, – nyögé közbe az öreg, míg amaz könnyedén folytatá.

– Meg kell vallanom, hogy én makacs vitázó vagyok, s nem nyugszom, míg ellenfeletem a földön nem látom.

– Te persze nagyon erősnek hiszed magadat...

– Ah, az ötletek, apám, azok a leghatásosabb fegyverek, ezt mi *franciák*...

– Hohó, édes fiam...

– Készen állnak a lovak – mondja az inas... a sebesen lefolyt párbeszédet két helyen keresztülvágva, mielőtt szó a szó ellenében időt talált volna, s ez alatt már Szántay Zsigmond is megérkezett, mely körülmény miatt a vihar vonalából kijött a társalgás.

A fiú a legőszintébb egykedvűséggel állt, míg az apának homlokán egy vörös folt maradt, mint egy töredékes, de elég sötét felhő a rohanó vihar előtt.

Előállt a négyes fogat, négy sötét pej nyughatatlankodék a négyülékes tágas jármű előtt, s midőn az öregek a hátulsó ülésben elhelyezkedének, a vendég fiú átellenükben foglalt helyet.

Pattogott az ostor, s a négy ló könnyen útnak eredt a dülők mellett, melyek kellemes látványul szolgáltak.

Lassan elvonult a vörös folt az öreg gróf homlokán,... itt-ott megállapodának a munkásoknál, honnét ügyelő tiszték nyargalának a grófi kocsi elé, s válaszokat adának az öregúrnak gyengéd kérdéseire.

A kíváncsiság az ifjú gróftól megszólaltatá, s egy kérdést intézett valamelyik fiatal tiszthez ki szerényen megvallá, hogy nem tud – *franciául*.

Az öreg gróf jószívuleg ereszté el a tisztet. A kocsi odább indult, s ekkor mondja az ifjú gróf:

– Ah, itt már *Mongóliában* vagyunk, itt már innen-onnan az ujjmutogatásra kerülünk.

Az öregúr homlokán a vörös folt rögtön kivillámlott.

– Atyám, igen kegyes, hogy ez embereket posztóruhában járatja.

– Igen egyszerű az oka, mert az én *posztóruhámat* is ezek az emberek keresik.

– Ezek a némák?

– Fiam, én ezeket *gazdatiszteknek* fogadtam, s nem *nyelvmestereknek*.

– Atyám jól talál: mondom, ez az ötlet igen jó, de már tanítványom lesz.

– Jól van, édes fiam, majd megtanítjuk egymást.

– Bravó, kedves atyám, anyám önt mogorvának mondá, s íme ön bármely francián kitesz.

– Kitenném én valamennyit, fiam, nekem annyira kedvesek.

– Atyám elfogult, mert nem ismeri a franciát közéről,... ah! az a dicső föld, már az maga kitűnő, hogy ott akármilyen paraszty gyermek tud franciául.

– S te azt valami különösnek találod?

– Mindenesetre, mikor itt még posztóruhában járó ember is úgy áll, mint egy darab fa, mikor franciául szólítják meg.

– Bizony nagy hanyagság tőlük, – jegyzé meg egykedvűen az öreg gróf.

– El kell őket csapni! – mondja kurta megfontolással a fiú.

– Csak egy bökkenő van az egészben,... hogyha ezeket elcsapom, megint csak olyanokat kapok, kik szintúgy nem tudnak franciául, mint ezek.

– Csak tűrés kell, atyám, s minden megyen,... ha itt nincsenek, vannak máshol,... én bizonyosan el fogom csapni őket.

– De előbb megengeded, édes fiam, hogy békével meghalhassak, aztán tehetsz, amit akarsz, – mondja az öreg mély megsértődés hangján, leszállván egyszermind a kocsirol, mely már a kastélyudvar homlokzatán állt, valamivel hátrább egy oszlopsorozat alatti bejárásnál, mely alól egy másik kocsi most fordul ki, éppen az ifjabbik grófé, ki apját és az öreget üdvözlendő, sietett az érkezetekhez.

– Honnét, édes fiam? – szakadt az apa fia nyakába.

– Aspern alól, apám, – mondja a huszárhadnagy átölelve apját, aztán az öreg direktort, annak is azt mondván: Apám! Simonyi óbester azt izeni, hogy Aspern alatt kilőtték a legjobb lovát, – az i... ménes tegyen ki magáért.

Ez alatt bontakozik ki a harmadik alak.

– Testvéred, – szól az ifjúhoz, bemutatva a nagyobbikat, és ismét amahhoz fordulva: – „Ton frére”! mire a huszár kurta formájával egy megszokott magyar ölelésnek kikerekítvén mindazt, mit az udvariasság előljáró beszédekkel szokott bevégezni.

A fiúk hátrább maradának, hogy míg az öregek a lépcsőkön fölérnek, megismerkedhessenek, találván az ifjú lélek élénksége legkönnyebb módot.

Az apa lassan mendegélt, érzé, hogy testben vagy lélekben igen elfáradt. Bú is rágódott a lelkén, meg az öröm is, hogy neveltje karjai közt van, és az a szív olyan zajló, mintha jussát kérné valaki belőle.

– Tehát Aspern alól jössz, fiam? – kérdé az öreg gróf, azon megérezett kéjjel, mint mikor az ember tudja, hogy a cigány most mindjárt kedves nótáját húzza.

A fiú elemében érzé magát: – Onnét apám, Aspern alól – mondja – ott volt neve napja a *Simonyi huszárnak!* – veté még könnyedén hozzá, érezvén azt a kéjt, mikor legszebb történetét apjának mondhatja el, és amit mond, egy szóig igazság.

– Ah, öcsém huszár?... – álmélkodék bátyja – hát nem csak a franciáknak van huszárja?

– Bátyám, a föld hátán csak egyféle huszár van, s az csak *magyar huszár*.

– És a többi, mon cher ami? – kérdi csudálkozva bátyja.

– A többi csak *hajdú*.

– Miféle dolog az a hajdú? – volt az újabb kérdés.

– Ártatlan dolog nagyon, – apámnál bizonyosan van ilyen ötven darab – bottal jár a napszámosok után.

Ez ártatlan magyarázat minden nyomaték nélkül adaték, s a huszárgyerek annyira érzé azt a gondolatot, hogy apját és az öreg Szántayt eltölté friss malasztal, hogy bátyjának ügyetlen kérdései nem hozták ki rendes sodrából.

– Igaz, édes fiam, – kérdi az apa, – hogy az ágyúzás alatt pipára gyűjtöttatok?

– Egy szóig, édes apám.

– S hogy négy ezredet vertetek vissza?

– Kétszer kettő négyet – édes apám – mintha most látnám azt a kevély manővert, meg azt a rút szaladást: hogy azt sem tudta az ember, melyikhez vágjon, mint mikor sok a vad réce, a soványat röpülni hagyja az ember, és csak a kövérebbet lövi.

– Öcsém, úgy tetszik, poéta, – tréfálózék a nagyobbik.

– Átkozott rossz verseket csináltam, bátyám, mikor poéta voltam – mondja a fiú, bátyjának észrevételeit végképp ártatlanoknak gondolván, hisz volt-e valaha olyan huszár, aki kételkedett volna azon, hogy amit elmond, azt egy szóig hiszik!

– De négy regement egy ellen, öcsém? – erőlteté a másik.

– Egy szóig igaz! – mondja a huszár olyan hangon, mintha az osztályt vezénylené.

– Mon ami, az osztrák ármádia ügyesen retirál, de a mi *katonáink*...

– Melyik az a miénk? – lobbant föl a huszár.

– A franciák! – magyarázkodék az öregebbik.

– Úgy hát ellenségek vagyunk! – riadt föl a huszár leoldott kardja után kapván, mit azonnal derekára kötött.

Az öregek fölugrának, az eszme oly riasztó volt, mintha az isten neve lenne megkáromolva. Az öreg grófot szobájába kelle vezetni, hol Szántay maga is, bár reszketegen, de mégis több erővel ápolta a grófot. Később egyedül maradának: hosszú tanácskozás után az öreg gróf azt mondá, egy papírra végső karcolását tevén: *legyen!*

Másnapra a rázkódás eloltá az annyit gyötrött élet-szikrát, és kezdett uralkodni: a *majoresco*.

Az öreg Szántay pillanatnyira sem hagyá el szokott tekintélyét, másnapon annak egész hatalmában szemközt állt az öregebbik fiúval.

– Sajnálom ezt a komoly intermezzot, – mondja a gróf – mintha csak egy agarász-lónak lába ficamodott volna ki, vagy valamely huszonöt frankos balett-táncosnő bukott volna le a sűgőlyuknál – itt az emberek fölindulnak, s még hozzá meg is halnak,... ez nagyon rossz klíma.

– Csak meglakhatik benn az ember, ha ennyi uradalom vár rá, mint a grófra.

– Van valamely törvény, mely nekem az itt lakást kötelességemmé teszi?

– Olyan nincsen, gróf úr, – hanem ez önnek *házája*.

– Ez már gusztus dolga, öregúr! – mondja természetes impertinenciával az úrfi – én nem akarok egyet-mást ismételni, mert öcsém is már deklamálni kezdett azon szóért, hogy én...

– Ne mondja ki másodszer a gróf, – az istenre kérem, – mondja az öreg.

– Ah, fél, hogy öcsém meg fogja hallani? – Apropos, miért is dühöngött ő oly nagyon?

– Gróf úr! jó hogy engem kérdezett! A gróf feledi hogy a franciák ellenségek e földön, s feledi, hogy öccse e sereggel szemközt áll életre halálra.

– Most már értem, – mondja közönyösebb hangon a gróf.

– Akarja tehát a gróf, hogy a katonát uszítsa magára, mikor ez minde nek előtt testvére is, főleg mikor atyjuk halva fekszik.

– Ennyire nem gondoltam, és a félreértést sajnálva, nem akarok konfúziókat csinálni.

– Magamra vállalom tehát, hogy az ifjabbik grófot erről megnyugtassam, s kérem azon kívül, hogy a vendégek gyűlölséget ne lássanak a testvérek között.

– Igaza van, és helybenhagyom, – azután pedig meghagyom testvéremnek privát passzióit, valamint magamnak is kérem megengedtetni, ami az én gusztusom, két országban elférünk.

– S itt hagyhatná a gróf szülőföldét?

– Öregúr, mondtam tegnap, hogy én...

– Ki ne mondja a gróf, könnyen olyan bűnbe esik, mely mindenébe kerül.

– Mi lenne az a bűn?

– Haza- és fölségárulás.

– Büntetésem?

– Élet- és vagyonvesztés.

Elhalaványodott a gróf, gondolatával végigszaladt az egész eszmén, – és halkan megesküvék magában, hogy e *hazát sohasem szereti*.

Beteljesedett.

Megindult az időnek menete; nyomai oly terhesek levének, hogy a történetíró vajmi könnyen rátalál, s mint a vétek órájához a bűnbánó, fájó szívvel gondol vissza az eseményre, melyet sem eltagadni, sem elfeledni nem bír, – legföljebb számbaveszi, s elmondja a nemzedéknek: *tanuljunk belőle*. A francia sasok Magyarországra röpködtek, s mint tavasznak a fecske,... a nagy Napóleon dicsőségének ezek valának röpködő hírnökei.

Megriadt a nemesség, melynek lelkesülése az 1741-iki babért hordá fején... Győrnél találkozott a francia sereggel.

Tehát ájult volt már ez a nemzet, hogy a pályabért elhullatá.

Megváltozott tán az idők járása, és körmei nélkül születék az oroszán?

Ne bántsátok: egy kis Manőver akart lenni egy nemzet ellenében, s lett belőle negyven esztendő s gyalázat.

A nemesség megszalasztatott, s midőn az intézők láták az eredményt, bámultan nézék a bevégzett munkát, nem bírták megítélni, – hogy mennyi most már a *kiszámítás?* és mennyi az *erőtelenség?*

A rémülésnek meglett visszahatása, a geográfusok érezni kezdék, hogy inog alattuk a föld, és a politikusok nem mertek biztos pontot keresni rajta.

Elvesztették bizalmukat e nép vitézsége iránt, s elveszett a birodalomból 2151 □ mérföld és negyedfél millió alattvaló.

Soha drágább kísérletet, mint ez volt.

A villám végigfutja a láthatárt, s a rémület egy perc alatt elmúl, meglehet, hogy a nemzetek életében fél század csak egy perc, hanem az ember azon idő alatt születik, növekedik.

Az embernek oly hosszú ez idő, hogy még arra is ráér, hogy megőszüljön benne, s ez időnek rémeként kíséri a sok baj közt a nemzeti szégyen.

Meg volt az előszél, s az avatottak remegve várták a valót.

Tihanyban voltak a szokott vendégek hívatlanul, mintha a bánat verte volna őket egy zugba, mint a nyájt, mely előre megérzi a zivatart, s összedugott fejjel várja veszedelmét.

Az apát minduntalan a mellékszobába hívaték, mi utóbb szembetűnt Festeticsnek, és megszólítá az apátot.

– Talán új vendégek érkeztek?

– Vendégek ám az istenadták, – katonák vagy micsodák, – egyik a másikat éri.

– Bizonyosan keresztül akarnak menni a vízen, hihetőleg alkalmatlanok és eleresztették őket.

– De bíz ép egészséges ez valamennyi – mondja az apát s amint a cselédek mondják reggel óta mindig a szigeten vannak.

– Szökevények! – mondja a gróf – s bizonyosan nagyon kiéheztek.

– Botot nekik akkor, nem kenyeret – kiált Szántay Zsigmond a szomszéd szobába nézvén, hol éppen egy egészséges nyúlánk fickó állt jól megviselt inszurrekcionális ruhában.

– Beteg vagy? – kérdi megszokott harsány hangon az öreg.

– Nem vagyok én, nagyságos uram, – felel a kérdett, egyenesebb állásba húzódván.

– Sebed volt talán?

– Az sem volt.

– Hol szolgáltál? – folytatá még odább a kérdést.

– A fölkelő seregnél szolgáltam, nagyságos uram.

– Hát elküldtek, vagy eleresztettek?

– De csak úgy jöttem el, nagyságos uram, mint a többi.

– No ugyan hogyan?

– Hát Győr alatt, mikor tegnapelőtt összeütköztünk a franciával, azaz hogy mink nem is ütköztünk, mert rezervában voltunk, hanem egyszer csak az a lárma volt, hogy szaladjunk, a merre látunk, csak az ellenség felé ne.

– Ti aztán szívesen elfutottatok úgy-e? – mondja halaványulva az öreg.

– Nem futottam bíz én, nagyságos uram, mert éppen én mondtam a tisztnak, hogy nem azért küldtek minket ide, hogy fussunk, mire, uram, a tiszt kikapta pisztolyát és felém lőtt, de helyettem a lovat találta: erre a többi csakugyan elrúgtatott, én pedig utóbb a ló alól kimászván, többed-magammal hazatartottam, mert hát azt gondoltam, ha nem kellünk, hát minek ácsorogjak ott?

Összenéztek az urak, s mintán látták, hogy Szántay Zsigmond elhalványult, a többit is önkénytelenül meglepé a kínos előérzet.

– Te! – szól, harsány hangon az öreg – mondd, hogy hazudsz, adok száz forintot, és úgy elmehetsz, hogy soha rád nem ismerünk.

– Elvihetném, uram, a száz forintját, de hát annak az ezernyi ezernek, aki utánam jön, – mindeniknek ad nagyságos uram száz forintot, hogy az igazat elhazudja?

– De hátha egy sem jön?

– Nagyságos uram, majd megvárjuk, estig megjő a többi, addig csukassanak be valahová.

– Menj csak Isten hírével, – mondja Szántay az oldalszobában egy karszékre dőlve.

– Ej!.. édes öregem, ne illetődjék meg – mondja Festetics – ez a kölyök hazudik.

– Méltóságos gróf! – viszonzá az öregúr – ismerem én ezt a népet, míg a magyar ember egy hazugságot mond, tizet is köhint, s ez a fiú folyvást beszélt, mint a folyóvíz.

Bekopogtat eközben egy veszprémi vendég, kitől az újság vágyók egy hangon azt kérdeik:

– Mi újság?

– Szégyen és gyalázat, – mondja a vendég, s kurtán elmondá azt, amit mi most már könyv nélkül tudunk.

– Mi lesz belőlünk? kiáltanak föl valamennyien.

– *Százezreknek kell meghalni, hogy e nemzet becsülete a vérben újra keresztelkedjék,* – mondja ihletett hangon az öreg, hátra vetve fejét, s a megszorodott lélek kiröppent az elfáradt testből.

Meglátszik, mely tejből lesz túró?

Olyan kuszált világot, milyen e századnak első és második tizede volt, csak azok tudnak képzelni, kik részesei valának az idő keveredésének. Németország, mint a meggyulladt ház, egy eleven bomlás volt, – sírók, lármázók, káromkodók, jajgatók, özvegyek, árvák, becsületes polgárok, bukott kereskedők, kupecsek, – bankárok, szerencsevándorok és prédale-sők hányódtak össze-vissza, és jaj volt egy pénzdarabnak, mely a láthatárra került: millió szem lesett rá, hogy zsebre rakja.

Az események folyama megáradt, ki hogy bírta, halásztá és horgásztá a szerencsét, – volt olyan elég, ki a nézéssel mulatta magát, főzvéen magában, hogy a készet hogy üthetné ki a másik markából.

Páristól Bécsig volt egy derékút, melyen búcsút járt ez a nép, bírván annyi éleslátással, mint egy varjú, hogy eledelét meglássa, egyenlő elhatározással akár orrát, akár körmeit kelljen alkalmilag használnia.

Ez a vonal igen természetes határokkal bírt, két végpontra dőlven, honnét a kalandorok föl-alá mozogtak, mint az időmérték kénesője, szaladván azon fogatok után, melyek Eldorádóba világítottak.

A b...ni szállodák egyikében megállt a postakocsis, lemászott a nyerges lóról, és öreget lépve a hintó ajtajáig, a kiugrott pincéreket elnyomá onnét, miután közben elmondá, hogy az ajtót hiába rángatják, mert azt csak ő tudja kinyitni. – Az ajtónak egy sajátszerű lökést adván, vendégét kiereszté az akolból, hol a legközelebbi állomás óta szuszogott a melegben, mert a kocsinak, úgy látszik, megvolt az a filozófiája, hogy míg a postakocsis kívül hortyogott, a vendég az állomás végén meg ne szökjék.

– Szobát! – mond a vendég, mire a főpincér azzal a tapintattal, mellyel előre kinézi a vendégből, hogy mennyi nála a váltott és váltatlan pénz, – számot monda a körülálló kamaszoknak, kik hármásával is rohantak a szobák felé, a vendéget pedig kicsibe múlt, hogy ölbe nem kapták.

A bakról lemászott ekkor már a vadász is, ki urának parancsára nyomott valamit a pocakos postakocsis markába, ki azt megszokott szemtelenséggel előbb megnézte, s aztán kapta le kalapját, félig nyitott tenyérrel, és levett kalappal bámolván az utas után, míg az a felső lépcsők végénél eltűnt.

Legyüremlett vastag száját még mindig nyitva feledte a kocsis, s eképp a többi bámészak is ideje volt markába nézni, mert az csakugyan feltűnt, hogy egy postakocsis nem káromkodik borraivalóért, hanem köszöni és csodálkozik.

A kocsis szeretett volna még egyszer jó napot kívánni legalább a vadásznak, de egy másik kocsis akart a kapu alá hajtatni, tehát fáradt gebéivel az udvarra ment, hátrahagyván azt a reményteljes jó hírt a vendéglői pincéreknek:

– Ez aztán úr.

Néhány pillanat alatt végigszaladt a hír, hogy egy gazdag gavallér érkezett *Magyarországról*, mert abban az időben az angolok otthon szorokodtak, a francia *gavallérok* pedig legtöbbször agyonbujdosott szegények voltak, s a jó reménység, abban az időben kivált, nem volt igen forgandó pénz.

A vendéglőnek egyik szárnyában volt az akkori ízléshez képest, egy csinos kávéház, tökéletesen hasonló célra, mint a maiak – ugyanazon néptöltelékkel, mely várja a napot, és azt, amit hozni méltóztatik.

Az egyik pincér rögtön meghozta az újdonságot, melyet a mindenféle kalandor saját étvágya szerint mohólkodott fel.

Tehát lesz aratás, gondolá a sok mindenféle ember, álművész, vadpoéta, kéregető, hajhász, kártyakeverő és más hasonló mesterember.

Az olvasóterem hírlapjai mellett aludt egy ember, kit az előbbeni pincér egész egykedvűséggel költe fel.

– Klein úr!

– Na! – dörmögött a megszólított.

– Ha aludni akar, menjen haza – mondja a pincér – ha nem fizet, legalább ne legyen alkalmatlanságára a vendégeknek.

Ez alatt amaz is kidörgölőzködött az álomból, s minthogy ezt a barátságatlan társalgást minden meghunyorodás nélkül vette, elgondolható, hogy a pincérnek elegendő oka volt a szavakban nem igen válogatni, hanem minden tünődés nélkül elővette azt, ami eszméjének kifejezésére eléggé alkalmas volt, anélkül, hogy valamiképp eltévesztené a viszonyt, mely egy hitelező s egy rossz fizető közt elképzelhető.

– Elmúlt dél? – kérdi egykedvűen Klein úr.

– El, el,... csak ne kérdezősködjék.

– Mi is van ma...?

– Hétfő, – válaszolt bosszúsán a pincér.

– Hétfő? – mondja amaz.

– Igen, igen, hétfő, – vágott közbe a pincér, – egyébiránt azt hiszem, magának az úgy is mindegy, hétfő, kedd, vagy szerda! Ezzel a hírlapokat rakosgatá össze, mire Klein úr álltában nagyot nyújtózva, merengő szemmel szól: Ma is *nap*...! tegnap is *nap*,...! holnap megint *nap*...! mindig, – de mindig csak *nap*!

Ez a nyöszörgés jobban megmondja nekünk, hogy Klein úr szegény ember, mintha talán előhordaná bizonyítványait, s az *!* vessző alatt a

feleségét, az \cdot vessző alatt pedig azt a borzas fejű porontyot mutatná be, aki a legközelebbi szögletház harmadik emeletén egy hónapos szobában nyafog anyjának, hogy ő az örökös lisztpempőt már megunta, – amit mi hajlandók vagyunk neki elhinni, anélkül, hogy meghozatnók neki azt a pecsenyét, mit ő nyafogva kunyorál – anyjától.

– Nem keresett senki? – kérdi Klein úr.

– Éppen bizony,... van eszében valakinek Klein úr után járni, – mondja a pincér – álló egy esztendő óta még nem tudom, hogy kereste volna valaki.

– Pedig minden órán várok valakit.

– Ugyan ne hazudjék, Klein úr – már ha nem tud fizetni, legalább ne bolondítson, hisz az egész világ tudja, hogy az isten pénzét is elköltené, – aztán magát fogadja meg valaki gazdasághoz.

– Ah, hagyjon békét, Jean, – nem ért ön ehhez, – nézze ezt a hirdetést – itt egy hírlapot nyomott a pincér markába – utolsó filléremet ez az újságlap ette meg, ha ez nem hoz, akkor semmi! akkor Jean nem mondom, hogy a jég el nem verte vetéseinket.

– Na, kíváncsi vagyok arra a hirdetésre, mit hoz? – E szónál szalad be egy fickó, lélekszakadtan mondván, hogy rögtön hírlapokat az érkezett vendégnek, s már markolászni akarta, midőn a másik nem akarván a koncot másnak engedni, maga nyalábolt föl egy sereget, és rohant, – közben visszanézve és mondván:

– Na, Klein úr! majd meglátom, van-e szerencséje, – éppen van itten egy gazdag magyar gavallér, ha ennek nem kell egy ilyen gazdaságpusztító, – akkor ne számoljon szerencséjére ezen a világon – ezzel elrohant.

Mire a pincér fölért, Klein úron végigszaladt a villámfolyam, – és készen volt, hogy a szerencséjével alkuba álljon. Tele volt a feje Magyarországgal, azaz, hogy képzelt magának egy nagy darab földet, elképzelte, hogy ott mennyi ostoba ember van, csak ő néki van esze, – még a gazdag gavallér sem vevé ki, ki most olvassa a hírlapokat, de esze ágában sincs, hogy a kávéházban Klein úr már csinálja a mindenfele tervet.

Mondom, csinálta a tervet, – legelső volt egy nagy sörház, eszébe jutott ez a kedélyes ital, és a göbolyhízalás, – mint fogják megcsudálni azt azok az oktondik, kiknek fogalmuk sincs, hogy az árpa az a dicső mag, melyen az ember éppen úgy meghízik, mint az ökör. Lelkét dagasztani kezdé valami,... és képzelé, minő reformokat hoz be, s mennyit fog neki köszönni a civilizáció, ha a szalonnáról leszoktat egy egész nemzetet, s meg fogja mutatni, hogy a töltött káposzta valóságos méreg.

Klein úr érezni kezdé, hogy valami lobbót vetett benne, – szerencséjére, hogy sörélesztőt nem evett, különben szétrepedne a tervektől, melyeket az úti kocsira fölrakott már. Eszébe jutott minden ismerőse, kit a sors or-

szágából megszalasztott, még pedig Magyarország felé, hol rövid időn meggazdagodván, az otthon maradtak elfeledték, hogy *bolondra száll a füst...*

Ki kellett rohannia a szabadba, – szűk volt neki a világ, kezei szétme-redeztek, és miután az esteli szél újra melegre kergette, visszatért, a fé-szekbe, értem a kávéházba, de mindenekelőtt azzal a kemény elhatáro-zottsággal, hogy *ő meg fogja mutatni a magyaroknak azt, amit még nem láttak.*

Furcsa, a magyar ember végrendeletet csinált egykor, ha a harmadik vármegyébe elment, – a magyar ember inkább csizmadia lesz, csak ne kelljen országokon átólkodni, mint valami kefekötőnek, ígérhették neki a mennyei hét boldogságot, menjen ki érette az ország szelén túl egy mér-földnyire: *nem ment!* S íme, ébren van egy ember, még aznap nem volt olyan falat a szájában, melyre megszomjazott volna, – nem volt olyan apró pénze, mennyin egy icce sört megihatott volna, hogy azon bolonduljon meg, s íme ébren álmodik egy messze országról, s előre megesküszik magában, hogy ott *úr fog lenni, azt ő megmutatja.*

Okos ember napszámba menne, – emez eltátja száját, s íme beleröpül a sült galamb!

– Klein úr! Klein úr! – rohan be a pincér.

– Mi baj? – rezzen föl a kérdett.

– Rögtön jöjjön velem.

– A városházra? – kérdi remegve Klein, kinek eddigi körülményei után alig volt egyéb-re oly biztos kilátása, mint hogy maholnap bezárják.

– A pokolba! – mondja a pincér, – az az úr, kit említettem, kíván Klein úrral *értekezni.*

– *Értekezni?*... mondja sajátságos meglepetéssel Klein, ki hirtelenében nem tudta elhatározni, hogy rátartsa magát, vagy kezét csókoljon a pin-cérnek, ki ilyen kellemes hírrel lepi meg őt, ki esztendő óta mindennap hússzor kérdezi, *nem keresett valaki?*

Klein úr rohanni akart, de a pincér megfogta.

– Ilyen borzasan csak nem vezetem föl Klein urat,... kabátját is jófor-mán elkönyökölte, hanem jöjjön szobámba, – ha már annyival adósom, még próbálok valamit, ha bolondjában valaha még megkaphatnám, öltöz-zék föl nálam, – hanem ott le is vetközzék ám.

– Minden meglesz, barátom! – mondja Klein majdnem kidagadva bőré-ből, – s örömeiben azt sem tudta, hol markolja meg a kilincset.

A pincér kifordította Klein urat az előbbi hüvelyéből, s olyan úrrá fésülte, hogy amint a reménytől kilobbant arcot megnézné valaki, meg is süvegel-né.

Klein úr bejelenteték, és néhány pillanat alatt szemközt ült gróf *... val, a majorescoval, ki apja halála után megfutván egy nagy darab földet, éppen egy embert keresett, ki neki alkalmas lenne, magyarországi jószágaira, hogy ott rendet csináljon. Klein úr hirdetésében beszélt mindenről, mivel embert bolondítani lehet, elmondta, hogy a répában, burgonyában benn van a cukor, csak ki kell venni, – beszélt gépekről, melyek elvégzik a dolgot, jobban, mint az emberek,... akiket most már bátran agyon lehet ütni, – nem kellenek. Elmondta, hogy ő ezt mind próbálta. Ő tapasztalt ember, beszél három-négy nyelvet (szerencséje, hogy idáig csak egy nyelven evett). Tudakozódhatni itt, ott, hol aztán a nevét is megmondják. Ezt persze azért tette, hogy véletlenül ne beszéljen róla olyan ember, kit, nem kérdeznek, aztán Klein úr összeadásáról és kivonásáról olyan példákat mondjon, melyekre egyáltalában nem lehet a közönséges egyszerűet alkalmazni, minthogy ő is bebizonyította, ahol lehetett, hogy kétszer kettő öt.

Klein úr hirdetésében elmondott hazugságok mellett elfért még annyi igazság, hogy franciául csakugyan beszélt, s így a grófnál bírt annyi ajánlással, mennyi egyelőre szükséges volt.

– Jószágaim apám alatt, amennyire átnézhettem a számadásokat, – az itteni pénzláb szerint százötvenezer tallér évi jövedelmet adtak, – mondja a gróf, mire Klein szeretett volna irtóztatót bámulni, de nem mert.

– Nem megvetendő összeg, – mondja Klein műértő képpel, – csak az a kérdés, hogy megfelel-e a jószág haszonvehetőségének?

– Ez az, amiben kételkedem.

– Vannak gyárok, méltóságos gróf?

– Híre sincs!

– Sör és pálinkaház?

– Mondom semmi.

– Svájceráj tejelés végett?

– Semmit sem láttam.

– És mégis annyi jövedelem? de miből?

– Amint láttam, szántanak és vetnek, egyéb semmi.

– És műkertészet?

– No még ez kellene! – mondja nevetve a gróf.

– Méltóságos gróf,... tán nem bántom meg, ha őszintén nyilatkozom.

– Sőt éppen azt kérem.

– A gróf úr emberei nem érdemlik meg a hideg vizet.

– Az már föltett szándokom, hogy elcsapom őket, de előbb másokat kell szerezniem.

– Az mindenesetre kínos munka.

– Áh, tudom! – sóhajtá a gróf – ön megmenthetne.

– Meglehet, gróf úr, – mondja Klein mintegy megborzadva a szerencsétől – csak arra kell figyelmeztetnem a grófot, hogy én véghetetlenül szigorú vagyok.

– Emberemre akadtam, – mondja fölgorva a gróf – én sehogysem érzek kedvet jószágaimon élni, azért helyettem olyant akarok kormányzónak, ki parancsolni tud.

Klein verekedni szeretett volna, olyan dühbe jött.

A hirdetés mindenestre bírt annyi hűhóval, hogy aki a falnak akart menni, ott könnyen meglelte az útját. Klein hamar észrevette, kivel van dolga, s mint olyan ember, ki évek óta éppen abból élt, hogy másokat boldondított, ma este kiválólag elemében volt, s mielőtt vacsorához ülnének, – minthogy ennyire megbarátkoztak – a szerződés szóval meg is kötöttet.

A pincér fölszolgálván a vacsorát, bámult a sikernek, a beszédek szakadékaiból látván, Klein úr milyen hatalmas ember lett, – kezdé maga magát tapogatni, hogy ébren van-e?

Vacsora után rövid volt a szóváltás, mert az elfáradt utas ágyba kíváncszott.

A pincér fél esztendő óta először cselekedte azt, hogy Klein úrnak jó estét kívánt, s mielőtt az szóhoz került volna, megkínálta annyi pénzzel, mennyire hamarjában szüksége volt, egyszersmind egy szobát nyitván neki, hogy a gróf vadásza a harmadik emeleti hónapos szobába föl ne tévedjen.

Elmondám röviden, hogy a szerencse miként fogta nyakon Klein urat, – elég az hozzá, hogy ő is megkapaszkodott, hogy valamiképp idő előtt földön ne maradjon, és három nap lefolyta alatt olyan cifrán meg volt írva az ő nagy hatalma, hogy csak az hiányzott, hogy a grófot is elkergethesse.

Előpénzül jó összeget kapott, s ebből a pincér bőven szedett vámot, harmadnapra pedig Klein úr a gróffal útnak indult Magyarországra, melynek megvan az a rossz tulajdonsága, hogy a maszlag úgy elszaporodik rajt, mint az úti fű.

A Balaton alsó részére kerültek már és a szép uradalmak egyikében megszálltak, ott Klein úr szétnézett, hogy már merre lenne jobb olyan gyökeret verni, melyet sem ember, sem az elemek ki nem irtanak.

Szántay Sándor fogadá őket, az ifjabbik grófnak megbízottja lévén, míg a harcias idők annyi szünetet engednének, hogy az apai szerzemény jószágok szétválasztathatnának, s az ingóságok megosztása kényelemmel megtörténhetnék.

– *Maga* apámnak titkára volt? – mondja félkérdőleg a gróf.

– Igen, és jogügyelője! – válaszolt Sándor.

– Ezutánra is megmaradhat ez utóbbi hivatalban, és segítségére leszen Klein úrnak, kit, mint plenipotenciáriust mutatok be, – tudja maga, mi az: *plenipotencia*?

– Tökéletes tudomásom van azon szóról, méltóságos uram!

– Annál jobb – mondja a gróf, – tehát maga mindjárt értelmezheti a tiszteknek is.

Sándor röviden elmondá magyarul, mit a gróf franciául mondott. Nagyon rövidnek tetszék azonban az értelmezés, azért a gróf újra szólva kérdé:

– Ez nem elég! én nem akarok minduntalan itt lenni, azért vigyázzon minden szóra, amit mondok, s úgy rágja szájukba az *embereknek*.

– Parancsoljon méltóságos gróf, – mondja Sándor.

– Hát látja ezt a kastélyt?

– Igen, látom!

– Kérdezze meg a többit is, mire azok is azt mondák, hogy látják.

– Hát azt a majort, és a körülötte levő épületeket, baglyákat, kazalokat látják-e?

– Azt is mind látom – mondja Sándor – és a többi is azt mondja, hogy látja.

– Na, – jegyezze meg magának, – ha Klein úr azt parancsolja, hogy az úr azt gyújtsa meg, – hát az úr meg fogja gyújtani. – Ha Klein úr azt parancsolja, hogy ezt a házat el kell dönteni, maga ne kérdezze miért? hanem engedelmeskedjék! mondja meg a többinek is.

Megmondta azt is szóról szóra, mit azok annyira szívükre vettek, hogy egy íródiák komolyan-e, vagy hogy huncutságból (amint ez ki is telik ettől a néptől) azt kérdezte, hogy melyiket gyújtsa meg először?

– Mit akar az a fickó? – kérdi a gróf.

– Na... egy kis félreértés – mondja Sándor.

– Talán nem értett maga engem?

– Nagyon is jól értettem, méltóságos gróf, – csak hogy ez a fiatalember annyira engedelmes, hogy már azt is kérdi, hogy mikor kell meggyújtani?

– Mikor Klein úr parancsolni fogja, – mondja a gróf, szemközt állva az íródiáknak.

– És ha valakinek méltóságodhoz valamikor kérése volna? – kérdi Sándor.

– Itt van Klein úr.

– Méltóságod megfoszt bennünket becses személyétől.

– Itt van Klein úr! – mondja utoljára is a gróf, – értenek-e?

– Szórul szóra!

– Tehát tudják mind, mi az a *plenipotencia*?

– Tudjuk – felele valamennyi.

– Adieu! – mondja a gróf, a faképnél hagyván valamennyit.

Klein úr azután röviden elmondá, hogy nem úgy lesz ezután, mint eddig, – ezt ő megmutatja, és hogy mindjárt lássanak is valamit, mérgében olyan vörös lett, mint a vörös posztó.

Lármázott, hogy semmi jövedelem sincs, azért szemközt állt egy őszbe csavarodott tisztartóval, ki legelől állt, annak beszélt a répáról, burgonyáról éppen úgy, mint a hirdetésben megvolt.

Tanította az öreget álló egy óráig, az pedig hallgatott, mint a hal.

Na! gondolta magában Klein úr, ezt megtanítottam! – tudom hogy ilyen leckét nem hallott, mióta ezen a világon van! – végül pedig kérdi tőle:

– Hiszi-e az úr, a mit mondtam?

Az öreg mégis hallgat.

Hátul mondja azután egy sopronvidéki írnok a tisztartónak, hogy Klein úr feleletet vár, miközben Klein úr megismétli a szót.

– Hiszi-e, a mit mondtam?

– Niksz tájcs! – mondja a tisztartó.

– Hát én egy álló óráig hasztalan beszéltem? – dühöngött Klein, mire az öreg megint azt mondja:

– Niksz tájcs!

– Ez embereket nem használhatom! – szólt dühöngve a plenipotenciárus úr Sándornak.

– Hát mit csinál velük, Klein úr?

– Elcsapom rögtön.

– Ennyi embert, uram!

– Ha még egyszer ennyi volna is.

– De csak egy baj van, uram, – mondja Sándor – hogy biztosítva vannak egész fizetésükről, mégpedig halálos holtig.

– Ki által? – dühöngött Klein.

– Az öreg gróf által, ki végrendeletének 3-dik pontjában ezt igen értelmesen megírta.

– Ki van hirdetve már a végrendelet?

– A tiszteknek ma lesz.

– Ez el fog maradni.

– Lehetetlenség, uram! – mondja Sándor lehető legmérsékeltebb hangon.

– Ki mondja?

– Én! – válaszolt újra amaz – minthogy apám után én vagyok a végrendeletnek végrehajtója.

– Remélem, ön respektálni fog engem és...

– Teljesíteni fogom azt a kötelezettséget, mellyel grófom atyjának tartozom, Klein úr.

– Ezt ne feledje az úr! – mondja Klein. És az iroda ajtaján kiment.

Az irodán kívül néhány kérelmező közt állt Jakab is, kivel jóval előbb találkozánk. Senkinek sem volt még bátorsága az új hatalmast megszólítani, csak Jakab ólalkodik utána, s addig mászkált, hogy észrevette, és szóba állt vele.

Jakab a legjobb órát választotta. Kleinnek szinte jól esett, hogy akad egy ember, kivel kibeszélgetheti magát, azonnal szobájába vonult, és ki-kérdezett a zsidótól annyit, amennyit az hamarjában összehazudhatott.

Jakab lett a titkos tanácsos, és hogy közelebb legyen, amiért oly régen esenkedett, megnyerte az engedelmet, nyithatott boltot.

Rögtön az ispánhoz szaladt.

– Nemzetes uram!

– Na, mi kell?

– *Pharancsolatot* hoztam, – szemtelenkedik a zsidó.

– Kitől?

– Atthúl, akhi most *pharancsoló* lett, – okoskodik Jakab – az a nagyságos úr, azt pharancsolja a nemzetes úrnak, hogy én itt bótot nyithatok. Ez a *pharancsolat*.

– Értem Jakab, – mondja az ispán, – hanem mivel úgy szádba vetted azt a parancsolatot, azt mondom, hogy böcsületesen viseld magadat, mert ha valami galibát csinálsz a faluban, olyan huszonötöt *parancsolok* rád, hogy semmi parancsolat le nem veszi rólad többet, – most elmehetsz!

Még az nap kimérte Jakab a boltnak való helyet.

A gróf elment, Klein nem panaszkodhatott neki, de nem is akart, – hanem összegyűjtött magában egy adag epét, hogy annak keserűjét Szántay Sándorra mielőbb kidöntse.

Délután bement négy lovon a megye székhelyére, hol ünnepélyesen kihirdették a: *plenipotencia*.

Hány ilyen ember hízott meg Magyarországon?

Hány embert tettek ilyenek szerencsétlenné Magyarországon? Nagyon szeret minket mégis az isten, hogy még millió szám vagyunk.

Soha kevesebben, mindig odább szaporodtunk.

Pálinkás zsidó, cigány koma.

Ki volt nyitva a bolt, – húzogatta Jakab a rőföt és kínálgatta a pálinkát az elmenő parasztnak.

– Nincs pénz, Jakab, – mondja az egyik.

– Ha nincs, majd lesz! – kiáltja a zsidó.

– Lesz!... lesz! – ismétli amaz, – a leszre nem ad a zsidó.

– Azért is adok, – mondja Jakab, olyan nevetőre, – mintha legjavában csiklandoznák, azért csak ide vele.

– Aztán nem tréfál, Jakab? – kérdezi a másik.

– Eb, akhi tréfál, – itt a phálinka.

– Azt látom, hogy ott van, de kifordíthatom zsebeimet, abban meg Jakab nem lát semmit.

– Egyszer csak lesz, aztán megadja khed, – okoskodik Jakab – ilyen böcsületes ember nem adná meg?... Hát khinek higgyen az ember? – végzi be Jakab, és egy kurta nyakú poharat töltve tartott az orra alá a parasztnak.

– De erős ez az ital – véli a paraszt.

– Hát a khútbúl mérjek phálinkát?

– Nem lesz majd nagyon meleg?

– Bácsi! a phálinka épen ullan, mint a khed bundája: nyáron hűs, télen meleg.

– Vigye a szél, hát hadd iszom meg, azaz hogy meg is itta.

Szokatlan volt az ital, s alig tudott lélegzetre vergődni a paraszt, míg utóbb lebirkózáván az erőt, azt kérdi: mivel tartozik?

– Csak két garassal – mondja Jakab, egyet rántván az ajtón a krétával – ez lesz a khed helye, bácsi: ide írom mindig.

– Hát még máskor is akar adni, Jakab?

– Amikhor tetszik, – csak forduljon erre.

– No majd itt leszek, – minden jót; mond a paraszt.

Így kapott be hozzánk a pálinkaivás, és amit eddig csak lólábra kötöttek orvosságképpen, megitta az ember.

Jakab napról napra több krétát fogyasztott, ebben a tekintetben nem ösmert fukarságot, ha utóbb arra a gondolatra jutott, hogy elfeledte fölrán-tani a húzást, hirtelen odarántott egy másikat, mely néha a krétának szegletes oldalán másodmagával ragadt az ajtóhoz.

Lassankint kezdé észrevenni a falu papja, hogy amennyit szaporodnak Jakab hívei, azonképpen fogynak az ő hallgatói. A pörsölypé-
náz hétről hét-

re kevesebb lett, eddig rendszeren a plébániára szaladtak váltani, – most már Jakabnál gyülekezett össze az apró pénz.

Egy darabig csak a férfiak, utóbb az asszonyok is megfordultak a boltban, kötény alatt hozván búzát, árpát, lisztet, mert olyan „fáin” ember nem volt több, mint Jakab, ki a világért sem kívánt készpénzt, – elvett amit adtak, csupa felebaráti szeretetből.

Tökéletes igaz, még dicsekedett is vele.

Jakab nem hiába mondta az öreg Szántaynak, hogy az ő gondja, mi képp fog megélni. Jakab jól kiszámítá ütközeti helyét – meglehet, őt tán ütni, dobni fogják, de a mely botot ő fog kezükbe adni, azt legkevesébé fogják fejére emelni, mert az emberek nem szoktak ütni a *koldusbottal*.

Jakab annyira elemében volt, és a tervek annyira sikerülének, hogy szerette volna saját vállait megveregetni. Ez édes gondolatban lépett a boltba egy harminc éves asszony, egy hű példány ama paraszt asszonyok közül, kit ha egyszer oldalba ütnek, elmondja, ki voltál? mi voltál? van-e becsületed? szűrödöt hol loptad? kinek a vermét vájtad ki? mondom: egy tökéletes falu szája. – Napfelköltekor elmegy a szentegyházba, onnét a mézárszékre, onnét a zsidóhoz, mindenütt kísézője van, s mikor a másét végig gyalázta, magáét égig dicsérte, s a falunak két végét összebujtogatta, még csak akkor lódul haza.

– Mit hozott, Sára asszony? – kérdi Jakab.

– Egy üres üveget, Jakab.

– Hamar kifogyott az a messzely phálinka.

– Az uram hátát kenegettem vele, Jakab, bizony megkívánja szegény.

– Hát adjak egy messzelyt?

– De jól megmérje kend, Jakab, – jobban, mint a múltkor, alig került két három korty abból az egy messzelyből. Dejsz, Jakab, meg nem csal ked engem, olyan akkurátus az én torkom, mint a garasos mérték.

– Nem is thudtam, hogy ullan jó phálinkám van, hogy Sára issza meg, aztán a gazda is meggyógyul tőle, hi, hi, hi, – röhögé Jakab, aztán odább folytatá, – hát a szakasztóban mit hozott?

– Ürítse ki, Jakab, – utalá az asszony a zsidót.

– Megvan, – mondja az ravasz mosollyal, – hogy a gazdha meg ne thodja! s ezzel félrevitte a szakasztót, magában dörmögven: – phálinka üt garas, ez a liszt megér núc garast, he, he, he, osthoba pharasz.

– Jakab! – mondja az asszony szakasztóját kötény alá fogván, – ha az uram idejön, akkor nem voltam ám itt.

– Se láthok, se hallok, – bíztatá Jakab. – Hanem Sára asszony, mi dolog az, hogy ezek az asszonyok nem isszák a phálinkhát?

– Eleget kínálom nekik, de finnyásak, félnek, megérik a szaga.

– Khínáljon nekhik egy khis khüményes phálinkhát, biztatá Jakab – tudja, Sára asszony – khomendálja nekhik valamiről, aztán jobban rákhapnak.

– Majd találom módját.

– Úgy, úgy aztán én is jobban megeresztem a csapat, érti, Sára?

– Értem, Jakab, – isten áldja meg.

– Magam is khívánom! – kiált az asszony után, azután pedig magában beszélgetve ment be. – Úgy ni! – mondja – egy khis khústoló a khüményesbül, azthán egy vendéggel megint thöbb!... árpha,... lencse,... borsó,... bab,... núc meg núc: az tizennúc. Most phinkli, azthán khondignációs ház!... meg núc, az huszonnúc! azaz forint,... ezer forint,... tízezer... százezer forint! Most Jakhab,... üt eszthendő múlva Jakhab ór, – tíz eszthendő múlva Rosenfeld ór, gazdag ór. Butha pharasz! the Jakhab, khed Jakhab, – az öreg aphád is te, meg az öreg aphád is khed!... *Krehn sollst schneiden!*

Ez a rövid magánbeszéd Jakabnak életfilozófiája volt, terjedelmére sokkal vékonyabb, minthogy kemény táblába kellene kötni, és ha kitalálásán nem tűnődött is annyit, mint Archimedes, midőn a világot akarta kimozdítani, de kiszámítása becsületére vált volna bármely finansziszternek, hozzá vévén, hogy mint említém, sajtászerű számvetési szabályai nagyon eltértek a közönséges egyszeregytől.

Úgy látszik, dolgainak folyamával megelegetett, hanem a mellékszobából egy gyermeknek kínos fölkiáltása fölébreszté, s Jakab ijedten szaladt a mellékszobába.

Meg kell említenünk, hogy Jakab fájának elszaporodását célul tűzte ki. Mit mívelne a világ, ha Jakabbal együtt kihalna a pálinkamérés? Gonddal ápolá gyermekét, kit néhány nap óta a nyavalyatörésnek irtóztató rohamai leptek meg, s minthogy neje a szomszéd faluban volt orvosságért, Jakabnak egyik fülével a mellékszobára kelle figyelnie.

Gondossága kiterjedt a legapróbb részletekig, – és szokása ellenére, még a boltajtónak zárait és sarkait is megolajozá, hogy a legkisebb zöreje se riassza föl a gyermeket.

Néhány órai szünete volt, – a boltajtót senki sem zörgeté, azért a gyermeket elcsöndesítvén, élénk figyelemmel leste, hogy a boltajtónak üvegein át nem lát-e vásárlót, míg eszének és figyelmének egy hasonló része a gyermeknél maradt...

Végre az álom elnyomá a gyermeket, Jakab csöndesen behúzá az ajtót, mert valakit jönni láta, még pedig Sára asszonynak urát, egy nyers kanászt, ki tán legelső vendégei közül való, ki mindjárt kényelmessé tevé magát Jakab bizalmában, és mielőtt a hitelnek eszméje tudományos rend-

ben magyar nyelvre letéve volna, ő azt már főbb vonalaiban gyakorlatba vette a pálinkát rendesen rovásra itta.

Jakab nem annyira magáért, mint beteg fiáért megijedt, gondolván, hátha ez a goromba paraszt feleségét észrevette, s most veszekedni jött, azért elszánta magát, hogy inkább két annyit hitelez még neki, mint amennyi már rováson van, csak most ne lármázzon.

A kanász mogorván jött, pálinkát kért, megitta, minden szó nélkül, s mintegy megelégedve Jakab vendégszeretetével, még a kínálásra sem kívánt egy második hörpentést, hanem amennyire az erős pálinka még fél hangját meghagyá, kérdé Jakabot.

– Mennyi is a mostani adósság, Jakab?

– Majd összevetjük! – szól Jakab gondolkozóra húzván össze homlokát, azonban korán sem azon tűnődik, hogy mennyi volt a beszámolni való, hanem, hogy miként csalja meg a kanászt.

– Maga jobban tudja, Jakab, – véle a kanász.

– Núc, meg núc, az tizennúc! mondja a zsidó, nézván a kanásznak arcát.

– Az tizennyolc! – hagyja helybe a kanász azon jó hitben, hogy a számadás szinte nótára megy ki.

– Tizennúc, meg núc, az *huszonnúc*.

– Az meg huszonnyolc Jakab!... csak menjünk odább, – biztatá az adós.

– Így khed thartozik egy *forint negyvennúc*.

– A bizony nem kevesebb, Jakab – vakaródzék a kanász, hanem vigasztalásul mondja: – no csak írja föl Jakab, ha fog a grétája: majd ha kerül pénzem, meghozom egy fillérig.

– Majd elfeledi kheed, aztán khevesebbre mondja, – véli Jakab.

– Csak a Jakab ne mondja többre – okoskodik a kanász – mert lelkén szárad! Ezzel elment.

– A lelkhemen szárad? – tűnődik magában a zsidó, – mintha én a lelkhemet, mint valami vizes panyvát, a naphun szárogatnám. Bekhap egy icce bort, – fél esztendő múlva fizet, ha fizet, civakodás, veszekedés után: aztán *száradjon meg a lelkhem*? Hanem mikhur a kheed thorka megszárad, azt Jakab üblügesse?... Ott a khút,... ott a vüdü, ha nem elegendő egy icce, igyék kheed egy akhót. Így töprenkedik a zsidó, még aztán újra hozzáfogott:

– *Lelkhiüsmere!*... *lelkhüsmere?* az annyit thesz, hogy minden ember *üsmere a maga lelkhét!* Egyik egy krajcárért akhar egy akhú bort, a másik tíz forintért sem adja!... Azt mondják: Jakhabnak nincsen lelkhüsmere... Én is azt mondom, hogy: *nincs!* Én árulok khékítőt, kheményítőt, phántlikhát, khümenymagot,... senkhi sem mondja: Jakhab! egy krajcáron,

khét garason *lelkhüsmere!* hanem egy pint bor, két phint bor, egy ver-
dung phálinka, azthán Jakhab, írja kheed fül, de mikhur fizetni khüll, nagy
a rovás, meginni khünnyebb volt? aztán fizess, ne neked: *lelkhüsmere!*
Khüszönöm alázatosan, ez új bankhó, ilyent nem vesznek el a sóháznál.

Talán tovább okoskodott volna Jakab, ha Pista be nem jő, mit a szem-
füles zsidó igen hamar észrevett, főleg azt, hogy a lehúzott kalap alól bú-
bánat nézett ki.

– Jó napot Jakab, – mondja Pista.

– Megvan:... mi tetszik? – kérdi egykedvűen a zsidó, látva, hogy itt sze-
gény emberrel lesz dolga.

– Egy pár szóm volna, Jakab – folytatja amaz – ha ráérne meghallgatni.

– Nű – dörmögi magában a zsidó – itt phénz khüll, nem hallom, the Ja-
kab, kheed Jakab. – Aztán Pistához fordult – Itt a két fülem, beszéljen
kheed velük.

– Nem egyébéért jöttem, Jakab... akadozék amaz – hanem mivel hogy
sok a bajom...

– Azaz, hogy phénz khüne, úgy-e? – ravaszodik a zsidó.

– Számbúl vette ki a szót, Jakab,... szűken kerül a pénz.

– Thodom! – viszonzá a másik – nálam minden eladó, ez a sok
pharthika, de ritka a phénz, ha meglátnik egy üt forintos bankót, mindjárt
elhínam khomának.

– Pedig nagyon ideszorultam Jakab.

– Thodom! hanem mikhor a Jakhabnak khüllene valami, akkhur nagyot
hall kheed?

– Aztán, Jakab nincsen egy pár forint ára emberség?

– Emberség van akármennyi, de forint nincs.

– Megszolgálom, Jakab, böcsülettel, mert szorongat a bajom nagyon.

A zsidó megfontolni látszék a dolgot, mert magában dörmögött.

– Ez megszorult, akhinek phénz khüll, még az üdvösségét is
bealkussza.

– Lesz-e pénz, Jakab? – kérdi Pista újra, mire a zsidó barátságosabb
képpel mondja:

– Thalán még lesz, ha kheed is megtesz nekem valamit.

– Amit lehet megteszek, csak ne várokoztasson, Jakab.

– Nekhem egy tehin khüllene – mondja Jakab ravaszul nézve Pistára.

– Nem tudok eladót, – felelt a másik egész böcsülettel.

– Nem azt mondom, hogy alkhunni akarok a gazdájával, ma nincs
holdvilág!

– Értem, Jakab, – mondja Pista nehezült lélekkel.

– Annál jobb, – folytatá Jakab, – az éjjel nem világít a hold, sötét van,
senki sem látja.

- Hát az isten, Jakab?
- Nű, – mondja a zsidó – phápista ember kheed?
- Az volnék, – volt a válasz.
- Evett khed már phénteken, szambaton zsírosat?
- Ettem bíz elégszer.
- Nű, hát azt nem látta az isten?... no, thagadja kheed?
- Nem tagadom bíz én, mit hazudjak? hogy egy vétekből kettő legyen.
- Azért evett khed húst, úgy-e, mert jó volt? – okoskodik a zsidó.
- Persze hogy azért.
- Ha a húst meg tudta khed enni, mert jó volt, akkor azt a thehenet is elhozhatja khed az áráért, mert jó lesz. Egyúttal ez a tehén is odafér, ahová a másik.
- Nem szoktam én ezt a spekulációt, Jakab! – riadt föl Pista.
- Én sem fogtam ám a tehén szarvát, mikhor megszülettem, – mondja a zsidó – hanem belethanul az ember.
- Én meg azt mondom, Jakab – véli Pista – addig megyen a korsó a kútra, hogy a vödörhöz ütődik.
- Örökké nem tarthat! – válaszolt amaz.
- Én is azt gondolom, azért jobb, ha itthon marad.
- Ez az utolsó szó? – kérdi Jakab.
- Ilyen formán a *legeslegutolsó*, Jakab.
- Tudtam, – mondja a másik – thudtam, hogy khed böcsületes ember, most már kipróbáltam khedet.
- Pista bámulva nézett a zsidóra.
- Hát lesz pénz? – kérdé újra.
- Hunnét vegyem?... hát nem vagyuk én *böcsületes* ember? nem mondtam előbb, hogy nincs phénzem: *böcsületes* embernek nincs phénze a mai világban – mondja áhítattal a zsidó – de üsse meg a khü, már ha phénz nincs is, – hallja khed – van *böcsület*. E szavak után a pincébe ment.
- Pista nehéz szívvel nézett e gazember után. Más talán azt gondolta volna, hogy agyon kell ütni, de Pista nem akart az isten munkájába nyúlni, elér annak a keze messzire, megtalálja akárhol az embert.
- Tanti nyitotta be az ajtót.
- Mit mondott a tanító? Tanti! – kérdi Pista a cigányt.
- Mit mondott? – ismétli a cigány is – azt mondta, hogy ha a lakodalomra volt pénz, legyen a keresztelésre is.
- Istenem! – szólt Pista, – hát kis fiamat keresztelés nélkül hagyjam?
- Ne búsulj, Pista – vigasztalá a cigány – várj meg odakinn, majd les mindjárt.
- De hol veszed?

– Van ennek a zsidónak, kifacsarom belüle.

– Nincs neki, most mondta, ne is időzzünk itt.

– Mondtam, hogy várj meg ott kinn, – eredj: mert ha itt vagy, akkor nem lesz. Menj már no! – biztatá a cigány, mire Pista csakugyan kiment.

Tanti végig feküdt egy padon, köpönyege alól a hegedűt előszedte, a húrokat meg sem igazítá, s amint egy keserves cigánytól csak tellett, végig futkozott az ujjá a hegedűn, úgy hogy Jakab ijedten szaladt föl a pincéből.

– Tudtam, hogy előjössz, Jakab – mondja a cigány azzal a megszokott önérzettel, midőn a cigány meg akarja mutatni, hogy okvetlen többre tartja magát, mint a zsidó.

– Borom nincs, vizet nem iszol, hát mi khüll? – mondja a zsidó a cigánynak.

– Nem ihatnám, Jakab, – felelé Tanti.

– Eszel barchest? – gúnyolódék Jakab.

– Ne vesekedj, Jakab – okoskodik amaz – hanem megesküdtem ma, hogy három húsast kapok tited, azsért gyüttem Jakab, add ide.

– Megeskhüdtél Thanti – mondja a zsidó – én meg most eskhüszöm meg, hogy *isthen úgyse* egy faphóturát sem adok.

– Dehogy nem ads, esed nélkül adod mindjárt, mert olyan nótát komponálok itt most mindjárt, hogy a nyavala is kitör. – Mire a cigány hozzáfogott egy még soha ki nem gondolt nótához, melyet most akart még hajánál fogva előhúzni egy újonnan füstött hegedűből, melyből olyan vad hangokat markolászott ki Tanti, mintha nedves fából kereket fúrnának.

– Vaj mir! – kiáltott a zsidó, füleit befogván – gyerekhemet a nyavala khitúri...

– Esküdd vissza azst a három húsast, Jakab, – mondja Tanti.

– Űt garast akartál mondani? – kérdi amaz.

– Micsoda?... pattant föl a cigány – öt garast mondtam én, Jakab? gyere csak hallgasd ezst a hegedűt! – mire ismét nyakon fogta a hegedűt, neki eresztvén magát a fantáziának, mire olyan kevert hangok törtek elő, hogy jó lelkű keresztény nem tudná hirtelen megmondani, hogy a cigány bolondul-e meg most mindjárt, vagy a zsidó?

– Vaj! – ordított a zsidó – mondd meg hát, mit akharsz?

– Mondtam már, rúgjon meg a bagó, hogy három húsas kell.

– Khüll, khüll, azt khünnyen mondja az ember, – okoskodik a zsidó, hanem mire khüll? látván, hogy a cigányt nem valami mindennapi szükség bántja.

– Két kis gyereket kell megkeresteltetni, Jakab.

– Kheresztülöre adjak pénzt, nú? inkább üssön meg a gota.

– Nohát üssön meg, de mindjárt! – mondja a cigány, olyan helyzetbe tette magát, hogy megint egy új nótát akar komponálni, de a legelső vonórántásnál kezéhez kapott a zsidó.

– Mire khüll az a pénz, még egyszer akharom thodni?

– Kerestelőre, Jakab.

– Mondd, hogy phálinkára lesz, akkhur adok.

– Ha kell, napsámban hazsudozsom, Jakab,... de ma nem!

Föl, alá futkosott a zsidó, utóbb elordítja magát:

– Nem adok!

Tanti pillanatnyira sem zavarodott meg, mert mintha csak még most jutna eszébe az igazi, újra végig markolászta a hegedűt, melynek hangját a szomszéd szobából egy gyerekvisítás foltozta ki, s a zsidó kétségbeesetten inte Tantinak, hogy kész az alku.

– Ne hazudj – mondja a zsidó – mennyit adjak?

– Mondtam, hogy három húsast, mert kilemben két gyerek marad ma zsidó, ha a kerestelés előtt meghal, egynek-egynek ára husonöt garas.

– Miért nem alkudtál Thanti? – tört ki Jakabból a zsidó számítás.

– Majd ott alkusnak, csak lesd, – válaszolá Tanti.

– Hát az nem mindegy, ha egyet kürüszkül vagy khettüt? – okoskodik tovább is a zsidó.

– Hát neked mindegy, ha én három húsas helyett még nígyet kírek?

– De khi fizeti meg ezt nekhem?

– In!... válaszolt Tanti oly meggyőző hanggal, melyre böcsületes ember ezer forintot is adna.

– The? – mondja Jakab nagyon kételkedve – de majd az ürdüg elhoz ezzel a hegedűvel.

– Hát nem hised, Jakab, hogy ín embersíges ember vagyok?

– Cigány vagy! – gúnyolódék a zsidó.

– Csigány bizony – mondja nagy képpel Tanti, szemközt állván Jakabnak – azs vagyok, csigány, azs volt azs apám is, maradok is csigány, de még sem lennék zsidó.

– Thalán el sem veszed a zsidóthul a három húsast? – ingerkedék amaz.

– Ingyen nem, Jakab, s hogy a kelkednek apja maradjon, nem akarlak tovább kínozni. Ne, itt van ezs a *hegedű*, míg a pénzst meghozsom, maradjon zsálogba. S ezzel odanyújtá Jakabnak a hegedűt, mely előbb jobban megkínzá, mintha vakaróval nyúltak volna hozzá.

– Huszonöt garast sem ér! – mormogá a zsidó.

– Hagyj bíkit, Jakab, hagyj bíkit – mondja Tanti, mert ha míg egyszer a kezsembe kapom, addig gyalázod, hogy öt forintért sem adom.

– Itt a három húszas, – mondja Jakab, kirángatván a pénzt, a hegedűt pedig a mellékszobába vitte, s míg ő benn volt, Pista is benézett, hihetőleg ott kinn megunt a várakozást.

– Gyere már, Tanti – mondja keserűen – mit imádod azt a pogányt?

– Jól van, jól, de olyan jó kedvet csináltam én Jakabnak – mondja Tanti a bejövő Jakabra nézván – hogy kicsibe hogy meg nem kerestelkedett, úgy-e Jakab?

– Úgy, úgy! – viszonzá Jakab keserű képpel.

– Adott pénzt, Jakab, ennek a cigánynak?

– Adott-e? – ismétlé Tanti – de adott ám, azs a serencsíje, hogy nem volt nála a sázs forintos bankója, mert azst is ide adta vóna.

– Nem hiszem én, Tanti – mondja Pista – kőből van ennek a lelke.

– Már pedig elolvastottam,... csak láttad volna mikor előbb itt hegedültem neki.

– Hallottam – viszonzá Pista – még a kutyák is megugatták azt a nótát.

– Csak Jakabnak tetszik azs,... azs azs ű kedves nótája – három húst adott érte, úgy-e Jakab? mire a zsidó intett, a cigány pedig kifelé tolta Pistát, mondván: Gyere, zsidó pénzsen kerestelje meg a pap a fiaidat, menjünk.

Ezzel útnak eredt a két ember, vagy tán jobban mondva, két jó barát, s bizonyosan kevesbé hazudtolnám meg a barátság eszméjét, ha egyik jó barátunk éppen cigányt választanék is, mintha tán a nagy világból azt a két úri alakot kapnám ki, kik a nagy utcán karöltve sétálnak és egymást „*barátom*” -nak mondják.

Pistát kötelessége a ménes után verte,... hova könnyebbült lélekkel ment el, mert már komája is akadt a gazdag faluban,... egy szegény *nőtlen cigány*, ki nem feledkeztén meg a vett jótétről, kenyérkereső szerszámát a jó barátért most adta zálogba.

Köpönyeg alá szedte Tanti az úgy ahogy bepólyált két fiút, és a utca hosszán a pap felé sietett. Nem akarom feszegetni a dolgot, hogy ugyanazon köpönyeg alatt hány lopott lúd sétált haza, a jó Isten legjobban tudhatja, mit és hogy bocsát meg az embereknek, de csak elképzelem, hogy mikor lenézett a magas mennyországból s belenézett ez egyszerű ember lelkébe, látott abban olyan hálás indulatot, melynek méltóképpen csak az oltáron van helye.

Csöndesen volt a két gyermek, teleszopták magukat az útra. Tanti legalkalmasabb ember volt arra, hogy úgy bánják velük, mint a tojással: mert amint mondám, nem egyszer vitt ám már ő a köpönyege alatt olyan lármás jószágot, mely könnyen megszólamlík.

A falu derekán lehetett, mikor Szántay Sándor egy négy esztendő barna csikón lovagolva utolérte a cigányt – s mint afféle jó ismerőst

megszólitá, látván, hogy a déli nap sugarai nagyon belefogódtak a kék köpenybe, mely alatt Tantinak úgy is elég cipelni valója volt.

– Tanti! talán meleget fogsz a télre azzal a köpönyeggel?

– Debzson, tekintetes uram csak azt gondoltam, hogy nem lopják el olyan hamar, ha magam is benn vagyok, mintha magát hagynám otthon.

– Megveszem azt a köpönyeget, Tanti.

– Ha azs alatta valót is megvesi a tekintetes úr.

– Nem valami lopott jószág az, te cigány! – tréfálgodik Sándor.

– Jaj, galambom, tekintetes uram, – aki setétben ilyent lopna, virradóra megint vissalopná.

– No hát alkudjunk, Tanti.

– Jaj, tekintetes uram, minek adna pénzst ilyen jószágért,... terem azs ilyen magától is.

– Drágába van-e neked?

– A hegedimet adtam zsálogba a zsidónak, annyiban van nekem a ket-tő.

– Mennyit adott a zsidó a hegedűre?

– Három ezüsthúst, azst tartom, annak is elég drágában van.

– Nohát mi az utolsó ára a portékádnak, Tanti?

– Ígérjen a tekintetes úr maga, amit akar.

– Eleven, csak azt mondd meg, Tanti, mert ha eleven, úgy megveszem.

– De milyen eleven, tekintetes uram, ha ezs egyszer valamelyik megszólamlík, akar naphosszat hallgassa a tekintetes úr.

– Nem harapósak?

– Hogy volnának, tens uram, otthon bizs ezseknek az a bajuk, ha tudnának sem akadna valami harapnivalójuk.

– No a patvarba, hát micsoda madaraid vannak, hadd hallom nevüket?

– Ha volna! de nincs ám, még csak most adunk nekik.

– No hát alkudjunk meg hamar, adok az egyikért három húszast, a másik maradjon meg neked,... nos?

– Tetsik, tetsik, tekintetes uram, hanem elébb ígérje meg, hogy gondját viseli.

– Emberségemre mondom, hogy gondját viselem – mond Szántay Sándor – elhiszed-e?

– Elhisem, tekintetes uram, mert ha nem hinném, hát inkább oda sem adnám, hanem odább vinném.

– Gyere csak, Tanti – mondja a fiatalúr – feleségem éppen ott jó elém a kapun, add annak, majd megörül neki.

– Nem t'om bizs én, tekintetes uram! – mondja a cigány, míg Sándor neje elé nyargalt, s mire a cigány odaért, elbeszélte az alkut, s a fiatal pár örömsugárzó arccal jött a cigány elé.

- Hová akarta vinni? – mondja Sándornak neje.
– A vízre! – monda a cigány.
– Talán csak a vízbe akartad fojtani őket, Tanti? – kérdi Sándor.
– Nem vestem meg, uram.
– Micsoda vízre akartad hát vinni?
– A *kerestvízsre*, tekintetes uram és asszonyságom, mert azs istenadta, gyerek mind a kettő, azs is pedig fiú.
– Te vagy az apjuk? – kérdi Sándor nagyot csodálkozva.
– Apjuk nem, hanem *kerestapjuk*, – mondja a cigány.
– Nagyon megszorult az az ember, Tanti, kinek nem került más komája, mint te.
– Tekintetes uram, eleget keresett azs apjuk különb embert a faluban, de ha senki sem akadt, azstán rajtam maradt a komaság. Csak már tudtam volna előbb, hogy valahol egy kerestanyát találtam volna nekik, de a csigánnyal ki keveredik össze?
– Jolán! – mondja Sándor feleségét félre hívva – mit csináljunk?
– Ha emberséges ember vagy, Sándor, tartsd meg az alkut...
Sándor megölelte a kedves nőt, s hárman útnak indulának a pap felé, nevet adni a két kis gyermeknek.
– Ki gyermekei ezek, Tanti!
– Tekintetes uram, Pistáé, a csikósé.
– A tihanyi révész leányáé? – kérdi élénken a nő.
– Azsé, tekintetes asszony, mondja Tanti, belépve a szentegyház küszöbén, hol az egyik fiú Sándor, a másik István nevet kapott.
Mire a küszöbön újra kijövének, Pista is ott volt már, röviden megtudván a történetet.
– Tanti mivel fizetem én ezt vissza neked?
– Csak azt engedd, Pista – mondja a cigány – ha csigány vagyok is, hadd mondhassam, hogy én „komád” vagyok.
Boldog isten, mikor ilyent hallasz, egy-egy pillanatra, tudom, hogy a földre kívánczol!

1816. Egy újdonsült nemes ember.

Mint mikor az itatóspapírra egy csöpp víz esik, és utóbb tíz akkora helyet megnedvesít: Jakab is úgy terjeszkedik el a faluban, melynek öreg pénzét addig váltogatta apróra, hogy utóbb csakugyan nem volt mit fölváltani.

Míg a pálinkaivás a jobb módúaktól csak a fölösleg pénzt csalta a boltba, a szegényebbek már annyira voltak, hogy a rováson nem maradt tisztán akkora hely, hol az ember megcsíphette volna.

Jakab itt-ott szemtelenkedni kezdett, s a már előre megmondott korszakba ért, hol többé nem merték megkendezni, hanem Jakab úrnak hívta a megszorult ember. Azonban nem tágított, ... a falut hámozta, s e fáradhatatlan munka közben itt-ott egy puffadt pénzes zacskónak nyakig hízott termetén simultak végig ujjai, s újra megint előállt a derült kedv, mely új ösztönt adott.

Sára néni fordult be az ajtón, nagyon meglátszék rajta, hogy nem annyira mosás, mint a folytonos használat viselte meg kék kittőlős szoknyáját, melynek ha párja volna, bizonyosan zálogba hozta volna.

Jakab nyugodtan várta, míg megszólal. Máskor ő hízelkedett neki, de most, mint a langyos esőre a fűnek szálai, szépen a pálinkaivásnak adta magát a falu, így Sára néni *kóstolónak* semmit sem kapott, hogy az új hordónak hírét vigye a faluba, honnét már egymásután ideszokott valamenyny.

– Jaj, – kedves Jakab gazda, – bizony elfáradtam, kezdi Sára, csak-hogy amaz meg sem mozdult egy nagy kőson üldögélvén.

– Nincs egy korty jó pálinkája, Jakab?

– Egy garas egy verdung, – mondja Jakab egykedvűen.

– Nem az árát kérdeztem, hanem hogy van-e?

– Pénzért mindig van.

– Azt is tudom, hanem hátha mást mondanék?

– Arra én is másképp felelnék.

– Nekem egy pár forint kellene, Jakab.

– Nekhem thübb is kellene, csak volna.

– Hát nem volna Jakab körül egy kis pénz, – kérdi Sára.

– Phénz, phénz! egy húszas is phénz, üt garas is phénz, még egy krajcár is phénz.

– Nekem vagy tíz forint kellene.

– Nű!... fogja khed be a száját, – nagy szó az a tíz forint! Mikhor én azt mondom, hogy *üt forint*, meghajtom magamat, mintha a fűbíró úr volna. Sára asszony khezdje el khed tíz garason.

– Ne búsuljon Jakab, hoztam zálognak valót, csak adjon pénzt.

E szóra Jakab is fölugrott.

– Hát nem thud khed beszélni?... itt mérgesíti khed az embert!... hadd látom, mit hozott khed? mit hozott khed? mire Sára néni felnyit egy bádogtokot.

– Itt van az uramnak nemesi levele.

– Vajgescrien! Annyit ér, mint a thavali khalendárium.

– Mégsem adná az uram ezer forintért.

– Bolond beszéd, Sára néni, a khed ura is tudja, mennyiért adják a pénzt, s az ullan szegény ember markhából nem igen fújja ki a szél a bankhót, úgy belekhaszkhodik. Ezért a kutyabőrért, Sára néni, még a jó szó is sok.

– De csak ád rá Jakab nyolc forintot?

– Három forintot, Sára néni, hármát, azt is csak emberségből, mert máskor is ide jött.

– Hatot adjon Jakab, – tudja, hogy az uram, ha számon kéri, bőrből is kifejtem ezért a pénzt, tehát adjon hat forintot.

– Na, hát adok, no, itt az a négy forint.

– Hat forint, hat, Jakab.

– Akarom mondani, nem *négy*, hanem *üt* forint.

– Jakab! ne huzakodjék, hanem...

– Itt az *üt* forint, ha kell, ha nem hát visszateszem, mert gyün valaki, úgy is thodom, hogy levakharom a fülemet addig, míg khed az *üt* forinthot meghozza.

Sára besöpörte a pénzt, s Jakabnál hagyta a nemes-levelet, melyet először a bádogtokba, azután pedig a mellékszobában egy vasládába zárt.

Ekkor jött be egy urasági vadász-féle ember, ki Jakabot a kastélyba hívta Klein úrhoz beszélgetés végett.

Klein úr jól érezte magát, a hatalomban, a gróf nem igen alkalmatlankodék neki, mert a harcias idők miatt szívesebben lakott Franciaországban, s mielőtt a politikai viszonyok rendezve nem voltak, testvérel nem végezhetett, minthogy az a hadseregnél szolgálatban levén, az idők szerint annyi háborúterhes felleg mászkált még a láthatáron, hogy hosszabb időre nem válhatott meg ezredétől, melynek most már őrnagya vala: s így a beruházásoknak végrendelet szerinti beszámolója még mindig függőben maradt.

Szántay Sándor az ifjabb gróf uradalmain, tudniillik a szerzeménybeli-ken, külön vitte az igazgatást, egyszersmind teljesítvén a majorátuson régibb hivatalát, mely Klein úrnak is nélkülözhetetlen volt, ha meg akart ösmerkedni a jogi viszonyokkal.

Az érintkezés nem terjedt ki a hivatalos foglalkozáson kívül, Klein úr még nem kapaszkodott meg oly erősen, hogy széles értelemben vett el-csapási tervét létesíteni akarhatta volna, de annál inkább készült hozzá.

Környezetében lassankint fölmagzott a mindenféle lótó-futó, kiknek leg-jobb bizonyítványuk volt, hogy nem voltak *magyarok*.

Szántay Sándor csöndes elkeseredéssel nézte az üres helyeknek ilyen maszlagokkal való betöltését, s minthogy ezt nem akadályozhatta, annál makacsabban ragaszkodott ama jogához, mely szerint a végrendeletnek végrehajtója lévén, a tiszteknek jövedője biztosítva volt. Klein úr csak azt várta, hogy a testvérek közti számolás megtörténjék, elszánta magát egy olyan tizedelésre, mely a roppant fizetendők mellett már ötvenedelésnek is bátran beillett volna.

Azon közben történt a következő eset.

A tisztek egy délután mind a *plenipotenciáriusnál* voltak, és a közta-pasztalás szerint igenis fejhajtó gazdatisztek, úgy látszik, igen elkesere-dettek voltak. Meglehet, hogy sorsuk némileg biztosítva lévén, éreztek némi kényelmet, de tán egyikben sem hiányzott az akarat, szívesen és hűséggel szolgálni azokat az uradalmakat, melyeken a megboldogult gróf emberszerető tulajdonánál fogva egy édes emlékü múltat töltöttek el.

Klein annyira – mennyire beletörődött a magyar nyelvbe, hogy szük-ségből elgagyogott, azért megkísértjük visszaadni azt a gyúrt nyelvet, mely Klein úrnak szerzeménye, anélkül, hogy akár egyik, akár másik nyelv-ész rá merné fogni, hogy az ő iskolájába vág ez a különálló grammatika.

Mindenekelőtt meg kell mondanunk, hogy Klein úrnak egy új gazdasági rendszere volt, még pedig, a foltozási rendszer.

Ily hatalmas uradalmakban az építkezés szép összegbe került, Klein úr tehát keresztülhúzott a számadásokon és építési tervzeteken, mert így szembetűnő összegek maradván ki az évi kiadásokból, bízvást rámutatha-tott a jövedelem növekedésében a csinos összegre, mely a korábbi bevé-teleket nagyon meghaladta, s neki bizonyítványul szolgálhatott, hogy csak ő a gazda, és más senki.

A tisztek komoly előterjesztéseket tettek, hogy ez a foltozási rendszer majd egyszer irtóztató kárral fogja magát megbosszulni, azért azt mondja az általunk már ösmert ispán:

– Nagyságos uram, mégis jobb, ha lassankint megteszünk valamit, mint azt, hogy lyukakat, réseket dugaszoljunk, egyszer pedig a nyakunkba sza-kadjon minden, azért én azt mondom, hogy *épi-tsünk*.

– Mit? – mondja Klein újfargaratú nyelven – ipítsunk?... mindig csak ipítsunk, mindig csak új ruha, hát a magad fótra soha sem varrsz egy nadrág? Akará mondani, hogy a nadrágra soha sem akar foltot varrni?

– Varrok bíz én – míg elbírja, – de lassankint jót is veszek melléje, nagyságos uram.

– Magadat, ispánnak – mindig több eszed vansz lenni akarsz, mint az enyimbe.

– Dehogy akarok okosabb lenni, – mondja az ispán – megelégszem én a magam eszével, – dehogy kellene nekem a nagyságos úré, csakhogy ha már az uraság kenyerét eszem, meg akarom szolgálni.

– Én vagysz itt az úr, meghallotsz az ispán?

– Hallom uram, csakhogy a gróf egy fejjel mégis több.

– Tudsz, mi az a plenipotencia?

– Azt még diákkoromban tudtam.

– Hát akkor a króf úr parancsolta?

– Akkor is itt voltam.

– Nohát most parancsolsz tülem az ispán, gyújts meg azt a baglya széna.

– Már mint én?

– Magadat gyújtsz meg!

– Magamat sem gyújtom meg uram, meg azt a boglya szénát sem.

– Nem? – ordított Klein egy vastag vándorlóbot-féle jószágához kapva.

– Mondom, hogy nem! – feleli az ispán.

– Ha nem, hát majd itt van bot – mondja Klein egész dühösséggel felkapva az említett ütőszert, csakhogy Szántay Sándoron kívül az ispán is megfogta kezét.

– Meg ne üssön az úr, – mondja az ispán, mert *nemes ember* vagyok.

– *Lump* vagyolsz! – ordít Klein, mire az ispán végképp kézre akarta kapni a *plenipotenciáriust*, csakhogy a körülállók szétválaszták őket, s míg Sándor intett nekik, hogy mindnyájan távozzanak, ő iparkodék csillapítani Kleint, ki nem bírta fölfogni, hogy ő, mert nem verhetné meg az ispánt, ha kedve van rá, és ő plenipotenciárius! Erre azonban Szántay mindjárt megfelelt.

– Egyszerű okból, édes Klein úr, mert az *actus majoris potentiae*, magyarul: *nagyobb hatalmaskodás bűne*.

– Nos aztán? – kérdi Klein úr.

– Büntetése élet- és vagyonesztés.

– H...ü...m! – mondja Klein számot vetvén magával, hogy most már mennyit vesztené, ha mindenét elvesztené? s mire azt néhány másodperc alatt kiszámítá, meg csak aztán ijedt meg azon gondolattól, hogy még feje is veszélyben forog.

– Hátha az a tigris meghalsz engemet, azt is mit csinálnak vele?

– Itt kétféle eset fordul elő – mondja Szántay – ha Klein úr *nemes ember* – amit még eddig nem volt szerencsém tudni, – akkor ő hasonló bűnbe esik.

– És ha nem volnám nemes ember.

– Akkor még olyan furcsa eset is adhatná elő magát, hogy – mint a jelen körülmények közt, – Klein úr volt a támad, ha az ispán agyonüti, fizeti a plenipotenciárius úr örököseinek a *homagiumot*.

– Mi az?

– A vér díja.

– S az hány millió?

– *Negyven forint!* édes plenipotenciárius úr, mondja Sándor Klein úrnak, ki annyira megdöbbsent a *negyven forinttól*, hogy Sándor még azt sem kérdezhetette tőle: nemes ember-e vagy sem? hanem a hosszú várakozást megunván, jó éjszakát kívánt.

Klein úr mindenféleképpen hányta-vetette, hogy miképpen kerül ki az a negyven forint? fontszámra vetik ki? s e szerint számolgatta a marhahúst, birkahúst az akkori *limitáció* szerint, – a kijött számokat saját terjedelmének fontjai szerint sokszorozta, összeadta, de mégis nagyon olcsónak találta a tréfát, hogy egy plenipotenciáriust, ha nem nemes ember, még negyven forintért agyon is üthetnek.

Végigjárta a szobákat, s végre feleségétől kérdi:

– Vajmi! hogy a csibének fontja?

– Fiam! azt nem fontszámra adják, hanem párja nálunk tíz garas.

– Mennyit nyomhat egy pár csibe?

– Ha nagyobbak, egy-egy font.

– Tehát nyolcvan csibe negyven forint, – dörmögé magában visszamehet, de még így sem igazodék ki, vajon nyolcvan csibének élete volt-e az ár, amennyi egyenlő értékű lehetne az ember életével?

Csöngetett, és a belépő urasági vadászt elküldé Jakabért.

Jakabot már előbb látók a boltban, midőn Sára nénivel alkudozott, s amint a vadásztól megérté az izenetet, némely ruhadarabokat kapván magára, nyomon követte a vadászt, és ment a kastélyba, hol nem is gondolta, hogy ő most mindjárt Magyarország törvénykönyvének magyarázatására fog fölkéretni.

– Jakab – mondja Klein úr – te még nem is mondád, hogy Magyarországon az ember is limitáció alá kerül, mint a marhahús.

– Ki olcsóbb, ki drágább, nagyságos úr, mondja Jakab.

– Az árát már tudom, Jakab, – hanem azt kérdem, van-e rá eset, hogy ilyen olcsóért agyonütnek valakit?

– Akárhány, nagyságos uram, azért magamféle szegény legénynek nem jó kötekedni, mert ha valami hatalmas ember fejbe üti civakodás közben, nagyon olcsón fizetik ki az árát.

– Jakab! hogyan megy itt az a nemesség-osztogatás?

– Ha a háborúba megy valaki, aztán megöli a franciát, ott könnyen nemes ember lehet, – okoskodék Jakab.

– Azokkal már hihetőleg nem lesz dolog egy darabig – véli Klein úr – hanem másképp?

– Ha valami nemes atyafira akadna a nagyságos úr!

– Bolondos Jakab, hát hol van nekem atyámfia Magyarországon?

– Vagy valami nemeslevélre ha akadna a nagyságos úr, azt kinyilvánítatná.

– Elment az eszed, hát nem *Klein*-nek hívnak engem?

– *Klein!* Klein! okoskodik a zsidó – nagyságos uram, jobb lenne, ha nagyságos úr Klein helyett *Kis* lenne.

– Nos aztán?

– Aztán majd atyafiságba hoznánk a nagyságos urat valamelyik *Kissel*, aki nemes ember! Hisz ha most nagyságod Kis, Nagy, Tót, Horváth akar lenni, rövid időn három atyafi is akad.

– Jakab, – engem a vidéken minden ember gyűlöl, – én nem akarok senkivel atyafiságba jönni, – (igazabban, vele nem akart senki atyafiságba jönni) hanem ha egy nemesi levelet kapsz, mely *Kis* névre szól, és hozzá még hallgatni tudsz, – bő jutalmadat veszed.

Jakabnak most jutott eszébe a *Kis* famíliának nemesi levele, csak hogy annak olyan házsártos gazdája van, ki kanász létére éppen oly garázda nemességével, mint akármely várúr egy pár századdal előbb.

– Nagyságos úr! – mondja Jakab – igen sürgetős ez a dolog?

– Mondom, igen sürgős, – nem igen szeretném, ha tudnák azt, hogy én olyan olcsó ember vagyok, kit negyven forintért agyon lehet ütni, azért láss a dolog után, hogy én minél előbb – nemes ember legyek, mert most nem vagyok az.

Jakab ezt egykedvűen hallgatta, mintha előtte ez semmi újdonság nem volna.

– Értetted, mit mondék? – kérdi Klein.

– Szórul szóra, nagyságos úr, – és megígérem, hogy mától egy hónapra...

– Nos... nos... mától egy hónapra?

– Mondom, mától egy hónapra, – jó alku mellett...

– Az magától értődik.

– Tehát, jó alku mellett, *nemes emberré teszem*.

Jakab e szerint konfúziót akart csinálni a

nyolcszázados alkotmányban, mely szerint közvetlen csak a király nemesíthet. Ha valamely külföldi regényben olvasnók e hangos tételt, hogy az emberek életének ára törvény szerint van limitálva, nemkülönben, mint Angliában az ököré, melynek eleje, oldala és hátulja különböző ár szerint adatik, mindenekelőtt egy fésűt fogna az ember, hogy éghez meredező hajszálait lesimítsa, mert hogy Káin Ábelt agyon csapta, azon valamiképp csak eligazodott a világ, részint irigységgel, részint bosszúval indokolván a dolgot, de hogy emberéletet limitáljanak, még pedig anélkül, hogy az érdeklettnak magának még annyi joga se legyen maga fölött, mint amennyi joggal rudas lovát eladhatja és ha annak árát ötszáz forintra szabhatja, míg magáé csak negyven forint, valóban olyan sajátszerű állapot, hogy komolyan el sem merné mondani, ha meg nem volna betűről betűre írva egy vastag könyvben, mely általánosan corpus jurisnak neveztetik.

Regényem nagyrészt e vastag könyvből veszi indokolásait, azért ami e regényben holmi föltűnő jelleget visel, méltóztassanak olvasóim azzal megelégedni, hogy hivatkozom a nagy könyvre, melyben ez meg van írva, s melyet néhány ezer ember évekig tanult, és még a legközelebbi évtizedben Fényes statisztikája szerint körülbelül tízezer ember volt, ki e bibliára tette le hitét, azaz megesküdött az Istenre, annak minden szentjeire, a boldogságos szűz Máriára, hogy e szerint védelmezi felét, azaz prókátor lesz, és ha nemes kliense egy ostoba parasztot agyonüt, lelkiismeretes dolognak tartja annak árát többre nem becsülni – negyven forintnál.

Ez tény, – ezt nem lehet elvitatni, hanem ha mai napon még akadna ember, ki ezt valami nagy jogi bölcsességnek tartaná, megérdemelné, hogy egymagáért fölállítsák az őrütek házát.

Klein úrnak mindenesetre volt annyi esze, hogy helyzetét belássa. Ő el-lenségnek jött be ez országba, mely annyira ártatlan volt ez ügyben, hogy őt saját zsírával is táplálta, és ha már ennyire terjedt bőkezűsége, sehogy sem vehette rossz néven Klein úrnak, hogy az egyszersmind védelmi állapotról is gondoskodott, minthogy szerződésében nem volt kialakulva, hogy ő magát itt benn agyonütni engedje. Már pedig ő annyira bosszantá elleneit, hogy valóban nem lehetett nekik rossz néven venni, hogy sorsukkal alkuba ereszkedjenek, és a negyven forintot megsokallják egy gézen-gúz packázásaiért.

Jakab megint a sós kövön ült, lábait összehúzá, mintha minden tagjának erejét összpontosítani akarná, hogy egy okos gondolat jöjjön ki a fejből, melyben soha sem vezett össze a becsület a gazsággal anélkül, hogy ez amazt igen hamar földhöz nem vágta volna.

Most is alkalmilag, igen rövid volt a birkózás, csak azon tűnődött, mi képp lehetne a kanászt úgy eltenni láb alól, hogy a nemesi levélnek kérésére alkalma ne legyen.

Továbbá nem is azon tűnődött, hogy egy alkalmas szert találjon, mert Jakab még az egérkövet is alkalmasnak találta, hanem, melyik lenne legkényelmesebb?

Ilyen tűnődések közt érte az estharang, – mely más embernek az „*úr-angyalát*” juttatná eszébe, Jakab pedig azt gondolá, hogy vacsoraidő van, s a kanász mindjárt haza ereszti a nyájt és szokott módon betér egy korty pálinkára.

Míg ő ezen ábrándozott, benyitott egy borzas szolgáló, tudtára adván Jakabnak, hogy tizenkét pandúr éppen most ért be a falu végén.

Jakab hirtelen összekapkodott itcét, meszelyt, s a szomszéd szobába vitte, onnét ismét másokat hozván elő, hogy az igazság valamiképp nyomára ne jöjjön annak a kis csínynek, mellyel Jakab élni szokott, hogyha valamikor a másvilágon számadásra kerülne a dolog, és a temérdek pálinkát valamiképp szemére hányják, legalább legyen mentsége, hogy ő sokkal kisebb meszelyt adott, és ezt neki okvetetlenül be kell számítani.

Ezt ugyan nem ártott volna még ezen a világon bevallani, ha a vármege azt a meggondolatlan határozatot hozza, hogy amely mérték kisebb, azért az illető tulajdonos huszonöt forintot fizessen, vagy ugyanannyi botütést kapjon saját választása szerint. Ez oly csiklandós kérdés volt, melyre Jakab egyáltalában nem szeretett volna válaszolni, és kezdé hányni-vetni a dolgot, vajon az úristennel küszködjek-e, ki bizonyosan rossz néven vehette a temérdek pálinkát, vagy az emberekkel, kik hajlandók volnának Jakabnak két iccáját csak egybe venni, mint a rátótiak az ezernyolcszáz-harmincadiki telet.

Mint látók, – Jakab igen ügyesen eltalálta a középutat, – mutatónak valóságos itcét tartott, míg lelki üdvösségének némi biztosítására mindig a kisebbel mért.

A pandúrok eközben megérkezének, a káplár kívül hagyá a legénységet, maga pedig benyitott a boltba.

– Jó estét, kháplár oram! – mondja Jakab megelőzőleg.

– Fogadj isten! – felel a káplár megállván éppen a kancsók mellett, melyekből Jakab minden kérés nélkül egy meszely borral kínálta a káplárt.

– Édes kháplár ór – mondja Jakab – vizitálja meg ezt a mértheket, megfér-e benne egy meszely bor?

– Nagy selma vagy te, Jakab, – mondja a pandúr – csak kitalálsz, mi kell az embernek? – Itt aztán egy hajtásra kiszopta a levét, s úgy folytatá: – hanem Jakab ma ide nem hiába jöttünk, – tudod jól, hogy a gazdátlan jószágot nagyon erre a határra szoktattad, már nem maradhattam békével a téns szolgabíró úr miatt, azt mondja, hogy én semmire sem vigyázok, azért azt mondom, hogy én itt maradok a környéken, míg valakit haza nem vihetek, ha tehát láb alatt hagyta valakit, eltakarítsd.

– Egyéb baj nincsen? – mondja Jakab nyugodt mosollyal.

– Baj nincs, csakhogy embereim mind újak, Jakab, – aztán míg ezeket kézre nem szoktatom, jobb ha vigyázol, mert ha ezek nyomodba találnak, ki nem eresztenek, – értetted?

– Szóról szóra!

– Na, most megyek, az éjjel a Pipagyújtónál leszünk, holnap délig.

– Bátran, édes Káplár ór, – mondja Jakab, valamit a pandúr markába szorítván, mi úgy látszik rendes konvenciója lehetett, mert meg sem köszönte, hanem embereihez ment ki.

Jakab újra visszarakta a meszelyeket, s mire a kanász megérkezett, már ismét a régi mérték került kézbe.

– Itt vagyok! – mondja a kanász, becsapván az ajtót és kinn szorítván az emberséget, aminek voltaképpen elől kellett volna bejönni, hogy jó esztét kívánjon vele.

– Látom! – felele Jakab is kurtán, megszokván ezt a gorombaságot, egyszersmind előkészítvén magát ahhoz a gondolathoz, hogy lelkiismerete meg ne rúgja, ha ezt az embert egy jó időre láb alól elteszi.

– Kerekszám hadd legyen az az én adósságom, – mondja a kanász, még egy meszelyt a négy garasosból, aztán megállom az italt, míg pénzem lesz.

– Adnék ám, ha khednek is volna egyszer embersége.

– Szóltál valaha, hogy tegyek meg valamit?

– Mikhor khed ollan goromba ember.

– Bizony nem is tekintetes urazlak ám.

– Hisz khi mondta azt, hogy thegye khed?

– No, ha azt mondod, hogy goromba vagyok.

– Mert soha sem ígér khed semmit.

– Hát nem ígérem mindig, hogy megfizetek?... most is azt *ígérem*.

– Hanem ha azt kérdezném, hogy ráér-e khed most? – mindjárt azt mondaná khed, hogy nem! Okoskodék Jakab.

– Ráérek no, akár megigyam minden borodat reggelig.

– Nem azt akharum, – hanem a „Pipagyújtó”-nál van egy csiratehenem, szolgám itthon van, a hideg leli, reggel hozza khed el nekem a tehenet, hogy legyen a székben hús, le akarom vágni.

– Messze van az nagyon.
 – Hátha három icce bort ígérek?
 – Azt tán előbb megiszom.
 – Csak egy itcét, hallja khed – mert a három itcét holnap délig sem alussza khi.

– Üsse meg a zsák, hát add ide az egy itcét.
 – Hanem mire kihajtana khed, hát itthon lesz.
 – Itthon no, csak ne félj, add ide a kulcsot.
 – Hol volna ott a kolcs! hát mit thudok én bele, hogy ez a korhely hova dugja a fűben? hanem hallja khed, vigyen egy baltát, vagy rúgja be az ajtót.

– De aztán azt az ajtót nem csukod be többször, Jakab, ha én a lábammal érek hozzá! hallod-e?

– Hallom, hallom, – mondja Jakab átnyújtva az itcét – csak haza gyűjjön khed azzal a csirával, – nem tarthok én ott thöbb istállót.

A kanász néhány kortyra készen volt, s Jakabbal még egyszer megfogadtatván a két icce bort, elment.

Jakab bezárta a boltot, s aludni ment.

A „Pipagyújtó” csárdát, mint a másik kötetben megemlítők, Jakab bírta haszonbérben, s mint a káplárral való beszélgetésből tudjuk, a pandúrok éppen a csárdában háltak.

Még javában aludtak a zsványkergetők, midőn a kanász még hajnal előtt már a csárda körül volt. Nem lévén egyetlen egy lármázó eb a csárdánál, a kanász a kerítéstelen házhoz érvén, mindjárt az istálló ajtajának pusztításához fogott.

Két-három rúgással akarta az ajtót betaszítani, de a jóra való kemény faajtó nem egypár rúgásra volt összeábdálva, tehát nem maradt egyéb hátra, mint kanászbaltával kifeszíteni.

Már így hamarabb engedelmeskedett az ajtó, és ott látván a csirát a hajnali fénynél, minthogy a kötél is összecsomósodott, baltával vágta el, és az országútra vezeté.

A csárdánál egy szolgáló volt, kit boldogtalan sorsa már a faluból is kivert, és inkább menedékhelyül, mint szolgálatképpen húzódván ide, – könnyűszerrel elvégzé napi dolgát, ha minden harmadik nap egy icce bort mért ki egy utasnak.

Hallván az iszonyú rúgásokat, nem mert a konyhaajtón kimenni, hanem a konyhából a vendégszobába nyíló hézagon át költögetni kezdé a pandúrokat, kiket elnyomván az álom, a hatalmas döngetés ugyan fölébresztett, de csak a káplár parancsoló szava bírt talpra állítani.

Rögtön fegyverekhez kapának, hanem a tizenkettő közül egyik a másikat tolt a ajtóhoz, hogy a legelső nyissa ki, míg végre a káplár elkészíté a csatatervet, maga nyitá meg vigyázva az ajtót.

A szolgálot is végre neki bátorítá a pandúrok kirohanása, kinyitá a konyhaajtót, s mutatott az istálló felé.

Csakugyan betörve az ajtó, az erőszakoskodásnak nyilvánosságos jele készen, a jászolnál még az elvágott kötőféknek lehurkolt darabja, – s amint az országúton átvezette a tehenet, a porban a legfrissebb lábnyom, és éppen azon a gyalogúton ment el, mely csak a vidéken jártas embernek lehetett útja, mint a kanász voltaképpen rövidség okáért választott.

Öt perc alatt nyakon csípték a kanászt, és a csárdához visszavezették.

– Ki vagy? – kérdi a káplár.

– A helybeli kanász vagyok, – felel elég barátságatlan hangon.

– Kié ez a tehen? a tied?

– Nem.

– Hát ezt az ajtót ki feszítette ki?

– Én! – mondja bosszúsan a kanász, a sebes kérdésre nem bírván hosszabban felelni.

– Hát ezt a tehenkötelet ki vágta el?

– Azt is én, – mondja a kanász mindinkább zavarral, mire a káplár parancsolá:

– Kössétek meg, hogy lármázni ne tudjon, mert hátha pajtásai is vannak, kössétek be a száját, míg a környékből kiértek, s el vele a vármegyére.

Mielőtt a kanász saját jóvoltáért szólhatott volna, már meg volt kötözve, szája pedig úgy eltömve, hogy csak egy kis szuszogással bírt lélegzetet venni. Hat ember aztán puska közé vévén, elkísérte.

A szolgálot ez alatt már a falu felé nyargalt, Jakabot még az ágyból verén föl, hogy jöjjön hamar, mert a „Pipagyújtó”-nál haramiák vannak, mire Jakab fölugorván, újra kikérdi a szolgálot, s végre nagy nehezen eligazodván, egyszersmind tervének sikerültét látván, egykedvűen ballagott ki, – s áldomásul egy fél akós hordót vert csapra, mert ha a pandúrok nincsenek, most már – azt mondja Jakab – *koldussá volna téve*, – tehát a fáradságért igyanak.

Vége lévén az áldomásnak, Jakab hazament, útközben odább tervezgetvén, s mintegy ez lévén az alapgondolat:

Klein úr most már nemes emberré lesz, hanem mi legyen az ára?

Két asszony.

A hajnal piros arcát nézve a Balatonban, nem háborítá egy árva szellő sem a vizet, mintha tükörré simult volna, hogy az ég a földön bámulja meg önszépességét.

A nap a parton leselkedve, óvatosan látszék fölemelkedni a láthatáron, s egy-egy báránnyel felhőt tolván odább, végre kiereszté sugarait, melyek a tihanyi templom keresztjeit tették ragyogóvá legelőször is.

Még harmatos volt a fű, mikor Pista már a ménest terelgeté egy hánykolódó csikón, mely még nehezen tűrte, hogy ember a hátára mert ülni. Gyakran fogai közé szorítá a zablát, hogy megfuthasson a rajt ülővel, s végre lerázza magáról a szokatlan terhet.

De a megmarkolt kantárszár nem engedett az állat erejének, s egy pillanat alatt megadá magát a küzdő állat, s maga előtt hajszolá a ménest.

Egyszerre visszariad a ménes, a domb hajlásából egy kék köpönyeg lebbent elő, mely a hajlásba rohanó ménest majdnem a csikósra terelte vissza.

Pista el nem tudván gondolni, mi lehet az, megkerüli a ménest, s íme Tanti tolakodik elő a megállt ménes mellől.

Még korán lévén az idő, s hóna alól sárgulván ki a hegedű, nem tudta hirtelen elgondolni, jó reggelt kívánjon-e neki, vagy jó éjszakát? mert ha valamely csárdából most ereszték meg haza a korhelyek, lesz mit kialudni.

– Hol jársz, édes komám! – mondja Pista nevetve a lóról.

– Posta vagyok ma, – mondja a cigány – a nagyasszony komámaszszony szalasztott ki egy mondanivalóval, – azaz hogy nem sokára itt lesz.

– Jól van, Tanti koma, hát amott a pásztorház, siess, Örsének mondd, hogy várja készen a nagyasszonyt.

Tanti hamar a pásztorháznál termett az izenettel, éppen a legnagyobb ordításban lelvén a két kis embert, mert míg az egyik ölben volt, a másik tele torokkal kezdte sivítani. Tanti hegedülni kezdett, s a két békételen polgár egy lány nótára szépen elszunnyadott.

Hamar össze volt takarítva a kis szoba, mert amit ott még a közös szegénység meghagyott, nagyon kevés volt az.

Tantit lesre állítá Örzse, s addig magára szedte az olcsónak legjavát. Mikor így készen volt, azon örömben, hogy őt milyen nem várt vendég keresi meg, fölegyenesedett, szép természetén az arc egy megdicsőült kép volt.

Ez alkalommal adjunk meg asszonyainknak egy igazságos bókot, mely a következőből áll.

Míg más égöv alatt a lányt a húszadik év már hervadóban találja, – az anyát pedig okvetetlenül a rótság lepi meg, és az aggok közé görbíti egy kérlelhetlen sors, addig nálunk, kivált a nép közt leggyakrabban éppen a legszebb arcokat a „menyecskék” között találjuk.

Míg a lányok arcán a bátortalanság némileg egy kis bárgyúsági mázt hagy, s az éretlenségnek nem igen vonzalmas fejletlensége mutatkozik, a nő a megosztott családi gondok által, gyámoltalanságából hirtelen egy megérezett fensőbbiségre vergődik, mely szemeit a tétlen mélázásból fürge vizsgaságba viszi át, s az értelem kifejlődése által az önbizalom egy kellemes kifejezést ad az arcnak, mi némileg önállóan mutatja be a nőt.

Míg a magyar lányok egész seregét egy korsó vízzel meg lehet kergetni, a nőt oly határozottá teszi a családi élet, hogy számtalan esetben elegendő volt egy ártatlan seprő, hogy a haragra lobbant nőnek alkalmas fegyverül szolgáljon erős férfi ellenében.

Szívesen beszélek fajunk épségéről, s bizonyításomat inkább a szokatlan téren kezdem, s ha itt bizonyíték: akkor mindent bizonyítottam.

Hogy a magyar nők harciasságuknak elégszer jelét adták, igen természetesnek találom, mert az önbizalom mindig erős fegyver, nőinkben pedig ez megvan, mint a szépség.

Ha tehát Örsének szépségéről szólok, valami feltűnőt éppen nem, sőt valami nagyon természetest mondék.

Nyúlánk termete mindenestre nagy előny, s a Somogy megyével határos népviselet máig is igen alkalmas arra, hogy nőt el ne rútitson, megemlítvén egyszermind azt, hogy csikósaink, gulyásaink, általában mindefféle pásztorunk pusztán élődő, egészséges és viszontagságot győző lévén, külsejével határozottan kiváló a falubeliek közül.

Élete kalandosabb, magánya ábrándozóbbá teszi, s ha már egykedvűségéből valami fölrázza, annak meglepőnek kell lenni.

Nem azt akarom mondani, hogy van elég pásztor, ki egy farkasért föl nem kel, legalább kettőt vár, hanem ha már rávevé magát, hogy éjjelenkint sebes szélként nyargaljon el szeretője után, annak mindenek előtt – *szépnek kell lenni.*

Erős ingernek kelle lenni, hogy Pista a Balatonnak egyik partjáról a másikkra menjen Örzse után, de meg is érdemelte.

Most, midőn anya, hét évig várt, reményének két áldását és sok szenvedés után az Istennek jóvoltát is érzé, most egészült ki rajt a szépség. És átérezvén a kellemes várankozást, önkéntelenül magasztosult meg.

Szerette volna ünnepiebbé tenni a kis lakot, s minthogy már minden tárgyat többször helyre igazított, nem maradt más hátra, mint a lánykori tükröt leemelni, s magán is egy szemlét tartani.

E tükör maradt meg a balatoni vészből, ez lévén utolsó, mit az elhozatalakor elteendőnek vélt, – egy keszkenőbe takará, s kezében tartva, a veszélytől megmenté.

Oly édes emléke egy nőnek leánykori tükre, hogy, attól megválni mindenkor csak fájdalommal tudna. Még mikor a hanyatló kor kérlelhetlenül leszedi is az arcra azt, amit ember megvédeni nem tud, minő szívesen veszi elő a nő a leánykori tükröt, – mely hűtlen bizonyága az egykori megbámult szépségnek.

Megfordítá a hosszú famozsarat, ráilleszté a tükröt, némi reszketegséggel, hogy ez a barát nem számolja-e le a rózsákat? A tükör megnyílt, és midőn a félénk arcra megint megtért a megrezzentett vér, megmosolygá a tükröt, mely úgy látszik, neki most is mindig egyformán hízeleg.

Ez egy viszontlátás volt, melynek örömeit *remélte* csak, de bizony *nem várta*, melyet meg nem mondana senkinek, s mely ha elmaradt volna, – vigasztalója nem igen akadna.

A fiúk oly csöndesen alusznak, – egy élőnek zaja nem háborítja, – a férj a ménesnél van, Tanti őrizeten áll, – s az úri vendégnek álma nem végződik el nap felköltével, – tehát van még egy kis idő maga magával,... nem, – nem magával,... a leánykori tükörrel bizalmaskodni.

Ó, a tükör nem hazudja el a belenézőt, kinek képmása egy pillanat alatt lefut róla, s hidegen adja vissza az elébe tolódó tárgyat. Tehát nem félhet árulástól, lelke oly szokatlan boldogságot érez, hadd játsszék a tükörrel, ezzel az egyetlen maradvánnyal, – mit a vész a pusztulásból meghagyott neki.

– Vajjon, milyen leány volnék még? – gondolá magában, – s mintha a tündérek országán kellene beszökni, hogy az örök ifjúság patakjából nedvesíthesse meg száraz ajkát, oly reszketegséggel bontá le hímzetes kontyát a fejről, és akadozó sietséggel oldá föl a szoros köteget a gyönyörű hajról, mely önterhének súlyától hömpölygött alá, – szétterülvén a nyúlánk testen.

A tükörfiókban volt még a menyegzői szalag, néhány pillanat alatt kész volt a fonat, végén a szalaggal, – boldog öncsalódással lépdelte át a szűktérű szobát, – egy-egy pillanatot váltván a tükörrel, mely neki titkos kérdéseire oly kedvesen felelt.

Lelke oly tiszta volt, hogy *leánynak képzelte magát*.

A fiúk egyike gyengéden mozdult, – mire az anyai kebel öröme nyílt meg, – újra kibontá a fonatot, és a legnagyobb gonddal készíté el a szo-

kott fejdísz, mely legszebb ez országban minden népviselet közt, nem dugván el a női ékességet idomtalan takarók alá, s adván annyi kecsét, mennyit a szépből eltakarni vétek.

A tükör barátságosan mosolyga vissza ez ártatlan időtöltésért, – érzé, hogy e gyermekies játék nem hozott idegen óhajokat, – szerette volna, ha kérdeznék, szereti-e Pistát?

Felelet helyett örömeiben sírna.

Hagyjuk őt boldogságában, ébredő fiainak egyikét emeli keblére, a piros arcú gyermek úgy néz le anyjáról, mint a fának kinyílt virága.

Szántay Sándor, szokásaként paripán járván, a ménes után nyargalt, feleségét egy könnyű kocsin küldvén a pásztorlakhoz.

Tanti még jókor meglátván a kocsit, befutott, jelt adni, aztán pedig maga is a méneshez ballagott.

Éppen azon nyílásban, melyben előbb Tanti, most Jakab beszélgetett a pandúrkáplárral, mártván akkorát a kanászon, hogy ne legyen olyan hosszú kötél, mely utána érjen.

– Van-e még valakire gyanúd, hogy egyetértenek ezzel a kanással? – kérdi a pandúr, – most egyúttal összeszedjük az egész járást, hogy legalább egyszer megtömjük a tömlöcöt, mert már úgy kifogyasztotta a katonafogdozás a sok mindenféle gazembert, hogy utóbb majd a vicispán úr konyhájára sem kerül peccenyeforgató rab.

Jakab gondolkozni kezdett, utóbb eszébe jutott a cigány, ki a három húszaért annyira zaklatta, valamint Pista is, kinek fiait az ő pénzén akarták megkeresztelni.

– Volna még két emberem, de nem merek rájuk fogni bizonyosat.

– Majd kivallatjuk mi a vármegyén, tudom isten, hogy azt is kivallja, amit nem is tud, csak egyszer a mi kezünkben legyen.

– Hátha nem sül ki semmi, és a vallatást kiállja?

– Az az ő szerencséje, akkor úgy is hazajöhet, – hát csak ki vele!

– Az egyik Tanti cigány.

– Az, ki a katonafogdosáskor megszökött?

– Az, az!

- Éppen jó, no ne búsulj, arra gondom lesz, hát a másik?
- Azért talán mégis kár volna, feleséges ember.
- Szép az asszony?
- Meghiszem!
- Sohse féltsd akkor az urát, alhatik aztán a vármegyén, soha kérdőre sem vesszük, hogy az asszony annál többet utána járjon, utóbb aztán majd hazaeresztik az urak gazdástól, – no hát ki az?
- Pista, – a csikós!
- Az a jó madár, hisz a katonafogdozaskor ez is átszökött, na, várj drága madár, majd kézre kerülsz most.
- A cigány éppen ott jó, – mondja Jakab, oldalt menvén a hegyvágásban, a pandúrok pedig egyenesen a cigányra tartottak, ki az országútról letért a ménes felé.
- Arra az országút? – kérdi a káplár Tanti.
- Már én csak erre szoktam járni a magam lovain! – feleli vissza Tanti.
- Vékony két ló! – jegyzi meg amaz Tanti lábaira nézve.
- Nekem valók, az én kosztomon csak eltengődnek.
- Rosszul viseled gondjukat, cigány!
- A hónom alá nem vehetem üket, nemzsetes káplár uram, aztán ami gyaloglás esik rájuk, ketten csak elbírák.
- Hát hol voltál most?
- Itt voltam a pásztorháznál, de nincs otthon a csikós, hát utána megyek.
- Nem jönnél velünk, cigány?
- Hová?
- Majd oda, hol valamivel jobban viselik gondodat, – a vármegye házára.
- Nincs ott nekem semmi jussom, – mondja a cigány.
- Nem is jussodért viszünk oda, hanem hogy a két lovatat *megvasaltassuk*, cigány! – ordít utoljára a káplár, s az adott jelre megkötözék.
- Mikor a kötözéssel készen voltak, azt mondja a káplár:
- Menjünk a csikósért.
- Ez alatt Szántayné Pistáéknál volt – a két asszony megosztzkodék a gyermekeken, kik kényelmesen elhempergének az ölükben, és kedves multságul szolgáltak a fiatal nőknek.
- Hát ez lesz az enyém! – mondja Jolán Örsének – az ölében hentergőre mutatva.
- Kedves tens asszony, hát nekem mi marad?
- A másik.
- Csak egy? – kérdi mosollyal Örzse.
- Nekem meg egyetlen egy sincs!... – mondja panaszos hangon Jolán.

– Majd ad az isten.

– Örzse! én fiamnak vállalám e gyermeket férjemmel, – amit fogadánk, teljesíteni fogjuk, – s én szeretni fogom, mintha magamé volna.

– De hát én ne szerethessem? – mondja Örzse megindulva.

– Éppen arról akarék szólni, édes Örzsem, hogy férjem Pistát a faluba akarja vinni.

– *Jobbágnak?* – kérdi Örzse emeltebb hangon.

– Hát miért nem?

– Kedves tens asszony – idekinn szegények vagyunk, alig kerül a megenni való, mert sok földönfutóval kell osztozkodni, hanem ha itt nem tesszik, mehetünk más tanyára, nem tarthat le senki, ha *jobbágyokká* leszünk, azt, mondja az uram, akkor gyermekestül az uraságé vagyunk.

– Na, de még eddig senki sem panaszkodott a mi grófunkra.

– Arra, az igaz, nem, de annál jobban száz másra, ki jobbágyát azért sem ereszti el, hogy kínozhassa, pedig ennek az „új úrnak” nem sok jó híre jár.

– Ijesztenek benneteket, édes Örzsem, – s ha én és férjem mondjuk, – nálunk lesz védelmed, éppen a mellettünk levő hely megürült, férjem nektek adja, – s gyermekeid mindig veled lesznek.

– Én nem bánám, ha az uram ráadná a fejét, de...

– Mit, de?

– De az, édes tens asszony, – megszokta már ezt a pusztaságot, hol a szél is könnyebben jár, mint a falun, a házak között.

– S itt nem érhet benneteket veszedelem?

– A jó isten gondunkat viseli, – másét nem bántjuk, – hát az isten mért haragudnék ránk?

– Na, beszélek uraddal, hanem megígéred, hogy te szívesen jössz.

– Ha az elmegy, én is megyek, – én melléje esküdtem.

– Jól van, – férjem is mindjárt itt lesz...

– Zörgést hallok, mondja Örzse – letévén a beszélgetés alatt elszunynyadt fiaembereket – tán éppen jön is már? S ezzel a szóval kinyitá az ajtót, de majd hanyatt dőlt, urát látván a pandúrok közt Tantival összekötözve.

– Melyik az asszony? – kiáltja a káplár nyersen, az ajtóból látván félig kitekinteni Jolánt is, és fölborzolt szemmel nem igen válogatta meg a külsőt.

– Én vagyok! – mondá remegve Örzse.

– No, hát ruhát kell adni ennek az embernek, mondja a káplár, – csak ízibe, amit lehet, a többit utána lehet hozni a vármegyeházhoz.

– Szerelmem, Krisztusom, el ne hagyj! – jajgatott Örzse, visszajöve a szobába, hol Jolán veszedelmet gyanítva, néhány szóval megnyugtatni iparkodék őt, – aztán pedig magára kapván öltönyét, kiment.

– Hol maradt férjem? – kérdé Pistát.

– Éppen valamivel előbb ment le a rétek mellé, mielőtt a pandúrok jöttek, – mondja Pista.

– Fogd be a szádat! – rivallt rá a káplár, – különben még itt megtanítunk.

Jolán látta, hogy itt még több bajt csinál a részvét, saját kocsisának valamit súgván, bement Örszéhez, ki kétségbeesésében nem tudott mihez kapni.

Jolán egyszersmind azt is belátta, hogy itt legjobb késni, s az időt mindenféle aprósággal kihúzni, míg férje megérkezik, mert ha egyszer a megyeházhoz kerül vallatás alá, – akkor már minden késő.

Tudvalevő dolog, hogy 1816-ban sok ember azért is vallott, hogy ne vallassák, mert a vallatás módja jóval baromibb volt a botütésnél, mely az ítélet után következett.

– Lesz-e már valami, he? – bőge a káplár, türelmetlenkedve a várakozás miatt.

Feleletet senki sem adott, minthogy a nyitott ajtón úgy is elég kapkodást látott. Végre azonban kifogyván a türelem, parancsot adott az indulásra.

– Én nem várok tovább! – lármázott a durva zsványkergető.

– Ott jön férjem! – mondja Jolán, Sándor elé sietve, ki az izenet után, sebes nyargalást jött a pásztorlakhoz, vele lóháton néhány uradalmi hajdú, azon idők szerint, még kardosan. Egyenesen a pandúrkáplárra tartott.

– Mit vétettek ezek az emberek? – kérdi.

– Az az én gondom! – feleli a káplár.

– Kezükön ért valamit?

– Gyanú van rá, uram, – azért vallasni viszem őket a vármegyére.

– Ezek nem a vármegyére valók.

– Igen is – tekintetes uram – kiabált Tanti – mondtam ín, hogy jobbágy vagyok, – csakhogy a faluvégén egy odvas fában lakom, – nekem az is ház, de hiába szoltam.

– Eresszétek el azt a gazembert! – mondja a pandúr – ha jobbágy, hát nem hozzánk tartozik, – hanem ez a nemesek csikósa, hát el vele a vármegyére.

Az is jobbágy, – mondja Sándor – itt van a levele tegnapról.

– Beszélhet nekem az úr! – szól a pandúrkáplár.

– Nem is azért jöttem, hogy kenddel beszélgessek, részeg disznó, – hanem ha másképp nem enged kend, hát majd én vitetem be kötözve. Erre jelt adott a hajdúknak, kik legott kardot rántva fogták körül a pandúrokat.

Ezek meg lévén lepetve, elereszték Pistát is, – és a kudarc után félreálltak.

Kevés szó kellett hozzá, hogy Pista magát ártatlannak bizonyítsa, hanem e körülmény inkább hatott arra, hogy a faluba költözködésbe egyezzenek.

– Tekintetes uram, – mondja Pista – fiaimért hát nem bánom, – még *jobbágyá is leszek*.

Jolán örömmel kapá föl az egyik fiút, a másikat a cselédnek adván, hogy hamarább menjenek, mert amint Sándor rendezkedék, még aznap behurcolkodának, a csikós gazdára hagyván a többi gondot.

– Lásd, – mondja Jolán Örsének – mennyi a veszedelem itt a pusztán, benn a faluban mi leszünk védelmetek.

A megmenekülés örömevel ugyan, de mégis fájó szívvel vált meg a pusztától, hol, mint mondá, még a szél is szabadabban fújhat.

Tanti a pásztorház sarkán állt, mikor a pandúrok megindultak, s nem annyira méltázásból, mint gúnyból – *marsot* húzott nekik.

Az alku.

Olvasóimat elviszem egy megyei fővárosba s megállítom a legmagasabb ház előtt, melynek kapuját vörös nadrágos hajdú puskával strázsálja, lévén tudniillik ez épület az az üvegház, melynek legalsó osztályában, tudniillik abban a mélységben, hol egy kapavágással alább már forrásra akadhatnánk, – mondom ott volt az a fűvészkert, hol mindenféle mákvirágok tenyésztek, – s akit egyszer huszonnégy órára oda zártak, valóságos gazemberré lett az.

E ház kapujának ajtajában állt egy mérgesen kikent bajuszú öreg ember, a várnagy, beljebb az udvaron van egy négy lábú szerszám, rajt egy embertársunk fekszik – nem annyira azért, mintha beteg volna, hanem hogy *beteg* legyen, mert ha valakire ötven botot ütnek, bátran kérhet orvosságot, mert ott hipokondriát józan eszű ember nem keres, hanem szalad a gyógyszerertárba.

– Na, de ne menjünk, hanem hallgassuk meg a következő beszédet.

– Jancsi! – mondja a várnagy – ne siess, lassan vágd, – hadd gondolkozzék egy kicsit a gazember, itt jobb-e, vagy otthon?

A parancsolat teljesítve lőn, s a boldogtalan ember végre kifakad az úristen ellen, és éktelen káromlásokban akar elégtételt venni magán az Istenen fájdalmaiért.

Borzasztó állapot, kivált hozzá gondolván, hogy a kínlódó fogaival majdnem hasábokat harapott le a deresből.

– Ereszd föl a gazembert, – még megeszi a derest! – mondja a várnagy, s a megkínzott ember valamiképp talpra egyenesedett.

Folytonos jajgatások közt támaszkodott a falhoz s egy hetyke esküdtforma rákiált.

– Na, mit bőgsz, paraszt?

– Hogy ne jajgatnék, tekintetes uram, mikor ilyen kegyetlenül bánnak velem.

– Na, ne búsulj, – vigasztalá az úr – legalább máskor eszedbe jut és nem lopsz.

– Most sem loptam én, tekintetes uram.

– Hát gyújtogattál? – vallatja odább a másik.

– Azt sem cselekedtem, megtiszttelem egész alázatossággal.

– Hát mi a mennykőért vagy itt a vármegyeháznál?

– *Bizonyságnak* rendelték be! – mondja a nyomorult, – s még nem is kérdezték, ki vagyok? mért vagyok itt? a porkoláb úr lehúzatott.

– Az már más! – mondja amaz egykedvűen, s a porkolábhoz megy. – Öreg! ez az ember nem deliquens, hanem bizonyság.

– Hagyja azt, tens esküdt úr – itt már ez szokás, – nem vész ez hiába, – ez sem feledi el, máskorra hasznát veszi, de még a hajdúknak is akad egy kis *tanúság*. (Értsd: tanulság).

Ezzel elvégződött a dolog, mert új vendég érkezett, a kanász, – kivel, hogy mi történt: majd később meglátjuk.

Egyelőre fogalmuk van önöknek a vendégszeretetről, mely a tizenkilencedik század elején megyeházainknál divatozott, nem is említvén, hogy míg e patriarkális jó tulajdonunknál fogva falukon a vendég kocsijának kerekeit szedték ki, addig itt annyira marasztották, hogy aki egyszer bevetődött, egy *mázsás* vasat is tettek rá, csak el ne szabadulhasson.

Szegény kanászunk ekképpen jó kezekbe került, és igen biztos kézben hagyhatjuk, s ha tán valaki e dolgot nagyon érzékenyen venné, vigasztalódjék, hogy nem Pista került ide, vagy a még kényesebb Tanti, kikről nem merek jótállni, miként a vallatás kínja alatt be nem vallják, hogy ők csinálták a gőzhajót, ami abban az időben kitalálva sem volt.

És aminő méltányos és igazságos volt az akkori büntetőrendszer, nem kételkedhetünk, hogy a jutalom oly érzékeny leendett, miként ők kénytelenek lettek volna megfogadni, hogy a gőzhajót másodszor nem fogják kitalálni.

Jakab pedig ez időben hóna alá vette a bádogszelencét, és ment a plenipotenciárius úrhoz, annak ajtaján kopogtatván.

Jakab ezt csak a módjáért tette, s minden szokásos jelentés mellőzésével bement.

– Mit hoztál, Jakab?

– Eladó phortékát, nagyságos uram! – felelt bizalmas nyelven Jakab.

– Én legyek a vevő? – kíváncsiskodék a nagyságos úr – és mi lenne az?

– Nagyságos úr rossz „kundschaft”, hamar elfeledi, amit megrendelt.

– Nem emlékszem, Jakab, hogy valamit megrendeltem volna.

– Jó, tehát visszaviszem, – ha a nagyságos úr nem böcsüli magát többre negyven forintnál.

– Most jut eszembe, Jakab, mit beszélsz?... tehát...

– Persze, hogy tehát! – vigyorga Jakab, – én ilyent is árulok, mint a patikás az orvosságot, másnak drágán adja, pedig magának ingyen sem kell.

Klein úr mohón kapott a bádogszelence után, kibontá, – s a Kiss famíliának nemes levelét kiteríté az asztalon.

– Hát, Jakab, minek itt a két „s” a Kiss famíliánál?

– Mi – Kis minden pharaszt lehet, – hanem *Kiss*, az már csak nemes úrnak való név – okoskodék Jakab a magyar heraldikából, egyszersmind megmagyarázván a predikátumot is, melyet megemlítenünk annál inkább nem szükséges, mert az illető falu a Kiss família után annyi kézen fordult meg, hogy könnyebb volna egy újat venni, mint azt a mindenféle zálogok, fassziók, kontradikciók, oppozíciók és repozíciókon keresztül visszakeresni.

Meg kell említenem, hogy Klein néhány nap alatt bővebb tudomást szerzett azokról a becses előjogokról, melyek a magyar nemességgel együtt jártak, – és hatalmas vágyat érzett mindazokat élvezni, ha tudniillik azokhoz jó módjával juthat. Valamint arról is tiszta fogalmat szerzett, minő gyámoltalan helyzete van egy bevándorlottnak, ha itt hetvenkedni akar.

– Jakab! én megígértem, hogy megjutalmazlak.

– Nagyságos ór mindjárt az áráról beszél.

– Igen természetesen, Jakab, magad mondád, hogy eladó portékát hoztál.

– Soha sem veszünk mi azon össze, nagyságos úr, – én odaadom ezt a bolondságot (Jakab ezt bolondságnak nevezte) aztán meghallgatja, amit én mondok.

– Hadd hallom, Jakab.

– Nagyságos oram, ne adjon nekhem semmit se.

– Az nem lehet, Jakab, ingyen én tőled, kivált ilyen dolgot, éppen nem kívánhatok. – Ezt mondá Klein úr, a legtisztább meggyőződés hangján, s midőn ezt önök is elhiszik, remélem, nem kötelezték magukat arra, hogy azt is elhiggyék, amit Jakab mondott.

Jakab igen nagyot hazudott.

– Nagyságos ór csak azt cselekedje meg nekhem, amit másnak megtesz.

– Szívesen, hanem előbb tudni akarom, hogy adósságomat lefizettem.

Minő határozott hang, és minő kétségtelen óhajtás, hogy Klein úr *fizetni akar!* Ó, mily nagyon megváltozott ő, ki néhány évvel előbb igen erős hajlammal bírt az ellenkezőre.

– Akkhor az is le lesz fizetve, nagyságos oram, csak – mondom – azt thegye meg nekem, amit másnak.

– De mit?

– Azt, hogy én mindent megvehessek az oraságtúl, amit elád.

– Azt akárki megkaphatja, csak adja meg, vagy ígérje meg az árát.

– Én is csak azt akharam, ha az uradalmak valakivel megegyeznek, és nagyságod elé terjesztik jóváhagyás végett – én tharthassam meg azon az áron, mien más.

– Ezért akarod nekem adni ezt a nemesi levelet?

– Igen is!

– De majd kevesellni fogod egykor! – véli Klein úr, a zsidónak jól elpálastolt indulatát észre nem véve, és igen természetesen semmit sem gyánítva.

– Nagyságos oram, én megelégszem ennyivel, ha írásban adja.

– Jó, ha egyebet nem akarsz, hát legyen, – mondja s néhány perc alatt saját kezével fogalmazta az írást, melyet a nagy pecséttel megerősítvén, mint titkos szerződést Jakabnak átadott, cseréül átvevén a bádóg szelencét.

– Tehát megvan az alku? – kérdi Klein úr.

– Khi is van fizetve! – mondja Jakab meghajtva magát, s távozván, miatt Klein úr az olcsónak vélt alku fölött mosolyogva azt mondja magában: mától fogva nem Klein, hanem *Kíss!*

Jakab pedig elsült tervén örvendezve mondá: rövid időn *milliomos* leszék.

Okom van hinni, hogy Jakabon ez a dolog szóról szóra be fog teljesedni.

Klein úr megint a megye székhelyén járt, hol vett értesítései nyomán, az akkor még igen néptelen gyűlésen egyszerűen bejelenteté, miként ő nem

Klein, hanem Kiss – egyszersmind nemesi oklevelét is előmutattatja a főfiskus által, ki a dologban nem talál semmi akadályt, hanem gyűlés után a publikacionális mellé egy iratot mellékel.

„Quietentia!

Tizenkét, azaz, tizenkét öl cserfáról, valamint huszonnégy pozsonyi mérő tiszta búza, csakugyan huszonnégy mérő rozs, nec non száz mérő zabról, sicut ötszáz Rhenes forintokról, melyeket a mlgos... domínium részéről, mint mlgos grófnak annualis és megszokott beneficentiájából járó honoráriumot, még pedig megdupláztva pro anno domini 1816 manuteneáltam, recognosco!

Datum sicut alibi anno domini 1816...

N. N. fiscus cottus... tabulae judriae assor.”

E szép kvietanciával hazatérvén a plenipotenciárius úr, előleges megrendelés szerint a tisztikart együtt találta.

Nem akarom untatni önöket azzal a bevezetéssel, mellyel Klein úr, még mint Klein utoljára megkínzá hallgatóit, elég az hozzá: röviden tudtukra adá, hogy ő jövőben nem Klein, hanem – *Kiss*.

– Na! – szólamlék meg némi várakozás után, kiszemelvén magának az általunk néhányszor fölemlített írnokot – magadat íródiák, – fogsz az a kréta, – mondja, átnyújtván neki egy krétadarabot, és az irodai jegyzőtáblához vezeté.

– Írsz ki nekem a nevedet, – mire az írnok nagy bötűkkel kiírja.

– Nagy István! – mit Klein úr bötűzni kezdé:

– Nagi István!... hát ki az, *Nagi István*?

– Én vagyok, – mondja az írnok.

– Szamá! – lármázott Klein úr – én nem akarsz lenni te, hanem téged akar megtanulni én? hát írd ki a nekem nevedet: *Giss*. Mire az írnok bötűről bötűre kiírja: *Gis*.

– Hát azt kicsoda?

– A nagyságos plenipotenciárius úr – mint jól értem.

– Te vadj edj nadj ló: nem írsz nekem edj puha *Gis*. Hanem egy kemény *Kiss*.

– *K-ával* tetszik parancsolni?

– Azzal hát, edj kemény kával! – mire az írnok feleli írás közben.

– Hát jól lesz így, nagyságos úr, *Kis*?

– Nincsen tebbet kréta, há? – indulatoskodék Klein úr.

– Igenis van! – volt rá a felelet.

– Hát vansz kréta? hanem edj *pedi* (érts bötű) sajnálsz megsínálni? az ostoba fráter edj paraszt *Kis* megírtad, hát nem tudsz írni edj nemes ember *Kiss*?

- Most jut eszembe – mormogá az íródiák, – hát két essel legyen! s ekképp írja ki: *Kiss*.
- Kinek van az a Kiss? – kérdé a plenipotenciárius.
- Nagyságos uram neve az.
- Udj van, – napság fogva vagyok Kiss – értetted minvalaki.
- Értettük! – válaszolának valamennyien.
- Most már szopod az elmenni! – végzé be a társalgást, mely mintegy ünnepélyes bevezetés volt azon megnemesítéshez, melyhez Jakab magának épp annyi jogot használt, mintha Verbőczyvel együtt komponálták volna a magyar törvénykönyvet.

A Simonyi-huszárok Bécsben.

A szövetséges seregek szétoszlának, s a francia földről visszahúzódának a győzelmes ezredek, melyeknek egyikét kövessük a széles országúton, mely Párisból legközelebb vezet a Rajna felé.

A lég oly fűszeres, a madár könnyű szárnyal emelkedik a légbe, nem énekelni, hanem hallgatni azt a szokatlan danát, minő e légben még soha sem hallatszék.

Hány mesterlegény dőlt évezredek óta e nagy országút fölhányt árcai mellé, s hányféle hangon vonított ég felé, s még annyira sem bírta kíváncsivá tenni az út melletti szántóvetőt, hogy a dúdolásból kihalljon néhány szót, mely megkülönböztesse az ember hangját a megvásott kerékagy keserves nyikorgásától.

De midőn e nagy csapat egy harmóniában szólamlék meg, s a szokatlan érc, mint az ünnepre megszólamló harangnak hangja, áthatá a légkört, önkénytelenül leereszté a kapát egy vén francia, s eszébe jutott császárnak az a mondása, hogy ha magyar huszárai volnának, a világot meghódítaná, e szokatlan hangok fölmagasztalák, s nem bírt néma maradni a bűvöletben, s azt mondja: ezek csak magyar huszárok lehetnek!

Szülőföldem szép határa

Meglátlak-e valahára?

éneklék tovább a fölismert huszárok, s a vén francia ébren álmódott a világról, mely kicsinybe, hogy meg nem hódolt a császárnak, csak az volt híja, hogy magyar huszárjai nem valának.

Messze kíséré el őket szemmel az öreg, s midőn a dalnak utóhangjai is elhalának, ő még mindig ott maradt, – álmodozván dicsőségéről!... Ne háborgassuk az ébrenlevőnek álmát, babérai jutnak eszébe, – száz csatán át szedte.

A húzódo ezred után ügetett egy utazó kocsi, mely meg a legközelebbi állomáson érhető csak utol az ezredet, mely rövid pihenőt tartván, kurta reggelivel üdíté magát a további útra.

Egy fiatalember dugta ki fejét az ablakon, kíváncsian kérdezvén egy hadnagyot:

– Miféle ezred ez?

– Ezek az úgynevezett Simonyi-huszárok.

– Huszárok? – bámult a feleletre a kocsiban ülő, – azután félig eltalálólág tevén hozzá:

– Tehát ezek mind magyar huszárok?

– Testestől, lelkestől uram, ha megengedi.
– Semmi ellenvetésem, hadnagy úr, annál inkább, minthogy testvérem is az.

– Szabad nevét tudnom? – kérdi a hadnagy.

– Gróf *...! – volt a válasz.

– Látja ön, azt a tisztet a vonal előtt, sötét pejlovon?

– Tisztán látom, – jegyzi meg az utazó, – s kicsoda ő?

– Gróf *... – egyik őrnagyunk, az ön testvére, ha csakugyan van önnek olyan testvére, ki huszárhadnaggal nem beszél magyarul: adieu! – mondja a tiszt, és helyére nyargalt.

Indulandó volt az ezred, – az őrnagy éppen a kocsi mellett lelé a középpontot, honnét a vezénylő szót legkönnyebben elkiálthatja, de mielőtt állásba helyezkednék, a két testvér egymásra ösmer.

– Hol találkozunk? – mondja az idősebb.

– *Francia földön!* – mondja, a szót erősen meghangoztatva a huszár.

– De miképpen történhetett az, hogy magyar huszárokat lelünk itt?

– Igen könnyen, mi elvétettük az utat, testvér, s katonáitok elől Bécs helyett Párisba futottunk! Így van bebizonyítva legkönnyebben, hogy a magyar huszár ügyesen *retirál*, ezt te mondad! – végzé be az őrnagy, és segédtisztje által félbeszakíttatván, az osztályt indulóra vezényelte.

Ez volt a beszélgetés, illetőleg felelet a hat év előtti kicsinylő szóra, – csakhogy ez a párbeszéd nem volt alkalmas szer arra, hogy az elvált érzelmek egymáshoz tapadjanak.

Nem célokom utazási leírását adni a leghíresebb ezrednek a francia táborozás alatt, elég az hozzá, hogy némi kitérések után még 1816-nak elején az ezred Bécsbe rendeltetett.

A táborozás alatt szigorún meggazdálkodott ezredi pénztár Dijonban tetemesen szaporodván egy gazdag ajándék által, az ezred valósággal tündöklő állapotban léphetett Bécsbe, melynek örege, apraja megelevenedett a dicsőített ezredet látni.

Simonyi látván az utcákon tóduló népet, megállítja az ezredet. – A legénység gyanítja, hogy az öreg szólni akar, de kit az asperni ütegek nem bírtak elnémítani, most szótlánul és halványan állt meg az ezred előtt.

A dicsőség babérai lengének elébe, s az érzelem elfojtá, mintha érezné, hogy nem bír el annyit. Az ellenség száma nem riasztá vissza, azon keresztül lehet törni, de a koszorúhalmaz a legdicsőbb katonát is föltartoztatja.

Elveszté öntudatát, – a vezénylőszót elfeledé,... s önkénytelenül kiáltá, mint a csatákban: *jertek utánam!*

A lovak ágaskodva mentek a váró sorok közt, s akiket le nem bírt verni lovaikról sem ágyú, sem kard, a bécsi szép leányok majdnem lehúzták a földre.

A kantárszárakon fölfűzött koszorúk valának, s a virágzáportól megszilajult lovak táncolva mentek át az utcason, mely a belvárosba vezetett.

Az ablaksarokból drága szőnyegek nyúlának ki, – s a legszebb hölgyek serege mosolyogva köszönté a bajnok vendégeket.

A fiúk megszilajultak az örömszivajban s alig bírták a szárnyakról tűrhető rendbe szorítani a sorokat.

Simonyi után közvetlen fiatal grófunk osztálya jött, s maga a legszebb huszár, alig annyi bajusszal, mennyire egy kis bajuszkenő ráfér, – sugárzó szemeit büszkén hordá meg az ablaksorok mosolygó arcain.

A vezetők megállapodást intének, s az osztály hosszú sorban nyúlt el egy kinyúló erkélyes ház előtt, melyről egy gyönyörű hölgy támaszkodék a bársony díszítményre, s midőn őrnagyunk arcot fordítana az elváló ezredesnek, – alig végzi be tisztelgését, s egy könnyű koszorú röppen feléje, éppen mellére, hol a meglepett őrnagy önkénytelenül szorítja meg, s egy könnyű bólintással köszöné meg a koszorút.

Egy nemzeti szalag húzódék a koszorú után, (még akkor kevés ember előtt volt ismeretes e három szín), de az őrnagy észrevette e jelről, hogy a honleányi érzelem saját véreinek dobá e koszorút.

A vezénylet szakaszokra oszlék, s őrnagyunk Simonyi ezredessel az erkélyes palotában szállásoltaték el segédtsztekkel, – s rövid időn kényelmesen helyezkedének el a pazar fénnel díszített palotának ragyogó termeiben.

– Hol vagyunk, Jancsi? – kérdé az ifjú őrnagy nagy bajszerű legényét.

– Őrnagy uram, gróf uram, – tündérorszámban.

– Hohó!... mondja a gróf, – hol jár a kend esze?

– Mondom, hogy tündérorszámban, – hisz márványból van itt minden, még a jászol is olyan fényes, hogy otthon a bíró nem merné belőle megenni a húsvéti ebédjét, nem hogy lovat kötne oda.

– De kend mégis odakötötte?

– Dehogy cselekedtem uram, – hanem valami excellenciás úr volt, aki elvette a lovat tőlem, az kötötte a jászolhoz.

– Excellenciás úr? – bámult a gróf.

– Hát mi volna más, őrnagy uram, hiszen szélesebb aranyaszománt volt kalapján, mint óbester uramnak a mentéjén van: azt pedig csak nem hiába varrták oda.

– Az kocsis volt, Jancsi.

– No ha az itt kocsis, kien annyi arany van, őrnagy uram, akkor mégis csak igazam van, hogy tündérorszámban vagyunk.

– Örül-e kend neki?

– Majd meglátom, mit adnak enni, ha káposztát főznek, akkor majd csak ide szokom – talán.

Ezután Jancsi kiment, magára hagyván urát, ki a tükör előtt kezdte rendezkedni. Az előszobában Jancsi elfoglalta a legalkalmasabb helyet mindama szereknek, amelyek tisztogatási munkájához szükségesek valának, s a márvány asztalokon meglehetősen furcsán látszottak a mázó-lókefék és fénymázos tál.

Jancsi elvégezve munkáját, pipára gyújtott, ekkor lép be egy úr, kérdezvén, lehet-e beszélni az őrnagy úrral?

– Majd megkérdem! – válaszolt Jancsi, bemenvén a gróf szobájába.

– Őrnagy uram, gróf uram! – mondja Jancsi, – jelentem alássan, hogy odakinn egy *paraszt* várakozik, beeresszem?

– Hadd várjon! – mondja a gróf, mire Jancsi kiment, és az üzenetet megmondá.

A várakozás nem mindig a legmulatságosabb dolog, azért az úr azt mondja Jancsinak, hogy majd kinn járkál, aztán bejön, ha hívja. De bíz a hívás nagyon későre maradt, utóbb maga jött be, s újólág sürgeté a huszárt, vajjon lehet-e már beszélni az őrnagy úrral.

– Már nem nyugszik az a *paraszt*, őrnagy uram, gróf uram, beeresszem-e?

– Még öltözködöm! – mondja a gróf hanyagon folytatván a munkát, – várjon még.

Ez az üzenet megint csak kikergette az urat a folyosóra, hol mindenféle lépésben igyekszik magának megrövidíteni az időt, de elfogyván türelme, harmadszor is kérdé, beszélhet-e az őrnagy úrral, mert sürgetős dolga van vele, mire Jancsi harmadszor jelenté.

– Mit csináljak, őrnagy uram, gróf uram, az a *paraszt* nem nyugszik, azt mondja, sürgetős dolga van.

– Kérdezd meg nevét! – parancsolja az őrnagy.

Jancsi utasítása szerint cselekvék, és megkérdezvén az úrnak nevét, bemegyjen jelenteni.

– Azt mondja, őrnagy uram, gróf uram, hogy gróf Z...

– Hisz azt mondta kend, hogy egy *paraszt* van odakinn? – nevetett az őrnagy.

– Hát mi volna, kérem átossággal! – okoskodék a huszár.

– Ez ami házi gazdánk, hallja kend?

– No akkor ez is elcserélte a ruháját nagyságos uram, mert bizonyosan a magáét a kocsisa húzta föl, *amelyik előbb a lovakat elvette tőlem.*

– Ej üsse meg a patvar a ceremóniáját, – mondja hatalmas erős hangon – hisz mi földiek vagyunk, jer édes barátom, ölelj meg! – mire az őrnagy baráti öleléssel sietett a házi gazda elé, – ki úgy látszik, alig várta, hogy huszár vendégein kiörvendezhesse magát.

– Öcsém! apád jó barátom volt, s nagyobb örömöm nincsen, mint hogy házamban látlak benneteket, azért tegyetek, ami tetszik, – fordítsátok föl a házat, nem bánom, építetek helyette mást, – legyetek urak, én meg beálok szolgának, nekem is parancsoljatok.

Ez áradozásra nem lehetett választ adni alkalmasabban, mint jól össze meg összeölelni.

Az ifjú gróf úgy agyonölelte az öregurat, hogy az még néhány nap múlva is derülten érzé magát, mert inasa sehogysem bírta úgy megnyomogatni, mint azt egy eleven vérű huszár szeretetből megcselekedte.

Nem akarom leírásokkal tölteni az időt, elég az hozzá, hogy az öreg gróf szakasztott mása volt annak a fajnak, mely még a francia divat járványa után is megbirkózott minden idegen szokással, s már messziről megösmérhető volt rajta, hogy ez Bécsben idegen ember.

Hanem ami rajta az utolsóig, értem a sarkantyús csizmáig, magyaros volt, kedves élete párján az már minden franciára, vagy egyéb idegenre volt fordítva.

De mielőtt a háziakról szólnánk, az öregúr meghívá az őrnagyot termébe, hol ma a bécsi előkelő világ összetódult, látni a hőst, kit, mint minden ember, egy szájjal állítá: *a golyó nem fog*.

– A legnagyobb örömmel, mondja az őrnagy, – ha a bécsiek megelégesznek annyi udvariassággal, mennyit a tábori sátorok alatt emlékezetben tarthattunk.

– Jó, jó! öcsém, – mondja a gróf, asszonyaink ugyan nagyon finnyásak, hanem az oldalszobák már az én társaságomba valóknak vannak elkészítve, – oda menekülhetsz.

Ezután szívesen kezet nyújtva, távozik az öreg.

Bécsben ez időben járvánnyá lett a divat, s az emberiség elrúfított magán mindent, hogy valamiképp magára ne ösmerjen, hogy így megszégyenelje magát majomtermészetéért.

Legirtóztatóbb pusztulás ütött a magyar viselet közé, s valamint az ország a többség, úgy a magas arisztokrácia a divat torkában élvén, ezer bolondot üzött magából, nem bírván megállapodni, hogy valamely ruhadarabot állandó viseletül elfogadjon.

Mint mindig, úgy most is a nők legszánandóbbak voltak, mert a láttatás és bámultatás ösztöne nem hagyott nekik nyugalmat, életük egy elkárhozott léleknek vándorlása volt boltokon és pipereraktárakon keresztül, s

egyik sem bírta megegyezni másnak utánzásában, hanem a sok szabót addig üldözte, míg neki valami különváló idétlenséget nem szabott.

Ránk magyarokra valóságos egyiptomi csapás volt a divat pusztítása, mert a parlagon hagyott nyelvet némileg kitoldá az általános magyar viselet, mely minden osztályban egyaránt használt levén, csak aranyban, ezüstben vagy egyszerűbb zsinórzatban különbözött, és katonás feszeségével tartott annyi szigort a testen, mennyi a férfias időszakhoz múlhatatlanul megkívántatott.

Ruházatunk tehát azon időben életkérdés volt, és öregeink rémülve látták a legegyszerűbb házakhoz becsapni a divatot, mely nemzetiségünknek utolsó jelét is pusztítással fenyegette.

Kevés előrelátás kellett hozzá, hogy amely virág illatát és színét veszti, halni készül, az és hogy nem mondott valami ostobát, aki a századnak elején látván nyelvünk és öltözetünk végpusztulását, valami keserves órában elkiáltá magát: *a magyar egy lábbal a sírban áll.*

Az önvédelem ösztöne kezdett életjelt adni, s ha már nem bírtak mindent megtenni egyszerre, megtettek amit lehetett, s mindenek előtt társas körökben fogadásokat tettek, semmi áron nem beszélni másképp, mint magyarul.

Pedig de sok keserves pillanatra adott okot az a tudat, hogy néhány száz eszmének még neve sem volt e nyelvben, s még hirtelenében az az életrevaló gondolat is hiányzott, hogy csinálni kellene.

Nagyon mélyen kell érezni tudni annak, ki visszagondolva magát az akkori időbe, érezni tudja a kétségbeesést, mi néhány becsületes embert lélekben meggyilkolni készült.

Az öreg gróf Z... egyike volt ama kor megszorodottainak, ki heves természeténél fogva buzgóságból még ártott is, mert aki vele ellenkezett, még akár meg is botozta.

Saját neje volt az egyetlen egy, kiről az idegen viseletet le nem tudta rimánkodni, mert a házi békének áldozatul kelle hozni egy kis gyengeséget, mit a méltóságos grófné nagyon szélesen kibányászott, azonban férjét sem akadályozá saját útján.

Rég megvolt a hallgatag megegyezés, – de közelgett az idő, hogy lassan-lassan felhő kerekedjék, melynek villámai nagyon is fenyegettek, és könnyen szétszakaszthatott volna minden látszólagos békét.

Lányuk,... haza került a nevelésből, s az anya, készült alakot adni annak, kit a nevelőnő, mint viaszbabát küldte ki a nagyvilágba.

Azonban a háború alatti körülmények mégis sokkal inkább korlátolták a grófnét, mint hogy megmenekülhetett volna a falutól, hol most minden ember menedéket keresett, – s így az anyai gond, inkább csak a szándéknak előleges emlegetésében, mint valósításában jelentkezett.

Az apa nem akart küzdelembe ereszkedni gyermeke fölött, – mert a helyzet mégis inkább neki kedvezett, mint a nőnek, mert amit leginkább óhajtott, hogy lánya osztályosa legyen az apa érzelmeinek, az, mondom, az akkori háborús körülményeknél fogva, számításon kívül sikerült.

A környezet leginkább az apának rokonérzelmei után alakulván, a lány, önkénytelenül, vagy szándékosan, elfogadá lelkében azt az alakot, mit az apa, ha lehetett, hát lelkére ihlett volna.

Midőn aztán már az apa meggyőződék a lány érzelmei felől, nyugodtabban ment föl Bécsbe a békekötés után, mert gyanítani kezdte, hogy a divat már nem rontja le építményét, mert a ruhát, amint *felöltheti* az ember, azonképpen le is *vetheti*.

Az anya is hamar észrevette az átalakulást, valamint azt is, hogy a lánynak barátnőire ellenállhatatlan hatása van, mit ő annyiból nem szeretett, mert az ellenkezőt várta. A divat lakója lett a háznak, csak hogy a lányok nem bámulni, hanem nevetgélni szoktak rajta.

– Kisasszony! még kompromittálni fog falusias gusztusával.

– De anyám, ezek a bécsi szabók egyáltalában nem akarják elhinni, hogy nekem derekam is van.

– Ne okoskodjék, hanem öltse föl a ruhát, hozzánk nem tartozik a ruhát szabni, hanem felöltözködni, értette?

– Anyám, sokkal szebb az a magyar váll és sima derék.

– Nem szégyenli magát a kisasszony, még bizony dicsekedni fog, hogy most jött Magyarországról, – hogy ujjal mutassanak reá!

– Tehát nem igaz, hogy onnét jöttünk?

– Igen, csak hogy inkább tagadjuk el, édes kisasszony, ha a nagyvilágban rollét akarunk játszani.

A lány elhallgatott azon erős föltétellel, hogy ezt apjától is megkérdi, amint cselekedte is, és kicsibe múlt, hogy a villám le nem sújtott, ha az apának eszébe nem jut, hogy gyermekének nem lesz jó pártját fogni az anya ellenében, tehát inkább szenved.

E csendes háború közben érkezének meg a Simonyi-huszárok, s a grófnak alkalmá nyílt fényes házát megnyitni a nagyvilágnak, mert Simonyit kiszámítással egy előkelő magyar házhoz kívánták beszállásolni.

Az öreg gróf százszoros örömben volt, s neje kedvéért pazarul fényelt házában. Jancsiként, csakugyan egy kis tündérországból volt, mit Jancsi annál inkább eltalált, mert megvolt néki a vasorrú bábája éppen úgy, mint Tündér Ilonája.

Bekövetkezett az est, lassankint népesedék a palota, melynek aljában összegyülekeztek az idomtalan batárok, melyeknek kerekei a malom alatt a Dunán is foroghatnának, – míg irtóztató szíjakról maga a hintószert lóbálódzék, melyben az úri vendégek ültek.

Elöl a nyerges lovon ült egy háromszegletes kalapú kenderhajas állat, melynek lábain az akkori divat szerint irtóztató széles csizmák voltak, kemény talpakkal, hogy valósággal beléjük állhasson a kocsis, ha a lovak hajtására biztosabban kellene mozdulnia, s e készülékből aztán nem is maga jó szántából jött ki annak idejében, hanem úgy emelgették ki.

A bakon álldogáltak az inasok, kik műértőleg tudták a fölhängókat a magasból alá rángatni, hogy róluk, mint létrán, lejöhessen a bennülő úr és asszonyosság, kinek acélabroncsait betanult módon kelle az ajtókon kifeszíteni.

A megüresült kocsi aztán hátrább vonult, s midőn már telni kezdett az udvar, a hátulsó kapun kelle még előbb kimenni, hogy az utcán visszafordulhasson, mert az ötödik kerék még akkor valamely kocsigyártó fejében, mélyen a sötétségben szunnyadt, s ekképpen egy ilyen hintóval megfordulni csak éppen annyi üres tér kellett, mint bármely szénásszekérnek.

A termék már megteltek vendégekkel, kiknek ruháit szívesen leírnám, ha, mint megjegyzém, abban az időben tökéletes önfejűség nem uralkodik, kivéven azt az egyet, hogy a termetet mindenütt a legszánandóbb módon idomtalanították el.

A grófné hasztalan várá leányát az elfogadás első perceiben, – minden izenetre az volt a felelet: még most sincsen készen.

Ez nagyon ingerlé a grófnét, mert valamit gyanítani kezdte, még pedig azt, hogy lánya minden *illedelemmel homlok egyenest...*

De íme, itt jó, atyjának karján, a legcsinosabb *magyar ruhában*, mint a grófné indulatosan gyanítá, még ami több, leeresztett hajfonatokkal.

– Ez mindenesetre a grófnak ideája? – mondja a nő.

– Meg akartalak lepni, kedves nőm! – viszonzá a gróf minden gúny nélkül.

– Nagyon pásztori gondolat, – vitatkozik amaz – csak az hiányzott, hogy a gróf egy sereg juhot is rendeljen föl ez estére.

E szavaknál azonban hallatszék a hangos kardcsörgés, s az egész ezred tisztikarát mutatta be Simonyi a házi asszonynak.

A grófné pillanatnyira erőt vett magán, büszkeségének jól esett elfogadhatni a bámult ezredest tisztikarával, melynek látására minden kegyvadászat kimerítették a magasabb körökbe vágyakodók között.

A háziasszony Simonyival maradt, míg a tisztok vidáman szállták meg a terem virágait, s jól érzék magukat ama keresett figyelemben, melyben minden oldalról részesülének. Oly rég nem valának harcban, hogy egy kis ostrom valóban kívánatosá vált.

Őrnagyunk a házi kisasszonyt foglalá el, és nem kis meglepetésére látá, hogy szemközt van koszorúzójával. Nem lehet neki rossz néven venni, hogy majdnem szótlán maradt a szokatlan szépség előtt, kit inkább

kutatni vágyott, mint arra készülhetett, hogy ily rövid időn találkozzék vele. Végre megszólamlék:

– Kisasszony, mi ugyan Párisból jövünk, de még nem is álmodtam volna, hogy ma alkalmam legyen udvariasságomról kikérdeztetni.

– S kívánja azt valaki őrnagy úrtól? – mondja mosolyogva, derülten a leány.

– A grófnővel szemközt szívesen hasznát venném a hajlékonyabb szónak, azt hiszem, egyik szó néha jobb szolgálatot tehetne, mint a másik, s én nem találok meg az igazit.

– Még az igazi gondolatot sem?

– Ó, azt igen!

– S azt nem akarná megmondani őrnagy úr?

– Igen szívesen, ha azt huszáros rövidséggel elmondhatom.

– Éppen úgy, őrnagy úr – az lesz legtalálóbbr.

– Én ma véletlen szerencséhez jutottam, – egy koszorú esett mellemre.

– S talán mellfájást okozott? – mondja a hölgy némileg megdöbbenve a beszédnek irányától, és nem bírta szívébe szorítani vérét, szétáradván az arcon.

– Mellfájást nem, hanem érzem az okozott sebet.

– S meg orvost sem hivatott? igazi huszár! – mondja enyelegve amaz, egy ablaknyílásban álló asztalkánál önkéntelenül megállapodva.

– Nem volt bizalmam bennük.

– Az istenért, gondolja meg a veszedelmet, őrnagy úr, – még halálos lehet.

– Igaza van, kisasszony – mondja jobban szemközt fordulva a huszárgróf elkomolyodva – lármát kell ütnünk, tán közelünkben leszen egy orvos, mire körülnézvén, a hangosabb szóra, úgy látszék, valaki odapillantott, mintegy várván a másodszeri hívást. A gróf észrevette a ügyelőnek tekintetét, s kérdé a hölgyet, ki ez?

– Házi orvosunk!

– Annál jobb, ő ítélje meg, halálos lehet-e egy seb a *szíven*.

– Ah, őrnagy úr tréfál!

– Katonaszavamra, nyilatkozni fogok az orvosnak.

– Az istenért, ne!... mondja a hölgy a gróf komoly arcát látva, – ő anyámnak bizalmas embere, és a tréfához nagyon ügyetlen.

– Hát tréfálok én? – kérdi az őrnagy, ki nagyon is jól látá a közellevő, tán túlságosan is figyelő orvost, kinek a kandiság mai nap, úgy látszik, hivatalos teendője volt.

– Egy kis háziszert gondoljunk ki, – mondja a hölgy inkább tréfálni akarván, s aközben egyik fonatának háromszínű szalagjával játszván.

- Jó, elfogadom, mondja a huszár a lánynak zavarát látván, – hát esedezem az orvosságért, de mindjárt.
- Egy kis tűrömolaj, őrnagy úr, – azt csöpögtessen rá.
- Jót áll, hölgyem, tanácsolt orvosságának hatásáért?
- S ha jót nem állnék?
- Rögtön az orvosért kiáltok.
- Isten neki,... hát jót állok orvosságomért, éppen úgy, mint ön *a sebért!*
- toldá hozzá az ifjú hölgy, menekülni akarván a hirtelen támadás elől.
- Hölgyem, tréfát gyanít?
- Hát nem látom én, hogy huszárostromlóm van?
- Kinek azonban annyi verekedni valója akadt ez ideig, hogy ostromolni nem volt alkalma.
- Jó, tehát ez egy hadjáratnak *kezdeté*...
- *És vége*, grófné – ...
- Tán még párizsi a seb? – ingerkedik amaz.
- Nem tartanék becsületre méltónak oly francia nőt, ki idegent, ellenséget szeretni tudna.
- Így hölgytársaim *otthon* előre is örvendhetnek.
- Hogy haza egy sebzett vitéz megy?
- Kinek sebe fölött ily díszszalagok vannak.
- S kit ön új sebbel ereszt el, gyógyíthatlanul, – saját honleánya.
- Szívesen adnék egy szalagot! – mondja a lány még mindig hajfonátának szalagjával babrálva.
- Kezében van! – mondja az őrnagy, – a tűrömolajnak kötője is legyen,
- mondja, élesen szemközt nézvén, egyszersmind hallván a háziasszonyt, kívül Simonyi, úgy látszik, oly hangon társalgott, mintha az ezredet vezényelné.
- Ez nem talizmán! – jegyzi meg a hölgy.
- De az lesz, ha ön nekem adja.
- De ennyi szalag mellé?
- Ezt az egyet még, hogy szívemre tegyem!
- Ezt a *háromszínt?*
- Minőt *Párisban* hiába keresek.
- Őrnagy úr! mindennel mernék játszani, csak *ezzel* nem! – mondja emelkedetten a leány.
- Ha önnek szent, nekem szentebb, – mert vérem is folyt érte.
- Ám legyen! így öné leend.
- S meggyógyít ön?
- Ha bizalma van bennem, úgy igen! – mondja végül az ifjú hölgy, nem tudván ellenállni az őrnagy kézszorításának, míg arcán a hazaszeretet pírja önérzetet ada, s a lelkesülés bátorságot a legelső kézszorításhoz.

Még mielőtt zavartatnának, a tömeg közé vegyülének, az anya lányával, az őrnagy Simonyihoz csatlakozván.

– Atakkoztunk?... édes őrnagy úr!

– A legkeményebb tűzben, ezredes úr, még pedig egy szép fronttal szemközt.

– Hol reterálni egyik sem akar.

– Jól mondja, ezredes úr.

– És mi lett a harcból? győzelem bizonyosan!

– Nem mondhatnám!

– *Teremtette!* – dörge az ezredes – *hol futottunk mi?*

– Sehol, ezredes uram, hanem egy jól sikerült békekötés.

– Melyhez többé nem kell kartács, hanem szentelt víz.

– Olyas valami!

– Regements-páter úr! – mondja az ezredes a közel álló paphoz, – gyóntassa meg az őrnagy urat.

– Halni készül? – kérdi a pap.

– *Élni és halni!* – mondja az ezredes, nevetve vegyülvén az élénk tömegbe, hol a bámulók még mindig szívesen tolakodának az ezredes körül.

Míg az épületnek egyik szárnyában tanúi valánk a párbeszédnek, addig a másik osztályba egy vendég érkezett, kit a házi asszony kitűnő megkülönböztetéssel fogadott. Hogy sokáig ne vonjuk a dolgot, megmondjuk az érkezettet, ki nem volt más, mint a szalonok mintája, – a néhány hónap óta Bécsben tartózkodó – *majoresco*, ki útközbeli állomásokon való időzés nélkül öccsénél jóval előbb ért Bécsbe.

Párisból jött, – és igen természetesen, minden mozdulatát utánozták a gazdag úrének.

Alig futotta meg a hír az oldaltermeket, hogy a *majoresco* is megérkezett az ünnepélyre, a fiatalság sietett egy pillantással szemlét tartani a divatkirályon, nehogy egy újabb öltönydarab, vagy divatos mozdulat figyelem nélkül maradjon, s az elkésett úrfi – *neveletlennek* trombitáltassék a legmagasabb körben.

Ez magában szenvedés, midőn a divat elleni *hiba* nem akad bocsánatra, hanem, mint silány köznapi *vétek* – sújtatik, – nem börtönnel, hanem ami annál is elviselhetlenebb: *kigúnyolással és megvetéssel*.

A divathősnek reszketnie kell, mint valami rossz lelkiismeretnek, nehogy vádolója akadjon a *fórumon*, – azért leskelődik, vigyáz, *utánoz* és majommá lesz, – és most annyit szenved, lesi az alkalmat, hogy elítélje a legelsőt, kit ügyetlenségen kap.

Hasonló reszketegség kergeti föl nyugvó helyükről az ifjakat, kik egy kis fordulót tesznek a *majoresco* közelében, a szemle után pedig sebesen

keresik föl a legelső tükröt, hogy öltözetükön a legszükségesebb igazítani valót rendbe hozzák, mert különben fejük fölött a vész, az *elítéltetés*.

A majoresco nem vette tán észre a körülötte levő szemlélődést, és a háziasszonnyal folytatott élénk párbeszédet.

A háziasszony elemében volt, kitüntetve érzé magát, s jól esett neki hallania, hogy *divatja* a majorescot elragadja, ki nem késik őt a legelső jó ízlésű hölgynek *bevallani* egész Bécs füle hallatára.

A varjú is elejté a sajtot, mikor a róka dicsérni kezdé hangját, s a buta madár örömeiben károgni kezdett, mennyivel inkább lehetett elvakítva egy nő, ki hasonló eszmét magáról nem csak gondolt és hitt, hanem annak kimondatására már valóban *számolt* is.

Valóban semmi oka sem volt kétkedni a majoresco szavain, hisz ő e tekintetben bevallott bíró volt, hát mért nem mondhatná ki ítéletét?

A grófné elfogódott, és ömlengővé lett, mi rendesen a beszédesség orgánumával szokott utat nyitni magának.

– Sajnálom, hogy akaratom nem uralkodó házamnál, – mondja a grófné, – s éppen ma kelle férjemnek engednem az akaratot, – látja ön lányomat patriarkális öltözetében, lelógó fonattal?

– Valóban, ez makacs ellenszegülés a divat ellen, midőn hölgyeink mind szabadok az unalmas fejdíszektől, s mint kis borzas angyalok néznek ki a „Titusfejjel.”

– Ah, de férjem! – fohászcodék a grófné.

– Férjem? – ismétlé a gróf, – hát e palotában nem jut a grófnak egy külön osztály, hol a patriarkális passziók külön kabinetet bírjanak, ősi kardok, cifra menték, és holmi nehéz sújtások! Higgye meg a grófné, hölgyeink magukra panaszkodhatnak, ha férjük nem engedelmeskedik.

– Szeretném megkísérteni!

– Jó, én példával szolgálok, a rágalom rám fogta, hogy én minta vagyok, s íme harcias korunk férfiai, mint a gyermek, szó nélkül engedelmeskednek.

– Kíváncsi vagyok.

– Jó, bebizonyítom! – mondja a majoresco – észrevette a grófné a kémlődő szemeket? csak egy mozdulatot kell tennem, vagy ruhámat kell más állásba hoznom, – s egy óranegyed alatt az egész terem hasonlót fog tenni.

– Ez érdekes tréfa lenne.

– Mindjárt fog sikerülni!... íme, nyakkendőm csokrát egy kissé oldalvást húzom, figyeljen a grófné, – s egy óranegyed alatt visszajövök.

– Adieu! – mosolyga a majoresco, ki már azt a bolondot, hogy nyakkendőjének csokrát csapta, s így ment végig a termeken.

Minden szem utána húzódik, – a hölgyeké éppúgy, mint a férfiaké, s míg amazok tán a szokott női kíváncsiságból, minden mélyebb érdekek nélkül, addig a férihad résen állva lesi mozdulatát.

Mi, kik minden lépten-nyomon figyelemmel kísérjük őt, már észrevettük, hogy az egyik nyakkendőjét oldalt rántá, s alig öt perc múlva ismerősét is gyöngéden húzza félre egy sarokban álló tükörhöz, hol a baráti szeretet előzékeny figyelmességével igazítja oldalt a nyakkendőt, közben leckéztetvén, hogy miképp lehet oly szórakozott? hisz e divatot minden jó nevelésű ember már régen észrevette.

Az alatt lefolyt a negyedóra, s a majoresco visszatért a grófnéhoz, jelentőleg mosolyogván, egyszersmind körülvezeté a termekben, hol a nemes keblű fiatalság mind oldalra rántott nyakkendővel ült vagy állt.

– Mit mondék, méltóságos grófné?

– Ez valóban bámulandó!

– Íme! Ítéljen méltóságod a férfiakról, kik közé magamat is számítám, s megvallom árulóvá lettem, hogy a *legfinomabb ízlésű dámának* kezébe kulcsot adjak gyenge oldalainkhoz, asszonyom, fogadja *határtalan hódolatomat*.

– Önnek lekötelezettje vagyok! – felel a grófné nagy figyelemmel.

– Szabad nagy becsű kegyeibe ajánlkoznom?

– A legelső helyre, gróf úr!

– Ah, bár e hely nekem már valóban kijelölve volna, – mondja a majoresco.

Egy újabb mosoly volt a válasz, mások is közeledvén, a gróf hirtelen másra téríté a beszédet, befejezésül mondván:

– Tehát a divatkirályné...

– Meghódítja saját házát!

Szétváltak, s a grófné vendégeivel társalgott, de leánya közelében lévén, mindinkább túrhetetlenebb lett, s miután még egy pár bizalmasabb barátné is észrevételt tett a comtessenek ízlésére, emésztő düh fogta el, mert diadalma a majoresco közelgő nyilatkozata után nem lehetett tökéletes.

– Többet nem lesz alkalmam a kisasszonynak maskarába öltözni! – mondja az anya – legközelebb gondom lesz reá.

Az ifjú hölgy megilletődéssel fogadá e szavakat, azért az egész idő alatt igyekezett anyjának köréből távol lenni.

Az öreg gróf azonban az utolsó szobákat foglalá el, hol hasonló korú és kedélyű emberek közt erős pipázás közt folyt a beszélgetés, melyet legközelebb őrnagyunk belépte szakasztott meg.

– Isten hozott öcsém! – mondja az öreg gróf – hát már megszöktél az asszonyoktól?

– Bácsikámat kívántam látni. – Idehúzódtunk, hogy ne zavarjuk amazokat, – hanem, öcsém, mi itt véletlenül mind magyarok vagyunk, – nem bántja füledet az a göcsörtös magyar szó?

– Bátyám!... mondja nehezteléssel az őrnagy... segéltem becsületet szerezni nemzetemnek, – s hihető az, hogy nem esik jó ízűn, ha itthon magyarnak mondom el?

Az öreg megindultan ölelé át az ifjút, – összecsókolá, s barátinak őt, azokat pedig neki egyenkint bemutatá.

– Olvasd csak, öreg barátom, – mondja a házi úr az egyiknek, – olvasd csak, – őrnagyunk bizonyosan nem hallotta még ezt a szép dolgot.

– Szabad könyörögnöm? – mondja a huszár is.

– Jó, tehát kezdjük újra.

Ekkor az említett öregúr mentezeseből kihúzá iratcsomóját, s föltevén pápaszemét, némi keresés után meglelvén a sorokat, hangosan olvasni kezdé az akkorban még kéziratban lévő kedves verseit Kisfaludynak:

A magyarnak már szokása,

Hogy a jussát nem hagyja,

De ha bánni tudnak véle,

Az ingét is odadja.

Midőn e jól ösmert sorok elhangzának, végig nézve e tisztes arcokon, ha egy kérő szót mond valaki egy nemzeti áldozatért, semmit sem csodálkoznom, ha e néhány öregúr leölténé magáról az aranyos mentét s oda, tenné az áldozat oltárra, takarónak, minden kincsére, melyet a találó szóért tétovázás nélkül odaadott.

Ne mondjátok szalmatúznak azt a lángot, minőt Európa magának még képzelni sem tudna, ha becsületes historikusok részrehajlatlanul megírni, és művészek ecset alá venni méltónak nem tartották volna.

– Csak azért nem szeretek meghalni, – mondja a háziúr, – hogy még ezer magyarnak apjává nem lehetek.

Végig ment a néhány szó is a kedélyeken, s míg egy csöndes fohász kelt valamennyien, az öreg, mint egy élő próféta, magasztaltan mondá a grófnak:

– Öcsém! Ha a más világon összejövök veled, megkérdelek, hagyta-e magad után valakit, hogy hírmondód is legyen?

– Rajtam nem múlik bátya, ha lányt kapok, megházasodom, akár mindjárt, itt a kezem.

– Az isten áldjon meg öcsém! – mondja az öreg, hanem most, jer, hadd mutatom meg azt, ki a verset írta.

Kisfaludy akkor Bécsben, s alkalmilag a teremben levén, kimondhatatlanul bámult az őrnagy, mikor apjának kedvence, mint egyike a nemzet

első ébresztőinek mutattatott be neki. Nem kell mondanunk, hogy a barátság elválhatatlan lett.

Végre a méhkas elereszté a rajt, s a vendégek lassan távozni kezdének. Őrnagyunknak megáradt érzelmei erős hullámszórában voltak, izgatottabb kedélyállapota alig volt, még az ágyúk morajában sem, hol az életnek ára nagyon olcsóra szabotván, az enyészet eszméjével kíván megbarátkozni az ember. Most minden egy újabb-újabb gondolatra riasztá, minek végcélja amannak igen is ellenkezője volt, mert egy bensőbb ösztön mondá: *élned kell*.

Sietett az őrnagy a tömegbe, hol könnyű volt hölgyét felismerni.

– *Búcsúznom kell!* – mondja az őrnagy.

– Miért választ, őrnagy úr, oly megdöbbenő szót?

– Tehát ne *búcsúzzunk?*

– Ha akarja, hát ne!

– Kisasszony! Érzem, hogy sorsom többé nem az a véletlen, hol a kard is kettévághatja a közbejött akadályt, – mondja meg, mi vezet ki engem e zajból?

– E szalag! – mondja a hölgy hirtelen a csákóba csúsztatván egy papírcsomót.

– Tehát mégis!

– Tehát mégis! – ismétli a hölgy is, – *színeimet* átadám lovag úr, magamat védelmére bízom minden körülmény közt.

– Csak egy intést, asszonyom, lovagja kész a védelemre.

Az elválás megtörtént, s az ezred tisztei egyetemben búcsút vévén, az előbb zajgó terem hirtelen oly csendes lön, mint az elpattant hangszer.

Utóhangképpen az utcán zajlott még a kocsik zöreje, s alkalmilag még tanúi lehetünk két vendég párbeszédének.

– Na, ugyan felsültünk a nyakravaló-dologgal – mondja az egyik, – hisz a majoresco úr – mint sűgdosák, tréfát tesz.

– Úgy kell, mondja a másik – miért bolondulunk ő utána, mért nem kezdünk magunk egy új divatot!

– Igazad van! holnap mi kezdjük egyet!

S ekképpen bolondult meg a világ, míg aztán eljött később az emberi ész haladása, s az elméknek ingert most már a tudományok bámulásában adott.

Aludni mentek a fáradt vendégek, s ki-ki álmodott saját reményeiről, – azonban volt két ember, ki lefekvés előtt azt sűgá magának: *vőlegény le-szek*.

E két ember a világerő sem gyanította volna, hogy egy gondolata van, ami annál gyűlöletesebb, mert éppen édes *testvérek*, kik mindenen inkább tudnának megosztozkodni, csak a *szerelmen nem*. Az egyik hitte, hogy

szereti a lányt, a másik azt is tudta, hogy őt szereti a lány. A nagy világ nyelve, éppen mint ma, úgy akkor is szépen megáztatta, megszapulta, megmángorolta és megtéglázta az estélyt, s amit lehetett, húzkodott le a fényből, a nagy csillártól kezdve az utolsó karos gyertyatartó viaszgyertyájáig.

Titkosan nevetségessé tették a comtessenek különcködését, mely hasonlólag pletyka útján a méltóságos grófné füleibe is elérkezett.

Méltánylást várt a grófné, kapott is, hanem e képzelt árnyékoldal mégis igen érzékenyen esett. Eszébe jutott azonban a majoresconak jó tanácsa, ezért elhatározá magát, hogy férjével dacolni fog, s lányát okvetlenül úgy öltözteti, mint neki teszik.

A majoresconak szavai egyszersmind mélyebb célzásokat vetvén el, hiúságának jól esett a tömjén, de az ifjú neki mind külsőre, mind gazdagságra tetszetős lévén, örömmel kapta az eszmét, s nehogy a lány különksége akadály legyen, elhatározá saját akaratának megszerezni az érvényt.

Harmadnap múlva a komornát becsöngeté.

– Parancsol a méltóságos grófné?

– Vegye át e divatképet, – mondja a grófné – a ruhák már készek, akarom, hogy lányom ma este A... excellenciájának estélyén így legyen öltözve, fölügyeljen, hogy a fésülés egy hajszálíg hasonló legyen.

– Mást nem parancsol méltóságod?

– Csupán ezt, de értsen meg, hogy ez szigorú parancs.

– Engedelmeskedni fogok! mondja a komorna, s a távozási parancs után elment.

A divatképet szobájában letéve, mielőtt megnézné, átvevé a ruhákat a szabótól, és nagy gonddal teríté ki az asztalokon, hogy a drága öltönyök törődést ne szenvedjenek.

Délután már öt óra volt, a komorna kéri a kisasszonyt, lenne szíves az öltözőszobába jönni.

A lány vidoran ment a szobába, pongyoláját ölté magára, s míg a komorna haját bontogató, élénk csevegéssel tartá a foglalkozót. Már ki volt bontva a haj, mely egy áradatként hullámza szét, a komornának még most jut eszébe, hogy nem a szokott fonatról van szó, mert a grófné igen érelyesen parancsolá meg a fésülést a divatkép szerint.

Azért kezébe veszi a divatképet, mely az akkori divatos „Titusfőt” erős fürtözetben mutatá.

A komorna megdöbbsent, de tisztán emlékezve a parancsra, egyszersmind eszébe jutván a grófnének harmadnap előtti pattogása, érteni kezdé a parancsot, és körülnézván raktárában, egy e célra alkalmas ollót választá ki, hogy a hajtömeeggel minél hamarább megbirkózhassék.

A hölgy nem gyanítá, mi vár rá, még sürgölé a komornát, és hátraveté fejét, hogy az a nagy csomagot jobban rendezni bírja.

A komorna reszketeg kézzel simítá végig a gyönyörű hajözönt, s egy elhatározó lélegzetet vett a gyilkos munkához, azt is észrevéve, hogy az öreg grófné már közelében áll, s egy parancsoló tekintettel utalja őt. Erőt vesz magán a nő, s a tömegbe mélyeszi az ollót, de ekkor egy félelem leejteti vele azt, mire az ifjú grófné ijedten ugrik föl.

Anyját és a remegő komornát látva, hirtelen megérté a dolgot, s ösztönszerűleg csavará föl haját, s anyját rimánkodva kéri, hogy csak még két hétig kegyelmezzon neki.

Az anya némileg megdöbbenvén, azt mondja:

– Jó, tehát *még két hét!* – ezzel elment.

Ruhát kapkodván magára, mindjárt atyjára s annak védelmére gondolt, de hiányzék benne a hit az apa hatalmához, mely a házi mértékben mindinkább alásüllyedt, azonban a legelső menhely mindenestre ő volt. Éppen midőn az előszobába akarna nyitni, az őrnagy lépett a csarnokba.

– Minő jó barátom a véletlen! – mondja az őrnagy.

– Atyámhoz megy őrnagy úr? – kérdi folytonos izgatottsággal a hölgy.

– Éppen oda, s én szerencsés előjelül veszem, hogy itt találkozánk.

– Őrnagy úr! hiszem, hogy védangyalom hozta ide, – védelmére nagy szükségem van.

– Atyjánál?

– Magam sem tudom hol, de ha megment...

– Mitől? az isten szerelmére kérem...

– Ez utálatos divattól, melyet anyám rám erőszakol – mondja átadva a képet – még két hetem van, azontúl anyám akaratától mi sem fog megmenteni.

– Szabad a védelmet saját belátásom szerint intézni?

– Hiszem, hogy meg fog menteni.

– Jó, megelőzőm a két hetet egy úton, mely azonban messze visz.

– Nem tétovázom.

– Követni fog hölgyem?

– Megállapodás nélkül! – tevé hozzá a hölgy egy kézszorítással válva el az őrnagytól, ki az előszobába nyitott, s nem sokára az öregúrnál volt.

– Kedves öcsém! – kiáltja az öreg nagy székéből kikelve, ősz bajuszával mintegy hatalmas szellem válva ki a kék füstből – isten hozott.

– Nem háborgatom, kedves bátyám?

– Légvárat csináltam, öcsém,... nem kár, ha elmúlnak, egy friss pipánál ismét újakat rakok! jer, ülj ide mellém,... tedd le kardod, – itt nincsen ellenség.

– Ki tudja, kedves bátyám! én még ma itt kudarcot is vallhatok.

- Nálam, öcsém? – ketten csak megbirkózunk egypár támadóval.
- Nem tudom, ha bátyám velem tart-e?
- Veled öcsém, csak ne kötekedjél, hanem ülj le.
- Nem ülök le bátyám! érzem, hogy ülve nem tudnám elmondani, mit akarok.
- Teremtette huszárja, bizony lóhátról akar beszélni.
- Tán ott kényelmesebben érezném magam, hanem megbocsát, ha mondom, hogy én csak parancsolni szoktam, és most igen furcsán esik, ha kérnem kell.
- Az öreg közelebb lépett az őrnagyhoz, mintegy kinézni akarván, tréfa lesz-e itt, vagy valami valóság?
 - Tedd le azt a kardot, – nem szeretem, ha valaki idegen nálam!
 - Kedves bátyám! nem akar érteni engem, érzem, hogy bátorságra van szükségem, és kardom ilyenkor nem nélkülözhetem.
 - Tehát ostrom?
 - Egész erővel, kedves urambátyám.
 - Jaj! mindjárt keresek egy rozsdás kardot én is, – tréfál az öreg – hanem mielőtt szemközt mennénk, édes öcsém – kísértsük meg, hátha mégsem vagyunk ellenségek, azért hadd hallom, mi a *jelszó*?
 - *Házasság!* – mondja kurtán a huszár.
 - De csak nem a feleségemet akarod ellopni, – vigyázz, mert még viszalopnád.
 - Kedves urambátyám, én nem tudok cifrán beszélni.
 - De még én sem.
 - Tehát adja nekem a – *lányát!*
 - Hát ezért nem akartál leülni?... – tréfál az öreg, – hisz ezt ülve is elmondhattad volna.
 - Én még most is állok, édes bátyám, s a feleletet várom.
 - Kedves öcsém! én csak apja vagyok a lánynak, aztán nem is én lennék a feleséged, hanem a lány, hát az mit mond?
 - Én nem tudok hazudni, kedves bátyám! A kisasszony tudom, hogy szeret.
 - Itt van ni, a lány csak lány marad, előbb vallja meg másnak, mint apjának, hogy szeret.
 - S ez ellenem szól?
 - Kedves öcsém!...
 - Még mindig öcsém?
 - Tehát *édes fiam!* – kiált föl az öreg karjaiba fogva a fiatal katonát, – ha az isten is meg magunk is úgy akarjuk.

– Kedves apám! – mondja aztán az őrnagy, – én már nagy dolgokat láttam néhány óra alatt megtörténni, tehát én a legrövidebb határidőt kérem...

– Példának okáért: hány hónapot? – kérdi vidoran öreg.

– Csak napot, édes apám, nem hónapot.

– Hát nyakunkon az ellenség?

– A legkérelhetetlenebb pedig, azért nyolc nap alatt történjék meg a dolog.

– Semmi ellenvetésem!

– Úgy kérném, hogy a méltóságos grófnővel intéznél el, kedves atyám a dolgot.

– Rögtön megyek, és még ma este tudósítani foglak.

A szöváltás nem sokára bevégeződék, s az öreg gróf a méltóságos asszonytól jelenté magát. A grófné éppen férjéhez készült, mert míg az őrnagy a grófnál, a majoresco addig a grófnőnél volt, mégpedig hasonló dologban.

A grófné lelkesült volt, s midőn férjét közeledni látá, egész szokatlanul nyakába borult.

A gróf hasonlólag el levén fogódva, szívesen viszonzá az ölelést.

– Rég szerettük így egymást! – mondja a nő.

– Valóban igaza van, asszonyom, de nekem most igen jó kedvem van.

– Szerencsés előjel – mondja a grófné – nekem éppen fontos mondanivalóm van.

– Nekem hasonlóképpen.

– Ah, kitalálom!... tán lányunkat illetőleg?

– Éppen őt, grófné... szeretném őt igen boldognak látni egy jóra való férj mellett.

– Igaz, édes öregem, – mondja a grófné maga mellé húzva le gyöngéden a férjet – azt hiszem, hogy e dologban egyet fogunk érteni.

– Adja isten – válaszol az öreg.

– Igen óhajtanám – folytatá a nő, ha lányunk férje valami kiválóbb ember lenne.

– Mintha csak összebeszéltünk volna.

– Aki valamivel tovább is járt, mint a bécsi lánia.

– Bizony mondom, ma egészen összetalálkozunk, – jegyzi meg a gróf – tán gondolt is a grófné valakire?... úgy-e, igazam van?

– Csodálatosan egy úton vagyunk, nem hiányzik egyéb, mint hogy egy fiatalembert megnevezzünk.

– Tehát már a grófné is tudja!...

– Tudom, tudom! – nevet a grófnő, – mikor nem tudunk mi mindent előbb, mint a férfiak?

– Na, úgy isten neki, hát mégsem az enyém az újdonság. – De mind-egy, elég az hozzá, hogy most volt nálam...

– Na ne mondja ki, – hadd találjam ki én, így meggyőzőm a grótot, hogy én előbb tudtam, mint a gróf.

– Bizony, még ez a kis győzelem sem lehet enyim, – hát mért nem mondhatnám ki én?

– Csak az első betűket hadd mondjam én, – nyughatatlankodik a grófné – édes öregem, – már ne fozson meg ettől a kis örömtől!

– Legyen, annál inkább örülök, ha együtt érezünk, tehát...

– Tehát gróf...

– Tovább. Bécsben annyi gróf van, mint a sáska, azért a betűket...

– *... mondá a grófné a kezdő betűket, mire az öreg szólt.

– Kedves feleségem, – mondja elérzékenyülve a gróf – hát nem veszünk össze?

– Nem, sőt dicsekedni fogunk eltalált választásunkon.

– De azzal merek is dicsekedni! – hangoztatá az öreg.

– Láta a nagy világot.

– Meghiszem azt, grófné! ilyen fiatalember nem mindennapi dolog.

– S örül neki a gróf? – kérdi némi csodálkozással a grófné.

– Táncolni szeretnék! – mondja nevetve az öreg, fölegyenesedvén.

– Azt is megtehetjük, ha akarja, férjem! – viszonzá jóságosan a nő – hanem most tudósítsa férjem a grótot, egyszersmint intézkedjünk a teendőkről.

– Az idő kevés, – szól közbe az öreg – a gróf nyolc napot kért, s arra hihetőleg igen fontos okai vannak.

– Abban sem akarok akadály lenni, – tehát holnap estére legyen meg az eljegyzés.

– Ez is meglehet, parancsol még valamit asszonyom?

– Csak kérni akarom, édes férjem, a dolog méltóságához illőleg tudósítsa a grótot, – ez már a *férjnek dolga!* – nyomá meg a szót az engedékeny grófnő – lássa édes öregem, így aztán *nem zavarodunk* össze.

Az öregúr annyira meglágyult, hogy előbb kezét csókolt, s úgy ment el saját osztályába, megírván a grófnak, hogy semmi akadály többé.

A gróf minden percet számolt, vajon mi lesz a dologból? Végre bejött Jancsi a levéllel, mely a várt tudósítást meghozta.

Más emberen is megtörtént az, hogy örömeben bolondot csinált, – annál kevésbé lehetett csodálkozni, ha az őrnagy örömeben saját közlegényét is megölelte.

– Talán megint háború lesz, őrnagy uram? – véli Jancsi a nagy örömből.

– Lesz, Jancsi, lesz, *megházasodom!*

– *A mennykőt!*... akarám mondani, követem ássan, őrnagy uram... *ejnye!*

– Bíz az úgy lesz, Jancsi!... hát mit mond kend hozzá?

– Hát mit mondjak?

– No, Valamit mégis csak mondhat kend, jó lesz, vagy nem lesz jó?

– De nem ám!

– Hallja kend, szép ám a leány!

– Nojsz, csak az kellene még, hogy csúnya is legyen, csakhogy azért nem kell házasodni.

– Hát kend mért nem barát, úgy-e? annak sincs felesége!

– De szeretője sincs, pedig a huszárnak elég van!

– Nos aztán?

– A huszár csak addig huszár, míg felesége nincs, most megmondtam!
– dörmögött Jancsi, aztán szép lassan kifelé ballagott.

Az őrnagy meglehetősen fájó érzettel gondolt ez eszmére, de eszébe jutván, hogy egész Európa kifáradt a harcban, s a katonaélet tétlen csillogássá válik, haza gondolt a kedves hazára, mely fejenkint kezdi összeszámlálni fiait, mintha magától kérdené: *hányan vagyunk, kik még élni akarunk?* Mondom ez eszme lassan győzelemre vergődött, s a szív megtelt az érzellemmel, a szép menyasszonyra gondolt, hitte, hogy annak gondolata most bizonyosan őt keresi! Vajha e kettő az útban összetalálkoznék.

Közelgett a másnap, néhány választott hivaték meg a családi ünnepre, s a terem már egészen kész volt az elfogadásra.

Míg az apa mintegy vendégszerepet adott ma, s a család fejeként házának barátait, rokonait egybehívá, addig az anya lányával tudatta a határozatot.

Tán nem kell mondanunk, hogy a lány holt halványra ijedt, midőn az anya tudtára adá, hogy menyasszonya a – *majoresconak*.

Az engedelmeskedésnek erkölcsé szigorúbban belé volt oltva, mint hogy e tudósításnak ellentmondhatott volna, – végre zokogásban tört ki az indulat, mit az anya kegyesen ama szokásnak vett, hogy a lányok ilyenkor rendesen sírnak egy-egy verset.

A vendégek érkezte előtt az öreg annyi időt szakasztta, hogy egyedül legyen családjával, de mennyire megdöbben, midőn kedves leányát halványan és kisírt szemekkel látta.

– Édes lányom, – mondja gyengéden magához vonva az újra siránkozót – azt tudom, hogy anyád is megáztatta köténye sarkát, – akkor még kötényt is viseltek a lányok – mondja közbevetve, hanem azért nem betegedett bele. S íme te, édes kis szép lányom, oly keserű képet csinálsz, pedig nekem azt mondá a gróf, hogy szereted!

A lány bámulva nézett föl s az anya odaszólt.

– A kisasszony pedig nekem gyűlöletről beszél.

– Lányom! – mondja neheztelőleg az apa – őrnagy nem játszhaték szával.

– Micsoda *őrnagy*? – kérdi az öreg grófné.

– Leendő vőnk – feleségem – hát van más őrnagy is e dologba keverve?

– *Férjem!*... mondja régi tekintélyéhez menekülve a nő – nem remélem, hogy mi két különböző embert gondolnánk? – én a *majorescot* hiszem vőmnek.

– Na, hála isten, még sem vagyunk egy véleményen! – énnám az őrnagy gróf volt, asszonyom, – s minthogy a dolgot nem én zavartam össze, de lányunkat szerencsétlenné tenni sem akarom, nincs más mód, – csináljon a grófné jó képet, s máskor hallgassuk ki egymást.

A grófnő körüljárta a termet, az apa lányát tartá mellén, – hol az, úgy látszik, igen jól érzi magát, csak a megoldástól félt. Azonban a grófné is visszafordult.

– Igaza van férjemnek, én zavartam el a dolgot, mert a vezetéknévvel megelégedtem.

– Hagyott volna beszélni, édes feleségem, – de csak jól esett elkapni előlem a szót, hogy ne az enyém legyen az elsőség! Hát most mi lesz?

– Zavart semmi esetre sem csinállok, hanem legalább annyi elégtételt adjon férjem, hogy ha én tisztábban fejezem ki magamat, választásomnak nem szegül ellene?

– Bizonyosan, nem! – sietett a válasszal az öreg, hogy a mamát megbékítse.

– Így meg vagyok nyugtatva, – mondja a nő, némileg ki levén simítva a csorba, mi sértett hiúságán esett. Ilyenek a nők!

Az ifjú hölgy öltözőszobájába sietett fölszárítani az arcot, s mire az őrnagy belépett, a nap megint vidáman sütött.

Egy alkalmas percben néhány szót váltának.

– Hölgyem, ennél biztosabb utat nem találtam, hogy ezt a szép haját megmentsem.

– Nyolc nap múlva megcsókolhatja! – mosolyga a szép hölgy, kéjjel tekintve gyönyörű vőlegényére.

Másnap a kézfogó után, későn kelt az őrnagy, még alig végzé öltözékét, midőn Jancsi szokott kimért tempóval jelenti.

– Őrnagy uram, gróf uram, voltam a *szabónknál*.

– S mit mondott kend neki?

– Megmondtam, hogy a *ruhánk* készen legyen a héten.

– Meg kell jegyeznem, hogy Jancsinak egy öltést sem varrtak, hanem ő is, mint a pap gazdaasszony, mindent közösnek vél.

– Nem keresett senki?

– Éppen most állt odakinn egy *paraszt*.

– De már nem hiszek *kendnek*, hanem kérdezze meg a nevét!

– Ha beszélni tudnék veled, de nem tudok ám, aztán hiába mondom az ebhordtának, hogy beszéljen magyarul, de a gyámoltalan egy szót sem tud.

– Küldje kend be!

Jancsi aztán kiment, s ajtót nyitván neki, beeresztette a váratlan vendéget, ki éppen nem hasonlított valami paraszthoz, mert éppen ő volt a legelső divathős, – a *majoresco*.

– Öcsém! átlátom hibámat, de ne legyen harag, kivált most, midőn házasodni akarok, s az ünnepélyt családomnak ünnepül akarom.

– S ki lesz a menyasszony?

– E palotában a legszebb hölgy.

– Lakik itt más is a tulajdonos grófon kívül? – kérdi az őrnagy.

– Nem hinném, hogy e palotában kivüle más lakjék.

– Tehát a menyasszony a gróf lánya lesz?

– Biztos reményem, van hozzá.

– Sajnálom, hogy ellenkező véleményben vagyok, bátyám!

– Nem értelek.

– Pedig igen érthető a dolog, – tegnap estve jegyeztem el, s nyolcadnapra lesz menyegzőnk.

– Adieu! – mondja a *majoresco* elhalaványulva.

– *Jó egészséget!* – mondja rá az őrnagy önkéntelenül magyarul.

– Mi az? – kérdi dühödten visszafordulva a testvér.

– Egy pár magyar szó.

– Eh bien! nincs kedvem megtanulni! – Ezzel kiment az ajtón.

– A kapu alatt álló kocsiba veté magát, elég hangosan dörögve:

– *Családunk szaporodik: gondom lesz rá, hogy szerzeményemből ne sokat örököljeteK.*

Vegyünk egyelőre búcsút öméltóságától, míg újra szerencsénk lesz.

Korán meglátszik, mely tejből lesz túró.

A falunak közepén papsajt, ökörfarkkóro, tüskés bika, bodza és paréj közül kapaszkodik ki egy ház, melynek nádtetejéből a keresztfák mintegy összetett kézzel könyörögnek kifelé, mint valami út melletti nyomorék, ki elrongyolt foszlányaival már nem bír egészen betakarózni.

Sárfalain amennyi meszet meghagyott a zivatar, alig elég arra, hogy megférjenek rajt az idétlen lovak és tornyok, melyeket a parlagon maradt lángész korommal írt föl, bő tárgyat hagyván a szemlélődőnek, kikeresni egy új Rafaelt, ki most elég érdemetlenül libákat őriz, nem gyanítván még saját édes apja is a köszörületlen gyémántot, melyre Jakab is adott volna előljáróban néhány icce lőrét, ha tudja, hogy mi az?

A kapu táltott szájjal áll nyitva az utcára, s töltelékül egy-egy mezítlábos gyerek lódul be rajt, az is oly kínnal, hogy édes anyja fazékszedő bottal kíséri odáig, s ráadásul oly gyöngédtelenül méri össze a gyereket a botnak hosszával, hogy a természettani törvények ez érintkezésből igen józanul következteték, hogy a gyermek szája elgörbül, és midőn ezért egyúttal egy éktelen ordítást teszen, az anya igen helytelenül kívánja magzatjától, hogy: *ne bőgjl!*

A ház előtt fekszik egy borzas kutya, megtagadván minden ösztönét, mert a ki– s bejárókat a világért sem ugatná meg, s nekünk arra az elmékedésre ad okot, vajjon szegény pára nincs-e végtől végig meggyőződve, hogy ami a konyhán és kamarában megtorkoskodni való van, illetőleg volt, azt ő már rég magához vette, – és az egykedvűség annyira kifejezve van kutyaábrázatján, hogy én majdnem eltalálom, hahogy szólni tudna, azt mondaná: *ahol nincs, ott ne keress.*

Valóban, hova évenként nem megy a házba több tíz forintnál, hol tíz mérő konvencióbúza és tíz mérő árpa azt a keserű választást hagyja, hogy a tíz mérő búzából süssünk egyszerre *kalácsot*, s ha aztán megettük, üssük egymást agyon, oda, mondom, ne szálljon vendég, ha megemlítjük is, hogy még két hold földön néha terem valami, mert ezzel nem nagy vigasztalást mondánk, ha elgondoljuk, hogy még a házörző kutya is eszik valamit.

Hol vagyunk tehát?

Kérem alássan, én nem tehetek róla, hogy egy falusi iskola éppen ilyen, sőt inkább szerencsének tartom, hogy ilyen dülőfélben van, legalább

aki meglátta, meggyőződhetik arról, minő ágról szakadt ember lehet az, ki még itt is meglakik, jóra való ember meglátván e dült tetejű házat, elszánja magát, és mindjárt a legelső háznál – *koldulni kezd*.

Kolumbusnak fejére esett az alma, és föltalálta Amerikát, – hátha valami indítványcsináló e rongyos viskó láttára gondolta ki a – *népnevelést*.²

Az idő eljár, s én megvallom, hogy nyolc évvel odább vagyunk, írván azon idő szerint 1824-et, s ekképpen a kis fiúk, értem Pistának gyermekeit, már nyolc évesek voltak.

Sándor már ekkor Szántaynál volt, míg a másik apja után hordta az ételt.

Benn ült a mester az oskolában, kukoricát morzsolt, míg a gyermekek egymás után állva, mint a vadludak, mondták föl a leckét.

A falon lógott az á-b-cés tábla, a magánhangzók vörös, a mássalhangzók pedig fekete betűkkel nyomtatva, – mellette egy nagyobb kamasz állt, betűket mutatván a kisebb fiúknak, kik néha két részre oszolva, egyik rész *át*, a másik *bét* mondott, mely véleménykülönbséget a mester úr szokott eldönteni egy üdvösséges üstökcibálással, t.i. abban az otromba meggyőződésben lévén, ha a gyermek valamit nem tud, legcélszerűbb hajánál fogva jól megráncigálni, s ha a velő már meg volt lotyogatva, a ferde fogalom okvetetlenül magától megjavul.

A kályha mellett van az iskolai csöbör, vízzel megtöltve, néhány nád-szopóval, hogy a fickók ivásért ne legyenek kénytelenek haza futkározni.

Azonkívül van még két igen lényeges tárgy, mely a nevelésre legérzékenyebb befolyással van. A tanító nem ér rá, hogy szép szóval győzze meg a gyermeket, nojsz csak az kellene, hogy a sok gubancos parasztkölyket reggeltől estig szép szóval tartsa, itt nem lehet időt vesztegetni, azért csak elő a vesszővel és korbáccsal, van az ember testének olyan része, mely e célra legalkalmasabb, a velőtől távol esik, tehát a kezelés nem okoz halálos bajt, *húzd le!*

Aztán végre is a botozás igen is lényeges része a nyolcszázados magyar konstitúciónak – mert a boton történt az első kiváltságos megkülönböztetés, tudniillik a botot a nemes adhatta, a paraszt kaphatta, mit ordít? nem az ő apja csinálta a törvényt.

Az első padban ült a kis Sándor, egy papírdarabra vakargatván a legelső betűket egy percegő tollal, – nem messze tőle pedig egy zártszékféle alkotmányban, mint kiváló helyen, ült egy pufók úrfi, a *plenipotenciárius* fia.

² Az író összetéveszti Kolumbust Newtonnal, ezt vezette a lehulló alma a nehézkedési törvény fölfedezésére.

Őkelme unalomból legyeket fogott, s minthogy a rendben leckéző fiúk egymás után állva, éppen a zártszékig értek, hol egyiknek, hol másiknak fülébe eresztett egyet. A fiúk szöktek, rúgtak, ez persze nagyon tetszett az úrfinak, még inkább az, midőn a mester a megbomlott rendet szokott módon helyreráncigálta.

Vége volt a leckézésnek az olvasástudományból, következtek a magasabb fogalmak, s a mester az úrfit kérde:

– Mondja meg nekem az úrfi...!

– Én nem mondok semmit! – válaszolt közbeszólva az úrfi.

– Dehogy nem mond! – bíztatja a mester – lássa úrfi, magának is kell tanulni.

– Én nem vagyok parasztgyerek, – mondja még szemtelenebbül – azokat megszabad verni, de engem nem, azt mondta a papa.

– Dehogy mondta! – jegyzi meg a mester – kellemetlen levén neki a dolog, hogy a gyerekek hallatára így kétségbevonatik korlátlan hatalma.

– De bizony mondta, – hetvenkedik amaz – azt is mondta a papa, ha maga meg merne ütni, mindjárt elcsapatná az iskolából.

A gyerekek cincogni kezdtek, csak a kis Sándor ült fülíg elpirulva, szégyellvén magát tanítója helyett, ki, az igaz, igen nagy zavarban volt, hogy az úrfit végig nem vághatta. Legalább ilyesmi forgott is eszében, azonban hamar kivetette az egyszeregyből, hogy egyszeri megcsépelés nem érne föl az éhenhalással.

– No, csak ne tréfáljon az úrfi – mondja a mester valamivel emeltebb hangon, veszélybe jött tekintélyét meg akarván menteni – mondja meg a tegnapi leckéből: *Mekkora volt légyen az Babilon tornya?*

– Azért sem mondom meg – kötekedik a fiú – azt a parasztgyereket kérdezze, aki ott nevet!

Gorombaságnak ennyi unos-untig elég volt, hanem mivel éppen nevetett valaki, alkalmá volt valakin bosszút állni, oda fordult:

– Na, te, röhögő gazember, – ordít a mester – mekkora volt légyen az Babilon tornya?

– Nem tudom én! – mondja ríva fakadva a gyerek.

– Sándorka! – szólt a kisfiúhoz – mondd meg szépen a feleletet, – mire a kisfiú, becsülettel fölemelkedve, tiszta csengő hangon feleli:

– Mekkora volt légyen a Babilon tornya,... azt voltaképpen *nem tudhatni*.

– Nagyon jól van! – mondja, s aztán visszafordulva az előbbeni fiúhoz, attól kérdezé:

– Na, számár! – hát tudod-e most, mekkora volt?

– Nem tudom én, – mondja megint, mire a mester lerántván a fiút egy padra, használatba vette a korbácsot, és amint a szegény pára irgalmatla-

nul rúgdalózdott, a zártszékes úrfi majd halálra nevette magát, egyszerűsmind ajánlkozott, hogy ő fogja.

Mint a déli harangszónak, úgy a verésnek is egyszer vége lett, s a mester, mert mégis annyi célzással élni, hogy azt mondá: *így lakol, aki nem tanul*. Végre más mód nem lévén, levette a falon lógó érdemcsillagot, s az oskola példájára a kis Sándor nyakába akasztotta.

Ezt a csillagot a plenipotenciárius csináltatta főleg a célból, hogy kedves magzatjának több kedve legyen iskolába menni, ha azzal sétálhat haza, ezt gyanítja az úrfi, és valóban ügyes gondolat volt a mestertől a kizárólag neki szánt érdemjelet a kis Sándornak adni, mert az úrfi még fogait is csikorgatta, s ámbár a mester szívesebben rakott volna rá néhány szeletet a fonatosból, de ő annál inkább dühöngött a *csillag* miatt.

Míg írniok kellett, minduntalan bosszantá Sándort, ki némileg érezvén az úrfi apja hatalmának erejét, nem igen merte visszaadni a kölcsönt.

Jól látta a mester az ingerkedést, és szinte szerette volna, ha a gyermeki bosszúvágy annyira kísértetbe jönne, hogy Sándor helyette is fejbe ütné az úrfit, – de Sándor nevelőitől lehetőleg elég óvást kapott, hogy e fiúval ki ne tűzzön.

Sándor ép, egészséges fiú volt, és a mester szinte méregette, mennyivel volna erősebb az úrfinál, s így hihetőleg szeretné, ha az nagyon fölingerli.

Mielőtt ez teljesedhetnék, elmúlt tíz óra, s a gyermekeket el kelle eresztetni, mi meg is történt, maga is ösztönszerűleg kimenvén utánuk a kerítésig, honnét még mindig utánuk kémlt.

Néhányszor már le akará az úrfi kapni a csillagot, de Sándor mindenkor megvédé magát.

– Te paraszt! – kiáltja rá utóbb az úrfi, csúfolódáshoz fogván.

– Hadd legyenek! – felel amaz fülig elpirulva.

– Az én apám nagyobb úr, mint a tied.

– De annak is parancsol a gróf, – védé magát Sándor.

– Hümm! – azért az én papám megvágathatja a te apádat, – mondja a lelketlen gyermek – meg ha akarom, meg is vágatja.

Sándor érzékenyen lőn találva:

– Azt ne mondja többször – riad vissza,... – mert...

Mielőtt a „*mertnek*” folytatása lenne, a packázó úrfi meglöki Sándort, s az éppen az út melletti tüskébe esik, honnét véres sebekkel tudott kivergődni, mire aztán fölkapá a szíjon lógó könyvcsomót, egyenesen az úrfihoz vágja, kinek orrából hirtelen kibuggyant a vér, s így ment ordítva haza.

A mester mindennek tanúja volt, s gyanítva, hogy ennek nagy lármája lesz, sietett a tiszt lakok felé, hogy Szántaynál a kis Sándort még jókor kimentse.

Elképzelhető, minő dühbe jött a nagyságos édespapa, kedves fiát, vérben úszni látván, ki egyszersmind erősen lármázta, hogy agyon akarták ütni.

Éppen ott volt az uradalmi ügyvéd, azt mondja neki a plenipotenciárius:

- Én nemes ember vágyúm, – úgy-e?
- Igen is az, nagyságos uram!
- Na, – ha én nemes vágyúm, az enyim fiad is az.
- De még az unokája is.
- S ha engem valakit megütsz,... elvágják a nyakadat jószágostul.
- Legalább ez a büntetés.
- Nohát, aki fiamat megütsz, – az is meghalsz.
- Ezt nem mondja Verbőczy.
- Hát ki kérdezte Verbőczy?
- Az csinálta, uram, a corpus jurist, hol a törvények meg vannak írva.
- Hát nem akasztják föl ez a kölyök?
- Még az kicsiny.
- Elég nagy az apád akasztófára neki, – fogd meg azt.

– Nem hinném, hogy akár az édesapát, akár a nevelőapát, éppen Szántay urat ezért büntetni lehetne! – véli az ügyvéd.

A plenipotenciárius dühben volt, dacára annak, hogy már hallotta a körülményeket, melyek az úrfit tették bűnössé, de aki azt hiszi, hogy Klein úr, akarám mondani, Kiss úr ezért még inkább nem dühös, az még nem látott polturás malacot.

Az ügyvéd látván a tehetetlenség küzdelmét, elővette irományait, hogy más tárgyra téríthesse a beszédet.

– Nagyságos uram, elhoztam az *urbális restanciákat* (hátramaradt robot, mit le nem szolgáltak), ezeket kellene végig nézni, – mondja az ügyvéd, kiterítvén a papírokat.

– Mennit vansz tartozik az a sikós?

– Huszonöt nappal, nagyságos uram.

– Mi a büntetés? – kérdi lángra gyúlva örömeben a bosszúvágó ember.

– Büntetés nincs rá, nagyságos uram, hanem ahány nap, annyi tíz garas.

– Most mindjárt fogom fiskális úr a hajdú, aztán húzd le a bőrt a paraszt, aztán estére raport csinálsz nekem.

– Értem! – mondja az ügyvéd, mintegy megszokott poroszló, a hajdút az ispánért küldvén, – ki nem sokára megérkezett.

– Parancsolt, tekintetes uram!

– Az a volt csikós huszonöt nappal tartozik, – rögtön exequáljon rajta 12 forint 30 krt.

– De hátha nincs neki?

– Ami ágybeli vagy más portéka van a háznál, hozzák el a hajdúk.

– Tekintetes uram, nekem igen sürgetős dolgom van, a tekintetes úrnak méretek ki gabonát, – nem mehetne más el? – kérdi az ispán, menekülni akarván ez iszonyú komoly tréfától.

– Jó, menjen hát két hajdú, – hanem teljesítve legyen a parancs, különben még ma levethetik az urasági ruhát.

Az ispán elment, s tudva, hogy Szántay most nejevel a székvárosban van, rögtön lóra ült, hogy még az országúton tudósíthassa, magának nem lévén bátorsága a dologban közbenjárni, elgondolva, hogy bizonyosan a gyermek-marakodás ingerlé bosszúra a korlátlan hatalmú vadállatot.

A hajdúk megértve a szigorú parancsot, elmentek Pistának házához, végrehajtandók egy olyan dolgot, mely az akkori világban nagyon is mindennapi volt.

A szolgának mindenesetre megvan az a természete, mint ami az ebnek, hogy ura előtt hason mász, mást pedig megharap.

A szolga pénzért üt, azért nevet, s azért hízeleg. Ha meglát, nem tudja, kezedet csókolja meg, vagy az ajtón vessen ki? urát lesi, melyiket fogja parancsolni, s a szerint fog tenni, mint szemmozdulatából az akaratot lesi. Hát miért várnánk két hajdútól egyebet, mint durvaságot, hisz a konvenció botot azért adták kezébe, hogy *verekedjék vele!*

A két hajdú a kastélyból egyenesen Pistának háza felé tartott, képükön kidagadt a hivatalos méreg, s minthogy az utcán senkivel sem álltak szóba, az, utcasoron két oldalról lassankint a kíváncsiak száma követé őket.

Végre célnál vannak, s minthogy az udvaron senkit sem lelnek, benyitának az első *házba*, utánuk pedig a bámész nép utcaajtót, udvart, kerítést elállt, hogy a lármát szóról szóra hallja.

A hajdúk nyitva hagyák maguk után az ajtót, – már hivatalos szokás, és pedig méltán, mert az ebtermészetben már megvan, hogy az is nyitva hagyja maga után az ajtót. Örzse az ágyban feküdt, Pista kinn volt a mezőn, a kis fiú ételt vitt apja után, s Örzse váratlanul lepetvén meg az anyaság fájdalmaitól, az ágyban volt.

– Keljünk ki az ágyból! – szólamlék meg a hajdú.

– Jézus, Mária, szent József! – kiált ijedten Örzse, veszedelmet gyanítván – mi baj van?

– A restanciáért jöttünk, – mondja a másik hajdú, – hát most nem kell heverészni, hanem ízibe ide azzal a pénzzel.

– A jóúristenre kérem kendteket, – szól a beteg – pénz nincsen a háznál, de csak estig várjanak, míg az uram is megjön, az majd előteremti.

– Nem várunk mi arra az előteremtésre, hanem ide a párnával.

– Látják, hogy betegen fekszem, és az órát várom³ – rimánkodék Örzse.

– Nekünk is kiszabták az órát, – pattog az egyik hajdú, észrevévén, hogy a bámulók már az udvaron tolakodnak, tehát siettetni akará a dolgot – azt mondom, hogy szóval adjuk ide azt a párnát, mert majd aztán mi nyúlunk hozzá.

– Irgalmazzanak – kéri őket Örzse, – hát nem látják, hogy nem mozdulhatok?

– Majd mozdulunk mi! – felel a hajdú, s az alsó párnát azon szóval rángatni kezdé. A kétség-beesésnek is megvan saját ereje, Örzse is a szemérem védelmére végerejét összegyűjté, lenyúlván az ágy melletti székre, honnét egy fölöltőt kapott magára, s aztán nagy kinnal elhagyá az egyetlen nyoszolyát, melynek minden tartalmát elvitték a hajdúk.

Nehezen hagyjuk el, – pedig le nem bírjuk emelni róla a fájdalom terhét.

³ Szülést is jelent.

A khaosz.

Megindult az egész vármegye, úri fogatok, forspontos gebék, – hintók, oldalas kocsik egymást kerülgetik a nagy porban, melyet két héti napos idő fölvert az országúton, vajjon hova mennek? tán országos vásár lesz, és a tekintetes úr hizlalt göbolyéit vásárra vezeti?

Följebb, uraim! – mozog a világ, s ha látják önök az országúton azt a nagy fülű csészát, melynek oldalairól csak az a szín nem látszik, melyet valaha odakentek, – valóban azt kérdi az ember, mi okért mozdult ki e pocakos cséza, hisz az a két hátulsó kerék akkora, hogy valóban időt vesz a gazda, ha otthon valami kotyogó malomra nem applikáltatja, mint így sétáltatva egyik lyukból a másikba kergeti, honnét néha oly gyötrelmes hangon nyöszörögnek a forspontos lovakra, mintha azoknak kíméletért esedeznének.

Mind hiába, – jól tudja a benn ülő téns úr, hogy agyonüli ma a belső posztót, mit a gyerekek még le nem fejtettek az ülésről, és csak az a szerencse, hogy nem él az a nyerges, ki a kocsit csinálta, mert most a deresre kerülné azért a gázságáért, hogy a drágán megfizetett lószőr helyett kenderkóccal tömte meg a vánkosokat, melyekre most már takaróul az előbbőrből sem jut, mert amit le nem vágtak itt-ott foltnak, az már úgy összezecserepesedett, hogy öt-hat mázsa hájjal többé puhára nem kenik.

Na, uraim, ha e cséza hiába mozdult meg, úgy állítsuk meg az időt, a mi óránk későn jár egy pár száz esztendővel, és várunk kell, míg az emberiség ugyanannyit ismét hátramegy, hogy akkor megint elindíthassuk.

A jó hír mászni sem tud, a rossz lóháton jár, – és benyargalta a vármegyét, hogy akadt egy pár nyughatatlan ember, aki a parasztnak pártját fogta: uccu, riadt föl az egész vármegye, s még a legrégebb csészát is ki-mozdíjták a félszerből.

– Jancsi, megparancsold a bírónak, mondja a nagy hasú táblabíró – hogy négy forspontos ló várjon készen, bevisz engem a városba.

– De mibe fogjon, tekintetes uram?

– Vén számár, – mibe fogna, a csézába!

– Úgy ám, de a pókatojásokon⁴ most ül éppen az anyja.

– Vesd ki a csézából.

– De hát a tekintetes asszony majd mit mond? azt mondta, hogy a csézában legjobb helyük van, a patkányok nem tudnak fölmászni a tojásokért.

⁴ Dunántúliasan: pulyka.

– Mondom, hogy vedd ki!

– De ha majd pöröl a téns asszony, aztán téns uram felel ám.

– Majd felelek én, csak eredj, mondja Tapadó úr, mire amaz csakugyan elment, mert az utolsó szavaknál a ténsasszony is kijött a zajra, s az öreg cseléd azt vélte, hogy most úgy is jó kézben hagyta a ténsurat, hát ő rá nincsen semmi szükség.

– Hát téns uram! – kezdi ilyen titulussal az asszony, bizonyos hangot adva, melyről könnyű kitalálni, hogy inkább kérdő, mint engedelmes, – nem mondaná meg, mire való ez új móres, hogy az én pókáimat kiparancsolja?

– Jól van, édes anyjukom, hanem ha egyet mondok, hát az ajakad is leesik.

– Bizony, bizony alig várom, hogy halljam.

– No hát hallottad, hogy ezután a paraszt is úr lesz.

– Az volna meg hátra, zsámfuter teremtette, hát ezt ki komponálta ki?

– A szomszéd grófnak, tudod, az öregnek a fia, aki katona volt, annak jutott eszébe valami, jobban mondva, Szántay Sándornak, is íme már a fél világ utánuk fut a vármegyére, holnap lesz a generális gyűlés.

– Elmenj, aztán nekem föltáitd a szádat, különben én megyek nyakatokra a vármegye házában.

Ezért indult meg a nagy cséza, mely most már a megyeház udvarán áll, minthogy a tens úr fizetéses táblabíró volt, és az ingyenszállás hivatalból kompetált neki, és nem is engedte el, ebadta parasztja, miért nem lett úr, most maga is kinézhetne a megyeház ablakán.

Hanem, hogy mégis sokat ne időzzünk, csak mondjuk ki az igazat, hogy a tens úr már későn jött, a grófnak szállása tömve volt úrral, s a beszédnek már csak majdnem a legvégére jött, hanem, az is elég lett volna arra, hogy a tens asszonyt, ha itt volna, megüsse a guta. Ámbár az is méltó büntetése volna, ha előbb másvalaki ütögetné meg, mert amilyen jobbagyonyúzó volt a kis mérges állat, csak a tens úr hiszi egy maga, legalább ő azt mondja, hogy megesküszik rá.

– *Én nem sokat értek a politikához*, – mondja az ifjú gróf – egy hosszú éljenzés után, hanem már annyit mégis látok a szememmel, hogy a paraszt is csak olyan ember, mint én... vagy akármelyik nemes társam!...

– De azt már tagadom! – dörmögi hátulról a későn jött tens úr, anélkül, hogy szavai elérnének a szónokig, ki aztán ismét folytatá.

– Azt tudom, hogy az isten egy Ádámot, egy Évát teremtett, s ha annál többet nem teremtett, hát a nem nemes embernek is csak az volt az első apja, mint nekem, tagadja-e valaki? – kérdi a szónok gróf.

– Mutassa meg a geneológiáját az a huncut paraszt, aztán majd elhiszem! – dörmögé még odább, egy pár ismerősnek, míg a többi folyvást éljenzé a grófit.

– És ha már embertársunk, bánjunk vele emberi módon, – ezt parancsolja az isten törvénye is, midőn azt mondja: szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat.

– Bizonyosan valami szép paraszt menyecskét látott ő méltósága! – gúnyolódék ismét.

– Uraim! sok országot láttam, de olyant, mint a mienk, istenemre mondom, nem.

– Extra Hungariam non est vita! – mondja ismét a mi emberünk.

– Végig megyen az ember az országúton, a szegény paraszt terhes kocsiival is kikerüli az urat, pedig maga csinálta az utat, vámot is maga fizet, s ha ki nem kerüli az urat, annál a vármegyeháznál, melyet ő csináltatott, az a hajdú, kinek zsinóros ruháját az ő pénzén varrták, – azon a deresen, melyet az ő pénzén vettek, vereti meg az általa fizetett szolgabíró, – kérdem uraim, van-e még több ilyen ország?

Az öreg eltájtotta a száját.

– Uraim, midőn az úristen számot vet velünk, nem hiszem, hogy mentésül elfogadja, ha mi erre a vastag könyvre hivatkozunk, melyet Verbőczy ugyan megírt, hanem hogy a más világon mit kapott érte, – bizony nem tudom én.

Az öreg még mindig hallgat.

– Nem tagadom – folytatá amaz – szeretem úri jó dolgomat...

– Meghiszem, magam is cserélnék! – véli az öreg.

– De hogy minden falat kenyérnél eszembe jusson a véres verejték, mellyel ezt jobbágyom kitúrta a földből, – megvallom, kevés gusztusom van hozzá, hogy jó ízűn egyem. Termésének tizedét elviszi a pap, kilencedik részét az uraságnak adja, nem tudom hogy a nyolcadrészt elég lesz-e azért, mit nála a katona megeszik, pedig az ajtó előtt áll a jegyző, tanító, kanász, pásztor, csősz, és a porcióskönyv, hát ennyire hányadrész lesz elég? és ha már a megszedett fának gyümölcse nem marad, katonának fogják egyetlen fiát, hogy örökre strázsálja az urat, hogy fáradságának gyümölcset békén elkölthesse és ha az éjnek éjszakáján kívül meg nem veszi a hideg, fölnézhet a magas égre, hol az isten lakik, csak hogy még tán nem tanult annyit, hogy kiszámíthatná, milyen messze esik tőle az ég s az ő fohászzkodása vajjon elér-e odáig?

Nem t'om én, mi lelte a mi emberünket, egy szót sem szólt, hanem mintha haza gondolna kedves élete párjára, mintegy utalni akarván: no asszony, ha olyan jó beszélőd van, felelj ennek, ez tud ám kérdezni!

No, de ha más is úgy járt, csakhogy azt nem tudták még megmondani, miképp segítsenek a paraszton? mert hiába, bár mennyire megindult is a hallgatóság, de volt egy bökkenő, tudniillik egyiknek egy kecskéje volt, a másiknak pedig egy káposztás kertje, s a kecskés bár azt gondolta, hogy az ő kecskéjének múlhatatlanul jól kell lakni, – a másik ismét káposztájára gondolván, azt rémítőn féltette.

Ez volt kezdete az érdekharcnak, s aztán az emberek lettek fehér és fekete tollasok, fehér és vörös pántlikások, konzervatívok és liberálisok, igazabban Kubinszkyak és Pecsovicsok, és a nemes embernek könnyebben esett, ha egymást jól megverhette, mert amint aztán adott az egyik, azt hitte, hogy nem ingyen adta, míg a másik ismét azt hitte, hogy véren vette.

Most már távolabb estünk az eseményektől, és látjuk tisztán, hogy az a kis verekedés nem volt ám annyira nemzetölő, mint hitték, azért, hogy két részre álltunk, még nem repedt meg a nemzetnek szíve, mert, uraim, jó volt az úgy, nincsen olyan malom, hol egy kövel örletnének, az egyik forog, mégpedig igen sebesen, míg a másik éppen nem mozdul, s mennél jobban föl vágta a követ a molnár, annál apróbbra töri a búzaszemet.

Megadta magát a közönség, egyes csapatokra szakadt a tömeg, a gróf sorra járta őket, s a kurta nemesnek jól esett egy kézszorítás a méltóságos gróftól, ki nem elégedett meg egy jó nappal, hanem egy-egy tréfával ereszkedik le mindenkinek eszéhez, s míg egyik kézzel a méltóságos gróffal fogóztak össze, a másikat, mondja a gróf, nyújtsuk odább, a jobbagynak is.

Rég megmondták, hogy többet ér egy rőf kolbász száz rőf ígéretnél, – azért nem csoda, hogy a grófnak erőltetés nélküli előzékenysége százakat nyert meg. Szja! A Krisztus isten fia volt, mégis el kelle magát szánni, hogy a *földre jöjjön prédikálni*, – így aztán mégis jobban hittek neki.

Hátra volt még a legjava, hogy a gyermek a sok bába között el ne vesszen, tehát a tanácskozmányban elhatározzák, hogy Szántay Sándor a *pártnak* nevében készítsen egy utasítást a jövő országgyűlésre, mit annak idejében a megye közönsége magáévá tegyen.

– Jól van bíz az! – mondja valamennyi, szintén megörülvén, hogy saját agyát nem kelle kaparnia, mert ez a jó magyar ember, mint a daru, elmegy ezer mérföldre is, ha vezetője van, de anélkül, tudja isten, nem bír megmozdulni.

– Uramöcsém! – mondja aztán valaki, félre híván Szántay Sándort, – csak a papi jószágokat tegye legelső helyre, se fiúk, se leányuk, minek nekik annyi?

– Hát azok miből éljenek, kedves urambátyám?

– Soha se búsuljon, uramöcsém, csak mi élhessünk, megélnek azok, credat mihi.

– Hát nem elég kolduló barát van?

– Azokat meg el kell törölni!

– Igen, de helyettük koldusok lesznek amazok.

– No hát csak a felét először, édes öcsém, előljáróban az is elég lesz, hanem ennyit legalább!

– Így gondoltam én is! – mondja Sándor, lerázván őt s karját odaengedvén egy esperes úrnak.

– Kedves spektabilis, alig vártam, hogy magával egyedül lehessenek.

– Tessék parancsolni.

– Tudom, hogy ezer most az aggsága, hanem mégis emlékezetébe hozom, hogy azok a szegény falusi papok ne legyenek kénytelenek eke után járni, a községek viselnék el a megmunkálás terhét, – ennyi, úgy hiszem, nem lesz sok a mennyei üdvösségért, mennyire rávezeti őket az ember.

– Nem fogom elfeledni! – mondja Sándor ettől is búcsút vevén, mire már a harmadik is ott van.

– Amice, Sándor! – mondja ez is – már látom, hogy a paraszton is segíteni kell, hanem barátom az okos ember úgy intézi a dolgot, hogy az üres helyre mindig tesz valamit, – a só árát ki ne feledd, mert már alig győzi az ember a sok birkát, pedig a tenyerét csak nem nyalathatja vele, elég van Máramarosban, lármázni kell, – majd csak alább adják.

Ez is elvégezte mondani valóját. Most jön a negyedik.

– Bizony, kedves barátom, akár mint hányom-vetem az eszemet, mondja valaki – én szívesen engednék a jobbágyoknak valamit, hanem most nem lehet, jövőre bizonyosan magam fogom sürgetni, hanem addig a papi-tizedből csípjünk el valamit, – aztán a vármegyén inkább én előhozom, hogy a veréb- és varjúfej restanciát engedje el a megye, hanem magunkat most még kímélnünk kell, barátom! egyszerre nem megy, a jó példát várjuk be.

Íme, milyen bőkezű ez az úr máséból.

Végre jön a nagy csészás is, – Sándor kézre veszi.

– Öcsém! vigyázz, hogy nagyon mélyre ne ereszd a kapát, a nemesiségnek sírját ásd, – ha nem tudod, mennyi elég, – ha mi adunk, nekünk majd senki sem ad.

– Azt mondja meg előbb, spektabilis, – akar adni valamit?

– Valamit én is csak engedek, eddig is kíméltem, ahol csak lehetett, mindig a saját csészámba fogattam, ott sem kopott a paraszté!

– Spektabilis, bizony jó ember, tán még mást is adott?

– Bíz én borraivalót is adtam mindig a forspontosnak.

– Abban nem is kételkedem, hanem ezután még nagyobb bőkezűséget várunk.

– Csak nem kívánja, amice, hogy porciót fizessenek a paraszt helyett?

– Hát volt, aki ezt kívánta?

– Nem volt bíz senki, hanem hát mit akar uramöcsém?

– *Változtatni* a jobbágyok sorsán.

– Azt akarom én is, mégpedig úgy, hogy a *füst-pénzt* ezután ne váltóban adják, hanem *pengőben*, mért barátom, ha mi a parasztnak a kis ujjunkat adjuk, az egész kezünket kéri! Öcsém, ezt én mondom, ki húsz esztendeig voltam főbíró, s a parasztot jól ösmerem, mégpedig úgy, hogy egy szálíg mind gazember!

Ennyi érdek közt kelle megkezdeni a legelső lépést a haladásra, és én nagyon sajnálnám, ha valaki e vonásokat vastagoknak vélné. Azonban sokkal inkább szeretem a magyar nemességet, minthogy eltagadni akarahatnám, hogy amint jogból legtöbbet bírt, úgy abból annyit, adott másnak, minőre példa még nincsen.

Szántay menekülni kívánt a nagy teremből, s az ajtónál egy magas homlokú, szelíd arcvonású férfival kapaszkodék össze.

– Valahára veled lehetek, édes druzsám! – mondja Sándort átölelvén amaz.

– Ma kibeszélgessük magunkat, – s nekem el fogod mondani becsületes öreg apád végnapjait! Tudod, apámként tisztelém az öreget, kit hamar, – nagyon hamar elvitt a végzet.

– Barátom! megölte az 1809-iki szégyennek fájdalma.

– Ne hidd, hogy *szégyen* volt! – mondja ünnepélyes hangon amaz, – az isten ránk mérte e csapást, mely éppen azért nem csapás, mert ki *volt mérve!* Egykor megszólamlík az én lelkem, és megvigasztallak benneteket. Hanem azt mondom, ha már nem folyhatott ki vérünk a harcmezőn, mutassuk meg, hogy ha megmaradt, nem veszett kárba, hódítsunk meg itthon nyolc millió jobbágyot, – *tegyük szabaddá.*

– Hát nem kezdtük meg mi a harcot? – kérdi Sándor.

– Adjon erőt a magyarok istene a nehéz munkához.

– Nehéz, mert magunkat kell legyőzni, – mondja a másik – hanem éppen azért hiszem, hogy mégis csak győzünk, a magyarnál csak magyar lehet erősebb, – még megölni is csak maga tudná magát.

– Élni fogunk, mert élni akarunk! – mondja Szántay lelkesülten, mire a másik ihlettel mondá:

„Adja isten, hogy a magyart

A fél világ uralja,

Vérrel szerzett szabadsága

Soha kárát ne vallja.”

Az utóbbi versszaknál egy ösmerős hölgyalak közeledik felénk egy fiatal huszártiszt karján. A pár úgy látszik figyelt, a hölgy a házinő, – szemében a benső megeledés bájával, – a másik, egy heves vérű fiatal katonára, kinek izgékony lelke, úgy látszik tápot keres. A versszak megkapá figyelmét, – a hölgyhöz fordulva mondja:

– Tehát itt beszélnek még magyarul?

– Igen érthetően! – válaszolt a hölgy.

– És saját gondolatait beszéli ez ember? – kérdi a beszélgetők felé mutatva.

– Bár ösmerné a gróf azt az embert!

– Neve?

– *Kisfaludy Sándor*.

– Bemutat a grófné?

– A legnagyobb örömmel! – viszonzá az úrhölgy, és a beszélgetőkhöz érve, a huszárt ez, akkor még ösmeretlen néven, mutatá be: kapitány, *gróf Széchenyi István!*

Ha a borostyánkoszorú gyémántokból volna, rég megvették volna a gazdagok, és fejükön csillogna, mi maradt volna az érdemnek, hogy megkoszorúzzák vele?

Elszalad az idő, nyoma alatt elvásik az ember, s meghorpasztja azt a sírdombot is, melyet jó akaratból tán magasabbra hányt fölötté a sírásó, hogy a kegyelet még néhány évig meglelje az embernek fekhelyét, mit utóbb addig áztat a vihar, és addig fú meg a szél, hogy simára lapul a föld színével, s utóbb keresni is haszontalan munka.

Megjelent tán álmaidban az éjfélnak szelleme, – és sápadt arcának rémes emlékezete végórádíg elkísér, mert egy álmodat elrontá? Kisfaludy Sándor élő prófétaként riasztá föl e nemzetet, melynek megmutatá a múltnak tükrét, hogy sírja ki minden könnyét, és ösztönözze egy új életre, melyet megsiratni ne legyen több könnye, – s íme, a sümegi temetőnek árkai közt nem bírt e nemzet egy akkora kis követ leásatni, mennyit egy hold föld végébe határjelnek csináltat a gazda.⁵

Emlékekké énekelte a zalai hegyeket, melyekről egyetlen darab kő elég volna emlékjelül, ha akadna egy irtalmas magyar, ki szüret után kocsija végébe fölemelne egyet.

Nem esküszöm arra, hogy egetverők lettek volna dalai, de elég, ha föl vitt bennünket az ősök elhagyott fészkébe, s megmutatá, honnét néztek

⁵ Kisfaludynak már van sírköve, szülőházát emléktábla, az előtte való tért mellszobra díszíti Sümegen, Balatonfüreden pedig álló szobra hirdeti emlékét.

apáink e honra! – Melyik tudott lejönni a magasból, hogy egy szent érzelm le nem kísérte volna onnét?

Midőn e nemzetnek nyelve kiszorult a pusztára, s prófétája még nem volt, kezébe vette lantját egy ember, ki nem akart senkit az ígélet hegyére vinni, mint Mózeszt az isten, hanem ihletett szavakkal apáinkról danolt, – s e nemzet mohón hallgatta a *regéket*, mint a mesét a gyermek, ki nem bír az éjfél órájában is elaludni, hogy még odább hallja a király három fiát.

Ösmerjétek meg, hogy regéi egy korszakot töltenek be, ő Széchenyinek az volt, ami Krisztusnak Szent János, és oly édesen hallgatá szavait a nemzet, hogy sírja szélén sem ért rá meghalni.

Szórjatok rám követ, – azt viszem el majd Kisfaludy sírjához, emléknek az is jó, – némelyiteknek szíve is közte lesz, tán az idő ottan meglágyítja.

Könnyű a száraz ágat lángra lobbantani, Széchenyi belemerült a regék édes-bús emlékeibe, a szent fájdalom megjárta lelkét, s míg a költő szavai ábrándos lelkesüléssel beszélék a múltat, kezdé érezni az ösztönt, mely ragadja, mint Hamletet apjának szelleme, és hogy többé visszanéznie nem lehet! Utána az éj, s előtte egy vékony sugár, s azt is csak az ő éles szeme *látja*.

– Mért vagy oly vékony, reményem sugára? – kérdi önmagában a tűnődő lélek, míg utóbb az értelem súgja meg neki, hogy a hirtelen fényártól is megvakulhat az ember.

– Tehát lassan, lassan! – felel meg önmagának az újjászületés percében, és ez lőn a jelszó, mit igazán csak a próféta értett.

Vége szakadt a legszebb regék egyikének s a társaság a bűvöletben néma maradt, mintha a lélekben visszamaradt képeknek elsikálódását féltene mindegyik azonban jött a házi úr, s az új jelenség ébreszté fel őket,

– Minden jól megyen, – kezdé a szót a háziúr, – egykor talán mégis célhoz érünk.

Széchenyi már ekkor körüljárt, lelkében az első láng szaladt szét, s a fogékony elem szikrái pattogtak. Lelkesültsége kigyúlt arcában, szikrázó szemeinek látása prófétaivá lőn, s a mell szűknek érzé a katonai ruhát, hogy a kiszabott feszesség kötve tartsa, végre hangos lépéssel a háziúr előtt megáll.

– Barátom! – mondja heves izgatottsággal – mondd meg nekem, mi a következőse, ha az ember valakire *váratlanul egy nagyot kiált?*

– Azt hiszem, a gyöngé összerogyik, az erős fölriad.

– És ha aztán az erős fölriadt? – kérdi újra.

– Akkor, édes barátom, ha te félnék vagy, megkergetnek, ha pedig bátran megállsz, megkérdeznek, mit akarsz, hogy ilyen lármát csapsz!

– És ezt *hiszed?* – kérdi megint.

– Semmit sem kételkedem.

– Jó, – mondja aztán némi elmerülés közben, – magam is ezt hiszem és *meg is próbálom*, – mondja némi készülődési körülnézéssel.

– Már menni akar a gróf? – kérdi Kisfaludy.

– Megyek, hanem a regéket nem feledem el.

– Hízeleg a gróf.

– Arra most éppen nem vagyok hajlandó, – annyira meglepett az *igazmondás* vágya, hogy szinte félek, megütöm a fejem.

– Ne szólj nyelvem, mondja a másik.

– Sőt igen sokat szeretnék beszélni.

– De miről?

– *Nyelvünkről*, uram, – az a legelső, hogy megértsük egymást.

– Hol? – kérdi a grófnő.

– Pozsonyban, asszonyom! – mondja meghajtva magát.

– Ott lesz az ezred? – volt az újabb kérdés.

– Azt hiszem, ott alig marad dolga a kapitánynak, s annál több Széchenyi Istvánnak.

Ezzel búcsút vőn, s az elvbarátok érteni kezdék egymást, – a távozó grófnak eszméje a legszükségesebb kérdésre utalt, s annak idejében meglátjuk, mint váltá be a szót.

Az életben mindig találkoznak nyughatatlan emberek, kiknek egyike például, nem tudott megférti Európában, Ázsiában, Afrikában, – kurta volt neki a három világrész, hogy kinyújtózhassék benne, neki ment a tengernek, – s bár ezren mondák neki, hogy beleveszekedik, hiába, nincs nyugalma, – hajóra ül, és fölhalálja Amerikát.

Szemközt állni a kicsinyhitűnek részvétlenségével, a hatalmasok haragjával, az érdekek szűkmarkúságával, a barátok száalmával, a rokonkeblek óvakodásaival, csak azért, hogy egy hitre tanítsuk meg őket, oda lángoló érzelem kell, hogy a zivatar ki ne olthassa, mielőtt a szikrát föllobbanította.

Széchenyi ezért volt próféta, valamint Krisztus azért isten fia, mert előre tudta, és elszánta magát, hogy egy zsidó leköpje.

De hagyjuk a dolgokat utaikon menni, térjünk személyeinkhez.

Végre Szántay a grófnak családi dolgaira vonatkozólag beszélgetvén néhány órát, ismét hazafelé hajtattott, hogy még követválasztás előtt utasítást csináljon mindazon dolgokra, melyek a napi életből orvoslást kívántak.

Alig hagyák el a várost, Jolánt, a kedves nőt, az álom lépé meg, férjét pedig megszállták a gondok, érezvén a súlyt, mely a teendők terhéből ránehezedett. A tegnapi napnak zavart gondolataiból tárgyat halászni nem a legháládatosabb munka, nincs más mód tehát, mint kimenekülni a megyei város falai közül, és megnézni a külső világban, hogy mi volna a legkiáltóbb szükség? hisz majd ad tárgyat az élet.

Az út döcögösebb lett, s a kis menyecskének álmát felzökken­té az irgalmatlan kerékvágás.

– Még messze vagyunk-e? – kérdé férjétől.

– Félóra alatt otthon lennénk, ha az út oly irgalmatlan rossz nem volna.

– Tehát mért ilyen rossz?

– Kedves feleségem, bizony nem panaszkodhatunk érte, ha egy árva fillért nem adunk azért, hogy megcsinálják.

– Úgy, édes öregem, – okoskodék a nő – hát ha jó úton akartok járni, mért nem fizettek is hozzá?

– Nem is véled, kedves feleségem, minő nehéz követ fessegetsz, és de sok tekintetes úr töri ki a nyakát addig, míg azt belátja, amit te most mondál nekem.

Jolán elhallgatott, Sándor pedig magában megmosolygá, hogy az élet mint tolja elébe az anyagot, csak utána kell nyúl­ni, s e gondolatmenetben szinte megnyugasztalá magát, hogy az élet még több anyagot fog szolgáltatni neki.

Ekkor vette észre az uradalmi ispánt, ki sebesen lovagolt feléje, s megállítván a kocsit, nehogy a kocsis tanúja legyen szavainak, diákul mon­dá el, mi történt otthon néhány óranegyeddél előbb, s most legjobbkor jön még a tüzet eloltani.

Sándor mélyen megilletődött, azért a kocsisnak meghagyá, hogy eres­z­ze meg az ostort, mire a négy ló rövid időn haza robogott.

Jolán a beteg nőhöz rohant, kit éppen a legszánandóbb állapotban ta­lált, az ügyefogyott sok vénasszony közt.

Éppen akkor ért oda, midőn a sok nénémasszony még azt is kommen­dálta, hogy az ajtó sarkába szeget kell ütni, attól majd meggyógyul. Ilyen esetlenségek közt egy józan ész hatalmas segítség. Jolán tehát rögtön az uradalmi orvosért küldött el, ki nem késett a betegágyhoz jönni.

Pista az ágy végénél állt, szótlan arcáról nem bírt lehalaványulni a nap­égette szín, – nem látszik arcán a szenvedés, mint nem látja a gyermek a víz­színén a ködobás helyét, – s véli, hogy lecsendesült a víz tükre, hanem arra nem gondol, hogy a kő a víz fenekét nyomja.

Ott áll az izmos paraszt, – széles vállaira fölfér egy pár mázsa, ökleivel megdöngethetné a várkaput, – tehát hova furakodhatnék benne a fájdalom?

Ne bánts­d! ne bánts­d! – én sem hiszem, hogy megőrüljön, agyvelejé­nek rostjait nem marcangolta még át a szenvedély, de éppen azért van benn annyi érzelem, mint a tigrisben, melynek kölykeit ha bántod, nem kér­di tőled, kihez legyen szerencséje? hanem széttép, s nem lesz ember, ki tested rongyaiban rád ismerjen! Ne bánts­d! ne bánts­d az alvó orosz­lánt, nem elég, ha barlangjába törtél, és hú társát rángatod ki fekhelyéből, ne

figyelmeztess arra, hogy állatnak nézed, mert higgy nekem, rossz szolgálatot tenne magának az az állatszeldítő, ki vadjaival elhítené, hogy nálánál a vadak erősebbek.

Hadd csendesüljön le vére, mely erősen lökődik ahhoz a véredényhez, melyet magatok számára szívnek kereszteltettek, hanem azt hiszitek, hogy másnál csak egy húscsomó, melyet, ha valamikor boncolni fognának, bal-tával kellene szétütni.

Mélyebb az a fájdalom, mely szóhoz nem jut, mint az a kis csetepaté, melyért magunkféle ember illedelemből öli meg a másikat, ha kedvez a szerencse.

Örzsének állapotában előáll az a keserves pillanat, mit az orvosok nyelvén *krízisnek* neveznek, vagy magyarabban szólva, a beteg *élet-halál* közt volt. Ha az elválást és megemlékezést ki nem találták volna, fölfordulna az ember, s üres helyét kifoizoznák egy más emberrel, ki tán éppen úgy sírna vagy nevetne, mint a másik, de az emberek itt is önzők, mint-hogy ezt vagy amazt nagyon szerették, – talán szebb is volt valamivel, mint a másik, nem is veszekedett minden csekélységért, – már most nekik nem tetszik, hogy a sors elhívja magával oda, hova sok jót, rosszat elvitt, anélkül, hogy tekintetbe vette volna a csendes könnyeket, vagy keserves ordításokat, melyek útját kívánták állni.

Jolán szemeiből is megeredtek a könnyek, de a lelkiismeretes orvos csendre inté a körülállókat, mert a válság órája elmúlt, és a szenvedő egy nyugalmas álmra szenderült, – egy derültebb tekintettel adván tudtul, hogy a veszély elmúlt, és csak akkor szűntek meg a zokogástól.

Szántay magához hivatá Pistát, ki mindeddig úgy állt az ágyvégnél, mint egy leásott oszlop, melyről csak e fölírás hiányzik *ez egy élő fájdalom!*

– Tekintetes uram! – szólamlék meg végre a panaszos ember.

– Szólj, Pista, mit kívánsz? – kérdi tőle Sándor.

– Ne haragudjék meg, tekintetes uram, ha sok jóvöltát nem tudom megköszönni.

– Ne ott kezd, Pista! ha valamit mondani akarsz, mert ha megköszönnél valamit, nekem is eszembe találna jutni, hogy tán több jóval is lehettem volna embertársaim iránt.

– Csak még egy jó tanácsot adjon, tekintetes uram.

– Hisz Örzse már veszélyen kívül van, az orvos azt mondja.

– Magam is azt hiszem, tekintetes uram, – de hát ez a fájdalom?

– Ezt a fájdalmat elfeleded, úgy, hogy még az istennek se jusson eszébe.

– Üldözött vad leszek én itt, hol az elkerült baj is megkeres, és utamat állja.

– Túrni fogsz, édes Pistám!

– *Túrni*, – tekintetes uram, – még egyszer ilyent? ma csak gondot viselt rám az isten, – de ha máskor is ilyen napra virradnék: nem t’om hogyan érném meg az éjszakai álmat.

– Pista, ne feledd, hogy két fiad van, az isten számon kéri cselekedetedet.

– Jól mondja, tens uram, de hát nem lenne jobb, ha én messzebb mennék innét? – mondja Pista, miközben a plenipotenciárius úr lépett be.

– *Hová akarsz menni ez a paraszt?* – kérdi a belépő plenipotenciás.

– Nagyságos uram! megkövetem, tán nem véték szómmal, – mondja Pista – költözködni szeretnék innét.

– Majd ha lelked kibújsz a szádon, elmégysz paradicsom, – de addig itt fogsz kaszálni, kapálni, vagy ha nem tetszik, fölakasztod magad, – mars! – Végzé be a házsártos úr, mire Pista hallgatott, Sándor pedig halaványabb lett a falnál.

Az élet, úgy látszik, hangosan kezdé fájdalmait kiabálni, és mielőtt a váratlan vendég szóhoz jutna, Sándor egy eszmét monda ki: *Szabad költözködés!*

Míg a plenipotenciás úr dühöngve járt-kelt a szobában, sőt a mellékszobába is átlépdelt Pista, és lassú hangon kérdé Sándort.

– Tekintetes uram, hát csak nem mehetek el én innen mindjárt?

– Ha embert nem állítasz magad helyett a telekre, – lehetetlen.

– Hol kapok, tekintetes uram, mikor ennek a pokolhagyásnak a híre megszaladta már az országot, s a ki itt van, az is a szomszédba futna.

– Túrnod kell, míg valakit kapunk, – mondja Sándor aggódva, mi közben az uradalmi ügyvéd is jött, s a teljhatalmúval érintkezni akart.

– Ez a gazembernek szökni akarsz! – mondja neki Klein úr.

– Vasba fogjuk verni! – felel az ügyvéd hidegen – mert míg helyettese nincsen, addig nem mehet el, aztán úgy is példát kell adni ennek a sok élheteretlen parasztnak.

– Hát fogsz meg! – mondja Klein úr.

– Amint nagysád parancsolja – hagyá helybe az ügyvéd minden megilletődés nélkül. Körülnézvén, hogy nincs-e közel egy hajdú, ki a parancsot mindjárt végre hajtja, azonban Klein úr sűgva kérdi németül az ügyvédet.

– Nem fogunk miatta pörbe keveredni?

– Az úriszék a bírája, s annak végzéséért jótállok én.

– Igen, de ha valami ügyes prókátora akad?

– Nagyságos uram, – *nálunk a paraszt nem választhat ügyvédet*, – s ha akarja nagyságos úr, még nyársba húzathatja.

– Tehát így vagyunk? – kérdi Klein úr gúnymosollyal közeledve Pista felé, Sándor azonban közibük állt:

– Nagyságos uram! a teleknek nem szabad üresen maradni, az igaz, s minthogy nem akarom, hogy méltóságos uraságunknak kára legyen, de azt sem, hogy egy védtelen ember az úriszék elébe kerüljön, hát leteszem főlügyelői hivatalomat és én leszek *jobbágy*, legalább ha védelemre lesz szükségem, *prókátorom* is lesz.

– Tréfálni méltóztatik? – mondja az ügyvéd Klein úr helyett, ki még mindig azon válságos pillanatban volt hogy a guta végképp meg fogja-e ütni, vagy csak az egyik felét.

– Annyira nem, hogy szintén rögtön kérem ez embernek elbocsátó levelét kiadatni, – amit ha ügyvéd úr megtagad, rögtön a nádorhoz fogom följelenteni, s remélem, hogy a helytartótanács emberibb ítéletet fog hozni, mint az *úriszék!*

– Rögtön ki fogom adni! – mondja hebegve az ügyvéd.

Klein minden szó nélkül ment el, – Sándor gondolatokba merült, látta azt a nyomorú helyzetet, melyben százak sorsa egy vadállat önkényétől függ, s az kínozhatja, nyomorgathatja őket, anélkül, hogy egyéb *pártfogójuk* volna, mint az úristen, ki ugyan kegyes pártfogó, hanem nincsen rá példa, hogy az *úriszéken*, mint valamely alpörösi védelmező jelent volna meg.

Tehát itt van ismét az élet, mely az adatok halmazát a szemlélődőnek megmutatja, s egy nemzet végzetes útján viszen végcélja felé, legyen az jó vagy balszerencse.

Néhány nap telt el a történetek után. Örzse föllábadozott, a kényúr is megröstellte a dolgot, s nem szólt a dolog felől. Sándor is inkább rájok akart riasztani, bár elkeseredett lelkében nem irtózott volna egy gondolat-tól, hogy jobbágygá legyen, és csak a következő körülmény adott más utat a dolgok kezdetének.

Mondom néhány nap múlva Sándor behívatta Pistát.

– Pista! – szólítja meg őt – itt az ideje, nyilatkozzál, el akarsz-e menni?

– Az ember szóval maradt, arcán a bánat ül kinn, s e némaság küzdelme majdnem felelet volt, mire Sándor újra megkérdezé.

– No hát nem gondolkoztál?

– Dehogyan nem gondolkoztam, tekintetes uram! – fohászkodik amaz.

– Nos!

– Csak azt gondoltam – mondja amaz – hogy nagy bánat ez egymagamnak, ami engemet nyom.

– Hisz magad kívánkoztál el a határból!

– Bolond ésszel cselekedtem, tekintetes uram, még csak most látom!

– Hát nem akarsz elmenni?

– Akarást tán csak elmennék, – de más a baj!

– No, ugyan mi lehetne az a szörnyű nagy baj, mely akadályozhatna?

– Mondanám is, nem is! – talán furcsának is gondolná tekintetes uram!

– Pista! én ösmerem állapotodat és ahhoz mérem magamat, azért mondd meg, tán pénzre van szükséged? hát mért nem szólsz?

– Tekintetes uram, míg én ép kézzel-lábbal vagyok, addig kenyerem csak akad, hanem tudja tekintetes uram, még a jó kutyától is nehezen válik el az ember, hát még a szülőföldjétől! Azért csak megmondom, tens uram, akárhogy hányom-vetem az eszemet, én ettől a helytől, ha vérig kínoznak is, – nem bánom – de nem tudok megválni!

Nem! nem! uraim, – közönséges szó ez eszmének kifejezésére nem elég, és nem véték, ha a költő szavait segítségül veszem.

E kívül nincsen számodra hely

Áldjon vagy verjen...

Egy nagy szélnek a szele.

Jakabot majdnem elfelejtettük, pedig ő azóta nagy dolgokat vitt végbe, az egész környéket megtérítette a *pálinkaivásnak*, s a tisztelendő plébános úr vasárnapi pörsölye alig hozott be öt garast.

Jakab gazdagsága halmozódott, hitele körülövezé a széles környéket, s jaj volt annak, ki egy árverésen öt garast mert fölülígérni, mikor ő megszólamlott. Mindenki csodálkozék, hogy kincsel a fővárosba nem vonul, de ő mindig ügyesen kitért a feleleteknek, nem akarván mondani, hogy az *aranygyapjút* e rongyos faluban biztosan nyerheti.

Jakab az uradalmakat úgy ösmert, mint saját boltját, melyben a köménymag, ecet, olaj, sáfrány, söprő, kötőfék, magyarbors, kékitő, aprószőlő, babérlevél, lapát, meszelő, fűző, szalag, karton, kapocs, kályhafesték, faggyúgyertya és száz másféle aprólék hevert szerbeszét, de az ő keze mindent meglelt, mint a kántor az orgonasípot.

Vizsgáló szemei valamit lestek, mint a karvaly, mely prédájára kíván lecsapni, – s e tűnődés szinte nyugtalaná tette.

Tán a kanászra gondolnak önök?

Esze ágában sincsen búsulni érte, hisz abban a korszakban vagyunk, midőn megszokott dolog, hogy a rabot esztendőig nem kérdi senki, s a boldogtalan kanász úgy hiszem egyik példány lesz, kire nem csak a regényíró, hanem az adatkutató is bátran hivatkozhatik.

Jakab sem regényíró, sem történetíró nem volt, hanem egy *tapasztalt* ember, ki jól tudta, hogy a pókhálók miatt a darazsak még nem búsulnák magukat agyon, – tehát ebben a tekintetben neki a lelkiismeret kérdéseket nem tett, tehát nem is felelt reá, sőt még a furdalások sem voltak oly hevesek vagy gyakoriak, hogy az orvosnak *szegezésről* panaszkodott volna.

Tehát egyéb gondja volt Jakabnak, miből titkot csinálni mi éppen nem akarunk. A *pálinkaivás*, mint mondók, szépen elterjedt, s Jakabot a látogatók most már a pusztákról is gyakran megkeresték.

Az itálnak hajdanában is megvolt az a furcsa tulajdonsága, hogy aki megissza, ha maga van is, mintha szomszédja szólongatna, mindig beszélgetni szokott.

A kocsmá üresen volt, – csak egyetlen egy juhász akadt el olyan formán, hogy kijózanodni nem bír, azért közben-közben csak iszik és beszélget.

– Na, Jakab, – akasszanak föl! – kiált az *ittas* juhász, mit azért jegyzek meg, hogy Jakabnak józan korában aligha merné azt mondani: hogy te!

Így a sok pénzzel az emberség is nőtt, – tehát mint a juhász mondá, – tudom, Jakab, hogy ma többet ittam, mint amennyi az erszényemből telik, de látod, annak is megvan az oka, hogy én mért maradtam el éjszakára!

Jakab éppen nem mutatott valami nagy kíváncsiságot, előtte kevés becse volt a részeg ember okoskodásának, kivált ha az éppen oly őszinte szempontból indul ki, hogy aligha rováshoz nem kell nyúlni.

– Hüm!... dűnnyögi a juhász, – nem tudod úgy-e?... na, ne búsulj, megmondom ingyen,... pedig pénzt is adhatnál érte.

– Hát mért maradt kend itt? – mondja Jakab több érdekel.

– Mert... hallod fűjni az északi szelet?... hallod Jakab, – akasszanak fel, aztán táncolj a nótájára, – hallod-e?

– Hallom, hallom! – mondja barátságtalanul fogadván a vastag bizalmasságot.

– No, ha hallod, hát most megmondom, hogy nem szeretném, ha a birkaakol a fejemre szakadna, és ott szorítana a dült falak között.

– Mit beszél ked? – kérdi Jakab egészen a juhász mellé húzódva, s így fölébresztvén a juhászban az ösztönt a további beszélgetésre, melynek hallására vágyik.

– Mit beszélek? – ismétlé a juhász, – azt beszélem, hogy amit sokáig foltoznak, nem marad ép hely, hova a foltot varrják.

– Vagy tübbet mondjon ked, vagy semmit, mert ezt sem elűrül, sem visszajáról nem értem.

– Nem is minden bolond ember érti meg azt, – mondja a juhász mindig józanabbul, – még én sem mondanám, ha a bor nem kergetné belőlem, mert Jakab, – ma nem látsz pénzt.

– Jaj, csak ne mondja ked kétszer, mert utóbb rám fogja, hogy nem khértem? – kínlódék a zsidó, – hát mondjon khed valami ukhúsat.

– Elhiszem, hogy kellene az okos szó, – úgy-e?... No hát,... hogy ne ittam hiába a borodat, hát tudod, ez az új úr, vagy minek hívják ezt a mi gyilkosunkat, talán tizenöt esztendeje nem csináltatott egy kőfalat valamennyi uradalomban.

– Mi khüzüm nekhem hozzá?

– Majd azt is megmondom!... Lásd, addig foltozgatták a sok majort, hogy most már olyan folt kell mindeniknek, hogy négy új fal, meg új tető, különben a hány épület van, mind hasra fekszik.

– Nos aztán? – mondja Jakab mind két fülét neki hegyezve, hogy az akadozó beszédből egy szócska se vesszék el.

– Azt, hogy tizennyolc ilyen birkaakol van, Jakab, – és ha az isten még egyetlenegy szelet ád *éjszakára* olyant, mint a mai, úgy a tizennyolc birkaakol mind hasra fekszik, aztán mérhetsz *birkahúst*.

– Hát mért nem mondják meg a nagyságos úrnak? – kérdi Jakab.

– Hát beszélj velem, ha tudsz,... hisz a múltkor is azt mondta nekem, hogy te paraszt, – tanuld meg, hogy ha velem beszélni akarsz, akkor *hallgass!* Nohát nem szóltam, – hanem nem is fekszem ám én az akolba.

– És az uraságot nem sajnálja khed?

– Az uraságot?... hát az sajnál minket, hogy ezt a gyehennát a nyakunkra hozta? Van annak, Jakab, elég, – csak te élhess, – az az hogy – Jakab, azt mondom a mai italom ára fejében,... vedd meg előre azt a birkabőrt jó olcsón, – aztán áldomásnak maradjon az, amit ma meg nem ittam.

– Jól van, jól!... csak aludjék ked most már békén, a szél alább hagyott, én is feküdni megyek.

Ezzel elváltak, s Jakab alig várta, hogy reggel legyen, mert amit eddig szaglált, nyomára akadt, s alig várta, hogy a plenipotenciás úr ajtaján bekopogván, jó reggelt kívánhasson, – a többi aztán a szerencse dolga.

Más ember megálmodta volna az arany hegyet, s még álmában is kérte volna az istent, hogy a csalódásból fölébrednie ne kelljen, Jakab egész hidegvérrel kiszámította terveit, s elhagyván abból a reménységnek minden ígézetét, egyenesen a hideg számokhoz folyamodott, s midőn a kivonást addig nyaggatta, hogy a százból ha tizet kivonnak, még marad kilencven, – ezt a kilencvent ő oly tiszta nyereségnek gondolta, hogy szinte röstellt lefeküdni, alig várván, hogy Klein úrnál legyen.

Végre a sok egyszeregy annyira taszigálódott az agyában, hogy a fáradtság lebirkózta Jakabot, s reggelig még föl sem ébredt, dacára annak, hogy annyit tervelt, az álom csak egyetlen egy számot nem bírt másképp állítani, mint ahogy még lefekvés előtt az asztalon kikrétázta, mert még álmában is tudta, hogy ő ugyan szokott csalni, de hogy csalódott volna: arra még nem volt példa.

– Egészségére váljék az éji nyugalom! – mondja Klein úrnak.

– Korán fölkeltél Jakab, – még ma hajdúmat sem láttam.

– Az a khunvencióból él, nagyságos oram, sem a tűz, sem a víz nem árt neki, hanem az ilyen szegény zsidó mint én, még órát sem tart, hanem akkor khel föl, mikor a szumszéd khokas khukúrikol.

– Hát mi jó hírt hoztál?

– Inkább a nagyságos úr mondjon valamit.

– Tegnap este egy bécsi kereskedő érkezett, gyapjút akart venni, – nincs kedved alkudni?

– Vaj mir! egy kis nyúlőr,... három pár lúd -... nagyságos uram! az az egész, amit az ilyen pinklis zsidó megvesz.

– Na csak azért mondom, Jakab, mert jogod van mindazt megvenni, amire más velünk alkut köt, – hát így a gyapjú nem kell? – mondja féltréfálva.

– Egy font sem, nagyságos úr! – mosolyga vissza amaz.
 – Hát a birkabőr?
 – Hogy adta el nagyságos oram?
 – Azt hiszem, nagyon drágán, lehetetlen, hogy te annyiért megvedd, – három húszas egy darab.

– Én is megveszem annyiért nagyságos uрам!
 – Megbolondultál? – kérdi a nagyságos – hisz ha Bécsig viszed, még te fizetsz rá, nem hogy te nyernél rajt.

– Már az az én dolgom, nagyságos úr, – szerencsét próbálok, nyerek vagy vesztek, mindegy.

A teljhatalmú úr fészkelődni kezdett, mégis röstellte, hogy egy bécsi nagykereskedőt egy rongyos zsidó miatt kell meghurcolni, de menekülés nem igen látszik.

– Jakab!... szólal meg a nagyságos úr – én neked hálával tartozom, s éppen azért nem akarom, hogy tönkre juss, – ne vedd meg, – mert könnyen veszíthetsz sokat.

– Kevésnél nem nyerhetek, hanem a soknál, nagyságos úr!

– Jó, hát mondd meg, mennyinek kell lenni, hogy ne veszíts?

– Kétezer darabnak!

– Bolond!... hol jár az eszed,... kétezer darab!... csak nem verjük agyon készakarva.

– Hátha thübb is lesz, nagyságos úr, nem aluszik az ürdüg!

– Én meg azt mondom, hogy aluszik, és ha kétezernél több lesz, az mind a tied *ingyen*, ha a kétezerig átengeded a bécsinek.

– Tréfál a nagyságos úr, – mondja Jakab eléggült mosollyal – bizonyosan tréfál velem.

– Nos!... volt a viszontkérdés – beleegyezel? feleletet várok.

– Egy kis darab papírosra ha fülírná a nagyságos úr hogy el ne felejt-sük, – csak egy piciny papírosra, amilyent eldobálnak.

– Nem,... a legnagyobb ívre, Jakab! arra írjuk, aztán ha majd átlátod, hogy hasznodra voltam, hogy az alkuról lebeszéltelek, akkor tetesd üveg alá, nekem pedig *kezet csókolhatsz*.

– *Az is meglesz!* – röhögé Jakab félszemmel az íródiákokra nézván, kik már írták a furcsa szerződést, melynek mind a ketten örültek, s alig várták, hogy magukra maradhassanak.

Mikorra készen volt az írás, a bécsi kereskedő is belépett, s közölték vele a furcsa szerződést, mely körülményre ő is mosolygott, végig nézván Jakabon mindazt, mi bársonyból volt, azt gondolván, hogy az idei fölös-legből azt a tollas gúnyát nehezen fogják kikéféltetni.

Jakab megtette a nagy lábvakarintást, s utóbb maga után is betevé az ajtót, aprózott lépésekkel kotródván haza felé egy szeges végű bottal,

mely nélkül a falu kutyái nagyon megtépték volna, pedig jól emlékszünk rá, midőn hasonló körülmény közt Jakab úr igen kényelmetlenül érezte magát.

A juhász még ott volt, mintha most akarná megkérdezni valakitől, hogy voltaképp miért is maradt a kocsmában? mert üveg sincsen előtte, de meg az árát sem kéri annak, amit megivott, – pedig bor nélkül elnehezülni nem szokás, az pedig még kevésbé szokás Jakabnál, hogy az itálnak árát meg ne kérje.

Mikor Jakab bejött, a juhász kijózanodottan előtte áll, mondván:

– Azt tartom, Jakab!... most már csak haza megyek.

– Isten hírével! – válaszol amaz, mire a juhász gondolkodni kezdett, hogy ha valamit ivott, hát mért nem kéri meg az árát?

– Hát elmehettek? – kérdi ismét tájékozás végett.

– Akár a világ végéig meg se álljon khed!

– Nem vagyok adós, Jakab? – szól a lelkiismeret újra az emberből.

– Egy fillérrel sem – felel Jakab, kiben a megkötött alku után még is lobbót vetett egy kis emberség, s ha már egy pohár borral meg nem kínálja is hála fejében, legalább a tegnapiak az árát elengedi, nem mintha elfelejtené, hanem azt gondolja, valaha még, kit mértékben, kit meg icceszámban megint fölró neki, hogy a tegnapi is végképp kárba ne menjen.

A juhász megcsóválta fejét, mert arra mégis tisztán emlékezett, hogy egy garast sem hozott magával, de meg magát is jól ösmerte, hogy józan fejjel el nem maradna ennyi ideig, hát mi lehet annak oka, hogy a zsidó szó nélkül elereszti?

– Jakab!... mondja aztán homályos gyanúval – boros voltam ám én az éjjel.

– Láttam! – lőn a kurta a válasz.

– No hát akkor nem tudom ám, mit beszéltem.

– De majd én hallgatom khedet, mikhor részeg.

– No... Jakab,... nem haragszom! mondja a juhász menőfélben.

– Én sem, – mondja a zsidó – hanem máskor pénzt hozzon khed magával.

A juhász oly nehezen ment el, mint a tolvaj, ki fél, hogy utána maradt valami, ha más nem, a lába nyoma,... s ezen utána csapáznak. – Röstellte, hogy tán megoldózott a nyelve, röstellte, hogy többet ivott, mert ezerszer gondolt arra a dologra, de azt elmondani soha sem akarta.

Elpazarlott erő, de mégiscsak erő.

Ne feledkezzünk meg a majorescoról, kit az eljegyzés óta nem láttunk, de van okunk hinni, hogy fogadását meg fogja tartani, sok embernek meglévén az a rossz tulajdonsága, hogy csak mérgében fogad valamit, és azt meg is tartja.

Ez időben Bécsben Magyarországról csak annyit tudtak, mint valami indiai tartományról, melyből koronkint, éppen mint Indiából, előkerült valaki, hozván magával egy pár zacskó kincset, arról azonban senki sem emlékezett, hogy azt haza vitte volna.

A posta minden héten egyszer indult Magyarországba s onnét Bécsbe, s ha tán valaha valaki egyetlenegy levelet írt oda, vagy kapott egyet vissza, házról-házra járt a levéllel, mint valami csodával, hogy az messze országból jött.

A Duna végig nyújtózkodott ágyában, nem hozott, nem vitt semmit, és csak a részeg ember törte rajt az eszét, hogyha borrá válnék, eleget ihatnék belőle, s még mindig maradna annyi, mennyi a dunai molnároknak elég, s a felső vidéki deszkát elviszi.

Amely magyar ember rávetette fejét, hogy a nagy városba meginduljon, egy hónappal előbb kovácsot, bognárt az udvarba parancsolt, hogy a fődeles kocsit végig tapogassák. Az atyafiság hivatalos volt az utolsó napokra, a gazda megírta a végrendeletet, elmondván benne, hogy most ép ésszel, józan elmével fog a munkához, melyet az emberi kötelesség parancsol, – és isten bölcs gondolata szerint ki lévén mérve ez a hosszú utazás, nem tudja, mi éri, azért nyugodt lélekkel ezt és ezt rendeli.

Az atyafiságtól egyenkint elbúcsúzik, mindeniknek megmondja tenni valóját, az egyiknek, hogy a gyerekeknek viselje a gondját, a másiknak, hogy a csikók után lásson, a harmadiknak szép szó közben is összeszidja az áldóját, ha mindent helyén nem talál, a negyediknek végre azt mondja, te vagy a vénebbik, magadnak is lehet eszed.

Ilyen aprólékos, és három napig egy folytában osztogatott tanácsok és fenyegetések után útra öltözötten még egyszer megnézi az útikocsit, melynek bakjára egy éléskamara, fölibe pedig egy szakácsné van felkötve, – még egyszer körülnéz, mi közben aztán kinn hadonászó kezét elkapja egy cseléd, a másikat meg másik, és így álló egy óráig várnia kell, hogy amit az egyik már megcsókolt, a másik legalább is megszorongassa.

Ekkor behelyezkedik a fődelesbe, lábaihoz egy pincetokot helyeznek, a hajdú kinéz az utcára, hogy vénasszony, juh vagy sertécsapat szemközt

ne jöjjön, mert az már rossz jel lenne, azért midőn ezen elővigyázat után a hajdú int, – az otthon maradtak keserves ordítása után megindul az útra.

Nem kívánom, hogy kegyetek hasonló módon legyenek meghurcolva, hanem azért méltóztassanak engem követni egész Bécsig, legalább tapasztalni fogják, hogy olcsóbb utazás nincsen, mintha az ember így regényíróval utazik.

A majoresco még mindig nőtelen ember.

Sokkal mélyebben érzé a kiszámítatlan sérelmet, minthogy azt egy más összekötéssel megbosszulhatónak gondolta volna, hozzájárulván, hogy ő adós volt még testvérének, tehát azt le kelle fizetnie.

Itt azt a fogadást érté, melyről még önök emlékezni fognak, midőn testvérével való találkozása után magában dörmögé: *a család szaporodik, gondom lesz, hogy a majorátusból ne sokat örököljenek.*

Szóról szóra tudta a leckét a bátya, s abból egy szót nem változtatva mondá el az életnek, minden kigondolható módot elkövetvén arra, hogy a pénz ne legyen egyéb, mint szemét, melyet midőn szétszórt, csak annyira figyelt, hogy a világ lássa, hogy ő *szórja azt, és nem más!*

Megvette az *...i palotát, s midőn az ösmerős barátok négy szem közt és bizalmasan meg akarák sügni, hogy a palota ugyan gyönyörű, hanem méregdrága – kimutatott az ablakon, hogy éppen most kezdenek a munkások...

– Az új berendezéshez? – kapott a szóba a jó barát.

– Hogyan érted azt a rendezést? – kérdi ismét ő.

– Na, amint szokás, a belső vakolatot levakartatod, félévig szellőzteted, hogy a boldogult herceg ibolyaillatának még a legkisebb párja is elgőzölgjön.

– Jót állok, hogy annak egy fészke sem marad érintetlenül...

– Képzelem, hogy ez a sok szájtató mennyire fog azon bámulni, ha a márványozat kíméletlenül le lesz verve.

– Gondolod?

– Csak egyszer híre futamodjék ennek, holott a herceg csak a múlt évben rakatta föl az utolsó aranyozást, tehát a tréfa igen érdekes lesz, legalább a bécsiek beszélhetnek róla egy hónapig.

– Pedig én azt szeretném, ha tovább beszélnének.

– Mondok egy jó tervet! – szól a jó barát.

– Hadd hallom!

– Meszeltesd feketére.

– Én annál jobbat gondoltam, – mondja a majoresco, – az ablakhoz húzván a beszélgetőt, kinek szemközt állt.

– Valóban! – na arra kíváncsi vagyok, – mivel fogod meglepni a bécsieket.

– Nézd, barátom, – mondja a kíváncsinak az átellenben levő palotára mutatva, – a napszámosok igen iparkodnak, a palota harmadnapra földig *le lesz hordva*.

A jó barát szívesen hanyatt vágta volna magát, ha a roppant újdonságnak érdeke meg nem kapaszkodik benne, de midőn abban az időben a hír még nem ment mindennap kinyomtatás alá, hanem közönséges *pletyka* által terjedt csak, a hírhordó ember nem tartozott végképp a megvetettek közé, sőt ellenkezőleg egy ilyen jó fecsegő előtt néha még szokatlan órákban is nyitva állt az ajtó.

Ugyanebben az időben történt meg egy még nagyobb városban, hogy egy hazánkfia valami híres lókupeccel találkozott, ki egy szép állatot árult.

– Az árát ennek a lónak?

– Nem szoktam minden kíváncsit feleletekkel tartani, – mondja az idegen pofók.

– Eladó a ló? – kérdé határozottabb hangon.

– És ha eladó volna? – mondja vigyorogva az előbbeni.

– Akkor árának is kell lenni!

– Igen természetesen, – hanem előbb beszéljünk uram az egyszerűről, hogy biztos legyek én is, ön is, hányig tud ön elszámlálni az ujján.

– Uram, a ló árát!

– De ha önt kileli a hideg, előre is mondom, hogy én nem vagyok orvos.

– Az árt, hallja ön?

– Ezer font, uram! – mondja a packázó olyan szemmel, mely most a másikat éppen abban az állapotban fogja látni, mikor a földön végig nyújtózkodik.

– Itt van, fogja ön! – mondja hazánkfia, leszámolva az árt, és egy pisztollyal a lovat agyonpuffantotta.

Ezt a történetet beszélték utcán, sörházakban, vendéglőkben és palotákban, hozzátévén mindenkor, hogy ezt egy *magyar gavallér tette*.

Mielőtt azonban mi is kimondanók ítéletünket, olvasóink türelméért esedezünk, és ámbár meglehet könnyen, hogy ellenkező véleményben leszünk, de részemről legalább megmondom miért, és hogy ez alkalommal mindjárt *bolond tettnek nem kiáltom*, arra igen nagy okom van, mit azonban a fejezet végén okvetetlenül meg fogok mondani.

Minthogy a majorescot néhány évig egyedül hagytuk, engedjünk meg magunknak egy kis ugrást, s az előbbeni történetecskét helyezzük arra a korra, mikor őt közvetlen elhagytuk, s néhány évet közbeejtván, keressük föl egyéb helyütt.

Igen sok neme van annak, miképp vesztegetheti el az ember a pénzt, még azt a tréfát teheti, hogy lyukas zseben keresztül potyogatja el az aranyokat.

Majoresconk majdnem ilyenképpen cselekedett, csakhogy a szabónak volt annyi becsülete, hogy a zsebet is jól megvarrta, s így egy fillér sem pottyanhatott ki belőle, tehát ami emberünknek ennél alkalmasabb dolgot kelle keresni.

Elég annyit mondanom, hogy volt Bécsben abban az időben egy vendéglő, hol a kártyával ki lehetett vetni, hogy akinek ma százezer forintja van, reggelre egy fillére se legyen, – s minthogy az ilyen kárvalott ember hasonló állapotban olyan furcsa helyzetbe jő, hogy szinte magát fenyegeti, hogy főbe lövi, gazdag úrnak nagyon mulatságos látni az ilyen komédiát, tehát a majoresco unalomból elment ide is.

Az igaz, hogy az akkori kártyák olyan hosszúk voltak, mint egy instancia, – tehát éppen nem voltak arra alkalmasak, hogy valaki, mint most nem rég is történt, a „*halber cvölfl*”-ben egy figurát lenyeljen, hanem minden ostobaságuk mellett éppen úgy el lehetett rajtuk veszteni a pénzt, mint ma.

A társaság válogatott volt, három, négy szobán keresztül eresztették csak be a vendégeket, kikről az ajtónálló bizonyosan tudta, hogy sok pénzzel jönnek, de a kieresztésnél már kegyesebb volt, mert néha úgy is járt némelyik, hogy amint kilépett, bátran megszólíthatta a legelső embert *alamizsnáért*.

Grófunk minden szó nélkül lépett be, az ajtók hirtelen föltárultak, s a körülült asztalnál is rögtön jutott hely.

– Álmos vagyok! – mondja unalomtól nagyot nyújtózva, és eltolva magától az odaadott kártyákat.

Az álmoságon nincs mit csodálkozni, mert már reggeli négy óra volt, mikor a jóra való napszámos már fölkel: és ha éppen a nagy urak megfordítva élnek, szükségképpen nekik ilyenkor már mégis ágyban kellene lenniük.

Azonban a bank nagy halmazra nőtt, – s majdnem azt mondhatná az ember, hogy az aranyat lapátolni lehet, s a bankjegyek közül a nagyobbak csak mint hivatalos vendégek türetek el.

A mulatság folyt, a gróf nem bírta már szempilláit ébren tartani, tehát kávé parancsolt és kártyát kért.

Éppen jókor, a szerencseistenasszony nem érzett kedvet egy álmos gavallérral vesződni, azért hátat fordított a grófnak, kit végtére az hozott ki a türelemből, hogy minden pénzét elveszté, és még ötvenezerral adós volt a banknak.

– Nem játszom! – mondja türelmetlenül, nem a pénzért, hanem a szerencse bosszantásáért.

– Ah, tréfálsz, – mondja az osztó, – a bank áll, s én szolgálatodra vagyok.

– Nagyon kegyes vagy, – viszonozza – bizony még pénzváltómmá ajánlkozol.

– Mért nem! – mondja amaz nevetve – az ötvenezeren kívül még jócskán lehet palotádra hitelezni.

– Na, – hogy ne legyen alkalmad erre a kilátásra, holnap *ledöntetem!*

– Az vétek volna! – mondja a másik – erről le foglak beszélni! mert tőled kitelik, – mondja nevetve, s az egész pénzhalmazt az asztal alá söpörte, azt mondván a pincérnek: fiú, – jól mulattunk, – szedd föl, mind a tied! – s ezzel a pillanatnyira megállt majorescoba kapaszkodott.

Utánuk rohant a pajtássereg, és a két cimborának beszédét tovább hallgaták.

– De barátom! – mondja az előbbeni, csak nem teszed azt a tréfát a bécsieknek, hogy palotádat lebontasd?

– Hát te vissza fogod kérni aranyaidat a pincértől?

– Mit gondolsz?

– Jó,... tehát én sem állok el szavamtól, s néhány nap alatt nem lesz egy kődarab ott, melyet megmutathatna valaki abból a házból, melyre te nekem hitelezni akartál.

Ezzel kezét szorítva váltak el, míg az utánuk jövők közül az egyik, ki hihetőleg új vendég volt a fővárosban, kíváncsian kérdi.

– És ez az ember ledönteti palotáját?

– Oly bizonyos, mint hogy mi most együtt beszélgetünk.

– Hisz az a másik egy kis uradalom árát lökte az asztal alá?

– Nincs különben!

– De kik ők?

– *Gazdag magyar gavallérok!* – jó éjszakát.

Még mindig fölfüggesztjük ítéletünket, s az olvasót szívesen kérjük, legyen türelemmel, és valamiképpen ne gondolja, hogy az osztályoknak egymás elleni gyűlölségét akarnám néhány téglával fölebb építeni, mert embereimnek általában azt a szerepet kívántam adni, melyet az akkori viszonyok szerint mindenkinek választania kellett, mint magyar honpolgárnak, állt legyen az alkotmány sáncain kívül vagy belül.

Amennyiben pedig a jelen fejezet vonalai erősebb vonalakkal vannak rajzolva, azok abból az időből lesznek indokolva, melyből véve vannak, tehát még egyszer is türelem.

A palota tehát másodszor lőn földig rontva, s újra építve, mégpedig oly pazar fényvel, hogy az elmenő nem hiába fárasztá nyakát, ha óranegetekig nézett föl a roppant épületre.

Míg a palotát építenék, kísérjük figyelemmel ezt a sajátságos életet, melyet bársonyfüggönyök zárnak el a nagy világtól, de némi bizonytalan híre mégis kifut a nagy közönségbe, honnét egy óriás bámulás fizeti meg

a különiséget, s a hatalmas úr kékérzettel nyújtózik el pamlagán, hogy a tömeg száját ilyen nagy mozgásba hozta, csakhogy itt megint eszembe jut egy elmondott gondolatom, hogy az ember, ha a nagy istenség hatalmát egy időre bírhatná, táltosokat teremtene, négy lábú, egyszemű embert, de jót tenni nem jutna eszébe.

Eközben lepjünk meg egy csapat fiatalembert, akik között földieink közül szép számmal vannak.

Átkozott kedvük van, a mulatságnak a legnyaktörőbb fajaival töltik az időt, s kik már mindent meguntak, most unalmukban az életpusztítással akarnak új ingert adni.

Egy száraz fejű angol mulattatja a társaságot, – vagy tán inkább magát, s a fiatalúriaknak meglehetősen kellemetlen példákat ad föl a bátorságnak olyan nemeiből, melyek árva nyelvünk szerint *vakmerőségnek* is megjárják, de az angol nem tágít, és hogy közönsége számosabb legyen, a gyengéknek békét hagy, s a legbátrabbak rovására akarja magát mulatni.

Végre kifáradnak mind, csak egy barna fickó nem akar elmaradni, s azt mondja:

– Nem szeretem magamat kikérdeztetni apró kérdésekkel, hanem álljon elő egy vakmerőséggel, s ha ön megteszi, egy pillanatra sem késem ugyanazt megtenni.

– Hüm!... dünnögött az angol, s ha ön a nyakát kitöri?

– Uram, nem a nyakamról akarok beszélni, hanem az ön bátorságáról.

– Jó!... mondja fölemelkedve amaz, és a teremnek egy oldalutcára nyíló ablakra mutatva, – látja ön azt az utcát? – három öl széles.

– Körülbelül annyi!

– Ez a palota az átellenivel egy magasságú, – mindegyiknek lapos teteje van, – nekem mindegy, az ön paripáiból választani, vagy sajátjaimból, ön választhat bátran, – s át fogunk ugratni egyik tetőről a másikra.

– Ha ön akarja, készen vagyok, mondja egykedvűen a barna fiú, s míg közelebb álló barátai le akarák beszélni, az eddig folytatott francia nyelvet elhagyva, magyar nyelven azt mondja: Nem akarom, hogy a magyart gyávnának mondják.

E szónál egy huszárcapitány karja után nyúlva, eltávoznak.

Másnap a majoresco termeiben van a fiatal nép, – a férfias bútorzat közt feltűnő szép fegyverek vannak, s valaki a kíváncsiak közül sorba mutogatja azokat, míg a beszéd arról folyt, hogy az ugratás híre a hatóságoknak tudtul esvén, az megtiltatott.

Az angol savanyú mosollyal és átható gúnnyal mondá:

– Na, nem tesz semmit.

– De igen is sokat tesz, – mondja a másik vállalkozó, a pisztolyt éppen kezében tartva, és fölhúzván a sárkányt.

– Vigyázzon, – töltve van! – mondja az angol.

– Akár számba vegyem, – mondja a másik, mire az angol is egy másik pisztolyt fölhúzza, a csőt szájába vette, mutatni akarván hasonló hidegvért.

– Ez komédia, – mondja egy harmadik egészen ártatlanul, – hanem el kell sütni.

– Durr!...

A két fegyver egyszerre elsült, az angol halva rogyott össze, míg a másik a sárkányt nézé, melyen a lőpor föllobbant, anélkül, hogy a töltés meggyúlt volna.

– Ezek örültek! – mondja egyik a gyengébb idegzetűek közül.

– Nem egészen! – felel rá a tegnapi huszártiszt, odamenvén az életben maradothoz, azt mondván, – elég ebből ennyi, – ezentúl már csakugyan az örülség következnek! – mondja, s a vakmerő barátot távozásra kéré.

Őt követék a többiek, s néhány negyed alatt a nagy társaságnak egy része a huszártiszttel egyetemben a majoresco testvérénél van összegyülekezve.

– Magunk vagyunk! – szól a huszártiszt, – mit gondoltok, ha az előbbeni dolgok itt ismételtetni fognak, ezek a jó bécsiek mit fognak mondani rólunk?

– Azt, hogy elment az eszünk! – mondja a már egyszer megszólalt fiatalember.

– Jertek haza! – mondja a mi grófunk – otthon, ha bolondot teszünk is, legalább idegen nem látja, – itt már hihetőleg tovább nem vihetjük, legfőlegb ismétlésbe esünk, mint bátyám, ki palotáját másodszor bontatja le, s ha ez így megy, a bécsiek megszokják a mi komédiáinkat, melyekre végre is azt mondják, hogy ezek a magyarok egyebet sem tudnak.

Az igazság néha oly nyomást ad, melynek mindenki megadja magát. A főntebbi szavak is, amely váratlanul jöttek, éppen oly jókor, mintha mindenik érezné, hogy az eddig vitt élet éppen oly lármás, mint, egy lovardai mutatvány, melynek ugyan pénzért is akad egy darabig elég nézője, kivált ha a közönségnek megígérik, hogy a társaságnak egyik érdemes tagja olyant ugrik, hogy még a nyakát is kitörheti, – de végtére is vagy megszánják őket, vagy megundorodnak.

– De mit csináljunk otthon? – kérdi egyik nagy későn, tán az innen elcsapott kardaloknoknőket lássam megkopott bársonyban a pesti redoute-színházban?

– Csináljunk egy magyar színházat! – mondja az ifjú gróf.

– Jó, – hát nappal hova megyünk?... csak nem ülünk mindig egymás nyakán, – s ha az egyik beteg, a másik rosszkedvű, házról-házra járunk, hogy kinek van ma kedve tíz-húsz ember lármáját hallgatni? – s aztán

akkor is, ha egy pohár víz kell, megvallom, inkább parancsolni szeretek, mint kérni.

– Igazad van!... egy kaszinót alapítunk, – mondja a huszártiszt, – magam is inkább szeretek egy pohár cukros vízért lármát ütni... hanem mi kell még?

– Azt akarnám tudni, hogy abban a magyar színházban kik játszanak?

– Magyar emberek.

– Azok, kiket magyarul csak *komédiásoknak* hívnak? hisz magyarul még nevük sincsen a boldogtalanoknak!

– Majd nevet is adhatunk, az legkevesebb, – csak ígérjétek meg, hogy lejöttök.

– Barátom, – nekem igen fájós tyúkszemeim vannak, pedig Pesten a trottoir... hohó, most jut eszembe, barátom, hogy is hívják magyarul a *trottoirt*?

– Nem tudom, – hanem annak is faragunk egy becsületes magyar nevet.

– Jaj, hát még szavakat is most akarunk *regrutálni*! – Apropos, hát a regrutát hogyan is hívják?

– Vigye el a patvar, majd ahelyett is csinálunk másik szót.

Ez lesz ám még a szörnyűséges *konfúzió*!... Jaj,... megint egy másik,... hát ezt hogy is mondják?... istenemre, nem kerestem ki a szavakat.

– Szja, barátom, nekünk előről kell kezdenünk...

– És mit gondolsz, hányadik unokád éri meg, hogy nyelvet csinálj, és azt egy nemzet beszélje is?

– Nem kerül bele tíz esztendő! – mondja a huszártiszt kipirult arccal.

– Lóháton méz, édes barátom, – s kérdezem, ösmered-e embereidet?

– Nagyon,... igen nagyon jól!

– És hiszel bennünk kitartást, akaratot?

– Hiszek!... itt álltok körülöttem,... te egy uradalom árát söpörted az asztal alá, – barátunk egyik háztetőről a másikra akart átugratni, – a harmadik megvett egy drága lovat, s rögtön agyonlőtte! Ilyen dolgokat csak bolond tehet, vagy aki éppen nem talál más tenni valót, – jertek haza, ott ennél óriásibb dolgokat vihettek véghez, s aki néhány nappal előbb pénzét szórta le, a másik, ki a háztetőkről akar ugratni, remélem nem fogja bevalani, hogy egy kis nemzeti *becsületért* szűkmarkúbb, – s egy kis *kitartásért* gyávább tudna lenni.

Elnémulának, megint egy nyomását érezvén a leküzdhetetlen igazságnak, s míg a kedélyeket e meglepő és váratlan beszéd tárgy izgatá, a huszártiszt fölkel.

– Én Pozsonyba megyek az országgyűlésre, – mutassátok meg, hogy amit eddig tettetek, jobb tér hiányában elpazarlott erő volt, de *mégis erő!* Isten veletek!

Értenek engemet azok, kik érteni tudnak és akarnak, – és megnyugszanak, ha mondom, hogy az 1825-ik év óta ez országból sok ember ment külföldre, de világhíres bolondságot többé senki sem követett el.

Tehát arról a sok bolondságról nekem is ez a véleményem.

Menjünk odább.

A nagy szél.

A majoresconak is volt találkozása, s onnét meglehetősen izgatott állapotban jött meg. Bizonyos magasabb helyen tudniillik megemlétek neki, hogy az ilyen szeszélyek, mint egy palotának lerontása s újra építése, ismételt esetben nem annyira *geniestreich*, mint átkozott *rossz példa*.

Azonban egyúttal meg is lőn vigasztalva.

Valaki rég megszagolta, hogy a majoresco pénzköltése bizonyos irányból indul ki, s ez testvére ellenében keres némi kárpótlást, és nem rosszul volt kigondolva, hogy egy ilyen jó eséssel bírő patakocskát kár volna szerzetését kalandozni engedni, miért nem lehetne neki foglalkozást adni? – *hajtson malmot*.

Magyarországban az alkotmányos élet ébredésének zaja pártot ébresztett, s ez a párt nem egészen ügyetlenül azt gondolta ki, hogy egy főispán, ki saját zsebébe nyúlni nem röstell, egy pár főispáni ebéddel fél vármegyét lekenyerezhet, – és hogy az illetőnek is érdeke legyen, a főnnforgó viszonyoknál fogva N... megyében az ifjú gróf által kezdeményezett *javítások* mérlegébe a majorescot ellensúlynak vetni nagyon ügyes és hasznos gondolat volna.

– A gróf itt él!... mondja neki egy *befolyásos* ember – haza nem tekint – nem is gondolja meg, hogy főuradalmi éppen oly megyébe esnek, hol a reformerek olyan dolgot is feszegetnek, mely egy nagy uradalomra nézve, ha nem is életkérdés, de hatásos.

– Nem foglalkoztam e dolgokkal! – mondja a majoresco.

– De azt csak hallotta a gróf, hogy a jobbágy viszonyok változtatását sürgetik?

– Ez előttem a legújabb hír.

– Pedig igen fontos dolog a grófra nézve, ki hasonló egypár *tízezer jobbággal* bír.

– Valóban? – ezt sem tudtam!

– Úgy ne késsék ezekkel a dolgokkal megismerkedni.

– És midőn megösmerkedtem e dolgokkal?

– Akkor látni fogja, hogy a gróf úr zsebéből napról-napra fogy a pénz, anélkül, hogy maga költené el.

– Szabad bővebb magyarázatot kérnem? mert idáig nem értem a dolgot.

– Világosabban szólok. Magyarországon eszébe jutott néhány embernek a parasztokért dikciókat csinálni, melyek magukban nem éppen ügyetlenek.

– Nem vagyok kíváncsi hallani.

– De meg fogja a gróf tudni, akár kívánja, akár nem, mert a gróf nagy vagyonának egy jó része jobbágyaiban fekszik, – mert úgy hiszem, a gróf a virágokat szeretheti, de hogy maga kapálja a kertet, arra nehezen szánja el magát. Ha pedig ezek a dikciók sokáig ismételtetnek, attól tarthatok, hogy még beteljesedik.

– Na, csak nem leszünk kénytelenek parasztjainkkal konverzálni?

– Velük tán nem, hanem apostolaikkal.

– Szegény mezítlásosok!

– Nem mondhatnám, – ezek az apostolok nem annyira halászok, és más együgyű emberek, mint méltóságos grófok és jó módú nemesek által vezéreltetnek.

– Érdekes mulatság lehet!

– Attól függ, hogy a gróf, és más hatalmasok ezt zsebre tett kézzel nézik, minek az a szánandó következése lenne, hogy a zsebben a kezek végre mit sem fognának lelteni.

– Tehát ez egy kis háború a *vagyon ellen*.

– Ilyenképpen akarjuk magunk is megkeresztelni a gyermeket.

– És szabad tudnom e buzgó apostolok közül egynek a nevét?

– Mondhatok egyet, kit lehetetlen nem ösmernie,... ez a grófnak saját – *testvére*.

A majoresco igyekezett mérsékelni magát, hanem ez a lelki birkózás alatt a vér oly nagyon a belső részekre húzódott, hogy arcán egy csöppnyi nem maradt, miből az átellenes befolyásos úr észrevette, hogy mégis az elevenre tapintott.

– Látom, – mondja a csöndet megszakítva az előbbeni szóló, – hogy a gróf sem látja tréfának, ha oly befolyásos emberek, mint saját testvére, a tömeg közé keverednek, hanem ha már van egy *tábor*, okvetetlenül annak a jele, hogy *valami ellen* támadni akar, és így szükségképpen alakulnia kell egy másik *tábornak*.

– Én a másik tábornak egyszerű katonája leszek.

– Ezt vártam, és kérdem a gróftól, nem volna kedve egy kis jól rendezett csapatnak élére állni az ellenséggel szemközt?

– Lemenni Magyarországra?

– Gróf úr, az ellenséghez okvetetlen mindig oly közel kell jutni, hogy ártalmatlanná lehessen tenni.

– Tökéletesen igaz, hanem én dikciókat csinálni vagy fölmondani nem vagyok diszponálva.

– Ez mind fölösleges – mosolyga a beszélgető – oda, hogy a grófnak *hatása* legyen, egy igen csekély személyre van szüksége a grófnak, s ezt a gróf úr saját konyhájában a kukták közt megleli, meg vagyok győződve.

– S ki lenne ez a hatalmas személy?

– A gróf úr szakácsa, kinek ügyességét már ösmerem. A gróf úr elfoglalja a főispáni széket, és szakácsának meghagyja, hogy cifrán tálaljon, – vendégeit pedig a legtarkább névsorból állítsa össze! A többit otthon is megtudja a gróf.

– Ha csak ennyi kell, kész vagyok!

– A főispáni kinevezés a héten expediálva lesz. Vége lőn a beszélgetésnek, a majoresco hazament, és táplálkozék azzal az élvezettel, minőt a tartós bosszú táplálékul nyert azon gondolatban, hogy testvérétől *külön* úton mehet, s amannak tengelyét koronkint megakaszthatja, és ezt amaz *látni* fogja.

Tán valaki pártul fogja a majorescot, s némely kötelességek irányában neveltetésével kimenti. Nem vitatkozom, sőt igenis beösmerem, hogy a nevelésnek nagy befolyása van bármely egyéniségre, de ki fogja nekünk megtagadhatni azt, hogy *példának okáért* föl ne mutat-hassunk egy embert, ki tán maga legkevésbé tehet róla, hogy egy *áldozat*, kit a sors játéka *példányul* tűzött ki.

Éppen e körülménynél fogva magam is sajnálom ezt a nem annyira teremtetett, mint inkább az életből vett alakot, kit körülményei olyan útra löktek, hol számára virágok nem teremnek, hanem ha ő áldozat, csak sajnálandó, valamint azok, kik véletlenül hozzá hasonló körülmények közt vannak. De verje meg az isten azokat, kik gyermeket így nevelnek, kinek, mint a melegházi növénynek nincsen élete a nap jótékony sugarainak melege alatt.

De csak menjünk odább, ezt az embert nem fogja újra gyúrni a természet, tehát ne fessük feketébbre, de ne is fehéritsük, hagyjuk olyannak, mint aminő, és várjuk, mit fog csinálni.

Midőn a majoresco végképp megbarátkozék a főispáni eszmével, jelentik neki bankárját, kinek egy ügynöke csak tegnap jött meg Magyarországból.

A majoresco nem késlelteté a bankárt, és bizalmas hangon kérdé tőle.

– Mi jó hírt hozott nekem az én bankárom?

– Szívesen mondanám a legjobbat, hanem ez egyszer éppen az ellenkezőt hozom.

– Nem kapta meg a rendes kamatokat?

– Minden hiány nélkül! – felelé udvariasan amaz – egyébiránt nem magamra vonatkozólag kívántam szólni, hanem minthogy én a grófort annyira tisztelem, lehetetlen, hogy javára ne kívánjak lenni csupa *hálából* is.

– Tán önt is a palota háborította föl, – szól a gróf, mintegy visszagon-
dolva arra a körülményre, hogy valamivel előbb neki ez a dolog komolyan
említették.

– Nem vagyok fölhatalmazva, hogy gróf úrnak cselekedeteit bíráljam,
melyeknek indító okát csak a gróf úr maga tudja, – hanem egyéb közlen-
dőm volna.

– De már kíváncsi vagyok tudni, mi rossz hírt fognék hallani, ami en-
gem érdekelhetne.

– Emberem tegnap jött meg Magyarországból.

– S mit látott ott?

– Éppen azt, amit okvetlenül közlendőnek tartok méltóságoddal.

– Ej, ej! csak ne oly komolyan, édes barátom, a föld csak nem süllyedt
el?

– Még csak az volna hátra, higgye meg méltóságod – mert ami a földön
van, az már szánandó állapotban van, mint emberem beszéli, s nincsen
oka túlozni.

– Tehát mit látott uradalmaimon?

– Meglehetősen rossz gazdálkodást, minek egykor keserves vége lehet.

– Ez nem újság, édes bankárom, – gazdatiszteimnek nem vehetem
rossz néven, ha magukról sem feledkeznek meg, ha lopnak, legalább
beösmérik, hogy a jószág eddig még az enyém, s nekik nem tulajdonuk.

– Ilyesmiről az én emberem éppen nem emlékezett, sőt, ha jól emlék-
szem, azt állítá, hogy az illetők nagyon is becsületes emberek, hanem
máshol a hiba.

– Tehát még mindig nem hallom a rossz hírt.

– Még mindig jókor lesz megtudni, csak azt kérdem a méltóságos gróf-
tól, tudja-e, hogy a plenipotenciárius úrnak gazdasági rendszere hibás?

– Ah, – tréfaság, – azt bizonyosan oda lenn mondák az ön emberének,
ki hihetőleg mindjárt elhiszi azt, mit három ember mond.

– Majd észreveszi méltóságod a jövedelem apadásán.

– Még eddig nem volt kevesebb a jövedelem, mint apám alatt, sőt ne-
vezetesen több.

– Igen természetes, mert tizenöt év alatt a majorátus erdeinek fele ki
van vágva az erdészeti szabályok világos sérelmével.

– Hát azt kívánja, barátom, – hogy plenipotenciáriusom a levegőből te-
remtsen nekem pénzt?

– A világért sem!

– De ha méltóságodnak boldogult édes atyja meglátná az uradalmakat,
nem fogná megismerni.

– Hála légyen az istennek, – tehát mégis más a formájuk.

– És annak örül méltóságod? – kérdi csodálkozva a bankár.

– Szívemből.

– De hátha vagy tíz évig a legnevezetesebb jövedelemág megszűn-
nék?

– Tíz év, édes bankár úr, – mondja mosolyogva a gróf – ön időt jöven-
dől, mint egy kalendáriumcsináló, kinek ma már okos ember nem hisz.

– De nagyon könnyű azt elhinni, – érölködik amaz, – ha kivált meg-
mondom, hogy vagy tíz évig a gyapjűvásárból semmi sem lesz.

– Tehát ön megmásítja szerződését, mit tíz évre kötött, – szól a gróf
némi fölindulással emelkedve föl – ön bizonyosan előnyösebb alkut tehet
máshol.

– Gróf úr! – szól önérzettel a bankár – házunk még atyáink idejében
folytonos bizalomban részesült, – s nekem nem juthat eszembe e bizalmat
eljátszani, – hanem végre nem akarom bizonytalanságban hagyni a grófit,
azért megmondom: a grófnak egyetlen juha sincsen.

– *Negyvenezer darab*, édes bankárom! – nevet újra a gróf – mégpedig
a legnemesebb faj.

– Az volt, de ma egyetlen egy sincs – ismétli a bankár, mire a gróf még-
is csodálkozni kezdett.

– Nem értem! – mondja a gróf.

– Egyetlen egy juh sincs az uradalmakban, – azt a hírt hozta emberem.

– De hát mi történt?

– Néhány nappal előbb Bécsben is egy irtóztató szélvész dühöngött...

– És juhaimat bizonyosan valamennyit a szomszéd határba fűjta?

– Ezt nem cselekedte, mert a juhok éjjelre mind az aklokban voltak.

– Tehát aklostul fűjta el?

– A juhok mind ott vannak egy helyben.

– Annál jobb!

– De annál rosszabb, mert a tizenöt év óta foldozott aklok nem bírtak
már dacolni az elemmel, és a juhokra dültek.

A gróf egy pillanatnyira megütődék, – a bankár szinte már sajnálatra
volt készen, midőn a gróf újra fölkapta fejét, ezt mondva:

– Megijesztette önt ez a körűlmény?

– Egy pillanatra sem!

– Ha ön nem fél,... mitől ijedjek meg én? – isten önnel.

A bankár eltávozik,... magában azt gondolá, most már nem őt, *hazáját*
sajnálom!

Zúgott a szél, Jakabnak ablakait beverte a vihar, – s míg felesége nem
győzött jajgatni, Jakab vidám kedéllyel kelt ki az ágyból.

Lassankint megnépesült a kocsmá, a korán ébredő falusiak egy megszokott korty pálinkára begyülekeztek, beszélvén mindenféle hírt arról, mi a legutóbbi éjszakán történt.

Szénaboglyákat, háztetőket, templomtornyokat kapott el a szél, s míg ezen szörnyülködtek, egy pár utas lépett be, kik legújabb hírként említék, hogy az útról tisztán láttak egy urasági majort, mely össze volt dülve.

A legszegényebb magyar emberben is megvan már ösztönileg, hogy a szerencsétlenség pillanatában akárkit megsajnál. A jelen esetben a körülállók elnehezült lélekkel emlékezének meg e dologról, s midőn aztán lassankint több hasonló hír jött, egynémelyik majdnem ríva fakadt.

Jakab kitöltögeté a bort vendégeinek, aztán magára kapván egy keservesen megkéfélt kabátot, a plenipotenciás úrhoz toppant be.

Még Klein is megdöbbsent e kárörvendő képtől, s minthogy a nagy szerencsétlenségnek vádjá lelkére feküdt, ez izgatott állapotban elfeledkezék magáról, és dühödten riadt a bejövő zsidóra.

– Mi kell?

– Mi khüll? – kérdi viszont a zsidó akkorát ijedve, hogy visszaestében az ajtót is becsapta, és mint egy határozatlanul ismétlé: – mi khüll?... hát ha mi khüll? akkor semmi sem khüll.

Ezzel óvatosan kinyitá az ajtót, s kiment, nem mintha hajlandó volna igényéről lemondani, – de nem volt bátorsága, meggondolva, hogy ha eszébe jutna Klein úrnak valamit az ő fejéhez vágni, nagy idővesztés lenne azért a vármegyére csúszni-mászni panasztétel végett.

Azonban Klein úr is elsütötte az ágyút, tehát most már vele is könnyebben lehetett beszélni, egyszersmind a lelkiismeret is oldalba lökte, tudtul adván, hogy Jakab csak azt kéri, mi neki megígérve van, azért nemsokára utána nyitá az ajtót, mégpedig éppen jókor, mert már el akart indulni.

– Gyere be, Jakab!

– Megint azt akarja kérdezni a nagyságos úr: mi khüll?

– Jakab, ne válogasd a szót, – ma nincsen kedvem tréfálni, hanem mondd el szaporán, miért jöttél?

– Nagyságos uram, – én az alkhót akharom.

– Meglesz!

– Tehát azt szeretném thodni, hogy hány darab lesz a bür? hogy helyről gondolkodhassam.

– Szerződés szerint harmincnyolcezer darabot kapsz *ingyen*.

– Én nem khívántam ennyit, én phénzt akhartam adni, de a nagyságos ór maga erőltetett.

– Ne beszéljünk róla, Jakab! – hanem azt mondom, hogy a nekem tett szolgálatért talán elég volna ennyi, és visszaadhatnád azt a szerződést, mely neked a kialakított tárgyra szabad vételt enged.

– Nagyságos ór, a nemeslevél, a mit én adtam, *halálos holtig szól*.

Klein úr hirtelen dühbe jött, szemgolyói kidűlének, mire Jakab hirtelen az ajtónál termett, s azon ki is menekült, és szél után menvén, hazáig röpítteté magát a széllel. Otthon aztán nyugodt lélekkel kiveté, hogy a nyíretésre váró juhok éppen jókor jöttek kézre, s hogy így ő hirtelen ropant *gazdaggá* lett.

Olyan hosszú számot írt le, hogy midőn a táblán ott feledte, a jelenlevő parasztok közül nem tudta kivetni egyik is, hogyha az krajcár volna, mennyi forintot tenne ki.

Menjünk odább, tán nemesebb alakokat látunk, kísérjenek önök Pozsonyba, ott éppen most kezdődik az ...

1825-iki országgyűlés.

De kevesen vannak, kik ezt a nemzetet ismerik, – hisz magunk is olyanok vagyunk, mint a daruk, elmegyünk a vezető után, – elmegyünk, megjövünk, nem tudjuk, hol valánk, csak azt tudjuk, hogy a vezető elöl, mi meg az után mentünk, – észre sem véve, hogy csak a költő lelke látott meg, éppen mint a darut, elénekelve róla:

Magasan röpül a daru, szépen szól.

Közel vagyunk még magunkhoz, majd még csak század múlva vesznek tetteinkről mértéket, s a történet könyvében meg lesz írva az az esztendőszám, mely a tétlenségből fölébresztett, s ez az esztendő az 1825-iki esztendő.

Még köztünk élnek azok az emberek, kiket azon időből gyakran említetni hallánk, – velünk élnek, napi foglalkozásaink egyhangúságában anynyiszor látjuk őket elmenni mellettünk, és mi nem vesszük észre, hogy egy oszlop megy el mellettünk, melyen a betűket nem tudjuk olvasni, mint a látcső végére helyezett tárgyat, a nagy közelség miatt.

Egy ártatlan mesét mondok el nektek.

Messze vidéken van annak híre, hogy minő magas a pápai torony. Eljött a csodájára egy ember messze földről, és hogy megláthassa, a toronynak éppen a tövéhez állt, s onnét tekintgetett fölfelé: de bíz nem látott meg mindent.

– Mit néz kend, atyafi? – kérdi egy pápai ember.

– Ezt a tornyot akarom meglátni, uram, azt mondják: igen nagy!

– Akkor, édes atyámfia, ne álljon kend oly közel hozzá, távolabbról jobban meglátja kend!

Higgyétek meg, ez ártatlan mesében megvan az a nagy igazság, melyel adósak vagyunk azoknak a férfiaknak, kik köztünk járván, oly közel vagyunk hozzájuk, hogy nagyságukat nem látjuk a szemtől. Ha ők nincsenek, nem lett volna oly nevezetes az 1825-iki esztendő, hogy róla kezdődjék el Magyarország új testamentoma.

Magyarország szélében-hosszában egyetlen jelszóra ötvenkét vármegyéből ugyanegy irányba indult meg az a nevezetes állat, mely világszerte, mint „*forspontos ló*” említették meg, nem lévén akkor még híre sem vasútnak, gőzhajónak, s ha tán beszélt is róla néhány tudákosabb ember, jól meggondolta, kinek beszéli el, mert nálunk régi jó szokásként, aki mit bo-

londot beszélt, abból oly csúfnevet kerítettek nyakába, hogy többször említették arról, mint amit a tisztelendő úr a keresztvízben a fejére mondott.

Nyelvünk árván hallgatózott, a forspontos kocsinak szájában, a bennülő tekintetes és nagyságos urak *diétára* mentek, és *diákul* beszéltek, mégpedig oly szép latinsággal, hogy ha Cicero úr a bakra fölkapaszkodik, bátran elmondhatta volna, hogy ő otthon van.

Mikor az alföldi ember köröszkül ment Pesten, a mostani múzeum előtt olyan kátyúba tévedt, hogy gyalog kelle a kocsmáig gyalogolnia. Szerencse, hogy meg nem átkozta a helyet, különben nem állna most az a ropant épület, melyben legalább elég hely van, hova a kegyelet egy emlékdarabot biztos helyre tesz le.

A Kerepesi út sarkán a Grassalkovich-féle magtárak álltak, s az alföldi kocsis az apró boltok egyikében néhány véka zabot méretett magának, s váltig rimánkodott, hogy a szomszéd telket olyan szépen fölverte a fű, készpénzért nem legeltethetne ott, mert lovai ezt a pesti dohos szénát a világért sem eszik.

A tekintetes urak pedig elmentek a Dunapartra, csodálták a Dunát, meg a rajta lévő *fahidat*, hogy az milyen szépen ki légyen gondolva, csakhogy rá nem menne sokért.

– Nagy víz ez a Duna, spektábilis barátom, – még ha belepottyanik az ember egyik szélén, a másikon meg sem látják, – én már csak a parton maradok.

– No hát maradjunk, – hagyja helyben a másik, – magam is csak az olyan hidat szeretem, amelyik kövekből van rakva, azt pedig, rogo humillime, a Dunára nem csinál még a Herkópáter sem.

– Hátha még annak a módját is kitalálja valaki?

– Ugyan, rogo, már megint mit beszél – utasítja rendre a másikat emez, ki úgy látszik okosabb akar lenni, – ne beszéljünk hangosan, mert ha meghallja valaki, hogy a d...i ablegátusok ilyen bolondot beszélnek, még azt mondják, ha ezek a választottak is ilyen bolondot beszélnek: hát milyen lehet az, aki otthon maradt.

Visszafordul azért a két úri ember s midőn az úri-utcában a Trattnerháznál elmentek, bámulva nézték a föliratot: *Trattner typographiája*.

A tudós-társaság mostani helyiségeiben valami tabuláris prokurátor lakott, s ha akkor azt mondták volna neki, hogy a *citációt* tíz év múlva *idézésnek*, a *just jognak*, a prokurátort *ügyvédnek*, a klienst *védencnek*, a kúriális deciziót *döntvénynek*, az evolúció juriszt a jog fejleményének és a patvaristát *joggyakornoknak* fogják elnevezni, mégpedig éppen abban a szobában, melyben lakik, föltette volna minden vagyonát egy szilvamagra,

azzal a záradékkal, hogy ha az megtörténik, arra a fára, melyről a szilvماغ lekerül, a szilva helyett akasszák föl őt.

Minő szerencse, hogy ez a fogadás meg nem történt, különben a spektábilis most már a szilvafáról appellálhatná saját desperátus ügyét.

No de nézzünk embereink után, kik ebben az időben kitűnőleg megelégedtek azzal, amit láttak, tudniillik azt a sok emeletes házat, ami Pesten van, s midőn végre a négy emeletes Gyertyánffy-házig értek, mind a kettő keservesen panaszkodott, hogy a föltekintetésben megfájdult a nyaka.

Nincsen, uraim semmi, amit ebben az időben megemlíthetnék önöknek, kivéve az egyetlenegy csillagvizsgáló tornyot, melyet az ablegátusok órákig néztek, mint valami ritka dolgot, csak hogy a tudósabbnak látszó végre abban állapotodott meg, hogy ő tökéletesen hitte, miként az a magas felhőkig ér.

Szívesen mutatnék valamit, de a redut-épületen fölül meg ronda piszok-fészek minden, csak az új épület áll ott mint egy külön utazó, ki nem akar a városba menni, hanem integet a városnak, hogy az jöjjön közelebb hozzája, s íme, 1825-ben, tehát harminc év alatt, csak némely utcanyíláson látszik a roppant épületek közül.

Édes nyugalomban nőtt a paréj, dudva, helyel-közzel pedig sás is azon helyeken, hol most a hengermalom, cukorgyár és pályaház vannak, innét pedig áttekintve a budai oldalra, a Margit-sziget mellett csöndesebb volt az élet mint bárhol az országban, mert az a budai fészek oly elátkozott hely volt, hogy csak éjnek éjszakáján ólálkodott arra valamely hosszú körmű tolvaj rablott portékájával.

Ablegátusaink a Duna jobb partján mentek a pozsonyi úton, melyen mi már jóval előbb Pozsonyba értünk. Sándort már rég nem láttuk, vele mehetünk el a gróf szállására, onnét a követek termébe, éppen midőn egy alacsony termetű, nagy fejű, s meglehetősen élénk hangú követ a következő szavakat mondja:

„Elmegyen a földesúr a paraszthoz, s azt mondja neki, szolgálj a robotot, add meg a dézsmát, mert enyém az a föld, amelyen kenyered megterem, mire a szegény jobbagy alázatosan feleli: Igaz, uram, tied a föld, de nem bírhatnám én azt épp oly igaz joggal, mint ahogy te *magadénak* mondod?

„A földesúr után jön a pap, s azt mondja a parasztnak: Fizesd a tizedet, mert én üdvözítelek, mire ismét azt feleli: igaz, tisztelendő uram, de nem üdvözülhetnék én valamivel *olcsóbbért* is?

„Eljön a vármegye,... s azt mondja: fizesd meg az adót, én mérem neked az igazságot, – mire azt mondja a paraszt: nem tagadom, de azt az igazságot nem lehetne bővebben is *mérni*?

„Végre eljő a katona, s így szólítja meg őt: Szállást, ételt kérek, mert én védelmezem a kigyelmed vagyonát, mire végre azt feleli elfáradtan a megzaklatott ember: igaz, katona uram, maga volna a megvédelmező, hanem midőn a földesúr, pap, vármegye, mester, kanász, pásztor a magáét kiveszi, – hej! katonauram, nem t’om ám mi marad, amit megvédelmezessen!”

E néhány egyszerű szó fölriasztá a kedélyeket, – mint a váratlan villám, – a terem minden zugában ugyanazt a hatást tevő, s nem akadt hirtelenében ember, ki azt a néhány szót eltagadni tudná.

A hallgatósággal szétfutott a hír, a legelső szó megtörtént, eltagadni többé nem lehet, – az országban tizenkétfélmillió ember lakik, de csak fél millióé a haza, – s egy a fél millióból szószólója lesz a tömegnek, mely fölött egy vékony mogyorófpálca oly hatalommal uralkodik, hogy amaz nyöszörögni sem mer.

Ó, legyetek zsarnokok, hogy az a faj, melynek bőre épp oly fehér, mint tietek, mely nem rabként, hanem önkéntesen jött ki veletek az ázsiai térségből, – melynek ugyanaz az istene és nyelve volna, mint nektek, – és a sors viharában veletek küzdött, kínlódott és nyomorgott, de kinek szorgalmát a jobbagység fogalma megátkozta, szeretetét elnyűgözte, és most önkéntelenül könyörög, nyúzzátok, hogy benneteket, véreit, agyonverni igaz oka legyen, vagy olvadjon föl lelketek, és oldjátok föl azokat a köteleket, mely a középkor szégyene, és annyi millió magyart kötözött meg. – S ha amazt nem teszitek – legyetek nagyok, szabadítsátok föl őket.

Egymásra néztek az emberek, szokatlan volt az eszme, hogy valaki saját érdeke ellen beszéljen, és ha már valakinek az apja verekedett azért, hogy nemesi kiváltságai legyenek, – miként akadhat olyan ember, ki ismét azért küszködjék, hogy ő minél kevesebb kiváltsággal bírjon?

A magyar nemesség oly kényelmes fogalom volt, hogy még a nyúl után sem kelle nyargalnia, hanem egy pár száz kiharancsolt paraszt nyulat, rókát, farkast puszkavégre hajtott, s ha még akkor sem bírta ledurrantani, csak maga volt az oka.

S ebből az állapotból kikívánkozni, a kényelemből elengedni, és azt állítani, hogy az ellenkezőben élni isten ellen való véték, – meglehet, igen keresztényi fogalom, hanem a régiben megmaradni nagyon kényelmes állapot.

A nemzet közé volt dobva az eszme, – egy országnak színe előtt beszélni kelle róla, akár tetszett, akár nem, s az elhajított kőnek útját most már csak a természeti törvények fogják meghatározni, – tehát várjuk el az időt!

A postatrombitát éjjel-nappal szakadatlanul hallá az ember, főleg pedig a bécsi vonalon követte egymást a sok úri utazókocsi, melyek mint valami mulatságos látványra hordák le uraikat Bécsből, honnét úgy kifogyott a sok magyar gavallér, hogy erre példa még nem volt.

Pozsonyban egymás nyakára tódult a vendégsereg, s a pozsonyi ember rettenetesen megbánta, ha lakásától tegnap megvált, holott ma jóval drágábbért kiadhatta volna, mert végtére a sok ember nem ért rá másodszor kérdezni a szállásbért, nehogy az utána jövő nagyobb kiáltson, és az ajtókilincshez nyúljon.

Ifjabb grófunk termeiben számos jó barát gyülekezett össze egy este, mindjárt a gyűlések elején, és röviden szólva, az ösmerős arcok mind ott valának, értem a bécsieket is, kik némileg úgy viselék magukat Pozsonyban, mint hivatalos vendégek, kiknek semmi gondjuk az előkészületekhez, hanem várják a szót, mely a kitálalt készhez hívja föl őket.

A gróf házigazda huszárcapitányunkkal járta meg a termeket, s a kedélyes társalgás annyira alatt járt, hogy még a bölcsőről is előjött a szó.

– Tehát fiad van? – kérdi a huszár a házigazdát.

– Igen, barátom, és vég nélkül örvendek neki, – nőm nagy boldogságában már huszárnak szánta.

– És te?

– Még nem gondolkoztam róla!

– Barátom, a katonaélet jó iskola, megtanul az ember engedelmeskedni, – mondja a huszár – de ami fő: *parancsolni!* pedig lásd, barátom, – a magyar embernek nagy hibája, hogy csak egyiket szereti, pedig hogyan tudjon parancsolni, ha nem tudja, mennyit lehet *engedelmeskedni?*

– Majd az idő, barátom!

– Az, az!... az idő, kedves barátom! – ha elgondolom, hogy ez országban nyolcszáz esztendeig csak *verekedtek*... na!... inkább verekedni, mint semmit sem tenni, legalább nem evett meg bennünket a penész, mi aztán tegyünk apáinkért, magunkért, hogy maradjon fiainknak is.

– Hohó!... kedves barátom! a nagy buzgalomban már fiaidról beszélsz.

– *Okvetetlenül!* fiaimról beszélek, mégpedig akarom, hogy különb emberek legyenek, mint én, – mondja Széchenyi lelkesülten, – hanem előbb időt hagyok magamnak is, hogy tudjam, fiamnak mennyit kell tenni!

Ezzel kezét szorítva vegyült a társaságba, míg a házi úr magában azt mondá:

– *Ez sem lesz három hónapig katona!*

A terem megtelék, és a fesztelen társalgásnak meg volt az a különös jelleme, mit csak magyar emberek között lehet tapasztalni *lelkesült állapotban*, hogy az ember nem bír egy helyben megmaradni, fölkeresi a legellenkezőbb sarkokat az épületben, és mindenkinek kezét megszorítván, olyan barátságos képet mutat, mintha százévi viszontlátás örömein osztoznának meg.

Ilyenkor emelkedettebb a hang, nem mintha tivornyák kezdetén volnának, de bármily méltóságos legyen egy terem, melyben a *tiszteletnek* hódol mindenki, – de mégis megragadóbb az a kör, melyben a *szereetet* ütötte föl a tanyát.

A bécsi vendégek átolvadának lassankint, s mintha rájuk ragadt volna a hazai légkör, a magyar nyelv kéretlen ajkukra jött a legújabb vendégeknek is, kik rögtön a színezet élénkségének uralma alá kerültek.

Széchenyi derült volt, és éppen egy csoport szívesen hallgatá adomáit.

– Ugyan – mondja ő – kérdi tőlem egy angol nemrég – ön magyarországi?

– Igen! – válaszolék neki.

– Igaz, hogy ott minden ember orvos?

– Nem emlékszem rá, – felelém neki, – ámbár elég nyavalyánkat tudom, de hogy minden ember azokat gyógyítani sietne: nem hallottam.

– Pedig nekem szemtanú beszélte, – feleli az angol.

– És miről gyanítá ezt?

– Hisz, uram, amint két magyar ember összejön, – mindjárt azt kérdezi egy a másiktól: barátom! hogy vagy?

Én aztán megnyugtattam az angolt, hanem föltettem magamban, hogy néha megkérdem jó barátaimtól: *hogyan leszünk?*

Ezzel más csoporthoz ment Széchenyi, s mire az elhagyott csoport az odavetett értelmén gondolkozék, már a másik adomát a másik csoportnak beszéli.

– Szeretném tudni – mondja az egyik – mit mondana rólunk egy angol, ha országunkat bejárná.

– Én megmondom, – mondja Széchenyi – ugyan anekdota féle dolog, hanem azért igaz.

– Halljuk! halljuk! – mondják a körülállók.

– Nemrég utaztam egy angollal, s amint egy híd felé közelíték, melynek sorompójánál néhány paraszt ember vámot fizetett, az én angolom addig kiabált, hogy kocsisom megállt.

– Mi baj van? – kértem a kiabáló angolt.

– Nem látja ön, – felel ő, – hogy itt híd és vám van?

– Hogy ne látnám!

– No úgy fizessünk, – mondja ő – hisz látom, azok a parasztok is fizetnek.

– Uram, – igazítám őt útba, – nálunk az úr nem fizet vámot.

– Ahá, – mondja ő, – tehát önök csinálják az utat?

– Nem!... uram, – az utat is a paraszt csinálja.

– Tehát minden terhet ez a szegény nép?

– Fájdalom! igen!

– S ha majd nem bírja a terhet?

– Akkor? – viszont kértem őt.

– Nehezebb elviselni azt, mit a vállakra *raknak*, mint amit jó szántunkból viszünk!

Megint ott hagyá a csoportot, hogy egy harmadikhoz menjen, míg az elhagyott csoportozatokból egyesek kiválván, fontolgatni kezdék a célzatókat, melyek még újdonszerűek voltak, s nálunk akkor kivált még a mesét és a tréfahangot bolondságnak tartották.

– Mit akar ez ember? – szólal meg egy a bécsi ösmerősök közül.

– Stefinek kedve kerekedett bennünket adomákkal traktálni! – véli a másik.

– Nem egészen, édes barátom, – szól egy harmadik – nekem különösen tetszenek ez apró tréfák, mintha jó módjával az igazat akarná megmondani.

– Ah!... tréfaság az egész, – szól az első – mikor vált egy huszárkapitányból próféta? fölpezsgőzött, s holnap a kaszárnyában remondákat válogat!

Az idő készen volt vajúdasával, nem viselheté tovább a terhet, hogy megszülessék a gondolat, melyet egy egész nemzetnek dajkálnia kellett.

A karok és rendek hangos szavai gyorsan hatottak, s nem hiányzott egyéb, mint hogy a szomszéd terem megnyílják az új korszaknak, melynek hű visszhangja legyen.

Az utcák megnépesednek, s a kíváncsiak tömege sajátyszerű izgalomban hullámszik a főrendek terme felé, melyhez tán elég lesz egy kis értelmezés.

Ah,... ez országban az *adomány* szónak kiváltságos értelme volt, az irgalomnak és hazafiúi gyér fellobbanásoknak „fillér” volt eredménye, hogy ne maradjon a nézőnek egyéb érzelme, mint szánalma az iránt, ki erre szorult.

Oly ritka volt a nemes tett, hogy nem volt a nézőnek mit megcsodálni! s úgy elvászott a példák száma, hogy a gyöngébb nem látott vezetőt, mely után eltévedhetett volna tán a jóra.

De már elkéstünk, – a tömeg bezajlott a szűk terembe, s meg kell elégednünk a lelkesült zajnak hangjával, mely áthatá az utcát, keresvén a legközelebbi utat, hogy egy országot csodára gerjessen.

Láttuk bemenni az 1825-iki országgyűlés embereit, – de ki volt az a jeles, ki a tömegeből ki tudott válni oly magasan, hogy meglássa egy ország?

– Machen wir uns kommot, sprechen wir Deutsch! – mondja egy vékony úr, kinyújtózkodván feszes magyar ruhájából, miközben egy másik gavalér a dagadó kereveten hevert.

– Nos!... – hallottad Stefit?

– Barátom!... én nem értem ezt a dolgot – felel a kérdett.

– Érdekes dolog!... – kiált föl a harmadik,... – negyvenezer forint nem tréfa, – s egy pár rongyos forinttal most már elbújhatik az ember.

– Ez a vízözön!... – szól ismét a második, – vele kell úsznunk, – nem hogy elmaradjunk!

– Mindenesetre *originális fickó* ez a Stefi! – kiált föl a másik, – én mindössze egy görhös dikciót vártam tőle, melyből nagy kinnal csak kivergődik, – s íme alig táltja föl a száját... *negyvenezer forint dől ki a zsebéből!*

– Szavazzunk! – szól a háziúr, a majoresco – ez az ember *megebolondult!* nos szavaztok, vagy nem?

– Megálljatok! – szól be egy új vendég, ki után vagy harmincan tódultak be, mégpedig olyan arccal, melyen meglátszik, hogy az uralkodó hangulatnak kifejezését viseli.

– Tán friss újdonság?... nos!... miért ne szavazzunk?

– Rólunk is szavazhattok, – mondja az első, – határozzátok el, hogy mi is bolondok vagyunk, – mi *Széchenyivel tartunk!*

– Ah... ez már más! – szól az előbbieik közül az eszik, – látom, ti majoritásban vagytok,... több embernek több esze lehet, – hol az az aláírási ív?

És Magyarország nagyjai megalapíták a magyar akadémiát!

Tehát még maradt erő! adjon az isten még többet.

1830.

Elröpült idő!

Úgy vagyunk mi e korszakkal, mint Ádám a paradicsommal, – csak akkor tudta, minő szép volt az, mikor már kihajták belőle.

Ám válasszatok, ott fekszik előttetek nyolcszáz év, folytonos öldöklés, élet-halálharc törökkel, tatárral, – mely küzdelem csak drága próbája volt annak, hogy e nemzet meggyilkolhatatlan! Ott vannak a nagy nevek, – válasszatok, – nem bánom, én nem irigylem azok boldogságát, kik kizárólag a múltban gyönyörködnek. Meglehet, engem őrütnek, az ősök megtagadjának fognak mondani, de én a jelen századot választom, s ebből is alig huszonöt évet, melyben *leg hatalmasabb ellenünket, saját ázsiai tétlenségünket vettük le*. Kapálni kezdők azt a földet, melynek trágája ellenségeink csontja, s apáink vére volt, s megkísértők belevetni azt a magot, melyből terem olyan, miről könnyebb lesz meglelni a tizenkilencedik századbeli magyarokat, mint akik ezer mérföldön hátrahagyott nyomukat *vérrel* jelölték ugyan, de úgy elmosta az eső, hogy vissza nem lelünk legelső bölcsőnkig.

De hogy fonalunkhoz visszatérjek, nézzük meg az akkori világ folyását.

Tujder uram nevelőintézete.

Hazudságképpen sem tudna valaki olyan vadállatot kigondolni, mint a milyen volt Tujder uram, ki annak idejében éppen álló ötven esztendeig ütötte, dobta, vesszőzte, botozta, élesfázta és kukoricán térdepeltette a fiatalságot. És ha ennyi pogányság után ki nem ficamodott az esze a gyerekeknek, sőt meg emberség is telt ki belőle, én még arra a hálátlanságra is kész vagyok, hogy ez nem Tujder uramnak, hanem a fiú lélekerejének válik becsületére.

Szükségtelen munka volna törnöm-marnom magamat egy költött alak kigondolásával: mikor előttem egész valójában megjelenik az a fél országban jól ismert cséplőgép, kinek még nevén sem kell tűnődnöm, hanem megnevezem, mint a kártyában az atút, melyhez ő már annyiból is igen nagyon hasonlít, hogy minden lépten-nyomon *ütött*.

Ma már történelmi szempontból ítélhető meg ez ember. A mai fogalmak szerint Tujder uram után csak a bakó következhetik, – de midőn meggondoljuk, hogy az alábbiak szerint, Tujderhoz hasonló ember abban az időben száz meg száz volt, ő többé nem mint kivételes egyéniség tűnik föl, hanem mint egy példa a sok közül, – tehát vele együtt jellemzését adhatjuk az akkori nevelésnek, melyből aztán könnyebben meg lehet magyarázni, hogy mért termett nálunk annyi derék ember, mert az mégis természetes okoskodás, hogy amit a jég sem bírt elverni, az már mégis megcsodálni való.

Nem volt olyan ember, ki Tujder uram nyelvéből ki tudta volna végképp értelmezni, hogy voltaképpen micsoda nemzetbeli? – hanem az ég alatt nem volt olyan nyelv, melyet ha Tujder beszélt, csömörletes ne lett volna.

– Fárpinger, – mondom el nekem az pivlia! – szólamlék meg Tujder uram, mire Fárpinger, egy meglehetősen vadképű fiú, fölegyenesedett százötven gyerek közül, kikből száznegyvenkilenc ugyanaz egy pillanatban meg mert volna esküdni, hogy Fárpinger egy negyed óra alatt már megkapta a *huszonöt pálcát*.

A jövendölés tárgya nem volt annyira nehéz, ha megmondjuk, hogy Tujder mindenkit megvert, s minthogy még annyi lélek volt benne, hogy ok nélkül nem tette, nem vehetjük neki rossz néven, hogy az okot minden módon kereste, – minden gyermeknek saját természete szerint, Fárpingernek a természete pedig a lecke nem tudása lévén, – a földézett pillanatban Tujder úr a verekedési ürügy után nem éppen legügyetlenebbül kutatott.

Ezt tehát a száznegyvenkilenc fickó is gyanította és éppen ezért a legkevesebb időt is kiszámíthatta, mely idő alatt Fárbinger a *huszonötöt* okvetlenül meg fogja kapni, – azt jegyezvén meg végül, hogy az ütlegek kiszámítása is azért nem egészen véletlen, mert Tujder uram *huszonöt*nél kevesebbet soha sem vágott.

Szja, a hány ház, annyi szokás, – ez már elösmert dolog, csak azt kell megállapítanunk még, hogy Tujder úrnak iskolája ház-e? s midőn ezt megállapítottuk, a *szokást* már tudjuk.

Fogadjuk el, hogy Tujder uram iskolája csakugyan *ház*, melynek *szokását* is tudjuk, tegyük magunkat kényelembe valamelyik zugban.

– Tán azon a hosszú üres padon? – mondja valaki egy keményfából készült és jól meghasznált sima padra mutatva.

– Sajnálom, az a hely már el van foglalva, – oda Fárbinger foglalkozott.

– Hisz még négyen is kapnak helyet ő mellette?

– Pedig engedelműkkel, Fárbinger ezt a helyet mégis bőven elfoglalja.

– Csak nem lesz Fárbinger úrfi négy mázsás, másképpen hogy foglalná el?

– Azt is meglátjuk mindjárt, – íme Tujder uram ráncokat húz homlokára, ami körülbelül annyit tesz, hogy most mindjárt kap valaki huszonötöt, amit ekképpen fog véghez vinni,

– Tyereg! – (ezt már Tujder mondja) figyelj, – most elfogsz nekem mondani a pivliát az a...

Itt nagyot gondolkozik, a tisztelt fiatalság oly csendes, hogy még arra is rá lehetne fogni, hogy nincsen ott, aki ott van, mert a sárkánynak szája táltva van, áldozatát kéri, s jaj annak, ki ma aláfekszik a huszonötnek, legálább ugyanannyiszor ordítja el magát, hogy ő van alul...

– ...montom el nekem a pivliát az a pödü (betű)... az az F. pödü!

– Mit tesz az? – kérdi valaki.

– Nagy dolog az uram! – mert minthogy egy rókának nincsen két bőre, mint ezt a régi bölcsek kitalálták, – az újabb bölcsek sem akartak bolondabbak lenni, tehát kitalálták, hogy ha egy rókának nincsen két bőre, és okvetlenül két rókabőrt akarunk: okvetlenül *két rókát* kell fogni.

Ezt találta ki az új bölcsészeti iskola, és Tujder uram az újabb iskola tanítványa volt. De hogy még érthetőbben adjam elő a dolgot, és Tujder úrnak verekedési dühét illő világitásba állítsam, a következőt kell mondanom.

Százötven gyermek közül egy-egy betűn többnek neve is kezdődött, tehát midőn ő valamely *megnépesedett* betűt kiáltott ki, mint ez alkalommal éppen F. betűt, akkor az illető betűn kezdődő nevek tulajdonosai közül valakinek vállalkoznia kellett a kérdés elmondására.

– De ha senki sem vállalkozott?

– Dehogyan nem, dehogyan nem vállalkozott, midőn a *házi szokások* szerint (hisz erre a tételre nézve tisztában vagyunk),... tehát a házi szokás szerint, aki a megjegyzett betűosztályból ülve maradt, huszonötöt kapott, – aki legutoljára kelt föl, az is ugyanannyit kapott, – aki pedig legelőször kelt föl, mint *vállalkozó*, elmondhatta a leckét, és nem volt lehetetlenség, hogy ő is kapjon huszonötöt.

– Jaj! én akkor megvigyáztam volna a fölkelést! – mondja valaki.

– Könnyű ezt mondani, de midőn visszanézni *huszonöt* okból nem szabad, önök, kik a Tujder-féle bölcsészeti iskolában az *okokat* most már ösmerik, átláthatják, hogy az eltalálást megvigyázni veszedelmes, majdnem lehetetlen dolog.

Már hallottuk hangosan kimondani az F. betűt, tehát menjünk a történetre.

Az F. betű mozogni kezd, legelsőnek nagy kinnal Fárbinger állt föl, pedig esze ágában sem volt e kitüntetésre vágyani, mit abból is gyaníthatunk, hogy ugyan megmozdította magát, mint mikor valaki az ülését akarja megmozdítani, hanem ezt ő oly vigyázattal akarta véghez vinni, hogy az utána való padban ülő F. meglátván az ő mozdulatát, bátran fölágoskodhassék, s ő majd csak ez ügyes mozgás után egyenesedjék ki.

Boldogságos isten! de ha ez még sem használ, mert a kálomista filozófia szerint, ha a huszonöt valakire ki van a sorstól mérve, az el nem kerülheti. Fárbinger egy gondolattal mégis gyorsabb volt, és beleesett a kálomista filozófiának ama szomorú részébe, melyben azzal vigasztalják az ember fiát, – *hasztalan, ez már ki volt rád mérve*.

Csakugyan kisült, hogy Fárbinger volt az első, tehát neki szólt a kérdés: – *Mit csinált József Egyiptomban?*

.....

Ez a három kipontozott sor azt jelenti, hogy Fárbinger nem tudta megmondani, hogy József mit csinált Egyiptomban!

Vigye el az ördög azt a kálomista predesztinacionális filozófiát, Fárbingeren rútol beteljesedett, – íme most fekszik ki a padra egész hosszában, és ezért nem ülhetnek önök oda.

Meglehet, e vonásokat önök gorombáknak fogják tartani, de engedelmet kérek, Tujder éppen ezért lett nevezetes és ami több, *elfeledhetetlen* mindazok előtt, kik valaha a *keze* alatt jártak. Én magasabb emlékoszlopot

nem tudtam neki emelni, hanem akinek jókora nyír- és mogyorófa erdeje van, vállalkozzék a halhatatlanság megdicsőítésére.

Midőn önökkel megismertetők e fejezetben a fő személyt, megemlíjtük az apróbbakat is, és hogy az ismeretlenekkel ne vesződjünk, 1-ör is bemutatjuk a kis Sándort, ki már éppen belefért a veszprémi gimnáziumba, 2-or Klein, azaz Kiss úrnak gyönyörű csemetéjét, 3-or egy halvány képű kis zsidófiút, kit Jakab, az édes papa az orvosi tudományokra szánt, hogy gyógyítaná meg mindazokat, kiknek ő vérét vette. Ezt azonban nem annyira gondolta Jakab, mint inkább gondolhatta volna, ha egyáltalában olyasmiről gondolkodnék, mi az emberiségnek javára volna.

Soha pokolibbat ki nem talált volna a véletlenség, mint hogy ezt a három embert, mint egy faluból valót, egymás mellé rendelje Tujder uram. Talán megérezte, hogy lesz ezek közt annyi csetepaté, mennyire éppen neki szüksége van, hogy ha már mást nem a három közül egyet alkalmilag megordíttathasson.

Sándoron meglátszott az egészség, míg a kis Jakabon, vagy mint az iskolában hívták, Kubi gyereken lehervadt az utolsó pír is, mert oly üldözött pára még az erdőben sincsen, mint ő volt.

Mindenki lőkött egyet a gyereken, de legtöbbit a nagyságos úrfi, s ha néha Sándor nem veszi ki kezéből a boldogtalant, úgy a jobbik oldalát már bal felére döngette volna.

– Domine klarisszime! – árulkodék az úrfi, föltartván három ujját, – a Kubi eszik.

A fiú nem tagadhatá el azt a morzsát, melyet szórakozásból szájába vett, és keservesen meglakolt érette.

– Domnie klarisszime! – szólamlík meg máskor, – ez a Kubi zsidóbetűket firkál.

Természetes, hogy ez is égbekiáltó vétek, s minthogy a másvilág meszsze van, a büntetéssel nem vártak odáig, hanem a vétek összeadatván, a levonandók levonása után marad annyi, amennyi tudniillik a gyereken száradt.

– Domine klarisszime! a Kubi veszekszik velem, – én azt mondom, hogy a zsidó mind huncut, ez megtagadja, mert azt mondja, hogy *Krisztus is zsidó volt*.

Itt a logika ugyan Kubit védelmezte volna, hanem mivel Tujder úr nem a logikát tanítja, tehát nem is köteles azt tudni, azért a Kubival rövid volt a pör, és ő azt a pört el is veszette.

Ennyi *árulkodás* pártot csinált, és a fiúkban még volt annyi ki nem csépett neveletlenség, hogy már szerették volna meglátni azt a mulatságot, mikor a nagyságos úrfi is feldönti azt a poharat, melyről Tujder addig be-

szélt mindenkinek, míg csakugyan csordultig lett, s aztán nem is annyira az eldült poharat siettek helyreállítani, hanem a diákokt fektették le.

Na, elég az hozzá, mikor a cigány megverte a fiát, mielőtt a korsót eltörte volna, nem éppen okoskodott rosszul, mert azt könnyű kivetni, hogy a korsó egyszer okvetetlenül el fog törni, – hanem lássuk, vajon az úrfi korsója meddig jár el a kútra?

Korán fölkelt a nap június 20-án, mintha legelső akart volna meglátni egy csodát, mely a veszprémi gimnázium második emeletén fogott megtörténni. A nemes fiatalság dönögve járt-kelt az iskola előtt, s az osztály lassan megnépesedék.

A padok előtti üres téren három sorban mesterségesen faragott éles fa volt lerakva, melyen a fürdőben ért fiatalság volt kénytelen *órákig térdelni*. Az iskola ajtaján egy nagy keresztjel látszik, mit annak idejében krétával szokott Tujder úr kirajzolni, s a lármázókkal *krucot* nyalatott, minek nem az volt legkellemetlenebb oldala, hogy le kellett nyalni, hanem hogy a fiút a nyalás alatt folytonosan korbácsolták.

De hogy ne legyen önöknek ideje ezen megrémülni, az ablakhoz vezetem, hol két *álmos* fickónak szája egy kis fával volt felpöckölve egy kis alvásért, mi a szörnyű melegben nem lehet valami hallatlan dolog.

Azonban az ajtó folyvást nyitva van egy kis légvonatért, és mi figyelmünket éppen oda szentelhetjük.

Az ajtó mellett levő kályhának padkáján ül a nagyságos úrfi, egy kis pálcikát lökvén a bejövők lába közé, hogy csak bukfencet hányva mehetnek el a rögtönzött vámon.

Egyetlenegy fiú nem akadt, ki az úrfit e gorombaságért föbe merte volna ütni.

Már az egész ifjúság együtt van, csak Sándor hiányzik és a Kubigyerek, ki Sándor védelme nélkül nem mert maga bemenni, hogy akár az úrfi, akár annak zsömléjére szokott fickók meg ne tépték volna.

Végre ők is jöttek, a kis Kubi pártfogója előtt lépvén be az ajtóküszöbön, csakhogy mire még egy lépést akarna tenni, már hason feküdt, és orrán kegyetlen ütést kapott.

A nagyságos úrfi nagyot röhögött, Sándor fölkapta a boldogtalan fiút, míg az úrfi gúnyolódni akarván, a sértett fiúnak nevetve mondja:

– Zsidó, nem mersz megütni! – mire a föllázadt gyermek csakugyan hozzávágott, s amannak a karjára vágott.

– Megállj, zsidó, majd *bevádollak!* – mondja amaz gőgös szemtelenséggel, mire a kis Kubi szemei könnyűkkel telének meg, és Sándorra nézett.

– Ne félj, nem hagylak! – szólt Sándor azzal az önérzettel, mennyi megszokott lenni a *legelső diákban*, kit, míg a tanítótól félnek, valamennyi diák tisztelni és szeretni szokott.

Remegve ment helyre a kis Kubi, s mire odaért, már Tujder is benyitá az ajtót.

Ünnepélyes csend lőn, a vérszopónak volt egy kéjmosoly az arcán, mi verekedési dühének, a kielégítendő vágy érzetének előjele volt.

Elmondá, hogy innen-onnan kiszabadulnak *kezei alól*...

– Hála istennek! – gondolák a fiúk.

...tehát használni kell az időt,... (Jaj!)... azért, aki még nem kapott verést, tartsa föl az ujját.

Kettő egyenesedett föl *százötven* közül, mégpedig Sándor és az úrfi.

Az első eminens ellen nem lehetett egykönnyen kifogást tenni, az úrfi pedig – *úrfi*, ami szintén kényes föladat, ha csak egy eltagadhatlan tény le nem billenti azt a serpenyőt, melyen a bot, vessző és korbács szokott állni.

– Több nincsen? – kérdi Tujder.

– Senki! – mondának a fölállók maguk.

– Üljetek le, – mondja bosszúsan a professzor, hogy így kijátszta a sors.

– Domine klarisszime! – szólal meg az úrfi – a Kubi megütött.

– Megütött?... – szólt gúnyosan fölemelkedve a professzor – *tyere gi* (gyere ki) tedd le mokodat!... Pül! (az iskolai vágó) hozd ki asz a firgás.

– Ártatlan vagyok! – riad föl a megrémült gyerek, érezvén, hogy a mai áldozatnak keserves napja lesz, azért tág torokkal mondá el, hogy lábai közé dugta a pálcát.

– Véletlenségből, domine klarisszime! – hazudék az úrfi.

– Ki ládotta? – mondja Tujder, mire többen is fölemelkedének, egyszerűsmind mondván, hogy Sándor éppen a fiúval jött.

– Megüdötte ez a sidó azt a fit, he?

– Igen, professzor úr, megütötte, – mondja Sándor, mire még a többi is elrémülten húzódott le ülőhelyére, – hanem amaz *incselkedett!*

Ez volt Tujdernál a legóriásibb vétek, s így alkalma esett a büntetést *megkettőztetni*.

– Hogyan incselkedett? – rohant kérdésével a beszédbe.

– Midőn már zúzott képpel fölkelte Kubi – mondja Sándor ünnepélyes komolysággal – az úrfi feléje tartá kezét, s azt mondá neki: *zsidó! nem mersz megütni!*

A serpenyő lebillent, s elkövetkezett a perc, hogy az úrfi a padra kerüljön.

– Húzzátok le,... ordított Tujder a prédára – add neki az a harminc gorpács, a *piszonyság* fogsz vágni!

– Én nem!... – mondja Sándor ünnepélyes hangon, – minőt Tujdernak még talán senki sem mondott ez óráig.

– Nem?... és ha *hatvant* fogsz magadat megkapni!

– *Még akkor sem!* – mondja a fiú annyi daccal, mennyit az önérzet mindig megad.

– Jó!... Pül,... sináld magad dolga, – az úrfinak kijárt a harminc azzal a jó segítséggel, hogy négy kamasz fogta, s midőn már ennek vége volna, következett a másik.

– Jézus! Mária! Szent József! – sikoltának a fiúk ijedten, látva, hogy Sándor előbb elhalaványul, s végre aléltan összerogyik.

Legyen ebből elég ennyi, ez irgalmatlan *valóból* csak azt közlők, amit *lehet* az illedelem miatt, elhallgatván a csalánozás és tüskézésnek borzasztó módját, most már csak azt kérdem, mi érzellemmel nőtt föl e három gyermek?

Az 1-ső, ki a szenvedésben nőtt föl.

A 2-ik, kit a megszokott *árulkodás* és az egyszeri megkorbácsolás a végső szeméremtől megfosztott.

S a 3-ik, kit e borzasztó eljárás gondolata is levert!

Higgyétek meg, hogy aki nemzetnek ítélő bírása akar lenni a jelenben, tanulja meg múltját, hogy elegendő merészsége legyen ne csak a pálcát eltörni, de hajszáját megmozdítani.

Egy installáció.

Hét vármegye mozdult meg az ősi fészekből, ahol egy rezes kard volt, mindenütt kötöttek hozzá egy embert, a sarkantyús csizmát leütötték a fáról, addig szappanozták a megkérgeződött szárat, hogy belefért a tekintetes úr, hogy ott legyen az *ökörsütésen*, melynek kormos és mégis sületlen falatjából szívesen megevett egy darabot, csak a főispán úr asztalától ki ne maradjon.

Egy szabólegénynek megbecsülhetetlen tapasztalás volna a temérdek aranyozott ruha, mely messze földről ide vándorolt, valamint érdekes mulatság lenne végig elmondani az étlapot, melynek megvolt az a híres tulajdonsága, hogy mire a marhahús elkövetkezett, magamféle szegény ember már jóllakván, fölkelne és megköszönné a jó ebédet, pedig ha tudta volna, hogy még ezután jő csak a töltött káposzta, ha mindjárt nem fakadt volna is ríva, mint a német gyerek a lakodalomban, hogy a sok ételből már nem tud enni, de legalább elmorogná magában, hogy mért nem szóltak előbb.

Maradjon el tehát az étlap, maradjon el az érdeemes szabócéhnek dicsőítése is, hanem kísérjük figyelemmel az időt.

Klein a nagy szélvész óta még nem találkozott a gróffal, – ki eddigi leveleiben meg sem említé a dolgot, hanem az az installációról írt és a fényes ebédéről.

Klein úr, mint *nemes ember*, mai napon állt ki legelőször parádéra, és vékony lábaira meglehetősen bő magyar nadrágot szabattott. Ekképpen öltözködve tisztelkedett a beiktatandó grófnál.

A szabó, ki a magyar ruhát varrta, átkozottul káromkodott, de csak magában, hogy a legény elcserélte a mértéket, mert a ruhapróbánál bőnek találta a megrendelt darabokat, hanem Klein úrnak esze az összedült majorokon járván, szüntelen azért szidta, hogy szűk neki a ruha.

Klein úr azon furcsa helyzetben érzé magát, mint a rossz diák, ki bizonyosan tudta, hogy olyant fognak tőle kérdezni, amit nem tud, tehát önkéntelenül megadta magát sorsának, csak még annyi érdekléssel volt rá a jövőendő, mint az egyszeri inasra, ki eltörvén az üveget, felfohászkodott, *bár-csak már meg is vertek volna!*

Környezete irányában nem annyira felsőbbségének érzetében, mindinkább ingerülten viselte magát és bosszantásait annyiban nem szakasztá meg, hogy hátha úgyis kitelik az esztendő.

A gróf azonban főispáni beiktatására készült s bármennyire meglepte is egy pillanatra a roppant anyagi kár, mégis szinte jól esett lelkének, hogy e

csapás öccsét tán jobban érinté, mint őt. – Tehát semmi bánat, Klein a legalkalmasabb ember céljaira, hisz őt bizonyosan legjobban gyűlölik.

Megterem a dudva az út mellett, s ahelyett, hogy gyökerestől kikapálnánk, – szépen gondját viselik, porcelánedényben a gyógyszerárba teszik, jó lesz majd *méregnek*.

Klein a gróf előtt állt.

– Mi újság?... mi újság? – kérdi a gróf bizalmas arccal fordulva vissza a tükörtől, hol öltözékét végezné.

Klein úr hirtelenében nem tudta, mit feleljen.

– Foglaljon helyet! – utalja a gróf Kleint, ki még az ajtót is nyitva hagyta maga után, hogy ha elcsapják, könnyebben kiférjen ott, ahol bejött.

– Nos nem unta még meg Magyarországot?

Klein úr alatt megmozdult a szék, azt gondolván, hogy ez a bevezetés szép szóval annyit is tehet, hogy állj odább, azért minden bővebb értelem nélkül mondá:

– Szokni kell hozzá!

– Magam is hiszem, – hanem Klein, az ön dolga lesz engem utasítani, én minden embert ösmerni akarok a legelsőtől... Apropos, ki van itt valamire való ember?

– Legeslegelső mindenesetre az ifjabb gróf úr ő méltósága!

– Tudja öcsém... hogy a majorok összedültek – kérdi hirtelen a gróf.

– Személyesen látta a szerencsétlenséget – mondja Klein elkomorodva és *igen elszomorodottan*.

– Hüm!... *azt gondoltam!* – mondja a gróf még mindig derülten, mintha maga örülne neki legjobban, hogy agyonverte juhait a szél – és mit szólt?

– A törzsöknyáj – beszéli Klein – egyetlen volt a hazában.

– Na, legalább most egy sincs – nevetett a gróf – hát még mit mondott?

– Hogy a veszettség *megsiratni való!*

– No hát, Klein barátom, mi aztán még se sírunk, – mondja bosszúkéjjel a gróf – a pénz rendelkezésére készen van, Klein – vegyen másikat, *punktum!*...

Végzi be a szót a gróf, oly derülten mondva a *punktumot*, hogy Klein úr egyszerre kényelmesebben érzé magát a ruhában, és szívesen kiugrott volna belőle, ha a derekán egy szíjjal meg nem lenne kötve.

A gróf nevetve váltott még néhány szót, aztán sietett elfogadni a megyei küldöttséget, melynek szónoka éppen Sándor volt, ki egy hónapi szabadsággal elhagyá a pozsonyi országgyűlést.

Ezen is átestek, a fényes bevonulás is megtörtént, a négy járási szolgabíró megemelte nagy székében a főispánt, az ökröt megsütötték, meg is ették, – az ebédet is elfogyasztották, hanem azért az esteli órákban a fő-

ispáni szállás éppen úgy tömve volt, mintha még egy ebédet akarna föltálatlatni.

Míg a nagy termet a hölgyek lepték el, addig a melléktermekben a károk és rendek foglalák el az üres helyet, hanem a harmadik szobában Sándor körül oly nagy csapat tolongott össze, hogy aki egy emberszámmal közelebb állhatna hozzá, megadna három ezüsthúszast.

– Hogy is hívják, – uramöcsém? – azt a grófot? – mondja ami egykori csézás táblabíránk, Tapadó, majdnem kidagadt képpel nézvén egy könyvet, melyen ezek a szavak valának:

– *Hitel*, – írta gróf Széchenyi István.

– Hát nem tudja elolvasni, bátyám, a könyvnek címét?

– A patvarba, hogy ne tudnám elolvasni, uramöcsém, hanem maga mindig *Szécsenyiről* beszél, pedig ide az van írva: Széchenyi.

– Az éppen Széchenyi! – mondá mosolyogva Sándor.

– Aztán ő maga írta ezt a könyvet?

– Bizony furcsa kérdéseket teszen, kedves urambátyám, – hisz ott van kezében a könyv, s rá van nyomva, írta Széchenyi István.

– Látom én azt, öcsém!... hanem aztán az a gróf könyvet is csinálna?

– Itt a példa, hogy csinál.

– Aztán, kedves öcsém, – tudna egy gróf könyvet csinálni?

– Hát ki csinálná helyette?

– Ki-e?... hüm,... ott van a szekretáriusa! – mire Sándor a kérdést ismételve mondja.

– A titkára?

– *Tessék?*... – mondja a másik nem értve az új szót.

– A titkár?

– Mi a manó az? uramöcsém! – kérdi bamba képpel a másik.

– Ez most a magyar neve a *szekretáriusnak*.

– Talán bizony nem tetszik ez a szó?

– Semmi esetre sem, édes urambátyám, azért magyar nevet adtunk neki, mit aztán *ön* is...

– Mi az?

– Ön, édes urambátyám – azaz maga, – csakhogy így mondják azt most, *ön*!

– Uramöcsém! vallja meg igazán, *maga* most engem bolonddá akar tenni.

– Ahhoz nem volna kedvem.

– Bizony restellném is ilyen feszítettség...

– *Ünnepély*, édes urambátyám.

– Már annak is más neve van? – kérdi újabb bámulással az öreg.

– Kénytelenek valánk ezt a szót is magyaráítani.

- Csakhogy van-e egy ember ebben a *szálában*...
- *Teremben*, urambátyám, *teremben*, a *szálát* most már *teremnek* hívják.
- A patvar üsse meg a dolgokat, hisz én már így nem értelek meg benneteket.
- Majd megtanulja urambátyám is éppen úgy, mint más.
- Aztán már tudna valaki így beszélni, ahogy uramöcsém beszél?
- Igen sokan.
- Még az a Széchenyi gróf is, ki ezt a könyvet írta?
- Éppen ő az elnöke a magyar tudós társaságnak, mely ezzel foglalkozik.
- Hát mégis ő írta ezt a könyvet?
- És nem akarja elhinni, urambátyám, hogy ő írta?
- De hisz pénzért árulják ezt a könyvet?
- Ingyen csak nem adhatja a könyvárus.
- De adhatná a gróf, elég pénze van neki, hát miért kíván érte pénzt?
- Most adott hatvanezer pengőt a tudós társaságra, s ha még ráadásul minden ember egy ingyen példányt kíván, úgy nem lesz elég az egész jószág a nyomtatási költségre.
- Aztán mit ír benne ez a Széchenyi gróf?
- Bizony kevés dicséretet mirőlünk, sőt megmondja bíz az, 1-ször: hogy nem tudunk gazdálkodni, mert az úr is csak olyan ekével turkálja a földet, minővel száz esztendővel előbb az öregapjának öregbérese, 2-szor: egy pár holdat fölturkálunk egy kis búza alá, a többi aztán legelőnek marad, 3-szor: minthogy pénzünk nincsen, emberségünk sincsen; mert míg a hollandus azon töri fejét, hova tegye pénzét hármas kamatra, addig a magyar nemes ember azon vakarózik, hol kap ötvenes kamatra, 4-szer: folyton veszekszünk, és készek vagyunk egy hold búzaföldért elpörleni tíz hold rétet.
- És ez a könyvbe van nyomtatva?
- Szóról-szóra, hanem még ez csak előljáróbeszéd.
- Csak?
- Csak bizony... hanem aztán jó a hadd el hadd,... csak győzze nyelni az ember.
- Aztán valakiről írja talán ő ezt a könyvet?
- Ránk illik az a könyv, urambátyám, de mintha csak mértéket vett volna.
- Járt-e erre miféle az a gróf?
- A múlt esztendőben két hónapig járta meg velünk a megyét – mondja Sándor, mire a spektábilis húzódozni kezdett, és szinte megőrült, mikor látta, hogy Sándor távozni akar, s körüle a többiek is szétmentek.

– Uramöcsém! – szólal meg aztán a spektábilis, félrehúzván Sándort – én mindig böcsültem, szerettem, tiszteltem uramöcsémnek édesapját is, hát még kedves öcsémet! azért mondja meg nekem, látta-e már azt a Széchenyi grófot?

– Akárhányszor.

– Beszél is vele?

– Akárhányszor.

– Nem mondta azt, hogy jártában-keltében valakinek a háza táját úgy körülnézte volna?

– Ösmeri az, édes urambátyám, az egész országot úgy, mint én a tanyeremet.

– Ne beszéljen!... talán még a mi komposzesszorátusunkat is?

– Hatszor is megálltunk a faluban, néztük a gazdálkodást.

– Aztán az ilyenről persze ír is.

– Mégpedig jó vastag tollal, mint följebb is mondtam.

– De nevét nem mondja senkinek?

– Azt nem teszi, de hogy a patvarban is tartaná fejében valamennyi ember nevét?

– Az enyémet nem említette soha?

– Egy szóval sem, azért jót állok.

– Na,... az isten áldja meg uramöcsémet,... én most már haza megyek, mondja a spektábilis szép csöndesen és észrevétlenül zsebébe csúsztatván, magyarul mondván, ellopván a könyvet, – most már jó éjszakát kívánok, – hanem még egyszer, mondja meg, édes öcsém, de igazán, – hát mégis tudna az a gróf könyvet írni?

– És miért tartja *őn* azt lehetetlenségnek?

– Hüm!... hisz nem lehetetlenség uramöcsém, – hisz a könyvet is ember írja, hanem ha már valakinek annyi jószága van, mint annak a grófnak, minek annak az ész?

– De ha megvan, mit csináljon?

– Ej, uramöcsém, mindenre tud felelni,... most már nem is kérdelek tovább.

– No hát én kérdezek egyet, urambátyámtól, – de igaz lelkére mondja meg.

– Mit mondjak, édes öcsém?

– Hiszi-e már urambátyám, hogy gróf Széchenyi maga írta ezt a könyvet?

– Mi tagadás benne,... édes öcsém,... most sem hiszem én.

– Hát azt hogyan hiszi el, urambátyám, hogy maholnap a Dunán gőzhajón fogunk járni?

– Kurvanyád, édes öcsém, – bizony még ezt a bolondot is én velem akarod elhiteni.

– És bátyám, senkitől sem hallotta volna ezt a hírt?

– Hisz, öcsém, a bolondot minden ember beszéli, de azért nem szegődik hozzá az okos ember.

– Na, urambátyám, meghiheti, hogy félév múlva gőzhajó jár a Dunán, s nem lesz kénytelen Pesttől Pozsonyig forsponton járni, hanem gőzhajón ehetik, ihatik, alhatik, beszélhet, olvashat, sőt még sétálhat is, végre azt veszi észre, hogy Pozsonyban van.

– Bizony, bizony még bolonddá tennétek az embert, öcsém! jó éjszakát.

Ezzel az öreg elment.

Talán úgy is gyanítják önök, hogy ami emberünk egész éjen át a *Hitelt* olvasta. Némely helyen úgy kivizesedett a homloka, mintha megmosdatták volna. Annyira hasonlított hozzá egynémely alak, szinte már várta, hogy a túlsó oldalon kiírja a nevét.

Fölvirradt a nap, a megyeterem fulladásig tömve lőn, az országgyűlési utasítások jövének vita alá.

– Tekintetes karok és rendek! – szólt a lelkes ifjú gróf.

Lenyűgzőtt népünkért emelek szót, hisz a jóra való barmot is megsajnálja az ember, kivált ha magáé, melynek bizonyosan hágy annyi időt, hogy falatját megkérőzhesse, s az a szegény jobbágy nap hosszában dolgozván, tizenkét órakor dől ki az eke mellől, *hogy egy óra* múlva, törvény szerint megint helyre álljon!... hisz, uraim, ha keresztények vagyunk, ez isten elleni véték!...

Még köhögni sem mertek, míg végre a nagy csöndben ami hitetlen Tamásunk ezt súgja a szomszédjának:

– Szomszéd uram! Akármit írhat az a Széchenyi gróf, de itt már a gyékényt húzzák alólunk, – azért tálsuk föl szánkat! amint hogy föl is kelt.

– Méltóságos főispán urunk, tekintetes karok és rendek!

Hiszen hát jól van no, nem mondom én, hogy a paraszt kutya, – az is ember, hanem ha már az előttem szóló méltóságos gróf úr a parasztról gondoskodott, – mi rólunk *szegény urakról* se feledkezzék meg, hanem ha már naponkint egy órát elfog, hát akkor a paraszt meg száznégyszáz helyett szolgáljon *száztizenkettőt*.

– Éljen, éljen! – harsogának a másik oldalon, mintegy fölébredve a megkezdett ellenszó után, és bátran szembe kezdtek szállni.

Megkezdődött az alkotmányos életnek természetes menete, az eszmék utat vágának, – hadd menjen a kezdet saját útján. – Nincsen oly ütközet, hol a harcosok közt sánták és bénák ne támadnának, de az a harcosok

dolga! Mi gondunk arra, hogy a malomkövek elvásznak, csak a magot őröljék le, és ha már nyolcszáz évig védelmezték ezt az alkotmánygépet, lássuk már valahára, mi hasznát lehetne venni?

A pipagyújtó-csárda.

Keressük meg azt a régi viskót, melyet az idő csak azért nem bírt szétmosni, mert amennyit kívülről leáztatott az eső, a belsejére ugyanannyit ragasztott a szenny.

Még mindig Jakabé a csárda, jól érzé magát ez elátkozott helyen, hol csak a zivatar fogott meg egy utast, ki aztán az icce bort még sem bírta ott benn meginni, hanem kiállt vele a csárda elejére, hogy belefolyasson néhány csöpp esőlevet, különben a méregkeverék földhöz verte volna.

Mint az óra ketyegője járt ki s be egy megcsöpörödött vénasszony, ki nek a mostani formájából téglázóvas nélkül ki nem egyengetne az ember annyit, hogy a régi bőrére ösmerhetnének, hanem én csak azt mondom, hogy az Sára asszony vala, kibe a lélek most már csak hálni járt, hanem megkapaszkodhatott benne, hogy egész éjszakán át ki nem köhintette.

Egész nap lelkiismeretével számolt, azaz, hogy a kezére bízott négy-öt icce pálinkából elcsipvén egy-egy kortyot, a hézagot vízzel pótolta ki, legálább aki megissza, tovább el egy napot, őt már amúgy is csak azért nem vitte el az ördög, mert egymagáért a csárda felé még az is röstellt kerülőt tenni.

Vásárosokat kapott útban a zivatar, s minthogy már a kocsi alól is ki-mosta őket a zivatar, kénytelenek voltak lucskos gebéiket a „Pipagyújtó”-ig kergetni, hol száraz alá érnek.

Lassankint megnépesedett a csárda, s utóbb az eső csurgását fölérte a zaj, melyet a beszélők támasztottak.

Megint új vendégek jöttek: egy sudaras bajuszú ember, kiben mi a rég nem említett Pistára ismerünk, míg a másik egy darab kék köpönyegben éppen Tanti volt, kien még csak annyi változást sem tett az idő, hogy meglátszanék rajta, vagyis inkább borzas fején, egyetlen-egyszeri fésűkaparás.

Helyre vergődének, s a szűr alól egy csutorát húzván ki Pista, jobban mondva István, Tantit csak azért nem kínálta meg, mert már messziről nyúlt a csutoráért.

– Ha igaz volna, mind jó volna! – mondják a hosszú asztal ellenkező végén.

– Hallotta kend? – kérdi közbeszólva egy másik.

– Hallottam ám, saját füleimmel, mikor a gróf mondta!

– Meg is értene kend egy grótot!

– De bolond ember kend – válaszol a másik – hisz úgy beszél magyarul, mint én vagy kend.

– Kend is látott ám grófot – felel a másik – van is ám olyan gróf, aki magyarul tud!

– Ejnye! hát bolond vagyok én, vagy vak, vagy süket?... – lármázik amaz,... hiszen ott álltam a nyitott ajtónál, mert a nemes urakkal voltam fuvarban, hát velük együtt csak megvoltam, és ezzel a két szememmel láttam az ifjú grófot, a főispánnak az öccsét, – meg a magam fülével hallottam, mikor beszélt, – utána meg az öreg nagyságos úrnak a fia, aki *diétára* van, – pedig hisz még az beszélt ám a szegénység mellett.

– Hát mit mondott az a gróf?

– Azt mondta, hogy: Már iszen... akár erre, akár arra,... voltaképpen,... még hát hogy... aztán,... – akadozék a beszélő, végre nagyot kiált: nem tudom én olyan szépen elmondani, elég az hozzá, azt mondta, hogy a jobbágyember is... ember.

– Nem hiszek én annak a grófnak, hallja kend! – kételkedik a másik.

– Hát az öreg nagyságos úr fiának sem hisz kend? – mondja Pista.

– Nem hiszek én annak sem!

– Nem?... pedig az nem gróf.

– Hagyján, ha nem gróf is, de azért csak *úr az is!*

– Nekem sem hisz kend? – szól Pista.

– Talán kend is az uraknak fogja pártját?

– Nem szorultak azok arra, hallja kend, hanem azt mondom, hogy a jóra való kutya sem ugatja meg azt, aki falatot vet neki.

– Beszélhet kend nekem, kend is csak olyan ember, hogy nappal *szűrben* jár, aztán éjjel meg *kaputrákot* vesz magára.

Kicsinybe múlt, hogy a csutora fegyverré nem vált, hanem Tanti fölkapta a hegedűt, s a felelő mellé húzódván, egy keserves nótába kapott.

Elkeseredett kezében a hegedű, hogy szinte keresné az ember, hol árad meg könnyűje a száraz fának, melyből oly keservesen jó a hang, mintha belül a fájdalmat oldanák meg benne. A durcás paraszt két könyökről hallgatta a cigányt, kinek képéről lemaradt minden huncutság és elszomorodott vonására úgy kiül a bánat, szinte kérdezné az ember, ki bántott téged Tanti?

Még mindig szólt a nóta, s a felelő paraszt fejét mindinkább lehorgasztja kezei közt, a nesztelen csárdában kezdi hallani saját szíve lüktetését, melyet nem a harag, hanem a bánat tett ilyen zajgóvá.

Lassan-lassan elfeledi magát, a vér meggyúl ereiben a hangtól, mely oly bódulttá tette, hogy ha kérné most valaki, leoldaná nyakából a szűrt, de még az inget is, hisz kalapját most kapja le fejéről, és az asztal közepére vágva mondja:

– Cigány! mi az ára ennek a nótának?

Nem szól a cigány, ki saját hegedűjének hangján a hetedik mennyországban jár most, és még vagy fél óráig jártatja meg együgyű lelkét a lát-hatatlan világban, s midőn a fáradt kéz a legcsöndesebb hangon fakasztja le az utolsó keserves hangot, mintha csak oly későn ért volna füleihez az emberi hang, akkor felel a kérdésre:

– Nincsen annak ára! – mondja a cigány inkább keservvel, mint gúny-nyal.

– Itt a pénz cigány! – lármázott a paraszt egészen megbolondulva vág-ván ki egy ürgebőr erszényt, melyből húszasok és tallérok dagadozának ki, s a paraszt fölegyenesezve kiáltja: – *elég lesz-e ennyi?*

– Mondtam már – feleli egykedvűen a cigány – nincsen annak ára!

– Nem is volt?

– Megadták már, míg pedig akkora bankót, hogy ha a kend kipire ragastanám, nem látsanik ki alula! – mondja Tanti kihúzván egy százas bankót, melyet a paraszt elébe az asztalra vágott.

– Ki adta azt, Tanti?

– Csakhogy adta, – pedig ezsírt a nótáírt adta! – azstán nekem adta, pedig ott voltak a cseh muzsikások is, azsoknak is adhatta volna, azstán mégis nekem adta, mert azst mondta: ezs azs ű nótája.

– Jóraivaló magyar ember lehetett az!

– Azst hisi kend?

– Hiszem is, mondom is!... – lobbant újra a paraszt.

– No, ne mondja ked? – ingerkedék Tanti, – mert majd megbánja ked?

– Debiz isten, szentháromságugyse mondom.

– Ne bolonduljon ked, – hisen tudom, hogy a bor mondatja kenddel, – hisen előbb kicsibe múlt, hogy össe nem sidta kend!

– Én?...

– Ked bizony, mert azs a gróf adta ám, kiről azst mondta ked előbb, hogy nem hisen neki! – bizonyítja Tanti megint hegedűre kapván, s vagy félóráig megint azt a keserves nótát húzta, mire a másik újból elmélázván, utóbb megállítja a cigányt, harsányan kérdezve:

– Mondtam?...

– Mondta bizony!!! – felelének a körülállók, mire amaz tarisznyáját fölkapván, fejét csóváltatá egy darabig, utóbb kezét nyújtja a cigánynak ez-zel a szóval:

– Tanti!... előbb *bolondot beszéltem!*

A társaság lassan bomladoxni kezdett, az eső nem akart megállni, némelyek azért mégis csak nekivágtak a keserves időnek, és így egyik a másik után menván, majdnem megüresedett a csárda. Végül míg Pista maradt és a cigány, ki azonban kevés kedvet mutatott az utazásra, mert a

kék köpönyegnek megvolt az a jó tulajdonsága, ami a gazdájának, hogy vizet nem szeretett inni.

Rászánta magát, hogy a csárdában várja meg a zivatar végét, azaz: ott is maradt.

Jaj!... Jaj!... nyögött Sára asszony a konyhában, Tanti pedig a feje alá gyűrvén köpönyegének gallérját, miután hegedűjét egy sarokba elhelyezte, nagy hamar elaludt a három napi korhelykedés után.

Az idő nem akart változni, a megeredt eső nem bírt leszakadni, pedig az országúton még elég ember volt, de a legjobb ló sem bírt, az ázalékon sebesen haladni.

Jakab későn indult meg a vásárból, s őt is az útban kapta a zivatar, s már majdnem dögge verte lovait, hogy mégis a csárdához érjen, mert már annyira meglucskosodott, hogy most már nem magáért búsult, hanem a bankjegytömegért, mely tárcájában összegyűrve volt.

Mióta gazdaggá lett, csak még egy aggodalma volt, tudniillik, hogy Sára asszonyt eltegye láb alól, nehogy kiszabadulván a férj, a nemes levelet kikérhesse tőle, pedig ez alkalmatlan tréfa lenne, ha a nagy árért Kleint háborgatná valaki.

Kezében kelle tartani az arany madarat, s ha már emberhússal él, egy olyan vén asszonyért, mint Sára néne, nem nagy kár, hanem a lélek az oldalához van nőve!

– Tehát mégis méreg! – jegyzik meg önök.

A viláért sem, Jakabnak több esze van, mint hogy nem tudná, mikor pottyan le a gyümölcs a fáról, azért a viláért hozzá nem nyúl, hagyja a boldog természetre, hisz az is meggyilkolja saját teremtményeit, tehát minek megrázni a fát, majd lehull a gyümölcs. Csakhogy Jakab nem azt várta, mikor megérik egészen, hanem mikor végképpen – *lerohad*.

– Egy kis pálinkát adjon, Jakab! – rimáncodék az öregasszony, kin végre mégis megkönyörül a pogány, és ad neki egy kupicával, aztán megmondja neki, hogy most nem ér rá beszélgetni, lemegy a pincébe, – pedig oly bizonyosan tudja, mint kétszer kettő négy, hogy a torkos állat még a borszeszből is benyel egy kortyot, mert a pálinka már gyöngye a gyomrának. De csak hadd nyelje!

Végre minden házból kilökték az iszákos párát, s íme Jakab a csárdában ád neki két hét óta helyet.

Jöjjön tehát a keresztény világ, tegye ki szívét a boncoló asztalra, és éppen Jakabé mellé,... lássuk, melyik puhább, lágyabb?

Na, de ne feszegezzük a dolgot, hadd játsszék a gyermek a dióval, – most még gyönyörködik benne, pedig ha fölűtné a férgest, héjastól eldobná.

Végre megnyílt az ajtó, Jakab nyitott a sötét szobába, és előkereste a vakablakból a gyújtót, s egy mártott gyertyát meggyújtván, a bormérőben levő lomtárban hamar ruhát váltott.

Tanti azonban egymásra aludta a három éjszakát.

A neszre bejött Sára is, jobban mondva bedült, mert egy sajtászerű bódulás lepte meg koronként, és irtóztatón bőgött.

Erre lehetetlen volt föl nem ébredni, hanem Tanti csak annyi fáradságot vett magának, hogy fölnézett, vajon farkas-e vagy medve, mit a zivatar a csárdába tévesztett?

Megösmerte Jakabot, ki gyertyatartóval kezében sietett az ajtóhoz, hol Sára még mindig ordít.

– Jaj!... hol az a víz?... ide azt a vizet!...vizet...

– Thalán a phálinkát akarja khed megkeverni? – okoskodék Jakab.

– Vízet iszom... vizet iszom! – ordított az asszony, mire a cigány felkönyökölve mondja magában:

– Ez is régen nem ihatott vizet, igen nagyon megkívánta, hogy így ordít érte.

– Vízet!... Jakab,... vizet, mert mindjárt meghalok.

– Mit hagy khed nekhem thestámentumban? – mondja a zsidó, kinek ez a látvány kedvére volt, mert hisz ő ezt már számítással várta.

– Az ördögöt hagyom, aki elvisz!... – bőg az asszony – adj egy csöpp vizet, mert meghalok,... zsidó, könyörülj rajtam! – mondja az asszony, föltápázkodni akarván.

– Majd én most vízért szaladok, csak lesd, – mondja a zsidó az időre gondolván.

– Meghalok!... meghalok! – volt az egyhangú felelet.

– Mit izen khed az urának? – jegyzé meg Jakab.

– Azt izenem, pogány, hogy a nemeslevelét neked adtam öt forintért zálogba, nálad keresse! mondd meg neki, mert holtom után is kiátkoz érette a földből!

– Csak adja khed ide az öt forintot, mindjárt visszaadom!

– Nem lehet!... nincsen időm,... meghalok!... – végül az asszony egy irtóztatón bődült, mire az erőlködésben visszarogyott, és szájából kék láng lövelt, *meggyulladt benne a pálinka!*

Tantinak szeméből odább állt az álom, a boldogtalan nőnek végső kívánságát hallván, megmozdult zsebében a százaz bankó, fölkelt helyéből és a zsidó mellé állt, ki iszonyattal nézett a végvonaglóra, s babonás lelkeben a félelem képei tolakodtak elő a gyérvilágú csárdában.

– Hol az a nemeslevelé? – kérdi izgatottan Tanti, mire a zsidó ijedtében térdre rogyva mondá:

– A nagyságos plenipotenciás órnak adtam el! – szólta a zsidó halálfélelmében, a sötét alakot egyenesen az ördögnek nézvéen.

– Itt az öt forint! – mondja Tanti, pénzét kotorászva elő, mialatt Jakabnak is ideje volt az ördögöt bővebben szemlélni, s akkor veszi észre, hogy a cigánynak tette a vallomást.

– Ki hitt ide? – mondja a zsidó fölugorva.

– Nem azst akartad te mondani, hogy ki hitt ide? hanem hogy miért nem vitt el előbb azs erdeg!

A zsidó oly ostoba lett zavarában, hogy még a legközönségesebb hazugságra is képtelen lőn, egy oldalról egy borzasztó hullát, másik oldalról egy kellemetlen tanút látván, kit hirtelenében csak azért nem ütött agyon, mert 1-ör nem bírna vele, 2-or nem is meri.

– Iszol egy khis phálinkhát? – mondja Jakab annyi mosolygással, mennyit az irtózat és félelem megszenvedhet, azonkívül oly erősen verte a víz, mintha a két héttel előbb bevett orvosság is még csak most használna neki.

– Nem iszom! – felelt amaz határozottan.

– De nagyon jót adok, igen jót, – biztatja Jakab a cigányt.

– Nem seretem a jót, nagyon elsoktam tüle, azsazs: hogy nem is adtál még jót soha.

– Adok most – biztatja Jakab – most the az én vendégem vagy.

– Talán csak belim serettél?

– Igazán, – lásd, csoklottam, nem thodtam elállítani, hanem megijesztetél, azt gondoltam, hogy te vagy az ürdüg, hanem az igaz, hogy hasonlítás is hozzá.

– Hej! ha én volnék azs erdeg,... hallod-e, Jakab? én már csakugyan elvittelek volna.

– Pedig lásd, én ürökkhé szerettelek, – mennyi bort megithál khontóra!

– De megfizettem!

– Megfizetted?... bolond voltál, hogy megfizetted, úgy szeretném, ha most is adósom volnál, gyere igyál, idd meg minden phálinkhámat.

– És astán mit csináljunk?

– Aztán elengedem minden adósságodat, gyere igyál.

– Nem isom, Jakab,... hanem mivel látom, hogy nagyon féls, most könnyebben megfogadod, sedd föl a sátorfádat, azstán hordozsóskodjál el a vidékrül.

– Nem lehet!... – mondja Jakab elszántan.

– No hát én megyek, hogy minél kevesebb ideig lássalak, mert esembe jut minden ross borod.

– Ne menj el, Tanti!... – rimánkodik a zsidó – beszéljünk az éjjel.

– Én már kibesélgettem magamat, – azstán ha többet mondanék, azst is megmondanám, Jakab, hogy náladnál már becsületesebb embert is akasztottak.

– Thalán the magad is megtennéd?

– In?... – mondja a cigány... – nem mondom, hogy pár kevir ludat nem visek el a másvilágra a tieid kezsül, Jakab, – hanem a lelkedet csak csípeld magad.

– The mégis ellenségem vagy?

– Ha mégis hegedilni tudnál, segény pára, akkor nem mondom, de mi-kor rongyot sedtil, sohasem kívántam el a mestersíged, hát miért legyenek ellensíged?

– De mégis árthanál, ha módját thodnád?

– Bibast vagy!... – mondja Tanti,... – a csigány soha sem lop sovány lu-dat,... diót le nem veri, míg magátúl meg nem írlik,... hát kendermagot sem vetek, hogy a nyakadra ketelet fonjak, majd kelt rád a vármegye.

– Bolond cigány,... hanem ha úgy öltem volna meg ezt a vén asszonyt, most mégis the volnál az első, aki khibeszélné!

– Jakab!... – mondja a cigány a bántódás keserű gúnyjával,... nem ta-gadom, nem válik belülem sent,... megettem a más pecsenyíjt,... hanem a *nyelvemmel* nem kerestem míg a kenyeremet!... Jakab, – *árulkodó csigányt* míg sohasem láttál!

– Becsületes ember! – mondja Jakab, aztán elgondolta magában, – mégis jó az ilyenféle ember, ha szükség van rá.

– Jó ícsakát, Jakab! – mondja a cigány, de a zsidó vele együtt megin-dult, nem akarván a hullával egy földél alatt maradni, hanem a cigány el-sietett előle az úton, hogy ne legyen kénytelen vele beszédbe eredni.

A zivatar elvonult, az ég csillagai derülten fénylének, míg a földön két gyalogoló járja a csatakot, egyik saját lelkének nyugalmában, míg a másik a lelkiismeret küzdelmével, erős, de mégis azon sajátszerű bizalommal, hogy miután saját lelkét rég pokolra kótyálta, most egész bizalommal má-séhoz támaszkodik.

Emberek, emberek, ne üzzetek vásárt az emberek lelkével, ne pusztít-sátok ki, hisz nem oly kelletlen portéka az,... néha-néha mégis megáldaná-tok a sorsot, hogy el tudott rejteni egy olyan lelket, melyet megmérgezni nem volt alkalmatok.

Míg a két gyalogoló a falu felé tartott, utánuk erősen beburkolt négy lo-vas hintó jött, benne az újonnan beiktatott főispán ült, mégpedig másod-magával, az újonnan alakult maradópártnak fejével, egy hatalmas méltó-ságos úrral, ki midőn a főispán a középosztály egy föltűnt emberéről be-szélt, éppen a csárda előtt azt mondá:

– Ej!... ez a középosztály kaputban jár, hanem azért *az is csak paraszt*.

Szegény *középosztály!* mi vagy már most? alulról fölfelé *úrnak* néznek, fölülről lefelé *parasztnak*, éppen úgy, mint akit látócsövön néznek, egyik felől igen *kicsiny*, a másikon igen *nagy*.

Előtted a tizenkilencedik század második negyede, virulj a tettekben, vagy rothadj a tespedésben, ütött a válság órája, választanod kell!

És választott!

A huszár.

Hány ember hallotta már: hogyan nő a fű? mintha az is olyan sírva-ríva jőne a világra, mint a gyerek, mely ha véletlenül cigánynak született, még úgy is járhat: hogy előbb megverik, s aztán küldik korsóval a kútra. Bölcs férfiak! Megalkudtatok azon, hogy az ördög nálunk *fekete*, Afrikában pedig *fehér*, de azt nem tudjátok megmondani, hogy amelyik titeket elviszen, milyen lesz az, fekete vagy fehér?

Mit tudtok ti, papírt rágó férgek? tudománytok olyan, mint az a száz forintos bankó, melyet a gazdája lenyelvén, hasznát *senki sem veheti*.

Mi az amott a nagy pusztán? vad lova nyakáról habzik a tajték, mert éri a ló, hogy valami a hátára nőtt s meg nem inog rajta.

Mi ez? talán egy kóbor angol, ki otthon nem lelt elég szilaj lovat, hogy ügyességéből sebes futamat közt a ló farán megüljön?

A puszták fia ez! ki még alig látott egyebet, mint eget, földet, s ezen egy pár szétugrasztott barmot, s talán maga is azt hiszi, hogy egyedül van a rónán, hol az ember szeme végig nézni sem tud, pedig az isten szeme néz le rája, talán az titkon gyönyörködik benne, mikor ezt a jó fajt *huszárnak teremti*.

Huszár, huszár, de szép furcsaság vagy!

Hogyan van az, hogy ami teremtett olyan, mint ő maga, azaz *huszár*: az csak a *pajtása!* *legjobb barátjára* pedig ráül, s az: a *paripája!* – és még a csizmájának is van egy ellensége: az pedig – a *bakancs!*

A kis Sándort, már látók, nézzük meg a másik testvért is, Pistát, ki édes apja után ment a delelőre, éppen ott, hol a ménese legeltet.

Alig tíz éves a gyerek, – mezítláb futtatja az apja egész nyár hosszában, – de mert magának nincs, teletömi szalmával az apja *sarkantyús* csizmáját, hogy vékony lábáról le ne maradjon az a nagy szerszám, – föl-kéredzik a *méneshajtóra*, úgy megy alatta, úgy kényeskedik a ló, mintha csak a maga csikáját hordozná!

Nem fél?...

Dehogy fél, – úgy belenő abba a lóderékba, mintha az úristen most ökigyelmet *huszárnak próbálná*.

– Szállj le Pista, szállj le! – kiált rá az apjuk, mit a gyerek csak azért hall meg, hogy úgy tehessen, mintha nem hallotta volna, s még egyet fordul kényeskedő lován, szinte jól esik még az a kicsi, míg az apja újra rá nem rivall, persze hogy az ilyen gyerekféle jószág nem ereszti el egy könnyen

azt a megízlelt jót, s amint rajtakapják a torkosságán, kárát vallja ugyan, de hát éppen azért egyszer utolján még megnyalja a tálat.

– Mondom, hogy szállj le, gyerek – kiáltja az öreg – mert majd leveszlek a lóról!

– Hiszen leszálok már – csak hadd vetem le ezt a csizmát! – mondá a gyerek lovon ültében rugdalván le az apját, – mintha a földön azt nehezebben tenné, – hanem jól tudja az öreg, hogy a gyerek amíg lehet, le nem jön a lóról.

Még most is ott üldögélne Pista öcsém, ha egy tréfálkodó bojtár csizmástól együtt le nem húzná.

– Gyere le, Pista – szólta a kötekedő bojtár, – Gyurka bácsi amott legelgeti a falu teheneit, azt mondja mutat neked valamit.

– Mit mutat? – kérde aztán a kíváncsi gyermek.

– Egy kis csíráborjút – felelé a bojtár – annak a bőrét neked szánta, ha majd *bakancsos leszel!*

Erre a lángra lobbant gyerek a sarkantyús csizmát kapta föl, s ha talán az apjuk közelebb nem jó, bélyeget hágy a kötekedő bojtáron, ki amint látszik *bakancsosnak* csúfolgatta szegényt.

– Hát a lecke hol van? – kiált közbe az öreg, Pista öcsénk felé, s öreg szűrűjéből egy kopott könyvet húzott elő, a gyerekeknek kínálván, amiért az csak oly formán nyúlt, mintha a görcs húzná össze a kezét, hanem az apjuk akkorát nézett egyet, hogy a gyerek keze szinte megnyúlt tőle, s míg az öreg a gyepre heveredék a delelő bojtárok közé, addig a gyerek is megfogódzott a könyvben.

– Hadd lám, mit tudsz? – kérdezkedék az öreg, kinek éppen most jutott eszébe, hogy egypár ábéabot öklözzön be kedves magzatjába: talán éppen azt gondolván, hogy ha már a lovat is megüli a gyerek, talán az ábéabokban sem törik el a csontja.

Apja mellé kuporodott a gyerek, vadakat nézván, hol a betűkre, hol meg a kötekedő bojtárra, ki szinte megéhezte, hogy a gyereket az apja iskolába fogta, s odasúgta a gyerekeknek, silabizálja ki: b... a – ba... bakancs! s mire az apa is a professzorkodásnak neki feküdt volna, a bojtár is készen volt egy röhögéssel, mit úgy kalap alól küldött a gyerekre.

– Kezdd el már! – szólta az öreg, mutató ujjával belebökvén a könyvbe éppen ott, hol a betűk párával állanak együtt, hol az ilyen süldődiákat silabizáláshoz szoktatja az ember.

Nagy mérgesen odanézett a gyerek, és összeszorított fogai közül csendes hangon szuszogott ki egy át, mintha éppen kínjában a betűt akarta volna megharapni.

– Odább, odább! – bízta az apjuk.

– A... b...

- No mondd rá!
- Ab!
- No csak odább.
- B... a...
- Ne nyöszörögj, hanem mondd rá: b... a – ba!
- Nem mondom én, – szólt makrancoskodva a gyerek.
- De pedig mondogod, – riadt föl az apja – mert úgy elverlek, hogy többet is mondasz, mint kéne!... Mondd rá hát: b... a – ba.

A gyerek egy kukkantást sem tett, hanem a bojtárra nézett, ki a szájával szinte azt a formát csinálta, hogy ba, hanem a gyerek még azt is tudta, hogy az a *bakancsot* érti.

Az apa nem az az ember volt, aki megszokta volna a szóval való bánást, hanem ami egy szóra nem ment, hát azon aztán a öklével segített, de míg a szűrből kikészült a marka, addig a gyerek is a talpán állt ám, s minthogy öklével a bojtáron bosszút nem állhatott, tehát a nyelvéből mutatott neki egy jókora darabot, s aztán pedig tele torokkal visítá:

- Eb lesz bakancsos!

Ezzel aztán el a tizedik határig, vagy még azon túl is menne, ha az apja a ló hátáról, mint a csikót szokás, el nem csípi szegényt.

- Megfogtalak úgy-e? – rivallt rá az öreg.
- Nem bánom, ha megnyúz is kend, – *bakancsos* még sem leszek, meg azt sem mondom, hogy bé... a...

Az öreg látván a gyermeknek dacoló arcát, sokkal inkább örült, hogy a gyerek valamire tartja magát, – azért szépen szóla hozzá, meg is alkuvának, hogy a tanulásból a béaba kimarad, csakhogy a *bakancshoz* közel se járjanak!

- Ilyen magból terem ám a huszár!

1836. Egy ember, kit a bot nem fog.

Néhány évvel megint odább vagyunk, de a részletekbe nem akarunk beleereszkedni, és megelégszünk, ha jövendő alakjaink az elhagyott időben a cselekvésbe nőnek, – s e jövendő alakok az eddig fölhozott fiúk és egy *nemzet*, mely újjá született és óriásilag kezdett nőni. Szja! ilyen csodák megtörténnek, és miért nem? bebizonyított dolog lévén, hogy egy múmiának sírboltjában talált vöröshagyma ezer év után jó földbe kerülván, újra kihajtott.

Verbőczy nem volt oly idős múmia, hogy belőle ne lehetett volna valamit újjá teremteni.

Jakab már lassan el is feledte a *pipagyújtói* éjszakát, Tanti pedig éppen nem alkalmatlankodott neki, tehát maga sem emlegette senkinek a dolgot. Tantinak egyéb cigány atyjafiai közt megvolt az a szerencséje, hogy a vasat és botot szerencsésen kikerülte, s e miatt híre futamodott minden lóvásáron és búcsújáró helyen, hol lopott jószág és cigány rendes vendég szokott lenni, hogy Tantit *nem fogja a bot*.

Abban az időben ez valóságos isten csodája volt, mikor tudniillik a legutolsó íródiáknak is meg volt az a hatalma, hogy ha a jobbágyról egy légy az ifjú úrra talált szállni, azért amarra egy jó sort csapatott, anélkül, hogy a szent gyónásban lelkiismeretének súlyaképpen csak egy nehezéket is nyomott volna.

Nem kell feledni, hogy a megyei és urasági hajdúk rendes leckét vőnek a botozásban, mert a sok gaz paraszt tizenkét hajdú közül tizet kinevetett, tehát válogatni kelle az embert, kinek ütéseit nem lehet *eltagadni*.

És minthogy a megcsépelésnek igen kis ürügy is lehetett okozója, nem bámulhatunk azon, hogy az uradalmi börtön rendszeren tele volt.

Megszaporodtak a jobbágyok közti pörök, ezeknek elintézése végett úri szék volt rendelve, melynek elnöke Tapadó úr, a mi kedves táblabíránk vala.

Az úriszék lassan foly, az uradalom által fizetett jó napi díjak és még jobb ebédeknek az a jó tulajdonságuk volt, hogy mint a legyek a meleg konyháról, a ténsurak az úriszéktől nem tudtak megválni.

A pártok élete megkezdődvén, nem csoda, hogy a megyei asztaloktól a kisebb rétegekig elhúzódott, és még az úriszéken sem tudtak a bírák

megegyezni, pedig végre is arról volt némely esetben a szó, hogy egy paraszt-fickóra ötvenet vágjanak: hisz ha vagy tizet meggazdálkodnak is belőle, azon a ténsurak úgy sem osztozkodhatnak meg.

– Néhány napi börtön is elég lesz! – mondja a szolgabíró, egy fiatal jó vérű fiú.

– Ötven bot, amicze, ötven! – mondja az elnök.

– Hisz, uram, az egy marhának is sok.

– Jaj!... csak hiába, baj, ha ezek a fiatal urak nem hisznek az expertusabbnak, – pedig rogo, csak beösmeri, hogy az úristen nem hiába adta a mogyorófát, tehát használni is kell.

Ilyen okoknak aztán meghódolt a szolgabíró, mikor látta, hogy leszavazzák, azért megelégedett, ha az ebédnél éppen olyankor mondhatott valamit, mikor spektábilis Tapadó úr egy borjúvesét villájára bökött, de nem tudván felelet nélkül hagyni a szolgabírót, addig lármázott, míg a kövér vese meghűlt, s ökelme aztán nem merete megenni.

A szolgabíró úr mai napon tán békességben hagyja az evőnek elkölteni a kedves falatot, mert még mindig a „*Jelenkort*” bújja, és jegyzi az új szavakat, hogy ideje korán betanulhassa.

– Amice, *judlium!* (szolgabírói cím) talán maga ma újságot eszik? – szól végre Tapadó úr, megunván a civakodás nélküli ebédet, mert denique, az a veszekedés mégis jó kommóció, – kivált az olyan kövér úri embernek, mint ő, olykor egy kis nevetés megrázza pufók testét, mit a hajdú reggel és este rendszeren meg szokott nyomkodni.

– Na! még sem szól,... hát mit olvas?

– Egy fehérvári levelezést olvasok.

– Hadd halljuk,... tán installáció? – restauráció? vagy templomszentelés?

– Semmi ebéd, domine spektábilis, hanem hallja csak ezt az új magyarságot.

– *A mai harci gyakorlaton egy harcfinak löcsövérről leesett a szurony.*

– Mi a mennykő!... bámult Tapadó úr,... hát ezt érti valaki?

– Értem bíz én is, – jegyzi meg a szolgabíró – szóról-szóra értem.

– Eb hiszi.

– Nohát, hogy higgye, ím a spektábilis nyelve szerint ez annyit tesz: *Az egzecírozásnál egy bakának puskájáról leesett a panganét!*

– Per amorem dei – ordít az elnök úr – hisz az úrnak nyelvét előbb vertálni (lefordítani) kell.

– A mienket nem, elnök úr, hanem az önökét, hisz önök fele diákul beszélnek.

– Legalább nem kottyán minden kócember a beszédbe.

– Hát ezért rontsuk el a nyelvet, és ezért ne igazítsunk rajta?

– Persze, hogy egy pár úrfi Pesten nem talál más dolgot, hát a szavakat faragja újra, mint az a, hogy is hívják azt az újságíró?

– Helmeczy!

– Igen, igen, Helmeczy, ki a szavakat elmetszi, hanem kedves öcsém, megérem én még, hogy a körmére koppantanak ezeknek a szóforgatóknak, hisz ezek már föllázítják az egész országot.⁶

– Hohó!... spektábilis...!

– Dejsz, csak én rajtam állna, majd megmondanám én annak a Széchenyi grófnak is, ki csak nem akar a nemességnek békét hagyni, – ha nem tetszik neki az ország, hagyja itt, ha apáink meg tudtak itt élni nyolcszáz esztendeig, mi is elférünk még, aztán ha olyan nagy kifogása van az utak ellen, tartson jó lovat, – mert ha én négy lovat befogatok, nincsen akkor rossz út!

– Okosan van, spektábilis, – mondja a szolgabíró, – csak ne engedjen, maradjon hátul, legalább ha elvesztünk valamit, lesz, aki megtalálja! – végzi be a szót a szolgabíró az asztaltól sebesen fölkelve, minthogy az ablak előtt valami tömeg verődött össze.

A spektábilis elnök nem fizethetvén ki szóval a szolgabírót, azt mondja az asztalnál maradtaknak:

– *No, – meglássa, amice, – én mondom, – hogy ez a Széchenyi utóbb is megbolondul.*

Mielőtt megmondanók okát az ablak alatti csődülésnek, nézzünk az uradalmi irodába, hol most *robotkomputust* tartanak. Összeszámolják, tudniillik, hány napot szolgált le ki-ki a tartozásból, s amennyivel adós maradt, pénzül váltja meg.

– Tanti! – kiáltja a bíró egy írásból a nevet.

– Itt vagyok! – felel a cigány, kifurakodván a tömegeből, hogy közelebb állhasson az asztalhoz, hol az uradalmi tisztség ült, legfőleg a nagyságos plenipotenciás úr.

– Mi vagy? – kérdi véletlenül a nagyságos úr, tudni akarván, telkes vagy talán zsellér?

Felelet helyett elvigyorogta magát Tanti.

– Mit kutyafityorogsz, mondja a teljhatalmú, – vagy a magad a telekes, vagy a zsellér? szolgáltál a robot? vagy a füstpinz?

– Hát, nagyságos uram, szolgálnak a varjúk, vagy baglyok?

Tapadónak volt is némi igazsága. A nyelvújítók annyira mentek, hogy csakugyan föl kellett támadnia ellenük az egészséges nyelvérzéknek. Vas Gerebent is elragadta a rendszertelen nyelvújítás áramlata, ami egyébiránt az ő korában természetes volt.

– Mit számár beszél ez a cigány varjúkról és baglyokról?

– Mert, nagyságos uram, tilen a kurcsmában lakum, vagy ahol hegedilek itt is, amott is, – nyáron meg a faluvígen egy udvas fában, hát attúl mit szolgáljak?

A nagyságos úr körülnézett, és bizonykodák, hogy a cigány igazat mond, mert legtöbbnyire faluzván, nyáron át egy nagy fában van tanyája, sőt amint mondják, abban is született, mint mi is említők már.

– Hát sohasem voltad meg a robotba?

– Ha nem híttak, nagyságos uram, azt gondoltam, hogy minek menjek, ha nem kellek?

– Hány esztendő lakik itt ez a kaszember?

– Itt született, – válaszolá az egyik tiszt.

– Hát fizeted a meg azt a mind,... hallottad csavargó!

– Jó lesz, nagyságos uram, legalább megmutatják, hegy miből fizese meg!

– Ez a csavargú egy pegyár vagy,... – mondja ingerülten a nagyságos úr, – ez a cigánnyal nem fogsz dolog megcsinálni, – az íródiák vágasd rá délután a harminc bot ad recognitionen juris dominalis, aztán máskor szolgálja a tizenkét napot gyalog.

Itt nincsen főlebbvitel, a jog megvan, tehát olyannak is kell lenni, kin a jogot gyakorolni lehet, és arra egy cigány csak olyan alkalmas, mint bármelyik paraszt.

Tanti meglepetve állt ott, – erős küzdelem lepé meg, hisz lelkében egy meghallott titkot hordozott, melynek most hasznát tudná venni, de midőn a *vádaskodás* eszméje jutott eszébe, még az ő fekete arcán is kipirult a szégyen, tehát semmi mentség, álljuk ki, – gondolá – azt a harminc botot, – sok ártatlan feküdt már előtte a deresen, talán ő sem hal meg.

A láng nem futotta volna meg jobban a falut, mint az a hír, hogy a cigányt még ma délután a deresre csípi le. Minthogy ilyen kárvallott abban az időben nem egy volt, fájdalom, de úgy van, hogy a megalázott nép szégyenét csak úgy bírta könnyebben viselni, ha többet is ért ez a rút gyalázat.

Azonban még az a furcsa gondolat is eszébe ötlék némelyeknek, hogy nem alszik az ördög, és a cigány végtére is megszabadul.

Nem fessegetem tehát, hogy részvét-e vagy csodalátás végett özönlött-e a nép össze? elég az hozzá, a falunak örege, apraja már órák óta várja a pillanatot, *vajjon fogja-e Tantit a bot?*

Oly mélyen volt már megalázva e nép, hogy a baromtól csak annyiban különbözött, hogy a barmot saját hasznáért a gazda mégis megkímélte, míg a jobbágyot különbség okáért csépelte mindenki, és ha már az isten

könyörölni akart rajtuk, itt volt az ideje, mert midőn tízmillió ember jajgat, fölérhet az égig.

Ki volt terítve a deres, Tanti elszántan, de mégis megundorodva nézett a gyalázat elébe, melyből mentséget nem látott.

Semmi híja a hozzávaló szernek, a deres és a mogyorófa készen várt, csak a porkolábot várták, ki a nagyságos urat a *mulatságra* invitálta, mint-hogy ő nagysága ma gyönyörködni akart.

A tisztek parancsból valának kísérői, és alig palástolható keserűséggel várták a vad mulatságot, minek ennyi kíváncsi nézője lőn, még az úriszék tagjai is, kik az ebédről a szolgabíró után szintén kijövének.

A cigány megindult, hogy a kastély kapuja előtt megérje szégyenét, de egy négy lovas hintó fordult be a tágas útról, hogy a kastélyba menjen.

Helyet nyitának a bámézkodók, sőt még a derest is odább kelle tenni, hogy a váratlan vendég kiszállhasson, egyszersmind vártak a végrehajtással, kíváncsian lesvén a kiszállót, ki éppen *Szántay Sándor* vala. Pozsonyból jött az 1836-iki országgyűlés végén.

– Mi történik itt? – kérdi a körülállókat, egyszersmind a cigányt is meglátván.

– Urbarialis restancia fejében semel pro semper harminc botot kap ez a cigány, ő nagysága parancsából! – mondja az úriszéki elnök, mint benevolus néző nagyokat kacagva.

– Minek nevet olyan jó ízűt urambátyám? – kérdi Sándor.

– Amice! ez a cigány híres fickó, mondják, nem fogja a bot, hanem majd meglássuk mindjárt, érdekes experimentum lesz, – jót ne vessünk neki.

– Csak ki vele! – parancsolja a plenipotenciárius.

– Sajnálom, hogy zavarnom kell a *mulatságot*, – mondja Sándor, de itt van az 1836-iki törvény, mely tegnapelőtt szentesítése óta törvényes erejénél fogva az uradalmi tisztségtől elveszi a botozási jogot.

– Hol az a törvény? – mondja gúnnyal Klein úr.

– Tessék! – mondja Sándor oldalzsebéből átnyújtván az úrbéri törvényeket.

Tehát Tantinak mégis volt ördöge?

Igen, a tizenkilencedik század és az 1836-iki törvények *szelleme*.

Az új nemzedék.

Sokféleképpen gondolta ki az úristen az áldást e nemzetre, még amit átoknak mondanak, az örökös küzdelem, még az is hasznára van, hisz a vasat is csak nyugalomban eszi meg a rozsdá.

Arról is gondoskodott a fölséges úristen, hogy abból az egy pár száz-ezer emberből, kik verekedve jöttek erre a földre, és kik annyira féltették kardjukat a rozsdától, kármentőben még egymást is ölték, mai napon tíz-millióra szaporodtunk.

Ki ne irsátok a hazai szent szokást, – hogy míg a legnyomorultabb ember is ünnepet ül gyermeke születésén, tán önkéntelenül érzi a magasztos gondolatot, midőn a magyar nemzet *száma* egy ember-számmal megszorodik.

1830-dik évtől szokatlankeppen megszorodott a keresztapák száma, s ez arány az utána következő években hasonlóképpen fölebb ment. Nem tesz semmit, ha enni segítenek, még kapálatlan földünk is van, alig várják már az emberi kéz nyomát.

A fiatalabb gróf már egy jókora kisfiúval ment föl az országgyűlésre, Szántay pedig ott hívta meg még ugyanazon esztendőben keresztapának a grófot, Jolánnak még egy lánya született.

Azt gondolta Sándor, ez is jobb, mint semmi, ha az isten nagyra növeli, egy becsületes embernek jó lesz a házhoz – *isten áldásának*.

Alig érkezett meg Szántay Pozsonyból, egy vasárnap délután a környékből összecsdődült a sok hintó, – újságkívánó, kegyvadászó jó barát, félellenség és unalom-kergető nép lepte el a termeket, melyeken kor és nem szerént osztozkodnak meg a vendégek, míg a nagy kert árnyékos utain öt-hat tekintélyesebb ember gyülekezett Sándor körül, hallgatni az országgyűlés kimenetelét.

– Mit mond tehát, kedves urambátyám? – szólítja meg Sándor Tapadó bácsit, kinek arcán a ránc nem bír szétgyüremteni.

– Hüm! – mondja némi kis vártatra, – tehát amice kivettétek bot alól a jobbágyot?

– Azt cselekedtük.

– De a robotot hogy fogom ezután leszolgáltatni jobbágyaimmal?

– Kiparancsoltatja, urambátyám, hajdújával, vagy kis bírójával, mint eddig.

– És ha nem megyen?

– Ott van a törvény, mely arról is gondoskodott, miképp bűnhődjék a hanyag, ott a bíró, tudja az, ilyen esetben mi a teendő.

– Ecce! – türelmetlenkedik a kedves bácsi, – még én bíróhoz fussak egy ily akasztófára valóért? hát nem rövidebb útja van a dolognak, hogy én huszonötöt vágassak a gazemberre, aztán nem kell neki bíró?

– Kényelmesebb volna ugyan a bíróra és urambátyámra nézve, hanem hogy igazságos is legyen, az már nagy kérdés, mert például, urambátyám, miként osztja föl a robotot? mennyit szolgál az egész telkes jobbágy télen? tavasszal és ősszel?

– De majd én itt addálok, meg dividálok, amice! – okoskodott a megtámadott, – mikor nekem tetszett, akkor hívtam!

– És ha nem ment?

– Kurtán végeztünk, amice, – nem replikáztunk, nem is appelláltunk, hanem more consveto, – ott a deres, aztán punktum, de aztán *remegett* is ám a malevolus paraszt.

– Lássa, ezután éppen azt akarjuk, hogy ne *remegjen*.

– Tehát azt hiszi, kedves uramöcsém, hogy az a paraszt nem szeretné visszaadni a kölcsönt?

– Tökéletesen hiszem, és mások is azt hiszik, hanem éppen azért töröljük el a botot, hogy ezután ne legyen mivel adni és visszaadni a kölcsönt.

– Hát mért nem ment a franciára, ott verekedhetett volna!

– Kedves urambátyám, ott volt, aki ott volt, hanem ha már mindent követelünk, legalább mondja meg, hogy az a paraszt miért verekedett volna?

– Látom én, nem bírok uramöcsémmel,... hanem majd meglássa, bot nélkül még sem fog menni, ne higgy a parasztnak, mert a *szentháromság titkát, parasztnak fortélyát soha ki nem tanulhatod*.

Ezzel a társaság az asztalhoz ült, és ami kedves bácsikánk étvágyában a vita legkisebb kárt sem tett, mert ez a kis civakodás neki valósággal – *egészségére válik*, azért soha se búsuljunk az ellenkező véleményen, annál erősebbek leszünk, mennél többször lebirkózzuk egymást.

Mielőtt Szántay vendégeihez mehetne, Jolán inte neki, hogy az egyik félreeső szobában vár reá valaki.

Odasietett Sándor, s íme Pista volt ott, gyönyörködven fiában, ki édes apjának örömmel mondá el, mit tanult az oskolában, és Szántay tökéletes boldogságban találta a fiút és az apát.

– Rosszkor jöttem, tekintetes uram! – mondja Pista elébe lépven Szántaynak, ki kezet nyújtva közeledett hozzá.

– Édes Pistám, te vagy egyik legkedvesebb vendégem, – és éppen örülök, hogy itt vagy. Mi hír a faluban? mit beszélnek ott kinn?

– Éppenséggel azért is jöttem ám be, hát megtisztelem, már nem maradhattam a falubeliektől, el is kísérték a kapuig, hogy már kérdezném meg a tekintetes urat, volna-e mi rólunk is valami a törvényben?

– Hallottatok már valamit?

– Hallottunk ám, csak mernénk hinni, hisz tens uramnak a huszára annyit mondott, hogy harmadát sem merjük hinni!

– Itt van a törvény, édes Pistám, vidd el, olvassátok meg, aztán holnap szívesen látlak az előljárókkal.

Megszólamlott a hegedű, és jó magyar szokásként megtiporták a padlót a fiatalok, az öregek pedig, ki ide, ki oda ült a pagát ultimo mellé, Tapadó bátyánk azonban a dohányzó szobát keresvén, a kis Sándor szobájába tévedt, hol éppen nevelőapjával beszélgetett.

A fiú már megnyúlt, és Szántay örömmel látta a fiút növekedni, hisz ideje már, hogy magasan röpülő lelkét a test is megközelítse.

– Na, domine frater, – szólítja meg Tapadó bácsi, – hány diákszót ösmerünk már?

– Talán hány klasszikust? így véli spektábilis, – mondja önérzettel a fiú.

– Hohó, talán már diákul is tudnánk?

– Franciául is, – ha parancsolni méltóztatik.

– Jó, jó,... kis öcsém,... anélkül meglehetünk, hanem az egyszeregy...

– Talán a logaritmusokat gondolja spektábilis?

– Az is jó amice, hanem hol fekszik Kaposvár?

– Tréfál a spektábilis – mondja a fiú megszégyenelvén a szerény kérdéseket, – parancsolja, a szélességnek és hosszaságnak melyik foka alatt fekszik?

– Az mind bliktri, édes öcsém, – mondja a bácsi, kicsinyléssel akarván kifogni a gyereken, – fekszik, ahol fekszik, – csak annyija legyen az embernek, hol végig nyújtózkodhatik, hanem a história, barátom,... tudjuk-e a históriát? ki volt az a „Nagy Lajos”?

– Parancsolja, spektábilis születése és halála idejét, meddig uralkodott? melyik kútforrás után kívánja spektábilis?

– Na, elhiszem, hogy ezt tudod – mondja kitérve amaz, – hanem a jus, édes barátom, a jus!

– A jogot méltóztatik gondolni!

– Vigye a patvar a sok új szavát, bizony már ezekkel a gyerekekkel beszélni sem tud az ember, – mondja Tapadó karon kapva Szántayt és így jó ürüggyel szabadulván a szobából, hol ő akarta a diákot megleckéztetni, és kicsinybe múlt, hogy ő maga nem kapta meg a terciát.

Átmenőben aztán azt mondja Tapadó Sándornak:

– Mondd meg nekem, édes öcsém, mi lesz ebből a gyerekből?

– Nincs ön megelégedve a gyermekkel?

– Nem azt akartam mondani, édes öcsém, hanem nekem is van fiam, talán nagyobb is valamivel ennél, én is járatom iskolába, mert már nem akarnám, hogy alábbvaló legyen az apjánál, és ha nem lesz belőle tekintetes úr, legyen *nagyságos úr!*

– Jól tanul?

– Nem igen kérdeztem én azt, uramöcsém, de minek is, – valami csak marad holtom után, aztán nem akarom, hogy a professzorok eszét vegyék a sok könyvvel, elég nekem, ha keresztül sétál az oskolán, addig megnő csontra s ha majd benő a feje lágya, majd megtanítja az idő arra, amire szükség lesz, hanem azt gondoltam én, öcsém, minthogy már lányod is van, idegen csak nem osztozkodhatik vele, hát minek ennek a fogadott gyermeknek az a sok mennykő tudomány?

– Hát üresen ereszem el?

– Nem mondom azt öcsém, hanem ennyi tudománnyal most már be nem áll ám már csizmediainasnak, azt elhiheted.

– Tökéletesen igaza van, bátyámnak, de nem is akarnám, hogy csizmedia legyen.

– No hisz, magában véve, az sem rossz mesterség, hanem inkább szappanos.

– Gondolja bátyám!

– Merem rekommandálni.

– Talán valamelyik fiát már annak szánta?

– De már megkövetlek, öcsém, nemes ember vagyok és *fiam mesterember ugyan nem lesz, de még az ivadékomban sem!*

– Lássa, bátyám, ebből a fiúból én is többet akarnék nevelni.

– De miből éljen?

– Az esze után! kedves bátyám, – csináljon magának utat.

– Jaj!... milyen impraktikus ember,... – mondja diadallal Tapadó úr, – hiába, csak nem akartok hinni az embernek,... de hát elfelejtetted, hogy ez *parasztgyerek?*

– Nagyon is jól tudom.

– És hogyha valami rongyos diplomát kap is, de csak paraszt marad in aeternum, én publikus hivatalba sohasem léphet.

– Hátha!

– Hátha?... – hökken föl amaz – de már, öcsém, ha elengedem is a geográfiát, históriát és a francia nyelvet, (ez célzás az előbbeni kis kudarcra), hanem a magyar just,... vagy... vagy... vagy.

– Jogot...

– Igen... jogot, mint ti mondjátok, mégis úgy tudom, hogy kimegyek akárkivel, pedig az egész corpus jurisban nincsen egy konstrukció, mely-

ből ezt kiallegálok, hogy a paraszt Magyarországon megyei hivatalt viselhesen, vagy szavazattal bírjon.

– Ha nem bírt, majd fog bírni.

– De már azt nem engedjük, kedves öcsém, ha száz lelketek volna is, ezt én mondom.

– Jól van, bátyám, mindketten mondtunk valamit, majd az idő mutatja meg, melyikünknek leszen igaza, remélem, nem sokáig várunk.

– Éppen ítélet napig! – mondja nevetve az öreg azzal a boldogsággal, mint mikor valaki az igazságot annyira érzi, hogy már nem is érdemes védelmezni az ellenség ellen.

E szóváltás után az öreg Szántay felesége táncba kapta, és Tapadó bácsi neki egyenesítvén lábait, kezét csípejére tevén, még megjárta a lassú magyart... gombos ezüstsarkantyús csizmával még cifrákat is csinált, hol a sarkát, hol meg az orrát buktatván a padlóra.

Sándor örömmel nézte őket, feleségében az örök, derült jó kedélyt, a másikban egy véralkatanál fogva házsártos, némileg faragatlan, de mégis jó magyar embert látván, ki tán maga sem veszi észre, hogy saját vastag érdekeit látszik védni, mikor a haladásnak ellent mond, de már nem tehet róla, hogy az architektúrában annyira járatlan, hogyha házának falán egy ablakot akarnak törni, csupán *világosság* kedvéért, minden áron ellentmond, hisz azon fél, hogy e miatt még a boltozat is a fejére szakad.

Ő a legjobb hazafinak tartotta magát, mert ő maradt *leghátul*.

A vendégek reggel felé szétoszlának, – este aztán Pista az előljárósággal lépett a szobába.

– Nos, megolvasták végtől-végig? – kérdi Szántay.

– Elolvastuk, tekintetes uram, – szól az egyik, – hanem talán nincsen itt mind ez a törvény?

– Ej, ej, – tán keveslik is, atyafiak?

– Isten ments meg, uram, ... sőt inkább nagyon is megsokalljuk a jót.

– Tehát miért kívánnak egyszerre többet?

– Nem kívánságunkról akartam szólni, – mondja amaz.

– Igen, de azt mondta előbb, édes jó barátom, hogy tán nincsen itt mind e törvény?

– Azt mondtam, tekintetes uram, mert azt gondoltuk, hogy ha már ennyit enged nekünk a törvény, azt már ingyen nem is adja, – valamivel megrónak majd érte!

Annyi igazság szólt ki ebből az egyszerű emberből, hogy Szántay nem feszegette a dolgot, hanem megnyugtatót őket, egyszersmind józanságra intvén, Pistán kívül valamennyit elereszté.

– Hát ez a másik kicsoda? – kérde Szántay egy fiatal legénygyerekre mutatva, ki néhány lépéssel Pista után állt meg.

– Tekintetes uram, ez fiam, Pista! – mondja az apa hátra nézvén fiára, ki hat év alatt egészen kinőtt gyerek-hüvelyéből, és embersorba magasodott.

– Ez a gyerek nem nyughatik, tekintetes uram, – akármennyit marasztom, minthogy most már az isten megadta érnünk, hogy az a kis föld, mit eddig turkáltunk, végképp gyerekeinké marad, – szeretném, ha körülöttünk maradna, de ez erőnek erejével lovász akar lenni.

– Leesel a lóról, gyerek!

– Csak nem lesz egy is rúgósabb, tekintetes uram, mint a magunké otthon, – pedig a kovácsnak is én fogtam meg, mikor már két legényt, meg három inast kirúgott a műhely elejéről!

– Talán katona akarsz lenni?

– Nem mondtam még senkinek, – mondja a gyerek erősen neki pirulva.

– Láttál-e már katonákat?

– Álló esztendeig lakta a falut egy század huszár, – mondja az apa.

– Gyerek! láttad-e, minő keményen bánnak a katonával?

– Igenis láttam.

– Nem sajnáltad, mikor egy kis porért oly irgalmatlanul bántak vele?

– Nem én, tekintetes uram, – hisz keféje is volt, vakarója is, – aztán ha már maga ül rá, maga, viselje gondját a lónak.

– Ha ma katona fogdozás volna, mondd meg, mit csinálnál?

– Úgy elszökném, tekintetes uram, hogy magam sem találnék vissza.

– Tehát még sem kívánsz katona lenni?

– Azt nem mondtam, tekintetes uram! – mondja olyan kipirult arccal, mintha leánykérőbe állították volna.

– Gyerek, én kérdezlek, ki csak javadat akarom, mondd meg igazán, katonává tudnál lenni?

– Nem tagadom, tekintetes uram!

– Hisz előbb mondtad, hogy a fogdozás elől elszöknél?

– Most is azt mondom, – de ha szabad akarattól megyek közéjük, tudom, hogy nem másért szolgállok.

– Fiu!... szól még komolyabban Szántay, – tudod-e, mi az az ágyú?

– Igenis tudom...

– Csak egy gondolat, fiú, s akkorra már meghaltál.

– Legalább nem itatják az emberrel az orvosságot.

– Na,... az isten vezéreljen,... én nem állok utadba, hanem, mit mond az apa? – mondja Sándor az apa felé fordulva.

– Örökké én sem élek, tekintetes uram – szól az apa – fölneveltem ekkorára, s ha már kedve tartja, nem tartóztatom, legalább szolgálja meg azt a jót, mit nekünk a törvény adott. Nem szeretném, ha egészen ingyenbe maradna.

– Áldjon meg az isten benneteket! – mondja Szántay kezét fogván velük, egyszersmind a kérésnek akképpen tett eleget, hogy a fiút az ifjabb gróf alföldi jószágainak egyikére lovásznak írta be.

– Még egyet kérek, tekintetes uram!

– Akár kettőt édes fiam, – beszélj.

– Van nekem egy háttas lovam, hadd vihessem el magammal az alföldre.

– Semmibe sem kerül, ez is meglesz, hanem odalenn tán jobb is akadna.

– Nem tudom, tekintetes uram, – miért, ez olyan, hogyha talán a könyvet elébe tennék, abból is tudna olvasni.

– Mi a neve?

– Ráró!

– Menjen veled, – aztán ha esztendő múlva megmaradnál szándéknál, akkor tudósíts, legalább olyan helyre tesznek, hol nem rugdalnak, mint valami megtalált rongyot.

– Nem is hagynám!... – mondja a fiú, azaz: hogy ezt már magában gondolá, s elhagyván az udvart, alig várta, hogy testvérének megmutassa azt a „Ráró” lovat, mely, mint ő maga mondá, – olyan, *hogyha talán a könyvet elébe tennék, abból is tudna olvasni.*

Romlásnak indult...

Tapadó bácsi fejébe dugta pipáját, s egy kis szitával dohányt szitált magának, mert dohányzacskója végképpen kiürülve fekszik a nagy asztal sarkán, – ugyanott hever tűzkő, tapló és acél, pedig hisz ebben az időben már a mártogató gyufát kitalálták, hanem az öreg az „újjítás”-nak oly megátalkodott ellensége volt, hogy inkább leverte három ujjáról a körmöt, míg banya-taplójába csöppent a tűz, mintsem a gyufát használja.

– Már megint itt benn vagy azzal a pipával? – kérdi az asszonyság, ki nek éles nyelvvel egy ötszáz holdas lóherést meg lehetne kaszálni köszörülés nélkül.

– Hát hova menjek, már no? – viszont kérdi a gazda.

– Nem tudsz az udvarra kimenni, vagy a magad szobájába? bizony még utoljára leányaid úgy néznek ki, mintha a kéményből a füstről szedtük volna le őket.

– Nem árt ez nekik! – dörmögi a gazda.

– Csak nem akarod vendégeidet kipörkölni a házból?

– Hát miféle vendégeid járnak, hogy egy kis dohányfüsttől úgy fulladoznak?

– Hüüm!... – böffent egyet az asszonyság,... – a tekintetes úr talán magának tartogatja leányait?

– Elég, ha az anyjukat elvettem! – veté oda némi célzással.

– Najsz, nem vártam tőled ennél okosabbat, – mondja az asszony, megérezvén a fullánkot, hanem a *tekintetes* úrnak azt mondom, hogy én ebben a gunyhóban tovább nem lakom.

– Talán csak apáca akarsz lenni?

– Vén bolond!... – kiált vissza az asszony... – kellene úgy-e, hogy a föld alá bújnék... (az öreg egyet vakart a füle mellett)... – Megmondtam, hogy ezt a gunyhót meguntam, – én tyúkokkal egy udvaron nem lakom,... eladó leányaim vannak, s nem akarnám, hogy mint az ürgéket csak az árvíz öntse ki e fészekből.

– Ejnye, – kedves Bözsím! – mondja az öreg fél bizalmasan még a jobb idők emléke után szólítván meg az asszonyt,... korán elfeledted, hogy édes apád házának eresze majdnem benézett az ablakba, – s a pulykák nem egyszer kapkodták ki az ablakból a rozmaringot, – aztán mégis elkeltél!...

– Elkeltem, az igaz... – mondja az asszony jól megvontatva a szót, hogy a hangban a gúny egész adagban meglegyen, – hanem édes

férjemuram, beszél az asszony nyelvére vévén az akkorban még gyéren használt szót, mely azt jelenti, hogy az asszonynak is van szava a háznál, én nem akarom ablak alá kiültetni leányaimat, hanem ha már az öregapám konziliárius volt...

– Volt, volt!... – kapott a szóba Tapadó – de...

– De, de! mit de?... – pattogott az asszonyság, – úgysis tudom, azt akarád mondani, hogy szekvesztrum alatt halt meg, de azért a *feleségének* kezét nagyságos urak csókolták, – és holmi tekintetes urak, – édes *férjemuram*, a kapu alatt már levették a süveget, és még az inasának is jó reggelt kívántak...

– Hát még?

– Aztán az következik még, hogy *férjemuram*, ha már olyan famíliába házasodtunk, melyből konziliáriusok kerülnek ki...

– Hohó! már az egyből kettő is lett?

– Mindegy, akármennyi, csakhogy volt, meg lehet is, hanem akkor ebből a sárfészekből odább kell mozdulni, legalább ha becsületes ember bevetődik, helyet tudjunk neki adni.

– Ott van a vendégszoba, van két ágy, ha balról nem tetszik neki a fekvés, feküdjék jobbról.

– Elhiszem, – *férjem uram*, hát aki oda nem fér?

– Ejnye, édes Bözsim!... mikor én utánad jártam, nem egyszer háltam én apád házánál a ládán, a bundámat alám csavartam, édes anyád egy vánkost dugott a fejem alá, aztán mégis jó volt.

– Az akkor volt!... – felel amaz, most meg más a *módi*... – nézze meg *férjemuram* a szomszédot, – jött-ment árendás volt az apja, aztán kondignációs háza van, s ha vendég jó hozzá, még az inasnak is kerül extra szoba, pedig az asszonynak az apja füles kosárba hordta konziliárius öregapámhoz a tojást, most meg úgy néz rám, mintha azt a napsugarat, amit el nem fog előlem, ajándékba adná.

– Hadd legyen!

– De nem leszen úgy, lánchordtát! – riadt föl a mérges asszony, – nem jöttem én üres marokkal ide, azért hiába szorongatja tekintetes uram azt a pipát, vagy építünk, vagy kanócot dugok e tűzfészekbe, de ugyan nem tekintetek föl minden jött-ment emberre...

– Lassan, lassan, édes Bözsim, hisz azért nem kell még a legöregebbik harangot félrevernü, – ha már annyira van, hát meglesz, hanem aztán nem tudom ám mi marad a láda fenekén.

– Pedig maradjon, mert még nekem egy új hintó is kell, mert csézásra nem ülök többet.

– Hát még mi kell? – kérdi türelmetlenül a gazda.

– Mintha nem tudnád?... talán majd magam húzom azt a kocsit?

– Talán négy lovat is kívánnál?
– De majd kettőn megyek, hogy az árendásné asszony elkerültesse.
– Hüm!... – dörmögött az öreg – kondignációs ház is van, kocsi is van, négy ló is van, hát most hova tetszik sétálni menni?
– Pestre, édes férjemuram, én is akarom látni a váci-utcát.
– Talán komendálta valaki?
– Komendálta, vagy nem komendálta, férjemuram, meguntam már a házaló zsidótól rőszámra leméretni a selymet, ha más dicsekedhetik, hogy végszámra vette a selymet, a konziliárius unokájára is ráfér valami! E szónál egyet pördült a tensasszony, és kiment azon az ajtón, melyen nem sokára ki fogják lökni a patriárkális erkölcsöket, takarékossgot és egyszerűséget, aztán majd a falat is lebontják, – leszedik a böcsületes apákat és anyákat, főlebb viszik, tudniillik a *padlásra*, csak a konziliárius úr marad ott, hisz azzal dicsekedni lehet, csak attól félek, hogy az ő nyomdokait követik, szekvesztrumot kapnak.

Nem, nem, nem időzöm e képnél, hisz mai nap is elszomorodom, midőn eszembe jut, hogy volt egy kor, melyben a polturás malac garasos kötélén hetvenkedett, és *minden ember többnek akart látszani, mint ami valójában volt.*

Az anyakönyvben nincs pontosabban megírva az embernek apja, anyja, keresztapja és keresztanyja, mint ahogy Jakabnak vastag könyvében a nemes vármegyének jó része meg volt írva két oldalra, az egyik oldalon állván az a rovat, melyben meg van írva, mennyit kapott hitelbe, – a másik rovatban pedig az van följegyezve, hogy még mennyit kaphat.

Jakab főkönyvét levelezgette, s amint névről-névre haladott, három közül kettőnél azt dörmögte: *ezt is nem sukhára elviszi az ürdög.*

Külön csomóban álltak az adóslevelek, a kérő vagyis kunyoráló levelek szintén külön. Most éppen Tapadó bácsinak levelét tartja kezében.

Édes barátom, Jakab!

Itt küldök kocsisomtól hat zsák kölest, ezt megígértem a tavaszon, mikor prolongáltunk, hanem édes, kedves Jakabom, ha megnyúzna sem tudnék adni ma egy garast, mert feleségem fürdőbe megy, lányaimat viszi el kissé a háztól, hisz szegény párok csak nem üldögélhetnek itthon mindig, ez pedig pénzbe kerül, de hol a mennykőben vegyem, mikor a gabona még fél éretlen? Azért, édes Jakabom, ránduljon át holnap, és csináljuk meg a kontraktust, nem bánom hát, átadok kétszáz mérő búzát, ugyanannyi kétszerest, amint projektálta, hogy a mint 1-ső októberben a veszprémi piacon kél közép kalkulus szerént, de ezer forintot hozzon magával, aztán interesben erre egy-két mérő búzán nem veszünk össze, hála istennek, az idén csak lesz egy kis termésünk.

No aztán eljőjön ám, Jakab, mert megharagszom.

Jó barátja

Tapadó István m. k.

– Na!... dörmögi Jakab,... ez még kibírja vagy tíz esztendeig, aztán akkor a tensasszony lelógathatja kezeit, mit eddig mindig csípején hordott, és ha a földön kenyeret lát, le is nyúlhat érte. Jakabban rég megfagyott a lélek, és a legnagyobb egykedvűséggel levelezett odább, itt-ott megmosolyogván némely nevet, tán a legcímeresebbet, melynek birtokosa nem gondol arra, hogy Jakab az ő jövődjéből tíz esztendőt előre kiszámolt, és éppen úgy nem hazudnék, mint a próféták, ha jövőmondóképpen azt mondaná, hogy e címeres urak vesztüket érzik, és tönkre fognak menni.

Jakab végig nézte irományait, s végre önelégülten látta, hogy éles a borotva, csak hozzá kell fogni a munkához, hogy valakit szép simára kaparhasson vele.

A plenipotenciárius huszárja jelenté neki eközben, hogy a nagyságos úr beszélni akar vele.

– Mindjárt jövök! – mondja Jakab, helyrerakván irományait, egy csomót külön téve, bizalmas mosollyal, mintha kedvenc gyermekei volnának.

Mielőtt a kastélyba érne, siessünk. Klein úrnál leljük a bécsi bankárt, ki egy törlesztési tervet nyújtott be a grófnak, az pedig Klein úrhoz utasítá.

– Uram! – mondja bankár – engem a gróf küldött ide, hogy a törlesztés módjával értekezzünk.

– Fölmondta ön tőkéit?

– Azt nem cselekedtem, uram – ötven éves bizalom drága tőke nálam, hanem társam miatt lépést kelle tennem, hogy néhány millióra menő hitelezésemből valamelyes rész koronként lerovassék.

– És a terv mi volna?

– Minden terménynek fele félévenként átadatik nekem a legközelebbi piaci ár szerint.

– Nincs ellene kifogásom.

– Magam is azt véltem, s így a gróf úr fél jövedelemmel mindig kényelemben van, s évek múlva mégis nagyot apasztunk.

– Egyéb záradék nem lesz?

– Semmi, csak a szerződést csináljuk meg és írjuk alá...

– Egy kis türelmet, – mondja Klein csöngetve, mire a huszár jelent meg és a főntebbi parancsot kapta, mely szerint Jakabot magához kérette, – rövid idő múlva aztán valóban megjelent, s a plenipotenciárius úrral a mel-lékterembe távozott.

Klein elolvasta neki a bankárral kötendő szerződést.

– Ezt szükségesnek láttam közleni az önnek engedett elsőégi kikötésnél fogva, azonban nem hiszem, hogy e szerződésre önnek szüksége volna.

– A pénz az oraságé, khidobja vagy elpürkhüli, az nekem mindegy, hanem a terményeket a piaci áron én is megtartom.

Klein nem jött ki a sodrából.

– Bolond ember!... – szólítja meg a zsidót – itt nincsen meghatározott ár, hogy azon a nyereséget kiszámolhatnád, – és ha éppen venni akarsz, ugyanakkor kapsz Veszprémben annyit, amennyit akarsz.

– Azt is megveszem, meg ezt is – mondja a zsidó meglehetősen szemtelenséggel.

– Gazember!... – ordít Klein, – hatalmadtól nem félek, ami nekem árt-hatna, téged is nyom.

– Szórul-szóra igaz, – mi nem eresztetjük el egymást, éppen azért most én nem eresztetem el a nagyságos urat, hanem ami meg van írva, az meg van írva...

Klein rövid gondolkodás után visszament az irodába.

– Uram, – szólítja meg a bankárt – baj van, – öntől függ, hogy kettévágjuk a csomót, – mondja meg őszintén, üzletet akar csinálni a terményekkel, vagy csak pusztán törlesztést fele jövedelem által?

– Pusztán az utóbbit, – azon kikötéssel, hogy az időhatár szorosan megtartassék saját üzletem miatt, hol a halasztás mindig hátránnyal jár.

– Ebben pontosak leszünk, és ha ön kívánja, bevételeinket rendszeren közöljük, – erre szerződhetünk.

– Legyen meg az alku! – mondja a bankár, aláírván a szerződést, míg a másikat Klein úr Jakabnak nyújtá, még mindig azzal a gondolattal, hogy a gazember úgy sem nyer vele, tehát hadd teljék kedve, csak fizessen, ellenkező esetre, előjogának elvesztése köttetvén ki, mire Jakab édes örömet ráállt.

Jakab kettőt lépett egy helyett, míg haza ért, és előkotorászáván irományait, rögtön vagy húsz levelet írt majdnem ugyanazon tartalommal, csak a számjegyek különböztek, tudniillik a kölcsönzendő forintoknál, hanem a visszafizetés napja mindenikben ugyanaz volt.

Bővebb tudomás végett egyet a sok közül lemásolunk, éppen azt, mely Tapadó tekintetes úrnak szólt.

„Tegindetes Or!

A kotsis mekhozott a khüles mind a hat sákban, hanem nem merthem megmérni, mert ha a thekhintetes ornak megírnák én, hogy legalább három mérüt még hibát vansz, hát a kotsis kikhapnád a részed. A thekhintetes úr csak megint megírja az ezer forint, – pedig isten úgyse már méltaságus uraknak sem akhartam adni, – hanem a

thekhintetes úr nekhem jú barátom, meg a thensasszony is úgy szeretem, mint az ides anyámat (csak tudná a tensasszony) hát elviszek az ezer forint, – használjon neki a kisasszonyuknak a fürdő, – hanem a khétszáz mérő búza, meg a khétszáz mérő khétszeres első ukthuber Veszprimba köllöd lenni, aztán megveszem a piaci áratra, – nem bánom... Khüszentetem a feleségem a tensasszunyt meg a khettű lányát.

Jú parádja Jakab.”

Mondom, körülbelül húsz ilyen levelet írt meg Jakab, melyben a fizetési határidő mind első októberre volt téve, s ekképpen a következő ártatlan üzletet csinálta Jakab.

Ahol egyetlenegy szem gabonája volt, azt mind azon napra indítá Veszprémbe, hol saját emberei már betanulták a leckét.

Megérkezett a húsz levelező is, mindenik néhány száz mérő különne-mű gabnával, s ekképpen az adósok maguk előnték a piacot, azon kívül, mit a közönséges vásárfolyam úgyis beidézett.

Ha a piros kukoricának minden szeme egytől-egyig húszassá változnék, és ezenfelől még babbal is éppen úgy lehetne fizetni, még az sem lett volna elegendő megvenni a roppant tömeget.

– Szerbusz öcsém! – köszönti Tapadó egyik ösmerősét.

– Jó napot kívánok, urambátyám, – hát van-e ösmerős a vásárban?

– Tyhü,... a fél vármegye itt van, mintha csak ide citáltak volna bennünket, látom, te is itt vagy!

– Éppen most érkeztem meg.

– Adni jöttél, öcsém, vagy venni?

– Adni jöttem volna, – ha igaz! – mondja vontatva a másik, csak az emberemet várom, – hát urambátyám miért jött?

– Én is adni jöttem, félig-meddig van is árusom, csak az árát nem tudom a portékának, hogy adod öcsém, a búzát?

– Inkább urambátyám tartsa a magáét, – hanem olcsóért ne adja, aki száz lelke van, mert ha valaha, csak ma legyen még az egyszer drága.

– Számból vetted ki a szót öcsém, – mondja Tapadó, s tán többet is kérdezne, ha ösmerősei közül vagy három nem jöne hozzájuk, kikkel agyonölelkezett először s aztán kérdezte meg őket.

– Mi szél hordott benneteket egy határra?

– Minket csak elbírta a szél, – felel az egyik, – hanem urambátyámat hogy bírta elhozni? azon csodálkozom.

– Elég az hozzá, hogy itt vagyok, öcsém, várom a jó szerencsét, ha megtalálna! – szól Tapadó kocsijainak egyikénél a zsákhöz támaszkodván, s amint körülnézne, akkor tűnt szemébe, hogy a szomszédos grófi uradalom gabonája nem fért a piacra.

– Tyhü!... kutya meg a macska!... – bámult Tapadó... fele áron sem vesznek itt ma, ha ennyien leszünk.

– Vigye vissza, urambátyám, – szól az egyik – de olcsón ne adja, mert megmártjuk az úton.

– Hüm!... hát öcsémuram nem tudja visszavinni?

– Visszavinném én édes örömet, ha lehetne, – mondja panaszosan amaz, – csakhogy kerekembe kapaszkodik egy ember, az aztán nem ereszti vissza.

– Meg is ütheti a menykő! – szól Tapadó, levévén a kalapot, hogy megtörölje homlokát, melyről a víz már csurogni kezdett, szörnyű kudarcot gyanítván.

– Mi baja, szomszéduram? – kérdi a harmadik.

– Mi bajom?... hüm, azt tartom, ha megmondom, csak a magad baját mondom meg.

– Hát urambátyám is Jakab kelepcéjébe került? – szól kínjában is nevetve a másik.

– Ugyan kérlek, már ha bolonddá lettünk, legalább ne beszéljünk hangosan, mert ország-világ a mi kudarcunkon nevet.

Ekkor jó Klein úr, megtekinteni óhajtván a vásártért, mindjárt az ismerős tömegre akadt.

Megszokott nagyúri kényelemmel váltott néhány szót, némileg jól érezve magát, hogy Jakabnak nincsen mit örvideni az alkun, azonban nem sokáig tartott e kellemes állapot.

– Ugyan plenipotenciárius úr, tegyen gazdaggá bennünket! – szólamlík meg Tapadó.

– Nem értem ezt, – mondja a megszólított.

– Van-e az uradalomnak itt eladó gabnája?

– Mustrának hoztunk vagy kétszáz mérőt! elöljáróban ez is elég.

– Ne adja olcsón, az istenre kérjük, – esenkedik Tapadó, – különben a mai piaci ár megöl bennünket.

– Hogy, hogy?

– Eladtuk gabonánkat a mai piaci ár szerint annak a gaz Jakabnak, s minthogy a sok zsidó ezt a rémitő tömeget látja, a múlt heti árnak fél árát alig ígéri.

– Nagy baj! – mondja Klein meglátva Jakabot, kihez a dühtől reszketve sietett, elhagyván az urakat.

– Hogyan áll a piaci ár a múlt hetihez?

– Tíz forint helyett a búza hat forint, itt a városházi piaci ár! – mondja a zsidó éppen akkor, midőn a többi is utána jött és még tisztán hallák a szót.

– *Megüt a guta!* – mondja Tapadó, – utána a többi is, csak Klein úr maradt néma, ő már nem a gutára, hanem a mennykőre gondolt.

Ide kergetett bennünket az eszeveszett nagyravágyás és a fényűzés.

Tapadó hazament, a kondignációs ház már készen volt, az új bútorzat igen ékes, a kerevetek kényelmesek voltak, az új libériás inas szörnyű készséggel vetkőztette le, hanem ő egész éjjel nem hunyta be szemét.

Eszébe jutott a nádas ház, melynek ablakából éppen a kis kertbe nyújthatta le hosszú szárú pipáját, – cselédeit minden pillanatban meglátta, s ámbár sokat veszekedett velük, de a zsák is jobban tellett, mint most, és még jobb ízűt is aludt, pedig akkor nem volt libériás inas, aki *levetkőztette!*

Nem bírván lefogni szemeit az álom, fölkel, hogyha valami könyvre akadna, legalább megpróbálja, tudna-e még olvasni könyvből?

Elhelyezkedett, fölnyitá a könyvet, melynek legelső szavai ezek valának:

„Romlásnak indult...”

Kiesett kezéből a könyv, ... talán úgymint tudjuk, miért?

Egy ember, ki a jég hátán is meg akar élni.

Az urasági irodában három alakot látunk gyertyák mellett beszélgetni, mind a három ösmerős alak, Klein úr, kit mi mindig ezen a néven nevezünk, ámbár ő maga a Kiss névhez nagyon hozzászokott, a második alak Sándor, ki mint nélkülözhetetlen jogügyelő még mindig befolyt a majoresco ügyeire is, de az ifjú gróf jószága szomszédos levén, lakását sem kelle változtatnia, – a harmadik szintén ösmerős, a becsületes bécsi bankár.

Klein úr nagyon furcsa helyzetben érezi magát, a veszprémi piaci ár nagyot rúgott a jövedelmen, s így az a kellemetlen állapot következett be, hogy a fizetések teljesíthetése végett a majoresco rendelkezése alá bocsátott pénzt kelle megkevesbíteni, pedig Klein úr már igen érezte, hogy amennyit a majoresco költ, azaz: mit kívüle Klein úr is megtizedelt, nem igen enged levonásokat, és Klein úr nem mert saját sorsának poharába nézni, elég oka levén hinni, hogy a kicsordulástól nagyon kevés hiányzik.

– Tehát ezúttal nem teljesíthetik az uradalmak a kitűzött kötelezést? – kérdi a bankár udvariasan.

– Fájdalom, nem! – mondja fészkelődve a plenipotenciárius.

– Semmi baj!... – szól megnyugtatólag a bankár, – mire azonban Klein úr képére éppen nem látszék visszatérni a jó kedv, – ha a mostani határidőn nem teljesíthetik, – engem ez nem hoz zavarba, – majd teljesítik önök a másodikon, és így semmi baj.

– Akkor sem lehet! – mondja Klein nyögve.

– Azon sem fogunk kétségbeesni! – mondja a bankár oly megnyugvással, mintha csak a gyertya hamvának elkoppantásáról volna szó, – (mert akkor még viasz és erdélyi gyertya volt a fényűzési cikk) egy év nem a világ, – jövőre termés is jobb lehet, juhászatuk is gyarapodik, tehát a harmadik határidőn kezdik önök a pontosságot.

– Akkor sem lehet! – mondja Klein fogát csikorgatva, csakhogy mit használ, hogy azt meg nem haraphatja, kit szeretne megharapni.

– Mit tetszett mondani? – kérdi némi figyelemmel a bankár.

– Hogy akkor sem lehet.

– Szabad az okot tudnom? – kérdi a bankár fölemelkedve.

– Nem mondhatom meg, – mondja Klein majdnem fuldokolva.

– Na, – én nem akarok erőszakoskodni – szól még mindig a legnagyobb türelemmel a bankár – hagyjuk félbe mára a tárgyalást, inkább holnapután, – tán plenipotenciárius úr addig fölvilágosítást adhat, – fejezi be a pénz embere a beszédet, és Sándorral eltávozván, mit Klein úr úgy szólván szó nélkül hagyott megtörténni, mert ha szólni fogott volna, ismét csak azt mondaná:

– *Akkor sem lehet!*

Klein úr dühödte volt, nem mintha sajnálta volna a majorescot, de röstellte, hogy akadt egy ember, ki őt bolonddá tudta tenni, s ez által kétségessé tette állapotát, nem azt ugyan, hogy miből tengesse sorsát, hisz arról már ő gondoskodott, és ha valaha szent Pállal találkozónék, soha sem fogná Klein úrra alkalmazhatni azt a mondását, *Ki magának nem jó, kinek jó?* hanem megízlelte a cseresznyét, mely azon kívül, hogy édes, magjával még kényelmesen meg is lehet lődözni a nálunknál szegényebb embert, azaz: például vevén az egyszeri gyereket, mikor egyszer fölkapott a nyeregbe, – nem akart leszállni a lóról.

Pedig ha a majoresco fogy, ő kelme körül is megvásik a föld. Gondolkodott, gondolkodott, – becsöngette a hajdút, hihetőleg valamit parancsolni akart neki.

– Tessék parancsolni!

Klein föl s alá járt, egymást érték a gondolatok agyában, még a hajdú szavát sem hallotta.

– Tessék parancsolni! – szólt ismét a hajdú.

– Mi kell? – riad föl a kérdett.

– Tetszik valamit parancsolni?

– Nem tetszik! – mondja nyugtalanul Klein, és az iroda hosszát összevissza méri oly nagy léptekkel, minőkkel a falnak hosszát szokták a mérnökök lánc nélkül mérni, míg a hajdú megunta a várást.

– Elmehtek, nagyságos uram?

– Hívja el kend az ügyvéd urat, de rögtön – parancsolja a fölébredt plenipotenciárius, mire a hajdú elment s ő továbbra is folytatá a nagy lépéseket, de mielőtt Klein úr gondolatát kitalálnók, menjünk Sándorhoz, hol ismét találkozunk a bankárral.

A termék egyikében Jolán ült a bankárral, míg Sándor Tapadóval beszélgetett.

– Isten hozta, kedves bátyám, mára ugyan nem reméltem ezt a szerencsét.

– Én sem, kedves öcsém, de ne is legyen ilyen reménységed soha.

– Baj van talán?

– Bíz én, kedves öcsém, ha már meg kell vallanom az igazat, – *káromkodni jöttem!*

– Megijeszt, urambátyám!

– Ne ijedj meg, kedves Sándorom, hisz nem teszek olyan bolondot, csak egyet engedj meg, kedves, drága, jó Sándorom.

– Mit, édes urambátyám? parancsoljon velem, mindent szívesen teszek.

– Nyöghetek-e? ha már nem káromkodhatom.

– *Nyögjön*, urambátyám! – mondja nevetve és jó szívvel Sándor, – de majd hanyatt esett, mikor az öreg egyet neki készülvén, hatalmas torokkal kezdi:

– ...Jaj!!!...

Nagyobb betűket választottam a szóhoz, hogy olvasóim valamivel nagyobbak képzelhessék e jajt, mint ahogy mindennapi szokás.

– No, kedves öcsém! most már könnyebben érzem magamat.

– Vájlék egészségére, kedves urambátyámnak!

– Elhiheted, hogy egészségemre válik, mert lásd öcsém, te nem is tudod, milyen jóízűn esik az embernek, ha van egy embere, ki meghallgatja, ha *nyög*!

– Hát, otthon? – kérdi Sándor.

– Hisz éppen azért jöttem hozzád, kedves öcsém, hogy mióta én kastélyban lakom, – hej!... olyan szűk helyem van, hogy ha még nyögnék is, – nem férnék én meg otthon!

Ebben egyelőre annyi igazságot mondott Tapadó, hogy mi magyarázat helyett vehetjük.

– De most már az okát is megmondom, öcsém, miért nyögök én.

– Bizony kíváncsi vagyok tudni.

– Előbb azonban azt kérdem, öcsém, mit tartasz te a zsidóról?

– Azt, hogy az is ember!

– Hüm!... dümmögött az öreg,... ember, az igaz, hanem a javát elhagyta, öcsém, – hogy gazember, aztán akasztófa nekik egytől-egyig.

– Ez bátyámnak a véleménye, – az enyém meg az, hogy engedni kell a rabszíjon, hogy ne legyen kénytelen lerágni.

– Két porció szíved van, Sándor! – mondja az öreg, bizony még a zsidók kiveszik árendába!

– Van-e vizslája? – kérdi Sándor hirtelen.

– Van! – kiált közbe az öreg, szenvedélyes vadász levén, és nem is gyanítva, hogy Sándor mit akar a beszédből kihozni, – kell-e? – egy pár szép kölyke van.

– Nem torkos?

– Evést bíz az eszik,... – folytatja Tapadó a beszédet, – éppen mikor eljöttem, akkor volt nagy pörpatvar a háznál, mert az asszony nem szenvedheti, aztán az a sok vászonceléd üti-dobja, és hogy most nem voltam

otthon még enni sem adtak neki, aztán bíz ökelme túl járt az asszonyok eszén, s mikor a pinceajtót nyitva feledték, az én „Diánám” bizony megreggelizte a legjava tejszint, úgy kell, miért nem adnak neki enni.

– No, lássa, édes urambátyám! – hát a zsidó mit csináljon egyebet, ha még ez országban *mesterséget sem űzhet!*

Elhallgattak néhány percig, míg aztán Tapadó megint szóhoz kapott.

– Nem tudok hirtelen válaszolni, kedves barátom Sándor, de minthogy a sónak is meg van az íze, – ha teszem, te a zsidót fölszabadíthatnád, és mégis gazember maradna?...

– Semmit sem vitatkozom, bátyám, – de hogy mereven a kérdésre feleljek: *a mi kötelességünk haladni az idővel, és ha az, kit magunkkal hívunk, mégis elmarad, nem mi vagyunk az oka, hogy hátul maradt.*

Erre aztán éppen nem felelt az öreg, hanem egy-két körül lépés után azt mondja:

– Jól van, nem vitázom a jövődőről, – de azt ugyan nem tagadhatja el velem senki, hogy ez a Jakab zsidó a legnagyobb zsvány széles e világon.

– Meglehet!

– Bolonddá tette az egész vármegyét!... mondja Tapadó – hallod, Sándor, az egész vármegyét!

– Engem nem, – mosolyga Sándor.

– Téged nem, hanem annál többet mást, gondold csak, neked már megvallom, egy pár forinttal adósa vagyok a pokoltagadónak, – és úgy egyezett velem, hogy gabonámat úgy adom neki, ahogy a veszprémi piacon két október hónapnak 1-ső napján.

– És aztán?

– Én jó lélekkel megegyezem a dologban, – bemegyek Veszprémbe, gabnás kocsijaimat beállítom, de már alig férnek oda, mert a vármegyének jó része a piacon áll.

– Tehát olcsó lett a gabona?

– De még milyen olcsó! – ismétli a beszélő, – hisz a megrémült sok paraszt fél áron alól is odaadta, csak pénzt kapjon!

– Hát ennek ki az oka? tán Jakab?

– De az ám, a kerékbevaló, hanem megállj! – mondja neki mérge dve Tapadó.

– Még eddig nem értem, miben volna Jakab a hibás?

– Abban, édes barátom, – hogy a hányan voltunk ott megyebeliek, mind Jakabnak hoztuk a gabonát, – valamennyien!... értetted?... valamennyien! tehát mit csinálhattunk, mikor még a főispán is éppen akkor küldött be gabonát, – ott volt a plenipotenciárius úr is, és Jakabbal ugyancsak mérge sen beszéltek, – láttam is, mikor a gabnát Jakab mérette le!

– Urambátyám!... – riadt föl Sándor – tréfa ez, amit beszél?

– Tréfa-e?... ismétli amaz, – hát nem hallottad előbb, mekkorát „jajdítottam” csak nem képezed, hogy másfél óra járásnyira hiába hajtasson el az ember hazulról egy jaj szóért?

Sándor szövögetni kezdé a szétágazó szálát, és tudva már a birkaeladás történetét, gyanítani kezdé, hogy itt megint valami bonyolódás lesz.

– Bátyám!... – kérdi aztán Tapadót, – miként van az a szerződés?

– Az enyém még csak megvan, ahogy van, mert az októberi kötelezettséggel készen vagyok, – hanem bezzeg jajgatnak mások, kik két vagy három évre vannak lekötve!

– Olyan is van?

– Négyszemközt csak megmondom neked, édes öcsém, hogy elég van, hanem kérlek, ne mondd senkinek, mert a világ előtt még sem akar-nánk csúffá lenni, elég a baj, ha megvan!

A beszéd megakadt, mert a bankár kijött, s míg Tapadó Jolánnak köszönt, addig Sándor a bankárral maradt.

– Uram! – szól neki Sándor – én már érteni kezdem a dolgot, mit Klein úr titkolni akar.

– Lehetetlen.

– Itt egy szerződésnek kell lenni, mely szerint Klein az uradalmak termését piaci ár szerint eladja!

– Ilyent hasonlót kívántam én kötni, és már az egyezés is megkötött, – midőn Klein úr kihivaték, és midőn ismét bejött, – én csak arról kaptam biztosítást, hogy a jövedelem fele félévenként törlesztésre adatik.

– Ez még mind nem volna baj, – hanem, uram, a szerződő fél hasonló szerződést másokkal is kötött ugyanazon napra, hasonló értelemben, – és így kénye-kedve szerint lenyomhatja az árt, mikor neki tetszik.

– Ez gaszág! – mondja fölindulva a bankár.

– Tökéletesen úgy van, – de ezt többé egyenes úton meg nem akadályozhatjuk, – legfőlegb törekednünk kell, hogy a kitűzött határidőn a piaci árt a méltányos fokon tarthassuk.

– És a gróf?

– Ez ellen mit sem tehet törvényeink szerint, – mert meghatalmazottja által tette, hanem már most saját érdekében kérem, pénzvviszonyait értesse meg velem.

Míg a bankár e tárgyban Sándorral értekezik, addig menjünk vissza az irodába, hol az ügyvéd Klein úrnak kérdéseire felel.

– És ha a gróf még többet költene?

– Csak annyit költhetne, amennyit kaphatna vagy a jószágból, vagy kölcsön.

- És ha már senki sem adna?
 - Akkor előáll egy *valaki*, – az azután tudja, hogy mit kell cselekedni a törvények szerint.
 - Példának okáért? – kérdi Klein.
 - Szekvesztrumot kér.
 - Mi az?
 - Bírói zár, – felel az ügyvéd mosolyogva, – mikor aztán az illető vagyona kezelésének gondjaitól fölmentetik.
 - Bolond törvény!... Hát ki vigyázzon a jószágra, ha a tulajdonos nem?
 - Majd az, kit felsőbb helyen neveznek.
 - Úgy!... – mondja Klein egy-nagy lélegzettel,... – például ki?
 - Attól függ, milyen a jószág?... mondja az ügyvéd magyarázólag. – Nagy uradalmaknál olyanokat, kik a megyében *érdemekkel bírnak felsőbb helyen!*... – mondja az ügyvéd vontatott hangon, megértvén Klein úrnak előleges sejtelmét, s mintegy megkönnyebbíteni kívánván neki a gondolatot eszmemenetéhez.
 - Hány óra van? – kérdi Klein kitérőleg, minthogy már eleget hallott.
 - Éppen tíz.
 - Tehát jó éjszakát, ügyvéd úr! – mondja Klein, elbocsátván az ügyvédet.
 - *Magamat ajánlom gráciájába!* – szól az ügyvéd teljes megalázódással, a megnyomott szavakban értetvén Klein úrral, hogy ő ember, csak parancsoljon vele.
- Klein a reménymagot elvetette keblében, az kicsírázott, növekedett, de még nagyra is nőtt néhány óra alatt, és büszkén gondolt nemesi jogaira, melyek neki alkalmat adának behatni az alkotmányos életbe, hol megszerzheti azon érdemeket, melyek egy változás alkalmával villámhárítói lesznek.
- Újra meglépte az irodának hosszát, de most már a föllobbant önérzet méltóságával, a jól intézett tervek édes tudatával. – Hisz mit féljen, hatalma még teljes virágában, tekintélyének árnyékában fészkelnek az apró madarak, kegyét lesi a megye, – csak néhány év, és oly korlátlan úr lesz, hogy ellenében eltörpül minden, – ő ezt annyira hiszi, hogy magát végképp megnyugtatva mondja: „*Hadd jöjjön a zivatar, nem félek tőle!*”

Leckék a magyar magánjogból.

Elmondván a bankár pénzviszonyait, Sándor megnyugtató, hogy eddig még nincs végveszély.

– Magam sem félek ettől, – hanem, barátom, – mondja megszokott bizalommal a bankár, – meguntam már egész életemben ugyanazt az egy dolgot tenni, hogy *mindig pénzt számítsak*.

– Ezt a szót, – mondja Sándor – ebben az országban *ma mondják legelőször!*

– Én szívesen ismétlem, – folytatja amaz – sőt megmondhatom, – hogy *a pénzüzetet megutáltam*.

– Ez sem magyar gondolat, – feleli Sándor – tehát ez is újdonság!

– *Magyarországban szeretnék letelepedni!* – mondja erős hangon a bankár.

– Ott van Pest! – utalja Sándor.

– Megint város, megint kőfalak, megint üzérkedés? nem, ezt már megutáltam, – én a szabadba vágyva, meglehetősen pénzerőmet birtokba fektetem.

– Nem lehet, uram!... – jegyzi meg Sándor, – nemesi birtokot nem vehet meg más, mint magyarhoni nemes ember, – s ön tudtommal nem az.

– De ha én becsületes árt adok a birtokért, többet, mint más akárki?

– Ha ön minden kincsét odaadja egy hold földért, még sem lehet, ez nálunk törvény.

– Hisz, uram, önök kizárják az országból a pénzfolyamot, mely földjüknek értéket adna?

– Tökéletes tisztában vagyok e gondolattal, de most nem segíthetünk rajta, mert még sürgősebb teendőink is vannak.

– De hol vesznek pénzt a kisebb birtokosok?

– A zsidóknál, uram, kik csak negyedrészig kölcsönöznek, s aztán fél árig prolongálnak, akkor pedig dobót üttetnek, hogy a takarékosabb nemes megtudja még venni fél árért, – vagy ami még gonoszabb, a birtok zálogba megyen.

– És a nagyobb uradalmak?

– Azok már az önök kegyétől függenek, amint az időt rövidebbre vagy hosszabbra számítják ki, s minthogy az idegen nálunk birtokot nem vehet, záloggal vesződni nem akarnak, tehát még egy mód van, mellyel vagyonukhoz juthatnak hosszú évek után, s ez a *szekvesztrum!*

– S miként következik az be?

– Kétféleképpen: 1-ör a család tagjai által, kik az ősi birtok elföcsérlését engedni nem akarják, vagy 2-or a hitelezők által, kik pénzeiket sürgölik.

Gondolkodásba esett a bankár, mire Sándor nagyon figyelt, de megvárta, míg a bankár maga megszólal.

– Barátom! mindketten ép szemmel látunk, a majorescora pusztulás vár.

– Rég látom, – felel Sándor.

– Egy módját tudnám, mi által legkönnyebben rendbe hozhatná magát.

– Én is tudok egyet, csak hogy a gondolat nem tőlem származik, s így nem eredeti, de megérdemli, hogy elmondja az ember. – Nálunk többen vannak ilyen finánciális bajban, – minek következménye az, hogy egynémelyik változtatna is a helyzeten, ha tudna. Egy ilyen birtokos közölvén terveit tiszteivel is, – egyik tisztartója igen egyszerű tervet ajánlott, mégpedig: ha az uraság meg akar biztosan szabadulni adósságaitól, úgy a tisztartó helyében legyen tíz évig tisztartó, – ő pedig ugyanaddig leszen uraság!...

– Nem ügyetlen terv, jegyzi meg a bankár – de mi volt a válasz?

– Egy ártatlan mosoly, – mi nem volt éppen kárhóztatása a tervnek, hanem mivel a gróf erőnek erejével gróf akart maradni: szekvesztrum alá került, mi tán kényelmetlenebb a tisztartóságnál.

– Tehát most hallgassa meg ön az én tervemet!

– Kíváncsi vagyok, annál inkább, mert nem remélem, hogy új dolgot fognék hallani.

– Adja a gróf birtokait *haszonbérbe!*

– Ilyen gróf nem akad széles ez országban, – inkább szekvesztrumot kér valamennyi!

– Hisz saját tisztjeik és jobbágyaik roppant árakat adnának.

– Éppen azért, mert azok saját tiszteik és saját jobbágyaik, uram.

– Tehát a büszkeség?

– Fájdalom, éppen a büszkeség, egész a szekvesztrumig a legtöbb esetben.

– S meddig fog ez így tartani?

– Míg jogviszonyaink így tartanak, azaz, mikor bennünket magyar embereknek neveznek csupán, nem pedig külön nevezettel, mint most, *földesúr és jobbágy*nak!

– Tehát a gróf semmi esetre sem fogna birtokkezelésén változtatni, saját javáért sem?

– A legkevésbé, kinek, úgy látszik, föltett rendszere a pazarlás, mégpedig terv szerént.

– Ezt nem értem.

– Itt családi viszonyok vannak, uram, melyeknek elbeszélésével máskor szolgállok, elég az hozzá, hogy a két gróf között feszültek a viszonyok, melyek arra mutatnak, hogy a majoresco nem akar másnak gazdálkodni.

– De nem gondolja meg, hogy hitele egykor csorbát szenved?

– Eddig nem látszik meg rajta.

– Tehát figyelmeztetnék önök az isten szerelméért!

– Barátom! az ifjú gróf *nem teszi*, – Klein *nem meri*, én pedig *nem akarom*!

– Miért?

– Mert a gróf nekem úgy magyarázá Klein úr plenipotenciáját, hahogy Klein azt parancsolná, miként a kastélyt gyújtsam meg, én ne kérdezzem, miért, hanem gyújtsam meg, – tehát nem kérdezek semmit, hanem ügyelek arra, hogy a jogokat ne bántsa senki, és minthogy Klein úr a kastély, vagyis inkább a jószágpusztítást maga végzi, semmi közöm hozzá.

– És az ifjú gróf mit szól?

– Hallgat, – látja, hogy a gróf mit akar, – tehát, nem akadályozza, majd ha a hitelezők megsokallják, szólni fognak.

– Barátom! én milliókig vagyok érdekelve, de azt a házat, mely fél század óta velünk összeköttetésben van, nem fogom meggyalázni, hanem a további kölcsöntől visszahúzódok.

– Jó, akkor bizonyosan más helyütt fognak kölcsönözni.

– Meglehet, – de legalább nem én fogok lármát ütni, hanem azok.

– És ön meg fogja átkozni ez országot, melyben önnek igazságot nem adhatunk a legjobb szándékkal is, mert törvényeink az ősi birtokot egész a *veszedelemig* védik, de legalább győződjék meg barátom, – hogy *nekünk sem használ*.

– Tehát lökjék el a törvényt!

– Csak lassan, barátom, – mi szellőztetni akarunk az ódon épületben, de nem légvonatot csinálni.

– Értem önt.

– Annál jobb, azért ne vesse meg ezt az országot, melynek becsületes emberek jó véleményére oly nagy szüksége van.

– Tehát semmi mód, hogy én Magyarországon letelepedhessem?

– Igen, ha ön honosíttatni akar.

– S az miképpen történik?

– Érdemek által.

– Meg fogom érdemleni!

Odább, odább

A mogyorófa-erdők értéke kezdett leszállni, az uradalmi hajdúk most már csak azért tarták a botot, hogy legyen mire támaszkodni, mikor a robotosok után vigyáznak, és lassankint visszatért a szemérem, mert látták, hogy minél kevesebb alkalom van a deresre jutni, annál *meggyalázóbb*.

Pistáéknál megvették már a tulipános ládát, melyben az édes atyai gond nem hagyott üres helyet, hogy a fiú meglássa, ha olykor fölnyitja a ládát, hogy minden van benne, csak egy nem fért bele, ami az egész ládánál is nagyobb: a szülői szeretet.

Az idő nem hagyott magára váratni, legénysorba került a gyerek, s olyan szálember lett, mintha vagy száz közül választották volna. Szeméig lehúzott betyárkalapja alól szinte maga is szívesen leste, mikor a lányse-reg utána legeltette a szemét.

Járt utána a küldött szó,... izengettek a lányok, de az én Pista öcsém csak azért tartotta a két fülét, hogy ami az egyikben bement, a másikon ismét kimehessen.

Ilyenkor aztán fölkapott a sötét paripára, elment szelet fogni, – s amint a fekete megindult alatta arra, amerre a szél is ment, – úgy elhagyták maguk után a szelet, hogy még azt a szelet is előtalálták, amelyik *szemközt* fújt.

– Hátha *huszár* leszek! gondolá magában s eszébe jutott ilyenkor mind az, amit valaha csak hallott az obsitos Jancsitol, kit még Bécsben láttunk a gróf mellett, ki néha már akkorákat hazudott, hogy maga is már a fához támaszkodott.

– Látod öcsém – mondá az obsitos – vállperecig túrvén föl az ingét, idáig vájkáltam az aranyban, mikor Párisba rukkoltunk! Pedig most amilyen megviselt állapotban vala, egy eltévedt garasnak de nagy jó napot kívánna.

– Aztán mért nem hozott el belőle, bátyám? – kérdezkedék a gyerek, szinte nagyokat nyelvé, nem ugyan a kincsért, hanem azért, hogy ezt mind csak a huszár teheti.

– Mért nem hoztam? azt mondod, – majd én akkor terheltem volna a lovamat, mikor azt a nagy marsot megtette már velem! Dejsz öcsém, nem arravaló a huszárló, hogy mint a juhász szamarára mindent rákössenek. Ha az a ló nincs – öcsém – tudja isten, hol is volnék én már! de meg is kíméltem ahol csak lehetett, mert bíz elhiheted, hogy sokszor még a me-

geví szénáját sem kötöztem rá a lóra, hanem úgy lóhátról a kezemmel lógattam!

– Messze lehet az a Páris, ugye? – kérdezé a gyerek.

– De messze ám – felelé a vén obsitos – pedig mi csak úgy torony irányt mentünk, mert hisz öcsém, ha én egyszer azt mondtam a lovamnak egy kis abrak után: gyí te fakó! nem volt akkor árok, s mikor már úgy sebes futtában volt a ló, észre sem vette az ember, mikor egy-egy jókora folyó víz maradt el a *fakó* lába alatt.

– Volt-e ott becsület? – kérdi Pista elálmélkodtában.

– Meghiszem azt, hogy volt! fáin egy cseléd az a francia nép. Amint meglátták, hogy huszár vagyok – kedves öcsém – lerimáncodtak a lóról, bajuszomat végig simogatta a tenger sok szép lány, össze-vissza csókolták a két orcámat, hogy szinte már harsogott a fülem a sok cuppanástól. Vittek volna engem – szép öcsém – százfelé is, húzták kezem lábam, széjjelhordták volna tán minden tagomat, hanem egy csintalan menyecske a mentémet húzta le a nyakamból, magára vette, s amint láttam, hogy vissza nem adja, ha csak hozzá nem megyek kvártélyra. Na aztán oda is sétáltam amúgy huszárosan, *fakómat* a többi népség vezette utánam, magam pedig mentem a szép asszony után, de csak úgy, hogy szinte félig-meddig léptem le a földre, mint az már a huszárt megilleti, s egyet-egyét úgy a levegőn is mentem!

Pista öcsénk az ilyen beszédre a száját is nyalta, aztán pedig hallgatta azt, amit a vén huszár még tovább hazudott.

– Bezzeg úrrá lettem, ha még nem voltam az. Reggel korán már a se-lyemkanapén állt tisztára pucolva a sarkantyús csizmám! Akkora fazék kávékat főztek egymagamnak, hogy akár nyakig férhettem volna bele, s úgy ihattam volna. Még a fakó lovamnak is olyan darab cukrokat vetettek a jászolába, hogy itthon valami szegény ember egy darabban sónak is megbámulná!

Bámultában Pista nem győzte a sok „*ejnyé*”-t, amint azt a vén obsitos észrevette, vesd el azt a sulykot, mint csak győzhette szóval, nem hazudhatott akkorát, amit Pista el nem hitt volna már.

– Hanem aztán – öcsém – én sem voltam ám emberség fogytával, mert azt a két garast, amit a katona húspénz fejében a gazdájának tartozik fizetni, én is mindennap megkínáltam neki, de minthogy azt elvenni, de soha sem akarta, szép módjával az asztalnak sarkán mindig ott feledtem, mert csak elgondoltam, hadd lássák, hogy nem vagyok én valami pocsétakerülő, ki nem csak a bendőjét hizlalja, de még a „*borjú*” is megrakja, a fizetésért pedig nagyot hall a füle. – Volt is ám aztán böcsületem – öcsém, – a két garas helyett pedig mikor elkövetkeztünk egyszer, akkor vettem

észre, hogy a mentém bélése közé ugyanannyi tallért varrtak, lehetett mindössze... valami... hogy többet ne mondjak... kétszáz!

– Teremtettét! – bámult fel a gyerek.

– A bíz öcsém! Ilyen becsülete van ám a huszárnak, kivált ha a legény azt is tudja, meddig az emberség! De marasztottak is ám, – gyöngyömdadtát! de hogyan marasztottak, mert, hogy megtudták, hogy nem sokára obsitot is kapok...

– Hát már beszélni is tudott velük, bátyám uram? – vágott a szóba Pista.

– Beszélni...! hümm, nagy mesterség is kell ahhoz, mikor én valakit megszeretek, az a valaki meg engem, már persze hogy asszony, egy pár csókot szó nélkül is kaphat az ember, aztán addig fülel, addig gagyog az ember egy kis lárifárit, meg az öklével s kezével is addig mutogat, hogyha néma volna, még akkor is megérthetnék! Aztán meg, szép öcsém, nem kellett ám nekem valami nagy rekkomendációs levél, mert annak idején, mikor fölkaptam magamra sújtásos ruhámat, bajuszomat kiegyengettem, akkor aztán néma is lehettem, hanem a sarkantyúmmal adtam egy szólíntást, de nem is maradt hiába a huszártempó – öcsém, mert ha öreganyád élve látott volna, láttomra még az énekeskönyv is kiesett volna a markából.

– Meghiszem! – mondá jóízűen beleszólva Pista.

– No ha hiszed, annál jobb, akkor azt is elhiheted, hogy olyan házban lakhatnám most, hogy a hatodik kondignációból verhetném ki a pipámat az utcára. Bolond is voltam, hogy ott nem maradtam, mert a koldusnak is húszast vetnék, mint akkor, – mindennap egy száz forintos bankót vennék ki az almáriumból, mint akkor, lóháton mennék be a kocsmaján, és elkiáltanám magamat: kocsmáros! egy akó bort, – mint akkor, megkóstolnám, s ha jó volna, neki vetném a száz forintost, mint akkor, – vissza sem kérném a többit, mint akkor, – hanem persze hogy haza veszett az eszem!

– Talán szeretője volt itthon kendnek!

– Micsoda,... szerető?... egy asszony? öcsém, nincs annyi krajcár a huszárnak a lénungjában, a hány szeretőt kap egy nap, de már egy asszonyért nem búsultam volna haza, rossz huszár az, aki után a szeretője maga nem megy.

– Talán szülői várták?

– Azt ugyan megint nem mondhatnám, mert az isten nyugosztalja meg őket,... soha sem ösmertem!

– Hát talán fogadása volt haza jönni?

– Dehogyan volt, öcsém,... hanem akárhová legyen is az a francia, meg az az olasz, de kivált hát az a német, – nem tudja megfőzni azt a – *savanyú ká-*

posztát – ha száz lelke volna is! – már pedig én meghalok, ha három napig egyszer nem ehetem. Kaptam magam, a sok könyörgés előtt bedugtam a fülem, haza jöttem, itt is vagyok la, szegény vagyok, de van jó barátom elég, ha napjában egyszer nincs borom, hát van kétszer! Hát hiába lettem volna huszár, azt a keserűségét is!

Itt aztán elakadt a huszár, s mint aki nagyot emelt, megnyugodott egyet. Pista, mint aki mohón ette a szót, szinte neki heveredett a gyöpnék, s lelke a huszár történetén egy nagyot kérődzött, a vén huszár pedig egy megviselt pipába dohányt szorongatott. Talán valami bolonddá tett regrutától cserélte valaha, de ha megkérdeznék, megesküdnék, hogy a francia háborúban Napóleon szájából ütötte ki, aminél még azon szemrehányást sem tehetné neki az ember, hogy hazudik, mert ő már annyiszor elmondá ezt a történetet, hogy utoljára maga is elhiszi.

Ezért huszár a huszár, – először elhiszi, amit neki nagyokat hazudnak, utóbb aztán maga is hazudik jókorát, annyit és annyiszor, hogy maga is hiszi, és mert nagy dolgokat beszél és hiszen el, mikor aztán kard van a kezében, elég kövér már a lelke, hogy a nagy dologba bele merjen vágni, mert hisz azt gondolja: ennél nagyobbat is vitt végbe a *huszár!*

Hazament a gyerek. „Ráró”-ról lehabzott a tajték, de mint az édes szülő legkisebb magzatját, úgy dajkálta ő a lovat, mely a gazda alatt kényesen járta meg a határt.

Míg az utca hosszán végig ment a lovon, az ajtó repedésen és a sövény szakadékon át leselkedtek utána a lányok, és a lányos anyák szívesen befordultak egy szóra a szomszédasszonyhoz, – szüntelen adták a szót a szájába, emlegették a fiúnak derékségét, hogy amaz is fordítsa vissza a szót a nénémasszony lányára, de a szomszédasszony csak nem akart szólni.

– Pista fiam! – szólt Örzse a gyerekek, mielőtt a búcsúzó kezdenék – majd az alföldön nem lesz annyi szép leány.

– Ebédhordónak egy leány is elég! – válaszol a fiú egykedvűen.

– Hát aki megfőzi?

– Az a gazdám dolga, kivel főzeti meg.

– Édes fiam!... – szól az anya szeretettel – minden madárnak van párja.

– Azért nem szeretnék madár lenni.

– Hát kivel vénülsz meg, te gyerek?

– Ráró lovammal, édes anyám, – annak a hátán csak elérek még valaha a világ végéig!

– De furcsa isten teremtése vagy, bizony beválnál barátnak!

– Kedves anyám, egyebet is teremtett az isten.

– Ugyan mit?

– Hát a huszárt, édes anyám! – mondja a fiú összeütvén sarkantyús csizmáját, hogy még a fájó lelkű édes anyának is jól esett a szép gyereket végig nézni, kiben az anyának, apának szépsége ölelkezett össze, mit az anyai szem kétszeresen látott, csakhogy a fájdalom mégis elfogta a gondolatnál, hogy a fiút indulatja messze földre ragadja el az apai háztól.

– Pista fiam! – szólt olvadó hangon az anya – aztán elhagysz te bennünket?

– Majd megjön a hírem, édesanyám!

– Nem örülök én annak, édes fiam!

– Ne mondja, kedves édesanyám, – hisz alig fér majd az öröm a szívébe, ha meghallja, hogy huszár fia vagyok.

– Aztán meg tudnád ölni az ellenséget?

– Hát hogyan haljon meg szegény, ha már nem tud addig élni, míg az ágyban elérné az órája.

– Már látom, hogy hiába beszélek, – okoskodék az anya.

– Csókoljon meg édes anyám, hogy legalább legyen egy asszony, kinek a csókjáért rimánkodni tudok.

– Hát a többi, édes fiam?

– Ha kedvem lesz hozzá, akkor majd azok könnyörögjenek nekem.

Megvolt az utolsó vacsora, szárnyára kelt a madár, hogy a világba röppüljön.

Hadd röppüljön, – azért van a szárnya!

Az alföld.

Meleg nyári nap volt, az alföldön egy gyalog utas teszi jobb lábát a bal lába után, – szemei minden oldalról az ég oldalához ütődnek, és csak itt-ott állja útját egy vékony kútgém, mely sovány nyakkal kapaszkodik ki a szörnyű egyenesből.

Hátán egy gyékényszatyor szaporítja a meleget, fején öreg szálú szalmakalapon át szűrődnek a friss lég, ha tudniillik friss volna, – testén kék csikos kurta dolmány és ugyanolyan lábravaló van, míg bakancsának olyan vastag a talpa, mintha az országában nem a csizma fejét talpalnák, hanem a talpat fejelnék meg.

Hová megy a boldogtalan azzal a gyékényszatyorral, az alföldre, hol még a jóra való eb is húst eszik és fehér cipót, hát kinek kellene az a megkérgesedett sajt, mely az alföldi levegőt csak szaggal szaporítja?

Kezében meglehetősen hosszú szöges bot van, mely magában nem a legügyetlenebb védőszer, ha a gazda valamely sarokban megvetheti hátát, de ha itt megkerít néhány kuvasz, nem tudom, meddig győződ körüllegyezgetni magadat!

Ott van Ia! már messziről látszik néhány fehér pont egy karám oldalában. Jaj neked, boldogtalan olasz, ha azok közül most azt találja álmodni valamelyik, hogy farkas ütött a nyájra, mert akkor hasztalan van zsebedben az útlevelled, mert mire az a hatóság kezébe kerül, már akkor magad is ronggyá leszel tépve.

A szegény olasz legelőször tette ezt a gyaloglást, – ha a sors úgy rendelkezte, hogy e mulatságról soha, de soha meg ne feledkezzék.

Delelőre verődött minden gulya, minden ménes, – a pásztorok egy karámnak oldalában kerestek húselőt, s azon körbe hasalván, szótalanul nézték a bográcsot, melyben a hús a saját levében már sercegni kezdett.

A körülhasalók közt Pistára ösmerünk, ki már második éve lakik az alföldön.

Jó darabig szótalan volt a társaság, míg utóbb az egyik gazda megszólal, és beszélni kezdé, mit látott a legközelebbi városban, honnét hajnalban vetődött haza.

– Mit látott kend? – kérdi Pista a gazdát.

– Amit te még nem láttál, – mondja kurtán amaz. – *Huszárokat* láttam!

Erre a szóra úgy föluggrott Pista, hogy a nem messze nyugvó kutyákból kettő is fölébredt. Szegény olasz, mindjárt kimelegszel úgy, hogy meg-

eredne rajtad a citrom és a narancs, ha sajt helyett a kosaradban csak-
ugyan azt hoztál volna.

– Nem tudsz már vesztetg maradni? – szól a gazda – de majd fölállunk
valamennyien a te kedvedért.

Erre a szóra a fiú szépen lehúzódott, és hallgatni kezdé a gazdát.

– Bizony szép cselédek!... – mondja mintegy magának a gazda, mint az
megvan a magyar emberben, hogy amit beszél, olyanformán adja elő,
mintha maga is most hallaná először a dolgot, és magának is beszélné.

– Sokan vannak? – kérdi valamelyik.

– Száz meg száz! – mondja nagy képpel a beszélő, – választott gyerek
valamennyi! szinte megrendül alattuk a föld, a merre elhúzódnak.

Pistának keblében mindinkább hangos lőn a dobbanás, és a vágy
megszólamlék benne, hogy mért nincsen ő köztük, most már ő róla is be-
szélné a gazda.

– Hová mennek? – kérdi megint a másik.

– Mit tudom én, hova mennek?... háborúba mennek!... – veté az első
kétkedés után.

Pistának a vére megfűtött minden eret, de nem mert megmozdulni, ne-
hogy a gazda megint rárvalljon.

– Háború lesz, úgy-e? – kérdi az előbbeni, mire a gazda azt feleli:

– Persze hogy az lesz! – Sok az ember! Már egyik a másiktól nem fér
el, okoskodik a gazda, pedig ha egy kicsit körülnézne, hát megláthatná azt
a nagy semmit, amiben éppen az ember a legkevesebb.

– Bizony nem ártana már *egy csendes kis háború!* – véli a kérdező,
mire aztán három is megszólal.

– Ha már annyi huszár van itt, lesz is!

– Persze hogy lesz! nekem is azt mondták, – bizonyítja a gazda, mire
Pista megint fölugrott, és minden kutyát fölvert az álomból.

Szegény olasz, valld meg bűneidet!

A kutyák nem tudták hirtelenében, mért lármázták föl őket, de mielőtt
körülnéznének, Pistára bámult valamennyi.

Pistának megbuzdult a vér, nem bírta türelemmel végig hallgatni a gaz-
da beszédét, mintha már itt volna az ideje annak, mennyi a hallgatásból
elég, de még hallja az utána következő szavakat, midőn mondja a gazda:

– Nagy embertódulás lesz holnapután N... ben, akkor szentelik föl a
zászlót, s akkor áll ki a legelső verbung, – tehát gyerek legyen ám a tal-
pán, aki legelőször akarna fölcsapni.

Míg Pista a végszavakra feledkezett, a hat kutya napnyugatnak nézett,
honnét valami barnás folt mozgott a síkon, s mire a csikósok észrevették,
már a kutyák rohantak a boldogtalan elé.

– Szegény pára! meg leszel ma viselve! – mondja egyik csikós oldalt nézve, mert azt könnyen eltalálta, hogy valami mesterlegényféle lehet a jámbor, ki a nagy pusztaságon lobogó ing nélkül, sötét ruhában jár.

Nem feszegetem a dolgot, hogy mennyi keresztény szándék fért el egy kurta szánakodásban, elég az hozzá, hogy késő már az akarat is, mert a felbőszült ebeket el nem éri már az emberi hang.

– Az volna ám a ló, – melyik a kutyákat elérné! – szólal meg a gazda olyanformán, mintha már maga sem hinné, hogy olyan ló megterem a földön.

A szegény olasz nagy későn vette észre, hogy a hátát nem vetheti meg, tehát a hegyes végű bot csak arra való, hogy azt üthesse meg a hat közül, amelyikért az őt széttépi, azért úgy megijedt, hogy végtére még annyi ösztöne sem maradt, hogy a gyékénytarisznyából néhány olasz kolbászt húzzon ki és vessen a kutyák elé.

Szegény párának csak annyi gondolata maradt, hogy bár már meghalt volna, hogy meg ne érné saját keserves végét, csak már volna egy pocsolya, melybe annyi ideig lógathatná fejét, hogy meg is fúlna.

Valóban átkozott állapot, mikor a halál elől még úgy sem menekülhet valaki, hogy valamivel előbb meghalhasson s a szegény olasz szemeire lassankint sötét karikákat rajzolt a megrémülés, midőn sem elfutni, sem elsüllyedni nem lehet.

Hasztalan meregeté szemeit és csak egy erős ostorvágás csattanása, valamint egy fájdalmas kutyavonítás téríték észére, s midőn tisztább lőn látása, egy habzó lovat látott, mely elől a kutyák hatfelé pusztultak.

Ráró remekelt ma, – oly könnyen átnyargalá a tért, mint egy meghúzott ív, mely láthatatlanul vágódik az egyenes vonalba, s mielőtt a pusztai vadak megrohanhaták a rémült utast, már az első kutyának bozontos szőre közé durrant a kemény szíjú ostor, s a meglódult állatok alig bírtak oldalt vágni a következő csapások elől.

Az olasz sötét szemeivel a fiatal lovasra nézett, ki csak még most szánta meg istenigazában az olaszt, midőn látta, hogy az megköszönni akarná a menekülést, de nyelve még egy árva szóra is engedetlen neki.

– Igyék! – mondja Pista, lenyújtván egy szűk nyakú csutorát, melynek födelét is lecsavarta, hogy a megrettent olaszba minél előbb lelket ihlessen, mit az, gépileg engedett, mert még annyi ereje sem volt, hogy kezeit fölemelni bírta volna.

– Nem halt meg, atyafi? – kérdi Pista, midőn észre vette, hogy az olasz már maga is megkapaszkodék a csutorában.

– ...Nem! – válaszolt magyarul.

– Hol fért bele ez a kis magyar szó? – kérdi csodálkozva Pista.

– Öt esztendő óta lakom az országban, – mondja a kérdett, – sajtot csinállok, mikor ideje van, máskor pedig áruulgom városról-városra.

– Mit kerestett itt az alföldön?

– Szerencsét próbálni jöttem.

– Nojsz, kipróbálta most atyafi, – szerencséje, hogy jókor megindultam, mert most már rakhatnám a szatyorba a maradékot.

– Az isten áldja meg, jó barátom!... – kezde hálálkodni az olasz.

– No csak ne többet, mert különben itt felejttem, – mondja Pista, – pedig kísérfő nélkül nem t'om merre megy el.

– Nem szólok, – mondja az olasz – hanem ha eljön Olaszországba...

– Az nem lehetetlen! – veti közbe a szót Pista.

– Annyi fűgét, annyi narancsot...

– Kár volna megenni a gyerekek elől! – jegyzi meg Pista.

– Meg mazsola és aprószőlő...

– Nem nekem való eledel lesz az, hallja maga,... hogy is hívják?

– Pietro! – felel az olasz.

– Nohát, Pietro atyámfia, – ballagjunk a szállásig, nekem meg adja föl azt a szatyrot, aztán könnyebben elérünk oda, hol kinyugodhatja magát.

– Kedves jó barátom!... – kérdi aztán az olasz – eljön Olaszországba?

– Mondtam, hogy nem lehetetlen!

– Én lakom B...– ban, a testvérem meg Milánóban, – csak a magyar sajtot kérdezze, minden olasz tudja,... én tudom, hogy adós vagyok.

– Ne beszéljen az adósságról, mert mindjárt itt felejttem.

– Nohát nem szólok, legalább még egyszer mondom, mert gyermekeim vannak, hogy az isten áldja meg.

– Már mit fogyasztja magát azzal is! – mondja Pista – örüljön, hogy él, én meg majd gondomat viselem, jobb strázsát nem adhat nekem az isten, mint magamat. Végzi be a szót a delelőhöz érve, hol az olaszt mindjárt egy bundára fektették.

Még mindig a huszárokról folyt a beszéd, s a gazda mintegy dicséretet akarván mondani Pistára, ekképp szólítja meg.

– Szép öcsém! ember vagy magad is, *meg a lovad is*, de már el merem mondani, hogy mégis beválnál huszárnak, – pedig ugyan megválogatják a hozzávaló embert.

Az olaszt hamar elérte az álom, mert a megrémülés meghajszolta vé-rét, valamint a bor is addig kergetődzött benne, hogy az álom végképpen elérte.

A gazda még tovább is beszélt, elmondta, hogy ősmérőseket is látott, különösen egy vén obsitost, ki az országot megjárta már, s minthogy tudta, kinek a ménesét őrzzi, egy szavával azt is kérdé:

– Hát az én Pista öcsém hol jár?

– Engem kérdezett? – kérdi Pista.

– Ha mondom, hogy téged!... hisz azt is mondta, mennyit tartott szóval, csak azon csodálkozott, Hogy – mint maga mondá: *nem vált még belőled ember.*

– Azt mondta?

Bíz az nem mondott kevesebbet, s ha nem hiszed megkérdezheted, mert holnap délben három csikót vezetsz öcsém, N...-be, a méltóságos grófnak, ki most ott van a nagy parádén, mert holnap szentelik föl a huszárok zászlóját, és a méltóságos asszony lesz a keresztanya.

– Én meg majd keresztfia leszek!... – gondolá a fiú a dolog után látván, hogy a legjobb három csikót kikapja a ménesből, mely lassankint széledezni kezdett.

Föléledt benne a malaszt, szeméből az örömsugár fénylett ki, s elképzelt terveiről álmodozván, oly szilajjá lett, mint azok a csikók, melyek a nagy rónát most ficáncolják be. Ráró megérezte a szabad kantárt, egy-egy futamodást tett a ménes körül, míg ismét engedvén a gyöngé mozditásnak, oly kényesen lépdelt, mintha a parádés kisasszony selyemcipője volna a lábán.

Oly furcsa gondolat volt Pistától végignézni a nagy pusztaságon, melyen körülnézve magát, másfél öllel nagyobb, mint az egész, száraz száz mérföld, és minthogy semmi sem mérkőzik most össze vele, szinte jól esik látni a kútágasról lehajló gémfát lehajlott nyakával, mintha még a kútgém is az ő büszkesége előtt hajlanék meg.

A ló is önkénytelenül emelé föl száraz fejét, még az is azt nézi, hol az a pára, mely magasabbra szegje nyakát, mint ő? S mintha megelégné a boldogságot, miszerint az ökörnek nagy szarvai csak öklelődni valók, míg a juhokkal egy jámbor szamár sétál reggeltől napestig, de a lóval dicsőségre mennek néha napján.

Napnyugotig nem nézett a szállásra, csak mikor a gazda integetett feléje nagy szájú ingével, még csak akkor jutott eszébe az ott felejtett olasz.

– Holnap, édes szolgám, ezt a böcsületes utasembert is ültess föl egy jámbor kancára, hogy ne gyalogoljon a pusztán, – a lovakat pedig a szokott helyen majd átveszik tőled.

– Értem, gazduram!... nem lesz más mondanivaló?

– Egy szó sem, öcsém!

– No hát most meg én mondok valamit gazduramnak, ha meghallgatja.

– Már hallgatok, öcsém, csak mondd.

– Elmegyek, gazduram, – de nem jövök többet vissza!

– Rossz gazdád voltam, öcsém?

– El sem cserélhetném jobbért, gazduram! – jegyzi meg Pista – hanem ha már olyan izenetet hozott kend, hát meg akarom tudni, *válik-e még belőlem ember.*

– Most már bánom, hogy szóltam! – mondja a gazda.

– Gazduram, a szél is elhozta volna nekem azt az izenetet – válaszolt a fiú – ne búsuljon érte.

– Eredj hát, fiam – mondja megilletődött hangon a gazda, – nem kapaszkodom beléd, és ha a jó úristen meglátott mellettem, állítson az első helyre a sok derék magyar vitéz között.

A fiú meghatottan hallgatá végig a beszédet, aztán dolgainak elintézéséhez fogott, s majdnem éjfélig hallgatta az olaszt, mikor beszélt neki a tündérországról, hol a citrom, meg a narancs terem, s az országút mellett a nyeregbe hull, mikor a huszár elmegyen mellette.

Álmodott aztán a fiú,... megálmodta saját dicsőségét!

Ráró.

Ki a rónaságra, rekedt a lég a nagy falak közt, még az imádság is elhal a sűrű párázatban, hadd látom meg a pacsirtát, mely kora reggelen ússza meg a léggört, csevegő dalával akarja fölverni a csöndet, mely száz mért-földön heverész.

Hiszi a kis madár, hogy a pusztaságot, melyet szemével átlát, hangjával fölverte, pedig alig éri el a szomszéd tanyának kolompját, mely egy három éves tinón zajog, s e hang, melyet a művészet száműzött a rónaságra, úgy beillik e pusztaságba, hogy ez óriás tér nélküle egy szánandó némaság volna, melyet csak az ítélet arkangyala fogna először megszólítani.

A távolság oly szelíddé teszi e hangot, hogy a fáradt utast vezetni bírja, s midőn a lihegő vándor már eléri, egy csöngőnek hangja vékonyul ki mellőle, s az ember önkénytelenül engedi magát a varázsnak, mint a partot látó hajós, kit a száraz föld szárnyasai régóta csalnak a kikötő felé.

Elvesztettük a napot, az egész kerek földön nem villan át egy halavány sugár, az éj oly sötét, hogy a bátortalan utas nem mer lépni, – az alkonyatkor oly tisztán látta leesni a napot a láthatár szélén, hogy lába minden lépten megreszket, hátha a semmibe bukik.

A tücsök belefáradt énekébe, a pacsirta fészke melegében fiain alszik még, s az alföldnek nincs annyi rónája, hogy egy halálmadár meglakhassék benne, honnét előtörhetne az éjbe, fölverni a puszták fiát, ki már a pásztortüzet rég eloltá, s a nyugovó ménes mellett álomra hajlott.

Nincsen egy hang, melyre a nyájörző kuvaszok fölriadnának éber álmukból, még a betyár is aludni ment, sötét neki az éj, hogy egy kedvenc csikót kifoghasson száz közül, s a kezes paripa is hasztalan vár az éji útra, – a gazda annyit méregeté a sötétséget, hogy az álmot elérvén, fáradtan hanyatlott le a gyöpre.

Halni készül-e a természet? vagy hogy a szél is valahol a hegyek erdejében szorult meg, s nem bír kifutni a rónára, hogy a felhők villáma elől menekülni tudjon? Egy szellő nem mozdul, nincsen egyetlenegy boldogtalan ember e rónán, hogy egy árva sóhajt nyögjön ki a dült kebel?

Hát nincs annyi szenvedély e rónán, hogy egy embert eszeveszetté tegyen, aki megfutná a földet, és bekiabáljon a semmibe, és megrémítse az éjnek óráit?

A szerelemnek nincsenek itt csalódásai? A rágalom nem bírja fölmarni ez emberek boldogságát?

A csöndes lakot nem gyújtják egymás fejére az emberek?

Édes kérdező barátom, – a csábítónak nehéz munka megfutni a száz mérföldet, – a szerelem itt háborítatlan él.

A pusztá oly róna, hogy a rágalom nem lel akkora völgyet, melyen egy kis bűn elbújhatnék, melyről a rágalom beszélni tudna.

Hát a gyújtogató?

Az eget akarod tán meggyújtani, ezt az egyetlen tetőt a pusztaságon, vagy azt a kunyhót, mely csak akkora, hogy a lefekvő gazdának kinyúlik belőle a lába?

Hát a betyár?

Mikor Ádámot kiverte az angyal a paradicsomból, s leszedé a fák gyümölcsét, lopott-e az?

A farkas megfutja a rengeteget, s az őzet fölfalja, – mondd hogy rabló!

A gerlepár búzaszemen táplálkozik, hiszed-e, hogy tolvaj?

Úgy-e nem hiszed?

Lásd, a puszták fia meglátja a sebesen iramló csikót, neki kell egy, melyen alkonyattól hajnalig megfuthatja a tért, hol szeretője lakik, – röpülni nem tud, s mielőtt agyában egy gondolata támadna a véteknél, már a csikó hátán ül, – és nincsen az a szép szó, mely lerimánkodja onnét.

És e széles alföldön nem leltél egykor egyet, ki ezt „tolvajsnak” tartotta volna.

Azért nyugszik oly békén, békésebben, mint az a megénekelt városi angyal, kit álmában is hangos nyögésre kényszerít a nappali indulat, özszeveszvében benne szeretet, irigység, remény, előítélet és kétségbeesés.

Párnája, vánkosa a zöld fű, ezért oly egyenes az a derék, mintha fenyőfához kötözöttén nyúlt volna föl embersorba. Élte szívós, mert a zápor és a vihar egyaránt megyen keresztül arcán, s ellucskosodott ruháit a rohanó szél szárogatja meg rajta.

Csak az idő öli meg, mint a vasat, és halálának órája oly csöndes, mint a hattyúdal, végperceit nem állván el a múltak emléke, hogy vétkeket hurcolhatna elő neki, mint a nagyvilág fiának, ki utoljára kap a hithez, amit nem hitt, hogy bűne meg legyen bocsátva, – és íme milyen mohón veti vétkét a gyóntató nyakába.

Sötét gondolatok úgy-e? mintha a romok nyirkos falai közt vonaglánánk, pedig a pusztán vagyunk, hol egy megszakadt felhő mellől a legelső szürkület dereng elő, s mint Jupiter a ködből, – a mezőn egy alakzat körrajzai válnak ki, s a képzelet kiegészíti magának az alakot, egy álmodó csikóst a gyöpon heverészve.

Tehát mégis egy alak, mellette egy még sötétebb élő mozog, színével az éjben vesz el, s csak akkor alakul ki jobban, midőn büszke fejét fölveti,

s a hollósörény szárnyként csapódik vissza, s a nemes állat gazdája mellé lépdel.

A felhők odább tolódnak, a világosság még egy fokot nő, s a finom párázathból minden tárgy átlátszóbb lesz, és látjuk, hogy a ló lábától fejéig megszaglássza gazdáját, s hogy lépésével zajt ne verjen, nyakát oly hosszúra nyújtja, hogy fejével már az alvó gazdának arca fölé ért. Orrlyukai ökölnyire tágulnak, finom légcsapjai oly gyöngéden húzzák föl a léget, hogy az alvó csak egy lágy fuvalmat érez arca körül elhúzódni, mely mint a szűz leány csókja, kellemesen csiklandja az arcot, melyen most egy kéjérzet mosolya vonul el, s a ló óvatosan emelvén föl lábait, a gazdag fűben lassú léptekkel megyen el, megúsztatván arcát a harmatos fűben, s nem teszen egy harapást, nehogy a harapás harsogása fölverje az alvót.

Már tova ért, – fejét magasra kapja, mintha tudná, hogy a föld rengése sem ér el gazdájához, – berohan a pusztaság mélyébe, melyet szikrázó szemei régóta látnak, sörényét elkapja a szél, és sebes útján meglebegteti, mintegy ezred zászlóját, mely után a bátrak szent győzelemre mennek.

Kanyargásaival berajzolja a gázolatlan füvet, karikákat nyargalván öszsze, futását ismét visszatereli oda, ahol gazdáját érzi, ki még a gyöpön heverész.

Bárány ugrásait vidáman teszi, s a zajgó kedélyű fiatal állat büszkén áll meg egy másik ló előtt, és orrával majdnem lángot fúva, nyakát a másiknak nyakára veti s mintha magához ölelné, fejével átszorítja a nyakát és egy nyerítéssel beszéli el indulatát.

A két fej lassan-lassan összecúszik, szemeik egymásba merülnek s a szilajabb csikó egy oldaliramlással vág egy irányba, mely egyenesen gazdájához vezet.

Amint egy bizonyos vonalt elért, a lépések meglássudának, a fej ismét a füvet túrva hajlott alá, s a lépések könnyedén vitték a gyönyörű állatot az előbbi helyre, hol gazdáját hagyá.

Még mindig nyugszik, – a ló békétlenkedni kezd, többszöri szaglás után, mintha zajt akarna verni, első lábának egyikét fölkapja, s már vágni kezd vele, de csak a légben, – a földet nem éri, – érzi, hogy oka volna az indulatra, hogy gazdáját ébreszteni kell, de tán elég a suhogás, melyet lába szel a légben.

A hajnal pírja éppen ekkor szalad föl a látóhatáron, az állat önkénytelenül a bűvöletbe esik, – szép lábai biztosan állnak meg a földön, s a ló farával állván keletnek, mielőtt az első sugár átfutná a végtelent, emelt fejét lassan hátra fordítja s meghozza áldozatát a teremtőnek és okos szemeivel várja a percet, hogy az első sugárban az isten kezét *megbámulja*.

E perc, e várakozás oly ünnepi és megragadó, hogy az ember legmélőbban csak *imádkozhatik*.

Térdre, ember! istened szeme néz rád!

Szétfutnak az aranyos sugarak, az éj oly sötét volt, hogy a virág remegve csukódott kelyhébe, a napraforgó fejlődik ki, még kelyhe most is telve könnyűivel, s egészen kisimul, hogy mire a szellő eljő, fölszáradjon az utolsó harmatcsöpp, hogy hímporát elkaphassa a legelső bokorig, hol egy másik napraforgó régen epedez rá.

Az erőteljes kar lecsúszott a csikós szeméről s a fény fölverte az édes álmat, mely akként végződött, hogy ellenségre nyújtá ki karját.

Mint a meghajlott acél, úgy pattant egyenesre a csikós, dús haját rendre rázta, s néhány percnyi szünet után, meddig arcát a fönséges igézeten végig hordá, kalapján az árvalányhaját végig simítva, a kalapot föltette.

Tán önök úgy is ráismertek Pistára, ki a mindenséget még egyszer körülnézve, „Ráró”-ra föltette a nyeret, s aztán a gyönyörű állatot megvergetvén, hangos szóval mondja: – „Gyere édes lovam, – nem váratlak tovább, *huszárlóvá teszlek!*”

A Verbung.

Ha a verbung, – rí a hegedű a cigány markában, szűk az utca egy nyalka huszárnak, annyit feszeleg, annyit hányja-veti magát, bizony azt hinné már az ember, kifut a bőréből.

Jár a nyelve, az utca közepén egy szénásszekér megállt bámultában, de a béres beledurrant a négyesbe, kitér – a huszárnak, bizony attól fél a szegény béres, hogy a huszár egymaga feldönti.

– Ne kerülj,... ne kerülj! – kiáltja a huszár, – hadd ugrom át azt a kis talyigát! – pedig a négy ökörnek is kidagad a szeme, míg a nagy szekéren akkorát mozdíthat, hogy csak meginduljon.

Olyanformán készül a verbungos, hogy amit mond, meg is teszi mindjárt, – szinte kisebbnek látszik a szénásszekér, mióta a huszár *talyigának* mondta.

Menne is már, – még csak egy kődarab sem marad akadékul az útjában, mert aki a csodájára kiszaladt a házból, *utána megy*, vagy hogy oldalt nézi, – csak egy kis pocsolya mert az út közepén heverészni, szinte gondolván magában: amily kicsiny vagyok, a verbungos sem lát, pedig éppen akkor ugranék a huszár, ha csakugyan az volt a szándéka, lesi a kíváncsi nép, mekkorát ugrik majd? ugranék is, de a szeme a pocsolyára vesz,... elkeríti amúgy tele szájjal, hogy mer a pocsolya az útjába állni? aztán feléje rúg, elkiáltva: *coki tenger, félre az utamból*.

A nagy szekér *talyiga* volt a huszárnak, s ez a két icce víz, minthogy kevés volna, hogy a szekér helyett, mely oldalra tért már, keresztülugorja, segít magán, s ráfogja, hogy *tenger*.

Nagyot nevet a kísérő népség, maga is nevetne, de most jut eszébe, hogy a sor a szénásszekéren van, de biz az már az utca végén jár, s még akkor is neki van panaszja, hogy az a gaz fickó mért nem mert megállni?

Talán talán utána is futna, ha egy csinos diákgyerek nem állna az útjában, ki a verbungot már fél napja kíséri, – ezt akarja lépre csalogatni:

– Félre paraszt! – kiált nagy mérgesen, a bámulók között a diákhöz törvén, – félre paraszt, most már tiszteteket verbuválunk, – aki irgalma van, ifjú uram, álljon be *hadnagy*nak.

És az úrfi kétszer sem mondatja, keze már a huszár markában van, s a jó példát tíz-husz követi még. Nem találja helyét a verbungos, egy szép lány sem marad most megölelés nélkül, de hogy panasz ne menjen utána, még a vénebbet is meg-megszorongatja, s amit a verbungos példának okáért kópéságból csinált, azt a regruták is utánamívelték.

Ezt is megunja már a csintalan huszár, és hogy dolog nélkül ne járjon az esze, újabb tréfát gondol ki a kópé.

Végigkiált az utca hosszában, hol a verbung csodájára tátott szájjal bámult már a népség, – mondom – végigkiált: félre az utamból, *magam akarok az utcában sétálni.*

Szétszaladt a népség, kapu alá vagy fal mellé lapult, és a huszár hetykén rakva kényes lépéseit, hol ide, hol oda, azt sem tudta jó szerével, menjen-e vagy álljon meg egy helyen? de meg minthogy nap keltétől fogva kezében az üveg, mellyel az áldomást, kell vagy nem kell, minduntalan issza, nem valami rettentő ritkaság, hogy a lába oda is lép, hová nem gondolta. Részegnek persze hogy nem részeg, csak a lába nem akar úgy menni, ahogy talán rendesebben volna, hanem a verbungos ki nem hagyja nevetetni magát, – megáll egyet, amint még megállhat, – fölkacsint az égre, s elkiáltja magát:

– Úristen, mondd meg nekem, hová lépjek... *dicsőségemben?*... mert... én... *huszár vagyok!*

S nem akad egy ember a széles utcában, melynek kapuján s ablakán úgy ül a sok ember, mint a kas száján a méhraj, – mondom – nincs egy ember, aki gondolni is merné, hogy a verbungosnak a *dicsőség*en kívül más baja is volna, és e rovásra, mint aki holt részeg már a – nagy *dicsőségtől*, maga jár az utcán, – s ez olyan kék lehet, milyen az lehetett, mikor az a másik huszár a világ végénél lelógatta a lábát, s elkiáltá magát: *de lágy ez a semmi!*

Ott sétált egyedül, tetszett neki, hogy az utca megtisztult a néptől, s mint a fáradt művész az elkészült munkán, pihentette szemét, szinte elgondolta, mekkorát irigyelne másón, ha ez a verbungos huszár nem ő volna éppen.

Eszébe jutott minden jó a világ hátán, mintegy odafektette a huszár dicsősége mellé,... nézegette, nézegette,... s végre akkorát gondolt, hogy elkiáltá magát: *eb cserél senkivel.*

Egy-kettőt, amint még adta az ereje, feszelgőset lépett, szinte kereste a levegőben a keményet, ha hogy valamiképp azon sétálhatna, de csak úgy, ha maga!

Megállt,... nagyot nézett, mintha kilyukadt volna a világ, – s amint látja, két ember jön szemközt az utca végéről.

Már mondaná,... már volna *erre-arra*, ha a nyelve neki mozdulhatna, de bíz nem fordul az olyan könnyen, – s mire már a szóba kapna, szemközt áll a két ember vele. Ugyan ki lehet az, ki egy verbungosnak útját meri állni? ki lehetne vajon, mint egy – másik *huszár*, kinek a szájában éppen az a pipa van még most is, melyet Bonaparte Napóleon szájából kiütött!...

Éppen az a vén huszár ez, ki a mi Pistánknak hetedhavat beszélt vitéz dolgairól.

– Szervusz... éd... es apám! – kiált a verbungos, – szerencséje kendnek, hogy kend jött velem szemközt, mert mást majd kitereltem volna az útból, mikor én megmondtam, hogy itt az utcában egyedül akarok sétálni!

– Adjon isten jó munkát! – kiált vissza az öreg, tajtpipáját hátulsó fogai közé szorítván, tenyerével a verbungos markába ütven, – aztán pedig hátranéztében Pistát inté elő, – látod-e fiam, – ilyen ám a huszár, ha akarja, egymaga megy egy utcán.

Pistának a szeme is szikrázott.

– Mit hozott kend apám? – kérde a verbungos.

– Legényt – édes fiam – legényt, azért csak adjatok hát kezet, aztán szenteld be a huszár-regementbe.

– De bátyám, – mondá Pista az öregnek, – huszárok-e ezek, vagy ha csak a ruhájuk az? de ők maguk bakancsosok talán.

– Tyhű!... tyhű... erre-arra,... milliom... forgó... hordta... hol is kezdjem már no!... gyulladt föl a verbungos,... én... bakancsos...? tyhű!...

– Csöndesen fiam, csöndesen, meg ne repedj fiam, hisz mikor én téged beverbuváltalak, te is azt kérdezted... – mondja rá az öreg.

– No az igaz, édes bátyám, – szolt megszelídülve – nohát semmi harag, ide a markomba!

Egymás tenyerébe vágta, s Pista öcsém mától fogva huszár.

Néhány óra múlva úgy megfeszült rajt a huszárdolmány, hogyha a szabó dupla cérnával nem varrta volna, darabszám maradna.

Az öreg végtől végig, elől-hátul, két oldalról nézte a gyereket, s midőn már eleget gyönyörködött benne, az öregnek kikent bajuszára egy pár könnycsepp pörgött alá a nagy öröm miatt, s mintha talán Pista öcsénk szentté vált volna az ő markai között, meggyőződve mondá: *na gyerek... emberré tettelek.*

– Hát – kedves bátyám – igazán hogy huszár vagyok én már? – kérdezkedik Pista.

– Az vagy öcsém, az isten is látja.

– No úgy legyen, mert bátyám, ha engem bakancsba húznának, vagy a borjút a hátamra kötnék, – úgy tennék, mint a sárga csikó otthon, mikor a nyeret legelőször a hátára tették, földhöz verném magam, s azon helyütt halnék.

Az öreg nem tudott szólni, vásott mentéjével szemeit törülé, s végre mikor szóhoz kapott, megölelte Pistát:

– Öcsém, mintha csak magamat látnám, – magam magamnak jutok eszembe, hogy mikor katonává lettem... én is így beszéltem.

A huszárok hosszú sorban álltak, az ezredes szállása előtt, mely a gróf kastélyában volt, – és az erkélyen, honnan cifra vendégek tekintgetének le, a még mindig gyönyörű grófnő állt, mellette pedig egy szép fiú, ki lelkesülten nézett a szép ezredre.

Éppen az az ezred volt ez, melyben a gróf őrnagyképpen szolgált, – és amelynek ezredese saját egykori segédtsíztje vala, ki most a grófnőt kérte meg zászlóanyának.

– De ki lesz a legelső, ki e zászló alá esküszik? – kérdi a grófné.

– Én, méltóságos grófnő!... – szólal meg Pista hátulról, minthogy az ezredes hírére hallván a szép újoncnak, berendelése, hogy a zászlóanya lássa meg az első főleskűvőt.

– *Pista!*... – szólta Szántay – hisz ez a mi emberünk! – mondja nagy örömmel hamarjában megértetvén a dolgot a körülállókkal, kik közt a gróf és saját testvére Sándor is jelen volt.

– Fiam!... – szólta aztán az ezredes,... – te leszel az első, ki e zászló alá esküszik,... fogadod-e istenedre, hogy e zászlót sohasem hagyod el?

– Esküszöm az élő istenre!... – mondja erőteljes hangon – ha mind elhagyja, – még akkor is mellette maradok.

– Isten téged úgy segítjen, és istennek minden szentjei! – mondja az ezredes, eleresztvén a gyönyörű fiút, kit aztán az ösmerősök a mellékterembe kísérték.

Késő estig el nem vált Pistától az öreg, – a népség úgy körülvette a nyalka fiút, mintha mutogatni hozták volna, – a vén huszár pedig árnyék-ként kísérté, s hogy a sok bámuló szó nélkül ne maradjon, hol ide, hol oda sügta az öreg, hogy *ezt a gyereket ő tette emberré.*

Pista öcsénk alatt Ráró olyan büszke lőn, ha a felhőnek neki indítaná, oda is elmenne.

Föliült a lovára, s amint egykor alva s ébren álmodozta azt a dicsőséget, mikor a csintalan lovon hánykolódik a kard és a tarsoly, s az a cifra ruha, hogy járt az eszében? és most tetőtől talpig ő maga volt benne: olyan furcsát érzett a lelke, hogy a szörnyű boldogság miatt szeretne a gyöpon egyet végig heverészni, ha azt úgy lovastul könnyen megtehetné.

S minthogy hát a földön boldogsága terhét ki nem nyugodhatja, habzó lovával az ég felé kaptat, – s míg a bámuló nép szörnyülködött merész ugrásain, mellyel ezt a nagyvilágot, ha lehetne, lába alól kirúgná: addig ő a lóderékon részeg volt a maga örömétől, s amin a sok félénk néző ijedtében „Jézus Máriá”-zott, azon ő a lelket jóllakatta!

Dehogy félne, hogy is félne? hisz ha lehetne, a nagy boldogságban lóháton aludnék, mert az ő szeme nem talált meglátni valót a külső világon, hanem szinte befelé, önmagába nézett, látván abban minden boldogságot, amit valaha csak a legelső huszár láthatott meg talán.

– Eszeden légy Pista, szólt neki az öreg, vén fejével jobban látván, hogy az a ló csikófoggal van még, és azt a sok pajkoskodást könnyen megunhatja, s nem igen szeretné, hogy valamiképpen lerúgná a gyereket magáról, mert akkor nem volna mit dicsekedni azzal, hogy *ezt is, meg ezt is ő tőle tanulta*.

– Eszeden légy, mondtam, – szólt ismét az öreg, midőn a kvártélyra értek, mert hogy az öreg a gyerekek ahol csak lehetett, árnyékában maradt, nem is kell mondani, – s amit és ahol egyengetni kellett, készen volt a szóval.

– Csínján bánj a lóval, – már egyszer megmondtam, – több esze van annak a lónak, mint valami íródiáknak!

Hallgatva szedte le Pista a szerszámot, s amit neki az öreg mondott, jónak volt az mondva, a szentírást még a papnak sem hinné úgy, mint, amit az öreg sült igazságképpen egy kis lével föleresztett neki.

– Majd ha táborba jössz, akkor veszed hasznát, ha a lóval okosan tudsz bánni! az vezet ám akkor téged, nem pedig te azt. – Hol volnék én? már a füvet is régen kaszálnák a hasamon, ha a *fakó* nem lett volna az a ló, ami volt.

– Hozzá tette bátyám azt a jó állatot?

– Megettük, öcsém, – mondá teljes egykedvűségével.

– Hol? – kérdé a gyerek.

– Hát egy várban, ahol bennszorultunk!

– Sokáig voltak ott?

– Meghiszem!

– Szenvedtek kendtek sokat?

– Azt is meghiszmem!

– Koplaltak is?

– De mennyit!

– Aztán lóhúst ettek?

– Ameddig benntartott.

– Hát aztán mit ettek?

– Mit-e? – ...*egeret*.

– Aztán megették?

– Meg ám, csak lett volna, de már abból is úgy kifogytunk, hogy utóbb *hat* emberre jutott egy *eger*!

– Hogy éhen meg nem haltak kendtek!

– Volt eszünk, mert aztán kitörtünk a várból egy éjjel, és az ellenséget egy lábbig levágtuk.

– Esett-e sok huszár?

– No csak a kéne még! – szólt közbe az öreg, – hát minek volna a kard a huszár markában?

– Volt mit aprítani?

– Volt bíz – édes öcsém – mert a porciómat nem hagytam ám másnak, – tudom, hogy egy regruta volt mellettem, egyúttal annak a részét is úgy kidaraboltam, hogy utóbb már maga rimánkodott: hadd vágjam, Jancsi bácsi én is! No csak vágd – mondám én – de már akkor fülét, orrát lefaragtam annak, amelyikhez hozzá akart vágni!

– De hogy egy huszár sem halt meg.

– Nem ám, – nem is hal meg!

– Hogy hogy? – kérdi Pista.

– Csak úgy, öcsém, hogy a huszár *elevenen* megy a mennyországba.

Igaz, igaz, hisz a huszár *halhatatlan volt és halhatatlan marad.*

Tervek.

A majoresco kiszállt a kocsiból, s a kastély termeiben rendelkezést tett a vendégek elfogadására, Kleint pedig ekképpen szólította meg:

– Bécsből jövök!

– Isten hozta méltóságodat, remélem, az előleges intézkedések szerint, méltóságodnak nem volt valami panaszra oka.

– Semmi, – semmi!... – mondja némi ízetlenséggel,... – hanem mi a patvar lelte bécsi bankáromat?... fölmondá tőkéit?

– Azt nem, – feleli Klein – hanem a törlesztések mellett méltóságod kiadásai nagyon fognának rövidülni.

– Nos aztán?

– Kénytelen valék megmondani, hogy ígéretünket beváltani nem tudjuk, tehát a kölcsönzéstől egészen visszavonul.

– Ostoba tréfa!... – kiált föl békétlenül a gróf, – érezvén a rendetlen állapot terhét, azonban határozott hangon kiálta föl: hallja ön, nekem pénz kell, mégpedig sok, ha a pokolból teremti is, ígéretet tettem, hogy két éven át véget vetek minden liberális mozgalomnak – s én nem fogom magamat kompromittálni néhány rongyos forintért, értette?

– Akár szóról-szóra elmondjam!

– Annál jobb, tehát ne késsék, – legyen ügyes, hogy az országgyűlési utasításokat ne a másik párt mondja elénk, azért ne késsen, hanem ahol kapja a pénzt, onnét hozza.

Klein meghajtá magát, hazament és a hajdú megint a megszokott izenetet kapta:

– Jakab jöjjön fel.

Az ördögöt citálni nehéz dolog, mert a Kristóf imádságot ritka ember tudja, s ami még nehezebb, hátulról kell előre olvasni, de aki egyszer föl-idézte, annak mindjárt megjelenik.

Jakab sohasem vette nagyon szívére, ha Klein úr megkergette, – az ő szíve nem volt igen érzékeny, és különben is volt annyi filozófiája, mint egy esernyőnek, melyet csak akkor szoktak megbecsülni, midőn felhő kerekedik.

– Hivattalak Jakab.

– Tessék parancsolni!

– Nekünk pénzre van szükségünk, s minthogy a bankárt elriasztád a háztól, már most hadd lássuk, mennyi kényelmünkre van, hogy itt fölhiszálalak.

– Készen vagyok, – csak parancsolni méltóztassék, – legalább meglátja, hogy mennyivel jobb, ha itt maradt a pénz, mintha külső országba ment volna.

Jakabnak e védegyeleti eszméi kevéssé bolondíták el Kleint, ki maga legjobban érzi, hogy urasága mily drágába került, nem annyira magának, mint a majoresconak, ki azonban mai napig nem látta be mily veszett körök közé került, – természetesen nem lévén egyetlen bizalmas embere, ki valamely magános órának bizalmasabb részében neki fölvilágosításokat adott volna.

– Tehát mikorra méltóztatik parancsolni? – kérdi Jakab.

– Hihetőleg még a napokban – jegyzi meg Klein – egyébiránt sem a háttáridőről, sem a pénzmennyiségről nem szólhatok, hanem holnap azt is tudodra adom, midőn föltételeidet is megmondhatod.

– Én sohasem szabtam nagy árt! – mondja Jakab – nekem nagysád maga tett ajánlatot, ha aztán azt elfogadtam és sikere volt, vétkes nem vagyok. Alázatos szolgája.

Másnapra már Klein értekezhetett bővebben, valamint Jakab is készen volt tervével, tehát midőn a kormányzói irodába rendeltetik, nem hagyott magára vártní.

– Nekünk minél előbb százezer pengő forintra van szükségünk.

– Szolgálhatok! – mondja Jakab – egy hét múlva letehetem.

– Mi az ára Jakab? – kérdi Klein a zsidót.

– Csak a törvényes kamat, nagyságos úr, – és ha valamit a robotból átengednének nekem.

– Például mennyit? – kérdi Klein – az uradalmak igen sokszor rendelkezhetnek, valamennyit csak nem akarod?

– Mire küllene nekhem valamennyi! – mondja a zsidó – elég nekhem hatezer marhás nap, azt ebből az egy helyséből is könnyen átengedhetik.

– Meglesz! – mondja Klein, kapva-kapván az alkalmon, s minthogy a zsidó többet nem kért, az adóslevél elkészítették, valamint egy másik, melyben a méltóságos uraság Jakabnak hatezer marhás napot átenged egy évre, több rendbeli szolgálatának fejében, szabad akaratára hagyatván Jakabnak, midőn a hatazret használni akarja.

– Jakab! mi a patvart csinálsz azzal a sok robottal? – neveti Klein.

– Nagyságos uram, nekem ez a sok pharaszt nem akar dolgozni, legalább most nem alkuszom velük!

– Elfelested-e, Jakab, hogy egy év alatt le kell szolgáltatnod, különben elveszted.

– Üsse meg a kő, akkor sem vallok kárt! – vigyorog a zsidó, csakhogy ennek a jó kedvnek egyéb értelme van, mint Klein úr véli, ki elég ostoba

volt valamelyik gazdatiszttól tanácsot nem kérni, hanem az uradalom meg is adta az árát.

Míg azonban megérnék a dolog, nézzük odább, hol a terveket készítik.

A majoresconál bizalmas emberek gyülekeztek össze, – készültek egy nagy csapásra, hogy a megyéből a haladás eszméjét kipusztítsák, mindekelőtt tehát nagyban elhatározták a vendégeskedést.

– De pénz? a pénz! – vakaródzék Tapadó bácsi.

– Ő méltósága már kegyeskedett arról rendelkezni, – mondja Klein, mire az arcok ismét derültek lőnek, mert hisz ebéd is lesz, fizetni sem kell majd érte, – s talán még egyéb haszon is lesz.

– Hát az ellenfél mit fog mondani mindezekre? – kérdi egy másik.

– Bizonyosan terveket fog csinálni, – felel rá Tapadó.

– Ezt én is tudom spektábilis barátom, hanem ezt nekünk jó volna megtudni.

– Jó ám, amice!... – beszél vissza amaz – ha megmondanák, pedig én velem aligha közlik, mert én már hiába tagadnám, hogy én... minek is hívják... (Pecsovicsot akart mondani, de szégyenelte.)

– Konzervatív...

– Az, az,... hogy konzervatív vagyok.

– Emberünknek kell lenni a másik táborban is, – mondja amaz, de ki legyen az? valaki vállalkozzék erre!

Szerteszét néztek a teremben, – volt ott mindenféle, öregebb, ifjabb, de bár politikai véleményért agyonverésre is készen voltak, – de spion lenni csakugyan mégis egy sem akart.

– Majd gondoskodom én arról is, – mondja Klein, – az én fiam elég szelens ember, közējük illik, ha meg nem teszi, kitekerem a nyakát.

Ezen is áttestek, és az úrfi még aznap utalvány kapott pitykés dolmány- és csöngős szerszámra, mint megannyi kelendő dolgokra, mikkel országot, világot bolondítani lehet, amint bolondította is, mert az úrfi nem röstellte beszélgetni, hogy az ő apjánál köztönivalóbb pecsovics nincsen, – és ha ő rajta állna...

Ezt a részét a dolognak azonban szívesen elhallgatjuk, hanem menjünk a megye székhelyére, hol néhány hónappal később a legelső mozgalom eredményét meg fogjuk látni.

Virrad, haladjunk!

Olvasta már, amice, a marcali búcsút az újságban? – kérdi Tapadó azt a fiatal szolgabíró, kit egyszer az úriszéken láttunk, s ki most éppen, egy hírlapot húzott elő.

– Urambátyám, bizonyosan a „Nemzeti újságot” hordatja.

– Nekem az is jó, – jó öreg bötűkkel van nyomtatva, aztán jó levelezői vannak, minden búcsút megírnak neki, aztán nem farag annyi új szót, mint az a Helmeczy, – annak már a puska sem jó, most már „lőpor”-nak keresztelte.

– Aztán egyéb újságot nem szokott olvasni, drága urambátyám?

– Alig győzöm hinni egynek a hazudságát, – már hányfélet beszélnek arról a *Kairóról* (akkor az volt a nevezetes hely).

– Soha se törődjünk mi *Kairóval*, urambátyám, meg a marcali búcsúval, hol urambátyám, tudom, kedvére kiette magát a vendégszerető tisztartó asztalánál, – hanem olvassa csak ezt az újságot, – bezzeg mosdatnak ám bennünket!

– Hadd lám! – mondja amaz, oldalzsebéből pápaszemet kotorászván elő.

– Majd elolvasom én, kedves urambátyám, – tán majd így nem üti meg a guta.

– Hümm!... *maga* mindig bolondoskodik,... na hát olvassa maga.

– N. megye. Virrad, haladjunk! ez volna megyékben a jelszó, ha nem akadnának emberek, kik még a keréknek rúdját is hátul tetetnék, hogy valamiképpen haladóknak ne tekintessenek...

– Hümm!... – dűnnyög rá az öreg, míg amaz folytatá.

– Utaink ott vannak, hol az első kocsicsapást vágott magának, s addig nem igazítanak rajt egy kapavágást, míg a főbíró, vagy valamelyik fizetéses táblabíró föl nem dűl.

– Ümm!... – dörmögi ismét az öreg, nem zavarván szóval az olvasást.

– Igazságszolgáltatásunk csak olyan, mint országutaink, – de mit törődik vele a táblabíró, csak a diurnum meglegyen, – s minthogy a forspontos ló úgy is ingyen jár, kész elszenvetni a rázódást, csak útcsinálásért ne kérjenek pénzt...

– M!... – ami annyit tesz, hogy az öreg már a szája szélét mozgatja csak, mintha egy „m” bötűt mondana ki...

– Vármegeyházunk tömve van rabokkal, – persze, kényelmes dolog a bőrös széken elüldögelni órahosszat a sedriában, a rab pedig várjon, – s

amint gonosz nyelvek beszélnek, *kihallgatatlan* rabunk van néhány száz, mégpedig olyan is van néhány, hogy *tizenöt, tizenhat év óta nem kérdezte senki*, – miért ül ott? s ha megkérdenék, tán majd azt is megmondaná némelyik, hogy *tizennyolc éve ül ott benn*.

– Csak enni kapjon a gazember! – gondolja magában Tapadó.

– ...Ki kell szellőztetnünk megyei rendszerünket, és álmos tisztviselőinket olyanokkal váltsuk föl, kik pápaszem nélkül is látnak!

– Amice! aztán ez nyomtatásban van?

– Itt van, spektábilis, elviheti magával, és otthon kényelmesen megolvashatja.

– Aztán szabad azt megírni?

– De már meg van írva! urambátyám, ennek egy bötű híja sincsen.

– De ki írta ezt amice?

– Sohase törődjék vele, kedves urambátyám, nem azt kell kérdezni, hogy *ki írta*, hanem *mit írt*?

– Semmi kibújás, amice!... egy egész vármegyét leckéztetni, az nem megy! majd meglátjuk, hogy ki az a drágalátos jó madár?

– De hát azt kérdelem, urambátyám, hogy igazat írt-e az a levelező?

– Lárifári!... igazság, nem igazság, – nem bízták azt minden rongy emberre! – ha nem tetszik valakinek a vármegye, menjen pokolba, talál még elég vármegyét! de hogy itt leckéztessen bennünket, – előbb hadd lássuk, ki apja fia?

– Én megmondanám urambátyámnak, de félek, hogy agyonüti, pedig még amint tudom, még egy levelet akar írni, abban aztán benne lesz az is, hogy a zsidófalók itt-ott korrespondeálnak a zsidókkal, mégpedig per „*kedves barátom, Jakab!*”

– Hazudság!

– Dehogy hazudság? urambátyám, szóról-szóra igaz, hogy a levélben a fürdő is benn van, – meg más is! – Toldalékul aztán ország-világ csúfjára meg lesz írva, hogy a tens urak hogy bolondíttatták el magukat október elsején a veszprémi piaci...

– Ugyan, már tág torokkal kell az ilyet beszélni?... – mondja engesztelődöttebb hangon az öreg... – Tudom én, hogy ezt mind uramöcsém akarja megírni! hanem rá tudná vinni a lélek, hogy egy ilyen öregembert, mint én, a világ csúfjává tegyen?

– Nem, urambátyám, nem akarom, de más sem! csak azt akarja megmutatni, hogy nagyon sok igazságot lehetne elmondani, de magánügyekhez semmi köze, és megelégszik azzal, hogy közbajainknak olyan részéről szól, mely sem több, sem kevesebb mint országos gyalázat.

– Nojsz, nem tagadom én ezt, édes öcsém!... hanem mondd meg már nekem, bizalmasan, négy szem közt, – ki írt abba az újságba?

- Kedves bátyám! nem *ki*, hanem *mi*, értette?
- Jól van, jól, – öcsém, hanem azért mégis megmondhatnád!
- Ezt már nem teszem, ne is kívánja tőlem.
- De hát bántotta valaki azt az embert, hogy a vármegyét így csúffá teszi?
- Megint személyes dolgokkal vesződik, urambátyám!
- Ti mindjárt elcsavarjátok a szót, – hanem azt mondom, öcsém: ráért volna még ez a dolog, nem így kell az emberekkel bánni!
- De majd instanciát írjanak mindenkire különösen! Jó volna, urambátyám, csakhogy ez a másik mód kényelmesebb, majd akinek fáj, jajgat.
- Azt elhiszem, csakhogy ha ez így megyen, öcsém, nem állok érte jót, ha én egyszer jó kedvemben elkiáltom magamat az utcán, még azt is kiírja valaki?
- Megtörténhetik.
- És ha nekem úgy tetszik, hogy a béresemet akkor kergetem el, mikor akarom.
- Ha oka lesz rá?
- De ha nem lesz! ha nekem a pofája nem tetszik?
- Akkor, kedves urambátyám, neve olyan öreg bötűkkel jó az újságba, mint az öklöm.
- Ejnye, forgós teremtette, hisz úgy semmiről sem biztos az ember, hogy...
- De sőt csak így biztos az ember, az *apró zsarnokok* kipusztulnak, és minden ember meggondolja magát mit cselekszik: és úgy viseli magát, mint becsületes magyar emberhez illik.
- Hát mért vagyok én nemes ember?
- Hogy különb ember legyen, urambátyám, mint más!
- Köszönöm szépen, mikor minden lépten-nyomon félnem kell, hogy egy újságíró leskelődik utánam, ki tetteimet latra veti.
- Urambátyám tetteit éppen úgy, mint másét!
- Szerbusz neked nemesi szabadság! bújjék az ördög az olyan *jusba*, ami nekem is van, meg másnak is! – Hát az őszám mért ontotta véréte? – kérdi a másikat, ki már előbb kinyitotta a tárcát és jegyezgetett.
- Csak beszéljen tovább, édes urambátyám, – angyali dolgokat beszél.
- Hát maga mit csinál?
- Följegyzem e párbeszédet, – mert ennél találóbbat és jellemzőbbet nem hallhatnék drága pénzért sem.
- Üsse meg a nád uramöcsémet, milyen bolonddá teszi az embert, – addig kunérozza, hogy újságba tehesse!
- No hát ne féljen, bátyám, nem szólok senkinek az egész dologról, hanem figyelmeztetem, jövőre úgy vigyázzon minden tetteire, hogy újság-

anyagul ne szolgáljon, mert akkor nem én leszek az oka, értette urambátyám? – Ezzel a fiatalember kezét fogott és elment Tapadónak kezében hagyván a hírlapot, melyben a megyei közgyűlés állt...

Ha most egy szénás szekér melléje támaszkodnék, ki nem mozdítaná helyéből, – mert úgy állt ott, mintha leásták volna.

Mit vétett e böcsületes, jó ember, hogy a század második negyedébe lökte a sors, hogy éppen az ő két mázsás hústömegét taszigálja odább minden indítvány-csináló? – és hogy éppen ő legyen az a szerencsétlen, ki bármerre forduljon, mindig oly szerencsétlen, hogy azt a helyet mondják leghátulsónak, hol ő áll?

Meg nem nézne egy bárányölést a világerért, mert még annyi bátorság sem volt az ártatlan állatban, hogy legalább egyetlenegyszer lökte volna oldalba, miért aztán ő is megérhetné a bosszú óráját, és látva a báránynak torkán a kést, – elégtételképpen mondhatná: *úgy kell neki!*

Nem tagadjuk, megindulás nélkül nézte, mikor a rabot vallatták, és az olvasatlan tizenkettőből éppen most ütik rá az ötvenediket, – és még sem vall a gazember, hanem azt mondja Tapadó bácsi egész dühében: majd megunja ő kelme, s aztán egyszer csak megvallja!

Higgyétek meg, ez ember ezt oly szent meggyőződéssel hiszi, hogy még azért is képes volna még ötvenet rá olvasatni, hogy az első ötven előtt is már megvallahatta volna, tehát miért nyúzatja magát?

Hegedültesd el a kedves nótáját, aztán mondd neki, hogy azt a szép tajtpipát nem mernéd elkérni tőle, s meglásd, örök haragosoddá válik, ha el nem veszed tőle, – és a rudas lovát is rád kínálja, – a bekecséből pedig még ezután vetközik ki, hanem azért kérj tőle egy krajcárt, hogy azzal megváltsd a parasztnak minden tartozását, – kész veled verekedni, összehör száz forint ára asztalt, üveget, hegedűt és bőgőt, – de még sem ad, – mert ő nemes ember, *nem tartozik vele.*

Minő gyötrellemmel ül a kocsiba, zsinóros hajdúja rendszeren azon utasítást kapta, ha hogy a forspontos rosszul hajt, vagy elalszik, lökje le a bakról, ha a völgynek sebesen hajt, üsse hátba, – ha az árokba visz, megmondhatod neki, olyan huszonötöt kap, hogy ötvenért sem adja.

– Hisz ez kegyetlenség! mondják önök.

Nem, uraim!... ez csak beszéd, – éppen oly megszokott valami, mint mikor valaki prüszszent, és az egész közönség *egészségére kívánja.* (Abban az időben még legalább kívántak ilyesmit az emberek.) Higgyék meg önök, egyetlenegyszer sem teljesedett be ez a szigorú parancs, – a forspontost egyszer sem lökte le a hajdú a bakról, – egyszer sem ütötte hátba, – annál kevésbé kapott huszonötöt, ámbár az is igaz, hogy a forspontos vigyázva hajtott, nem aludt el, és az árokba sem vitte a kocsit.

Ez a sok ígéret csak preservativum medicamen volt, melyről hiteles pöcsét alatt kiadható a bizonyítvány, hogy használt, – tehát most tessék elítélni.

Beült a csézába, melyből a tensasszony már emancipálta magát, de azért a forspontos mindig tudta, hogy neki abba kell fogni. Hátraveti magát a meghurcolt ember, szemei előtt az újságcikk bötüi kápráztak, és levegő után kapkodott, mintha inogni érezné maga alatt a földet, – pedig a cséza bolondult meg az országút valamelyik tág gödrében, midőn a forspontos keresztül nyargalt rajta. Oh! ha megmondta volna előre a hajdúnak, a hajdú pedig a forspontosnak, hogy vigyázzon, mert ha rosszul hajt: lelöki a bakról!... Most mily édes álma volna a tollas kocsi ringató bordái közt, – de ezt az orvosságot elvitte az ördög,... azaz: *átkozott újság!*

Odább fűzte aztán a gondolatokat, – mik csak terhére valának, hisz ő az úton aludni szokott hajdanában, de most vigyáznia kell, hátha valami völgybe rohan le a gaz paraszt, s még kitöri a nyakát, pedig neki csak egy van, – s arra is végtére magának kell vigyázni, hisz a hajdúnak sem mer már parancsolni, hogy az isten büntetne meg minden újságíró, ahol egyetlenegy találta a földön.

– Megbomlott a világ! – sóhajt föl az öreg, megeresztvén zsinóros attilájából egy gombot, mely gömbölyűségének terjedelmét nagyon átfogta, – és egy nagy fohászra szívta tele a tüdőt, valamint arra is megesküdtött, hogy de még sem tart ezzel a rohanó néppel, mely a magyar nemes-ség szabadságát alá akarja ásni!

– Durr!...

– Ágyúlövés talán? – kérdik önök.

– Hol ágyúznának most?... hát nem látják önök, hogy a tekintetes úr minő kínnal mászkál ki az árokból?

– Huszonöt botot az akasztófárávalónak!... Ezt mondta volna a jó bácsi, ha merte volna, de már annyira mellén ült a nyilvánosság ördöge, hogy csak gondolni merte.

– Eltörött a tengely! – mondja a hajdú.

– Hogyan törött el? – kérdi gyötrelmes hangon Tapadó.

– Nem tudom, tekintetes uram! – felel a hajdú, hisz egészen egyenesen vagyunk, nincs itt akkora kődarab, mint egy krajcár, – aztán mégis eltörött!

– El ám!... – okoskodik a paraszt, – mert fatengely van a kocsiban, – aztán ennek a csinálójára már nem emlékszik senki... Csak nem tarthat száz esztendeig!

– Igazad van, édes fiam, János! – mondja egész szelídséggel az úr, mintha legkedvesebbik fiához szólna.

– Aztán mért is nem csináltat, tekintetes uram, valami jó vasas tengelyt?

– Okosan beszélsz, édes fiam, János!
 – Az ilyen kocsiban még a nyakát is kitörheti a tekintetes úr!
 – Szent igaz, édes fiam, János!
 – Még utóbb kinevetik a tekintetes urat, hogy fatengelyes kocsiban jár!
 – Hogy is ne! édes fiam, János.
 – A mai világban csak illendő dolog, hogy ilyen úr, mint a tekintetes úr itt ni, új módi kocsiban járjon.
 – Majd veszek egyet, édes fiam, János.
 – Akkor parancsoljon aztán, tekintetes uram, hogy fogjak be! – okoskodik még odább – csak fogódnai győzzön a tekintetes úr, úgy elviszem, hogy még a fecskét is elkerüljük.
 – Jó gyerek vagy, édes fiam, János!
 – Most pedig ennek a fatengelynek köszönheti a tekintetes úr, hogy gyalog megyen hazáig.
 – Pedig az már nehéz munka, édes fiam, János!
 – Na, ne búsuljon, tekintetes uram, – vigasztalja a paraszt, legalább ez a kis tanúság nem vesz kárba! Isten áldja meg a tekintetes urat! – mondja a paraszt fölülvén a kifogott lovakra, hogy egy másik kocsiért nyargaljon hazáig.

Itt van!... mindezt mily békésen túri ami jó öregünk, – ki már nem győzi a törölgetést a gyaloglás miatt – és majd megöli a szégyen, hogy a kocsi-ról lemaradt, – de hogy mégis szépítse a dolgot, azaz mintha csak mulat-ságból sétálna a vetések mellett, előveszi a nála maradt újságot, hogy azt *szórakozás végett(?)* olvassgassa, de íme, a legelső sorban vastag betűk tolatkodnak elő, hogy kísérelje legyen e két szó: *Virrad, haladjunk!*

Nem bírta olvasni, – melle szorulni kezdett, attiláját végig kigombolá, hogy keble szét ne durranjon, és elkeseredetten gondolt arra a boldog világra, mikor nem volt még annyi újság, mint most, – hajdan egybe még a búcsúk és templomszentelések sem fértek bele, de most már egymás hátán él ez a nép, – még a hazudságból is kifogy, tehát mi az ördögöt csináljon, – most már azt is kiírják, hogy mit csinálnak az emberek otthon!

A diurnumot fölemlegetik.

A forspontot megsokallják.

Még otthon sem teheti az ember azt, ami neki tetszik.

– *Fölfordul minden a világon! süssék meg a nemességet, most már fogjunk kezét a paraszttal, én sem vagyok külön ember, mint az!* – mondja nagy búsan beérve a kúriára, hol a kutyák is ugatva fogadták, ritkán látván gyalog a tekintetes urat, s akkor is a sok kutya mindig vele sétált.

– Mondtam, hogy fölfordul a világ! – bosszankodik az öreg, pálcájával nagyot húzván legelőször is a házőrző ebre, mely a derekas vonásról legelőször ösmerte meg a gazdát.

– Ki az? – szól ki egy vásott hang az emeletből, a kutyaneszre jöven ki a folyosóra az asszony.

– Én vagyok! – mondja bosszúsan az öreg.

– Hát a tekintetes úr nem tudott valahová úriszékre vagy sedriára menni?

– Már meg elkezdesz, úgy-e?

– El ám!... – dühöng az asszony – mit ölöd itthon az időt? Ma akartam utánad küldeni a lovakat, hogy itthon ne egyék a drága szénát, mikor máshol zabot is ehetnek.

– Ugyan kérlek, édes feleségem, – várj meg, míg a szobában leszek.

– De majd visszaterellek én, – hogy találj dolgot máshol, ahol legalább csurran vagy csöppen valami!

– Nem látod, angyalom, – mentegetődzék a férj – hogy el vagyok fáradva, mint a barom, hisz gyalog jöttem fél útról, összetört a tengely.

– Remélem!... – jegyzi meg az asszony – hogy az a paraszt már megkapta a magáét.

– Jaj! csak asszony ne szólna a dologba, amihez nem ért; – türelmetlenkedik az öreg.

– Hát a tekintetes urat mi lelte, hogy így *megszólamlík?* (azaz: beszélni mer!) úgy-e?

– Majd megmondom mindjárt, csak fölérjek; – mondja némi eréllyel az öreg.

– Azt már nagyon szeretném hallani. – pattogott az asszony, bemenvén a férje szobájába.

– Látod ezt az újságot? – kérdi a férj.

– Látom!... – felel amaz – elég birkát, tehenet látok kipingálva itt hátul.

– Az hagyján, – mondja ismét amaz – azok eladó marhák, s azokat legalább dicsérik, – hanem jaj annak, kit beljebb tesznek az újságba, azt úgy megviselik azok az újságírók, mint a fehérítetlen vásznat. Azért édes feleségem, állj ki az udvarra, és beszélj ki az egész világnak, hogy lovakat hova küldöd abrakoltatni, – és hogy miért kell nekem úriszék!...

Az asszony bámulva hallgatta, s minthogy ez egyszer alkalma esett Tapadónak közbeszólás nélkül beszélni, megkísérté a beszéd folytatását.

– ...Beszélj el, hogy a malomba is forspontos viszi a búzát, – mert mért állna reggeltől délig hiába az udvaron, – mikor én csak tizenkét órakor indulok el a szomszéd faluba deputációba! Csak beszélj jó hangosan, hisz te nem kíméled a tüdőt, – jó lesz, dirigáld a házat ezután is, helyettem is, majd ha aztán szép cifrára kipingálnak bennünket, akkor bőghetsz!...

Az asszony szó nélkül kiment, s az öreg némileg könnyebben érezte magát, már az ő kezébe is akadt fegyver, mégpedig az a gyilkos újság, mely előbb őt izzasztotta meg.

Most már előbb érzett magában bátorságot, és a megyei levelezést el merete olvasni.

– Utaink... – kezdi az olvasást, hanem mindjárt bele is okoskodik.

– A biz nem jó, hogy a nád üsse meg, – ma kicsibe múlt, hogy a nyakamat ki nem törtem, pedig a vármegye nem talál olyan mesterembert, aki megreperálja!... tehát jó, hogy kitették az újságba, majd egyszer mégis megcsinálják, aztán azok a liberálisok majd odamondogatják a viceispán úrnak, hogy a vármegyeháztól egész az ő falujáig olyan az út, mint a deszka, hát mi felénk nem lakik ember? úgy kell neki, nem nekem fáj.

– ...Kihallgatatlan rabunk van néhány száz!

– Ez a fiskus dolga, – miért nem fogad napszámost a kertjébe, mért gyomláltat a rabokkal, – semmi közünk hozzá, ha ő beküldené őket a sedriára, mi majd elbánnánk velük! úgy kell neki, hadd tegyék újságba.

– ...Olyan is van, – olvas tovább, – kit tizennyolc esztendeje nem kérdezett senki.

– Ez már egy kicsit sok: hanem bizonyosan az ördögnek sem kell, hogy nem sürgették, vagy otthon nem a legjobb dolga lehet, hogy szívesen megmaradt szó nélkül a megyeházán, hanem mindjárt meglátom én, ki lehetett ez?

Ezzel előszedett egy csomó írást, mit tegnap összekeresett a megyeháznál, és azokból néhány órai kutatás után meglelte a mi kanászkunkat, kit csakugyan ő a sedriában egyetlenegyszer sem látott.

– Kiss András!... szólal meg Tapadó – ...akárhány Kiss van a világon meg a tömlőcben, hanem ha ez oly rég van itt, nagy okának kell lenni, hanem majd kibalházom én!

Föl s alá lépdelt, – a hírlapot mint valami corpus delictit tartá markában, és hosszú gondolkodás után méregbe jött.

Dejsz!... tekintetes főfiskus uram, a sedria nem lesz a kend bolondja, hanem ha már az újságok pörkölni kezdik az embert, piruljon kend magá!...

Néhány óranegyed múlva már nem dühöngött az újság ellen, – a sorok nem valának oly rémletesek, és komoly hangon olvasgatni kezdett, mintha így kevésbé volna rémletes e két szó: *virrad, haladjunk!*

Nem adózunk.

Lobogtak a zászlók, melyeknek két különböző jelszavuk volt: *Adózunk!*
Nem adózunk!

Hány embert vertek föbe a két szóért tiszta meggyőződésből, mert mindenik azt hitte, hogy részén van az igazság, egyik a megérdemlett nemes tettek árát akarta, míg a másik azt gondolá, legyünk nemesebbek, és ne kérjünk érte árt.

Ha mi vagyunk nemesek, miért fizessen érte a jobbágy?

Már ekkor hatalmasak valának a pártusák, és a számítás ügyessége vetett súlyt a mértékbe.

– Győznünk kell! – mondja a főispánnak öccse, különben az egész ország előtt leszen meggyalázva a megye, mely első emelt szót a nép ügye mellett, – uraim, tudnunk kell, hányan leszünk?

– Itt a megyei nemesség összeírása! – mondja Szántay – hatezer szavazható nemes, belőle háromezer részünkön, – erre számolhatunk, anélkül, hogy egy icce bort kellett volna megeresztenünk.

– Semmi baj, tehát – mondja a gróf – csak azon kell lennünk, hogy a csoportot együtt tartsuk, mégpedig józanon, legalább egy ember sem marad el, aztán lássa az ellenpárt, hogy ittasait miként támasztja föl.

– Győzni fogunk, mondja Szántay, hisz az ellenpárt fejének, a plenipotenciáriusnak fia is részünkön van! mondja, mosolyogva nézván egy szeplős legénykére, kit már rég láttunk, hanem azért felnőtt.

Szétment a társaság, melyből ki-ki karonfogva ment el, csak az ifjú Klein rohant egyenesen a főispáni szállásra, hol édes apjának rögtön tudtul adá a hallottakat.

– Tehát háromezren vannak? – kérdi Klein úr.

– Fejenkint összeszámlálták őket, édes apám, – azért nincsen más mód, mint táborunkat szétnézetni, s aztán tájékozni a dolgot.

– Ember vagy fiam, – mondja Klein, csak menj a farkasok közé, aztán ordíts, – mi pedig édes főfiskus úr, tartsunk népszámlálást.

A számlálás megtörtént, azzal az eredménnyel, hogy huszonöt embernyi kisebbség ütötte ki magát.

– Végünk van, barátom, – mondja a plenipotenciás, pedig már éjfél van, honnét veszünk embert?

– A pokolból, édes barátom! – mondja a megyei fiskus.

– Jaj, amice, csak ne bolonduljon most, hanem beszéljen okosan.

– Már mondtam tisztelt plenipotenciárius úr, hogy a pokolból hozom, – hisz hol volnánk közelebb hozzá, mint a megyeháznál, hol a börtönök telvék gazemberekkel.

– S mit akar velük?

– Szavaztatni, drága plenipotenciárius úr, kerül onnét ötven, és ha kell, száz.

– Nemes emberek?

– Fele!

– Fele?... mit használ, ha a többi paraszt!

– Nemes ember lesz azokból is mindjárt, mihelyt én akarom, – mondja némi célzással a fiskus, mintha az valami újdonság volna nálunk, hogy valaki könnyen nemes emberré lesz. (Klein úr elvörösödött, ámbár nem is gyanítá, hogy a fiskus sokkal többet tud, mint ő.)

– Csak intézze a dolgot, kedves barátom, belátása szerént! – mondja Klein úr, – most már aludni megyek.

– Bizvást, – mondja amaz – tehát jó éjszakát!

A főfiskus régóta szolgálta a megyét, s jól tudta, hogy a *nemesítés* mestersége mennyit hoz a konyhára. Egyszermind igen bölcsen emlékezett azon történetre, midőn Klein úr egyszerre mint Kiss csöppent le az égből, és ugyanazon időtájban hozták be ugyanazon faluból a kanászt, kinek éppen nemes Kiss András volt a neve, és amint a kanászt egyszer szóval kikérdezte a fiskus úr, nagyon hamar kitalálta, hogy itt Jakab mestersége intézte a tervet.

– Jó lesz pecsenyeforgató rabnak! – gondolá magában, annak sem lesz rossz dolga, meg a főfiskus úrnak is kijár a haszon azon alakban, mint ő a legelső nyugtatványt megírta, valamint Jakabot is meg tudta ő jó móddal fejni.

Mielőtt lefeküdnék, a főispán úr konyhájáról magához rendeltette a pecsenyeforgató rabot, ki azóta fehérre vénült már.

– Hogy is hívják kendet?

– Nemes Kiss András! – mondja otromba büszkeséggel a kanász.

– Kendet én haza eresztetem, ha valamire hasznát lehetne kendnek venni.

– Tessék parancsolni!

– Holnap ötven embert válogat kend ki a nagy tömlöcből, ha kikerül a nemes emberekből, jó, ha nem, hát más is jó lesz, de csak olyan verekedőket.

– Elég van, telik annyi!

– Azokkal a hátulsó udvarból a fehér tollasok közé keveredik kend, – és mikor szavazásra kerül a sor, ha kérdezik, azt felelik: nem fizetünk adót.

– Más nem lesz a parancsolat?

– Semmi, hanem ennél több szó ne legyen halálos holtig! – most elme-
het kend.

Ekképpen kész volt a terv, egyéb nem hiányzik, minthogy a nemesség
kezdje meg a munkát.

Reggeli kilenc órakor már helyen volt a két párt, s a főispán Klein úr
utasításából, szavazásra ereszté a nemességet.

A zöld tollasok serege keresztülment már a szavazaton, – következék a
másik párt, sőt abból is már keresztül ment annyi, hogy amint Szántay az
ablakból számolgatá, a hátralévő ötszáz közt az ellenfélnek legalább 50
szóval többsége lesz.

– Legyőznek bennünket! mondja Szántay a grófnak, – csak azt nem tu-
dom, hol a pokolban szedték e többséget?

– Országos kudarc! – mondja a gróf nehezült lélekkel.

– Nincsen egyéb hátra, menjünk le, – vigasztalódjunk a gondolattal,
hogy majd máskor új csatát kezdünk és a győzelem végre is a mienk!

– De a mostani szégyen! – kiált föl újra a gróf, azonban mielőtt folytat-
hatnák az aggodalmas beszédet, Tanti jött föl a folyosóra és megrántván
Szántayt, kérdi:

– Tekintetes uram! húzshatjuk-e már a nótát?

– A nagyidait, Tanti!... ma az éppen ránk illik!

– Azstán nem elig ami népünk?

– Látod, még ötszáz ember áll ott lenn, és abból majdnem ötven fölözi
a mienket.

– Hadd lám! – mondja a cigány, lenézve az udvarra s minthogy a ci-
gány még a pokolban is ösmerős, némi körülnézés után mondja: Tekinte-
tes uram, – hisz azok oda lenn vagy százsan *rabok!*

– Lehetetlen! – kiáltának föl, nem annyira kételkedésből, mint csodál-
kozásból.

– Szha én nem esmerem iket, nagyságos uraim, akkor az idesapjuk
sem ismeri.

– Hát ki az az ősz ember? – kérdé Szántay a kanászra mutatva, – ki a
többi előtt áll, mintha valamennyi az egyre hallgatna – úgy látszik az a
vezér!

– Semmi baj! nagyságos uram, – semmi baj – mondja a cigány fölis-
merve a kanászt, – s örömtől villogó arccal gondolván a *pipagyújtói* estvé-
re, – mit is kell mondani: nem adózunk?

– Mit akarsz Tanti? – kérdi Szántay.

– Jaj, tekintetes uram, ne kérdezzsen: adózsunk vagy nem adózsunk?

– Adózsunk!... bolond! – mondja Szántay kedvetlenül, nem tudva mit
akar a cigány, ki csak a jelszót várta, s aztán a hátulsó lépcsőzeten lesza-
ladván, a kanászt félreszóltotta.

– András bácsi! ki vagyok én?

– Tanti...! – szólt a kanász megilletődött hangon, egyszersmind kezet fogva a viszontlátás édes örömeiben, megemlékezvén, hogy a cigányt és Pistát csak Szántay közbejötté menté meg a keserves kintől.

– Kedves Andris bátyám! – ujjongott a cigány örömeiben.

– Adj hálát annak a jó úrnak, hogy benneteket megmentett olyan hosszú rabságtól, mint az enyém, mert ha én kiálltam is, te alig, az a szegény Pista pedig koldusokat hagyott volna maga után, meg gyalázatot.

– Látja ked azst azs urat azs ablakon jobbról?

– Ki az?

– Szántay úr... hallja kend, adósa vagyok én annak, mert már egyszer a vastól, egyszer a derestől mentett meg, az úristen áldja meg!

– Még a haló földjében is, Tanti, – hanem most már embereimhez megyek.

– Andris bácsi!... csak egy-két szót még.

– Hallom, Tanti!

– Nem tudom kihez szegődött kend, – csak hogy nem Szántay úr mellett van, azt tudom.

– Bizonyosan tudod ezt, Tanti?

– Verjen meg a devla, ha igazságot nem mondok, András bácsi, – mondja cigány – azstán meg még egyet mondok,... ha én akarok nemes ember kend, ha akarom nem!... Értette kend?

– Tanti!...magam is félek, hogy szembe kiáltja valaki, mert a feleségem után nem tudom ki őrzi!

– Azs úristen meg én, édes Andris bácsi!... hanem erről majd máskor beszélünk, ha beszélünk, de ha ez a csoport ma azst mondja, hogy *nem adózunk*, annyi, mintha én meghaltam volna, azstán mikor én hallgatok, kend akkor már egy picit se nemes ember!

– Nem kérdezek tovább Tanti, – tudom, hogy ártatlanul szenvedtem, – tehát nem véték senki ellen, ha megszabadulok, – tehát tisztelem Szántay urat, – *mink is adózunk!*

Tanti megint a garádicson volt, hanem mielőtt az illetőkhöz menne, dobogó szívvel állt meg egy ablaknál, hol a szavazatszedő választmányra látott.

– Atyafiak! – mondja a kanász neki komorodva: tudjuk-e hát, mi a mondas?

– Nem adózunk! mondja vagy száz, utána pedig négyszáz, mire Szántay és a gróf még inkább elszomorodtak.

– Megbolondultak kendtek! – lármázott a kanász, – most mindjárt visszakergetem kendteket, bizony meglődült a kendtek esze a bortól, – hisz

ha más nem adta volna a jó bort, mi sem kaptuk volna, tehát vigyázzanak kendtek: *Adózunk!*

– Adózunk! – ordítá a kisebb csapat, de oly eszeveszettül, hogy a többi is utána mondá.

– Hallotta ön? – kérdi a gróf Szántayt.

– Valóban, mintha a jelszó megváltozott volna,... azonban figyeljünk! Mire a jelszó újabban és folytonosan ismételve lőn, amint a nagy torkú kanász faltörő hangja elbődinté:

– Adózunk! adózunk! Mi aztán az utolsó szavazóig hangoztatva lőn.

Ekkor jött elő a cigány, Sándor elébe sietett Tantinak, meg akarván tudni, mit csinált oda lenn, hogy éppen a legveszettebb népet bírta megtéríteni.

– Ne kérdezzsen, tekintetes uram!

– Tanti, nem szeretném, ha valami csíny volna, mi ezt a megvesztegetett népet más gondolatra vinné, azért megnyugtatósomra valld meg, mit mondtál a kanásznak?

– Tekintetes uram! míg ín nem sólok, becsületes ember vagyok, – ha pedig sólok, akkor cseleksem gazságot! Akarja hát, hogy sóljak?

– Nem akarom Tanti!

– Azs úristen áldja meg a tekintetes urat, – most már elvégezstem itt a dolgomat, – egy ártatlan ember szenvedett sokáig, megpróbálom, talán nem felejtett annyi nótát ez a vén csigány, hogy azst a boldogtalant megvígastalhasa.

Szemközt nézett a két úr, el nem tudván gondolni a történetet, hanem hogy a gróf legalább némileg ösmerhesse a cigány jellemét, elmondá neki, miként vitte hóna alatt keresztelőre Pista gyermekeit, és hogy még a hegedűjét is zálogba adta értük.

Az elszórt mag.

Míg Pozsonyban az országgyűlés tartott, a majoresco uradalmainak fő helyén egy igen érdekes tapasztalás történt, tudniillik láthatta az ember azt a híres zsákot, melyből a szeg kifelé kezdett bújni.

– Kell-e robot? – kérdi Klein Jakabot, kinek esze ágában sem volt egyetlen egy napot is kérni az ősz végén és a télen keresztül.

– Még nem kell! – mondja Jakab.

– Bizony nagy bolond vagy te, Jakab, véli a nagyságos úr, ki nagyon tréfásnak találta a szerződést, annál inkább, minthogy hatezernyi robot napszám évszakokra elosztva nem tett volna nagy különbséget az uradalomnak, azonban Jakab jól tudta mit csinált, mikor csak törvényes kamatra adott pénzt, meg egy kis ráadásra.

Közelgett a tavasz, a gazdaság minden ága munkás kezekre várt, és éppen ez azon időszak, midőn talpra kell állítani minden mozoghatót, hogy az időnek megfeleljen a munka.

– Szerencsés jó reggelt kívánok! – köszönt be Jakab a plenipotenciáshoz.

– Mi kell, Jakab?

– A robot kell, nagyságos uram.

– Mennyi?

– Három hónap alatt mind a hatezer.

– Megőrltél? – kiált Klein, hisz három hónap alatt szántanunk, vetnünk, kaszálnunk kell, – és azt ki végezze? én, vagy a gróf?

– Nem az én dolgom, nagyságos uram, nekem hatezer napszám jár, – akkor kezdhetem, mikor akarom, én nekem pedig most mindjárt kell, tehát eltart három hónapig, míg a helység a rendes járandóság szerint leszolgálhatja.

– Lóduj, gazember! – mondja Klein, elutasítván Jakabot, csakhogy a kényszerűség nagy hamar másképpen parancsolt, mint meglátandjuk.

Három napig Jakabnak dolgozott a falu, mert amit Jakab zálogban bírt a parasztoktól és az uradalomtól haszonbér fejében, az meg lőn mívelve, csakhogy a jobbágy ríva nézte ezt a munkát, midőn a törvény betűje szerint napkelettől napnyugotig a kiszabott egy órai déli szüneten kívül egy pillanatnyi nyugalmat nem tudtak kímélkedni a zsidótól.

A harmadik napon már keserű panaszban tört ki a nép, s az uradalom legsürgősebb munkája maradt el, tehát Kleinnek újra találkoznia kellett a

zsidóval, csakhogy most már nem Jakab ment a plenipotenciás úrhoz, hanem az jött ő hozzá.

- Elvégeztetted-e a munkádat?
- E! – felel a zsidó kurtán.
- Van-e még szükség a robotra?
- Három hónapig folyvást!
- De ha munkát nem tudsz adni?
- Robotban fognak állni – szemtelenkedék a zsidó.

Klein urat a guta környékezte, de mit használ, ha nem a zsidót üti meg, hanem őt, magát, azért mérsékelte magát, és jóval szelídebb hangon kér-di:

- Mennyiért engedsz vissza egy napszámot?
- Két pengő forintért!
- Meg lesz adva! – mondja Klein fogcsikorgatva, hogy a zsidó rászedte, – később aztán azzal vigasztalta magát, hogy ezen azután még hamarabb bekövetkezik a szekvesztrum.

A jobbágyok közti megrémülésnek azon következése lőn, hogy az előjárásból hárman fölrandulának Pozsonyba, s ott a megyei követnek, illetőleg Szántaynak a dolgról tudósítást vittek, – s ugyanekkor az uradalmi tisztek egyesei is tudósíták Szántayt a különös szerződésről, melynek még egy évig leszen ereje, s így valamint az uradalmi pénztár tetemes csorbulást szenved, úgy szaporodhatik az elkeseredés.

A jobbágyi tartozások megválthatása elfogadva lőn az országgyűlésen, csak a szentesítés van még hátra, mi néhány hét alatt okvetetlenül megtörténendő volt, tehát csak erély kell hozzá és jóakarát, hogy az írott malaszt ne maradjon írott malaszt.

Szántay levélíráshoz fogott, egy barátságos levélben tudósítá a bankárt Klein úrnak újabb pénzügyi munkálódásáról, mely a legotrombább, azon kívül pedig a grófot éppen úgy Jakab zsebébe löki, mint a jobbágyokat, kiket e nyúzás okvetetlenül kicsapongásokra fog kergetni.

Egyetlen egy mód van a grófot e gyalázatos szerződéstől, valamint a jobbágyokat a lelketlenségtől megszabadítani, – ez az *örökváltság*.

– En magamra vállalom a munkát, – írja a levélben Szántay, – most már van reménységem, hogy a két testvért is nem sokára kibékítendem, de előbb a mentéssel kell készen lennem, – de azt csak úgy vihetem ki, ha ön még nem mondott le a tervről, Magyarországon honosíttatni, minek legbiztosabb módja az érdem, hanem azt szerezni kell.

Alig tudnék nagyobb érdemet, mintha ön módot nyújt egy falu népének az örökváltsághoz.

Néhány hét alatt Bécsben leszek, ha ön addig nekem kedvező választ adand, előlegesen egyengetni fogom az utat, melyen ön legkönnyebben

elérhesse, hogy elhagyván kincsforrását, egy szegény országban letelepedhessék.

Néhány nap múlva a gyorsposta meghozta a választ, melyben a bankár a megváltás eszközlésére késznek nyilatkozott.

Alig telt el két hét, az 1840-iki törvény szentesítve lőn, – s a jobbágy szabad egyezség útján minden úrbéri tehertől megszabadulhatott.

Mielőtt azonban a szentesítés megtörténék, keressük föl a majorescot.

Keserű csöppök, mint orvosság.

Nem volt még soha gyorsabb közlekedési eszköz, mint a pletyka, az még mai napig is éppen oly gyorsan megyen, mint a vasút, tehát nincsen mit csodálkozni azon, hogy a Jakab-féle csíny szétfutott az országon, s minthogy éppen Pozsonyban volt az egész világ, a pletyka szintén csak a háládatos piacot kereste.

A majoresco bármennyire szigetelte is el magát minden bizalmas érintkezéstől, egyet még sem kerülhetett ki, azt tudniillik, hogy a kancellár egy magánlevélben figyelmeztette a *botrányra*, mely alkalommal a majoresco annyi időt engedett magának, hogy saját kényelmetlen pénzügyeiről gondolkozzék.

Valahára neki is ütött az óra, dühöngeni vagy panaszkodni szeretett volna, – de kire? és kinek?

Elkövetkezett tehát az agglegényeknek átka, midőn elszigetelten látják magukat a világban, s midőn pénzért mindent megvettek, kényelmet, szenvedélyeket, erkölcsöt és hiú bolondságokat, most már azt is szeretnék látni, mit csak *ingyen* kap az ember: egy kis *rokonszenvet!*

Mindig a legügyetlenebb bosszú, mikor valaki másra megharagszik, és magát lövi főbe, s ámbár ezt a majoresco nem cselekedte szóról szóra, – de fél értelemben igen.

Büszkeségét nagyon sérté a lecke, – s e miatt nem csoda, hogy még a másik pártról is gondolkozni kezdett, csak egy volt a bökkenő: *saját testvére is ott volt!*

Végre nem bírt lelkének terhétől másképpen szabadulni, Szántayt kérette magához.

– Isten hozta! – mondja Szántaynak szokatlan szívességgel, – kérttem önt!

– És én azonnal jöttem.

– Ön bizonyosan hallotta azt az ügyetlen történetet, melyet plenipotenciáriusom vigyázatlansága okozott, hogy jobbágyaimat kénytelen vagyok egy zsidó árendásomtól visszaváltani.

– Igen, méltóságos gróf, néhány hét óta tudom már ezt a dolgot.

– És ön egy szóval sem figyelmeztetett engem! – mondja a gróf bizalommal inkább, mint nehezteléssel.

– Méltóságos gróf – válaszolt Szántay – én még ma is világosan emlékszem a plenipotenciárius úr beiktatására, midőn méltóságod nekem a *plenipotentia* szót értelmezte, – s midőn kérdém: És ha valami közlendőnk

lenne? kérdem méltóságodat, feleletül ezen szavakat nyerém: *itt van Klein úr!*

– Igaza van önnek! önök mereven engedelmeskedtek.

– Egyebet nem tehattünk.

– Az is igaz, hanem érzem, hogy mától fogva bizalmas emberre van szükségem!...

Szántay némán maradt, mire amaz ismét szóba kezd.

– Ön egy szóval sem felel? – kérdi bizalmas szemrehányással a gróf.

– Méltóságos gróf, ha kérdezni fog, – arra tudok felelni!

– Önök valóban büszke faj! – mondja a gróf.

– Magyarok vagyunk mindannyian, méltóságos uram, kegyelmet vadászni nem tudunk.

A majoresco ismét megakadt, saját érzelmeinek hullámozása folytonos izgalomban tartá, míg végre megint megszólamlék.

– Szántay! néhány év óta lakom e... (házában? – még nem)... ez *országban*,... különös emberekre akadtam, s azoknak egyike ön.

– Mi tekintetben? – méltóságos uram?

– Ön, ki úgy szólván saját emberem, és velem ellenkező véleményen van!

– Szokatlan az eszme, gróf úr?

– Megvallom, igen, odakinn (házában? nem!) Franciaországban, anyám jószágán sokkal alkalmazkodóbbak az emberek, – nem hallottam, hogy embereink más véleményen lettek volna, mint anyám vagy én.

– Méltóságod jogait soha sem engedém megcsorbíttatni!

– A világért sem fognám ezt a szemrehányást tenni.

– Egyéb véleményemre kötelezést nem vehetek, méltóságos uram.

– Értem!... – mondja megértve a gróf,... – de hát bizalmára számolhatok-e?

– Erre már tudok felelni, méltóságos uram, és ha bizalmammal méltóságodnak bármi tekintetben javára lehetek: igen.

– Olvassa ön e levelet! – mondja a gróf, átnyújtván a megrovást.

Szántay hirtelen köröszkül futá a sorokat, aztán a grófra nézett, kin a sértődés kétségtelen jelei látszának.

– Átlátja ön, édes Szántay úr, hogy e botránynak folytatására nincsen kedvem, ámbár tudom, hogy anyagi állapotom kényelmetlen kezd lenni, mert uradalmaimból pénz helyett egy alázatos mentséget kaptam.

– Szja! a kamatok igénybe veszik a pénztárakat.

– Tudom, a bécsi ház most már sokat elvisz, ámbár nem értem, hogy mégis olyan kevés jövedelem marad.

– Méltóságod tán nem veszi figyelembe, hogy számosan apró tőkét hordtak az uradalom pénztárába, mint már a boldogult öregúr életében is

szokás volt, – s most már azokat is törleszteni kell, pedig újabb tőkék nem egyenlítik ki a fölmondásokat és mi nem tehetjük ki a gróft egy bosszantó kellemetlenségnek.

– Mi volna az? pörök?

– Az még kevés baj volna, hanem egyéb.

– Hallgatom türelemmel édes Szántay úr, azért csak mondjon meg mindent!

– Méltóságod a majorátuson kívül ősi birtokot bír csupán.

– Mi következik ebből?

– Az, hogy ezeket elidegenítenie nem szabad, mert ez családi javadalom, s minthogy ezt a hitelezők tudják, csak egy vak lárma kell, hogy valamelyik szekvesztrumot kérjen.

– Talán a bankár? – riadt föl a majoresco.

– Ő éppen nem!

– Testvérem? – szól egész izgalommal kelve föl a székből.

– Soha!... gróf úr, ha az utolsó fillérig megterhelhetik is a jószág.

– Tehát ki? az apró hitelezők?

– Még azoktól sem lehet tartani, mint e zsidótól, ki a botrányt okozta!

– A gróf halvány lőn, mint a fal, helyzetét megérté, melyben a bankár és a testvérnek a nagylelkű szerep jut, míg egy zsidó silány csellel abba a kényelembe, hogy az irgalmatlant játssza.

– Szántay! látom, hogy messze mentem, – de nekem e silány viszonytól meg kell szabadulnom, a bizalom szavával kérem önt, vallja meg, tud-e menekvést ez ügyetlen helyzetből, mégpedig minden haladék nélkül?

– Igen! – feleli Szántay.

– Hadd hallom véleményét, – bármily őszinte legyen.

– Méltóságos gróf – az *örökváltság!* – mondja Szántay, mire a gróf némi levertséggel mondja:

– Ön feledi, hogy én ez elvek ellen harcoltam!

– Szabad-e kimondani egy gondolatomat?

– Igen.

– Méltóságodat a plenipotenciárius úr informálta, nem lehet másképp.

– Nem tagadom.

– Tehát méltóságod nem saját elveit, hanem a plenipotenciárius úrét védelmezte, s én ugyan az ő legutóbbi pénzügyi művét csak saját elveim szerént tudom meggyógyítani.

A majoresconak keményen fáj a dorgáló szó, tehát e pillanat egyedül volt alkalma arra, hogy a legújabb gyógyszerrel hagyja magát orvosoltatni.

– S mit fog mondám a világ?

– Nem fog többé *botrányról* beszélni, legfőlebb azt mondják, hogy a gróf *nem elfogult* ember, és érzelmeiről *függetlenül* maga rendelkezik.

– Beleegyezem! – mondja a gróf, – ha jobbágyaim az első lépést megteszik.

– Itt a folyamodvány, méltóságos gróf, csak a föltételeken kell meg egyeznünk.

– Készítse el ön a tervet, de úgy, hogy a zsidó körmei közül minél előbb megszabaduljak.

– Szavamat adom, hogy három hónap múlva túl leszünk ez állapoton.

– Még egyet, Szántay! – mondja a gróf bizalmasan Szántay karjába fűződve, – ön testvéremet minden nap látja.

– Azt úgy is jól tudja méltóságod!

– Ha lehet ön őszinte, mondja meg, testvérem pénzviszonyaimról mit szól?

– Soha, egy szóval sem említette.

– Elhiszem... – mondja mintegy magában,... – bizonyosan én sem szoltam volna.

– Hála istennek, – gróf úr magában ösmeri föl *testvérét*.

– Ne,... ne! ne szóljunk erről, édes Szántay, – mondja a gróf fájóbb érzelemmel, – hanem Szántay,... nagyon megöregülök, úgy-e?

– Gróf úr, tán házasodni akar? – mondja tréfával amaz.

– Azt nem, hanem szeretnék még addig élni, hogy holtom után ne maradjak adósa testvérem gyermekének.

– Szereti őt, gróf úr?

– Most ne kérdezze, édes Szántaym,... – mondja fájdalommal a gróf – máskor mindent kérdezhet, csak ma nem!

– Tehát mindent kérdezhetek, gróf úr?

– *Mindent!*... válaszolá a gróf, – és *mindenre* kielégítőleg felelek önnek, hisz ön az én *legelső barátom!*

Szántay eltávozik, és rögtön írt a bankárnak, kinek közbenjárásával három hónap alatt létesült az első szabadváltság, minek számtalan bámulója, számtalan gúnyolója lőn, csak két ember volt, kit a guta megütni készült, s ezek közül az egyik Klein volt, a másik Jakab.

1840. A hála.

Szántay a bankárhoz lépett be.

– Üdvözlöm önt! – mondja Szántay.

– Isten hozta! – fogadja a bankár.

– Köszönet önnek, ezer köszönet! – mondja Szántay a bankárnak, – tömérdek könnyűt töröl le, s e pillanatban sajátyszerű érzélem lep meg, mintha jövendőlni akarnék önnek, hogy e tettét nem sokára szerencse követendi!

– Nem kívánok uzsorát az istentől, csak áldását ne fogja meg tőlem.

– Igazságos az ég, és a magyar ember háladatlan soha sem volt, elhiheti nekem.

– Készen a fogat! – jelenti egy cseléd.

– Várjon! – parancsolja a bankár.

– Nem tartóztatom önt – szól Szántay – ön bizonyosan nem ok nélkül rendelte elő fogatját.

– Ahogy vesszük, – de tán ön is tudja, hogy ma nagy hadgyakorlat van Bécs mellett, s az igazat megvallva, tizenkét éves lányomat kívántam meglepni, még huszárokat sohasem látott, s én ez élvezetet nem akarám megtagadni tőle.

– Úgy egy célunk van, grófom vár, ki szintén jelen akar lenni, annál inkább, minthogy az egyik huszárezredben őrnagy volt, s ugyanazon ezred zászlójának fölszentelésekor a grófné volt a zászlóanya.

A mellékterem ajtaja megnyílik, és egy fürtös angyal szaladt a bankár karjai közé.

A fehér öltöny, kék szalagderékkal oly mosolygóvá, vagy jobban tündérvé tévé a gyermeket, hogy Szántay szokatlanul lepeték meg a kedves gyermektől.

– Ez a bácsi magyar? – kérdi a kis lány elfogulatlanul én meglepő tiszta magyarsággal.

– Miről gyanítod, gyermekem? – szól a bankár szintén magyarul.

– Ennek a bácsinak bajusza van, – mondja a gyermek, az akkori körülményekből eltalálva, minthogy Bécsben abban az időben a borbélyoknak több keresete lehetett, mint jelenleg.

– Én nem győzők bámulni! – mondja Szántay.

– Sőt én ezt igen természetesnek találom, – hisz ön rég tudja, hogy önök közé vágyom.

– Ez a legnagyobb bizonyítvány! – szóla Szántay – hanem már most nem akarom megfosztani e kis angyalt a huszárok látásától.
– Bácsi!... – csevegett újra a gyermek, – látott már eleven huszárt?
– Miért éppen eleven?
– Mert pingált huszár is van, – én még csak olyant láttam.
– Én már láttam eleven is.
– Úgy-e azoknak van bajuszkuk?
– Van, kedves kis gyermek.
– De burnót-szelencéjük nincsen, úgy-e bácsi?
– Arról már jót állok, gyermekem, hogy egyetlen-egynek sincs, pedig vannak néhány ezeren.

Végre megelégedett az eleven gyermek az értelmezéssel, s a nevelőnővel és apjával a kocsiban foglalt helyet.

Egyik kocsi a másikat érte, mint minden hasonló látvány alkalmával történni szokott, hanem a kiválasztottak ma is bírtak némi előnyökkel, s így nem lehet csodálni, hogy az úri fogatok legtöbb kényelemben részesültek.

Azonban a fogatok ürülni kezének, és a tábor sátrainak utcáiban hemzsegett a temérdek előkelő vendég.

E csavargások közben a grófi család, valamint Szántay egy csoportban levén, éppen a bankárral kerültek szemközt, s minthogy az ösmeretség régi volt, összecsatlakoztak.

A grófnénak rögtön szemébe tűnt a kedves gyermek, ekképpen a többi is akaratlanul szemle alá vette a gyermeket, s az igézettől nem tudott senki megszabadulni.

– Na, gyermekem, – mondja a grófnő – nem volt szükséged arra, hogy gazdag bankár lánya légy, hasonló szépséggel, ha megtart az isten, akármilyen szívesen nyúl kezéd után.

A gyermek nem tudta, mit kelljen értenie a dologból, azért hallgatott, és önkénytelenül engedé piros arcát megsimogattatni a grófnétól, ki végre megcsókolá, és egész boldogan nézett körül, hanem midőn felnőtt fiára nézett, ki a környezetben egyedül maradt néma, – s midőn az anyai szem találkozék vele, annyira meglepeték, hogy bármely ügyetlen lányka sem vörösödhetett volna el jobban.

Az anya hirtelen más tárgyat keresett szemeinek, azonban az anyai szív ösztöne nem bírt többé megmenekülni a gyermektől, s ilyenkor akaratlanul is meg kelle látnia a fiút, ki ezen pillanatban többet látott, mint halott.

A férfiak figyelmezteték a grófnét a gyakorlat kezdetére, tehát ideje volt kocsira ülni, hova a fiú segíté föl anyját, hanem midőn apja után helyet kellene foglalnia a kocsiban ismét úgy elfeledkezett, hogy végre az anyá-

nak kelle a legyezővel érinteni a fiút, ki megrezzenve foglalt helyet a kocsiiban, mégpedig oly vigyázatlanul, hogy szülőinek majdnem ölébe bukkott.

A fejlődések megkezdődének, az első vonalon mindjárt a lovasságot látták, de a bankár figyelme országos dolgokba bonyolódván, a gyermeket egészen a nevelőnő gondjára bízta, csak hogy annak valósággal birkóznia kellett a gyermekkel, nehogy a fejlődő csapatok közé rohanjon.

Így folyt le néhány negyedóra, az apa néha körültekintvén, szem előtt látta a gyermeket, s így háborítatlanul beszélgetett odább, – a kis leány pedig már végképp kifárasztá a nevelőnőt, ki sem kérdéseinek megfelelni, sem látványának eleget tenni nem tudott.

A gyalogsági fejlődések az eddigi irányból oldalt menvén, alig maradt valami látni való, azért a gyermek annyira unszolódék, hogy a nevelőnő kénytelen volt egy csavarulást tenni, hogy némileg homlokba kerüljön a csapatvonalnak, azonban nem bírt elég sebesen haladni a gyermekkel, ki leszabadítá magát a hölgy kezéről, és vagy tizenkét lépéssel előbbre hatolt.

A hölgy eközben elejtvén kendőjét, míg azért lehajolt, a gyermek még inkább előrehatolt, és mire az elmaradt hölgy föltekinte, már egy hatalmas robaj közelgett, s ami legismerősebb huszárezredünk vágatva tette fejlődését a deszkasíma síkságon.

A hölgy elveszté eszméletét, még a legközönségesebb kiáltási ösztönt is elfojtá benne saját veszedelme, mielőtt tehát a gyermekre gondolta, eszeveszetten rohant vissza a vonal elől, és csak akkor állt meg, mikor a kétségbeesett apa gyermekét kérdezte.

– Ott van! – mondja a szerencsétlen nő, hátra mutatva, honnét csak a robajt hallá, de Szántay és a bankár eliszonyodva látták, hogy még alig van három ölnyire a lánykától az ezred, mely visszatartóztathatlanul rohan, mentésre senki sem gondolhat, ámbár a nézőkörből ezer kar emelkedik feléje, a grófi kocsiból pedig a fiatal gróf örülten ugrott ki a mentésnek ellenállhatlan gondolatával.

– Vége van! – ordít ezer meg ezer torok s még csak az összezúzatás hajmeresztő látványa marad hátra, melytől a gyermek elszaladni már nem bír.

Szinte látszik már, melyik ló fogja elgázolni, – most egy sötét fekete lónak irányában van a gyermek, ekkor egy pillanat alatt kiválik a lovas egy ölnyire, kardját szájába fogja, és bátor hajlással a gyermek derekán átkötött széles kék szalagcsokrot megkapja, s mint egy pelyhet a kápába kapja.

A gyermek tán kevésbé ijedt meg, mint más, élénkebben elfoglalá a látvány, minthogy a veszély irtózata azt elmoshatta volna, azért helyzetében

a megmenekülés után inkább szokatlant, mint veszélyest látván, bátran megkapaszkodék a lovasban, ki a gyermeket biztos kézzel tartá.

Végre elhangzék a vezényszó, az ezred megállt, s ezek tapsa közt a gyermek apjához menekült.

Nem tudjuk hirtelenében „Ráró” volt-e ügyesebb, vagy Pista, kit hihetőleg önök is gyanítanak, elég az hozzá, hogy a gyermeket gyöngéden leemelé apja ölébe, kit előbb az ijedtség, most meg majdnem az öröm rohama fojtott meg.

Szántayt megösmerte Pista, valamint őt is amaz, – azonban az ezred menetét folytatá, míg a megmenekült gyermek körül csoportosulának a nézők, közülük legelőször az ifjú gróf, kiről erős izgalom kergeté le az eleven színt.

- A megmentőt kell megtudni! – mondja a grófnő odahajolva.
- Oh, én háladatlan! – szól az apa leeresztvén öléből a gyermeket.
- Szántay!... megjegyezte őt? – kérdi a grófnő.
- Méltóságod szerencsés zászlóánya, legelső regrutája remekelt.
- Lehetetlen! – kiált föl örömmel a grófnő.
- Ösmeri őt? – kérdi a bankár Szántay keze után kapva.

– Mondtam ma már, hogy szerencsét tudnék jövendölni, ne keresse ön a véletlennek kulcsát, a jó isten nem késett egy megváltott lelket küldeni gyermeke megmentésére.

- Ki az? – kérdi a bankár.
- Fia egy volt jobbágnak, kit az igából ön szabadított ki.

A grófnő kocsijába kéré a gyermeket, hol az ijedségéből hamar föléledett, s az anya nem bírt önzéséből annyit elfojtani, hogy saját gyermekének meg ne adja a boldogságot, közel látni a kis tündérleányt.

– Barátom! – mondja a bankár a huszárnak, ki ezredesét is maga előtt látván a gazdag termekben, katonásan megállt és várta, mit akar mondani a bankár, ki így szóla:

- Barátom én gazdag ember vagyok.
- Meglehet, uram!
- De barátom, én igen gazdag vagyok!
- Elhiszem, uram! – mondja egykedvűen a huszár.
- Állítok helyette mást, – mit gondol?

– Azt már ne cselekedje az úr, hanem ha kiszolgálom a kapitulációmát, aztán van az úrnak fia, akkor meg majd ahelyett állok be.

- De, barátom, én nem akarok adós maradni!

– Már uram, a mi országunkban nem ilyen az adósság, hát nincs is mit visszafizetni.

- De ez a gyermek egyetlen gyermekem.

– Az isten tartsa meg friss egészségben továbbra is, kívánom! – felel rá Pista.

– Ne így barátom, hanem kívánjon már valamit tőlem.

– Ha már annyira van, mondja Pista – akkor kérek átosággal...

– Mit, kedves barátom? – kapott a szóba a bankár.

– Egy kis pálinkás zsömlyét a lovamnak, nagyon kimelegedett! – mondja az egyszerű ember.

– Csak a lováról gondoskodik?

– Csak arról, uram, – mert ha eddig nem tudta, hát tudja meg, hogy a huszárnak mindene a lova.

Körülnéztek a hallgatók, kiknek legnagyobb része magyarokból állott, s kiknek jól esett az az egyszerű erkölcs, mit erről a népről nyolcszázados jobbágyság se tudott levásítani, – s mindenik érzé a vérközösséget, mely érezteté vele, hogy hasonló esetben csak ehhez hasonlót tehetne.

A bankár örökönnnyűkre fakadt, a merőn álló huszárnak jobbjá után nyúlt, hogy azt megszorítsa, – s az egyszerű ember nem merte visszazorítani, mintha az illetlen volna, hanem amint az őt új mereven egymás mellett fekszik, úgy hagyta megfogni kezét.

Büszke faj! jer ide, tagadd meg ezt a vért, – ha sajátodat megtagadni tudod, de nem! hisz arcotokon látom, a törzs nem szégyenelheti saját sudarait.

A bankár végre vendégeihez fordulva mondá:

– *Amely nemzetben ily nagy az utolsó ember, mily nagyok lehetnek azok, kik legelöl állnak!*

A forgandó szerencse.

Jakabot látók már egy magános órában, és futólag említünk valami iratcsomagot, melyre különös gondja volt, mely éppen most is kezében van, azon különbséggel, hogy a csomagjával nagyobb, mint előbb, de a papírdarabok nagyságra és színre tökéletesen hasonlók egymáshoz.

Most már ideje van megmondanunk, hogy e csomó száz meg száz embertől összeszedett kötelezvény mindazon tőkéről, melyet takarékos középosztályunk régtől fogva a majoresco uradalmainál letéteményezett.

A hír e kötelezvényeknek is ártott, de annál többet használt Jakabnak, ki emberei által holmi levonásokkal magához váltotta, mi annál könnyebben sikerült, mert a hitelezők türelemre lőnek utasítva, pedig némelyiknek csak azért is kellett a pénz, mert meg nem kaphatta.

Mint a szerelmes leveleket, úgy ápolta Jakab e csomagot, mellyel a végső lökést akarta megadni a majoresco erszényének. Tervei oly szépek és józanok valának, s íme, midőn már a gödör szépen készen volna, az áldozat megkapaszkodik a legújabb törvényben, és kimenekül. – De csak félig! – mondja magában Jakab, van itt még nagyobb csomó, ha az egyik nem sikerül, sikerül a másik.

Szántay lépett be, s egy csomó bankjeggyel kifizette a kölcsönösszeget.

– Kár volt sietni vele! – mondja Jakab.

– Minden becsületes ember tudja a pénzt használni bármikor – mondja Szántay, – hanem alkalmilag kérdek valamit, Jakab.

– Tessék pharancsulni?

– Olvasta az 1840-iki törvényeket?

– Igen, tekintetes uram!

– Annál jobb, tehát emlékeztetem a 29-dik t. cikkely második szakaszára, melyben a zsidóknak ezentúl megengedtetik, hogy gyárat, kereskedést és mesterséget űzhessenek. Jakab, nem volna jobb e dolgokkal foglalkozni?

– Nekem itt is jó, – feleli a zsidó.

– Nem így kellene meghálálni a törvényhozás jó szándékát.

– Khüszünöm alázatosan! – mondja Jakab egész szemtelenséggel, nem vévén észre, hogy az ajtón Tanti dugja be fejét, bizonyosan pálinkát akar kérni.

– Tehát gúny a fizetés a nemzetnek, mely nem tűrni, hanem boldogítani akarja a zsidófajt, hogy ne legyen kénytelen csálni?

– Hát ne csalassák magukat! – mondja ismét gúnnyal, mire Sándor elhalványult, hanem közbelép a cigány.

– Zsidó!... nem tuds hallgatni, – mondja a cigány, – majd aztán én is megbánom, hogy eddig hallgattam!

A zsidó szörnyet rémült, s oly eszeveszetté lett, hogy hirtelenében még a kanapét is Sándor alá tolta volna ülésnek, ha ez szótlanul el nem hagyja.

Tanti megitta a korty pálinkát, és szintén szótalanul ment el.

Szántaynak megmagyarázhatatlan lőn e hatalom, mely oly érvényes parancsokat osztogat, azért megvárta a cigányt a majorok mellett, hol aztán háborítatlanul beszélhetett vele.

– Tanti!

– Itt vagyok tekintetes uram!

– Úgy látszik, nagyon tudod ennek a zsidónak a nótáját.

– Na, – csak van ennek is egy, tekintetes uram, aztán az a jó, hogy nem kell hozzá hegedi.

– Hány ember titkát tudod, Tanti?

– Már megint kérdezs, tekintetes uram!

– Látod, magad vagy az oka, mikor most másodszor mutatod a hatalmadat, és én azt meg nem foghatom.

– Hát meg akarja érni a tekintetes úr, hogy ez a rongy zsidó gazsebernek mond hasson?

– Csak azt nem Tanti, inkább nem kérdezlek.

– Az isten áldja meg a tens urat, – mondja Tanti, – hanem hogy hiába ne állított meg a tekintetes úr, hát azst mondom, ha majd ezst a *Kís* urat, aki *nagy* úr, már nem éri el a nyavala, aztán mégis nagyon útban les, – akkor, tekintetes uram, csak akkor hívasson el! Minden jót kívánok! – mondja a cigány, és Szántayt a majoroknál hagyta.

– Ezt, hála istennek, mind nem értem! – mondja Szántay, hanem jól megjegyzé magának, hátha lenne olyan kor, mikor ennek hasznát is lehetne venni.

A majoresco a jószágon volt már, és az utolsó hajdúnál is előbb fölkel, hogy a béresek után lásson, és az elpazarlott időt helyrepótolhassa.

A megyei gyűlések tevének csak kivételt, azonban tettleg egyéb részt nem vett, minthogy a hosszú viták után kimondá a végzést, akár jobbra, akár balra dőlt is el a kocka.

Eljött eközben az idő, hogy az országgyűlésre szóló utasítások kerüljenek szőnyegre, és a bankárt a megye a honosítandók közé ajánlotta, valamint egyéb megyéket is az indítvány mellé kért föl.

Ezután következék Szántay másik indítványa, a *nem nemesek hivatalképessége*.

– Méltóságos főispán úr – szólamlék meg Klein úr a gyűlésen, mire Tapadó bácsi egy hatalmas „halljuk”-ot bőditett el, s utána olyan láрма lett csupa „halljuk”-ból, hogy éppen azt nem értette az ember, amit meg kelle- ne hallani.

– Méltóságos főispán úr! tekintetes karok és rendek!

– Mit akarunk?... – kérdi Klein,... – Hát nyitva feleedtük az ajtót, hogy minden ember utánunk bújkáljon be az alkotmány sáncai közé? (...Ugy-e megtanult magyarul Klein úr?) Hát ezért ontották őseim drága vérüket?

– Hol ontották? – kérdi egy marhahang, melyre mindenki a szóló felé tekint, ki nem más, mint a mi kanászsunk, ki mióta kiszabadult, a nemes községekben járkált és most is csak azért szólamlott meg, mert Klein úr Szántay indítványa ellen szól, s e tekintetben nem bírta megállni a szót.

– Kicsoda az a goromba fráter? – kérdi Klein pártfőnöki büszkeséggel.

– Én nemes *Kiss András* vagyok! – dühöng a kanász mellét verve, – míg Klein uramat ez a névrokonság rútol kihozta sodrából, de amaz még hangosabban kérdi: hát az urat hogy hívják?

– *Kiss* úr az is! – mondja valaki egész ártatlanul.

– Már mit beszél az úr?... – riad a szólóra a kanász, hisz én is ösmerem ezt az urat, – mondja a kanász, – jobban tudom, mint akárki, hogy hívják? hisz őt úgy hívják... hogy... izé,... minnek is mondják... *Klein!*

Az egész teremben sajátszerű izgalom mutatkozik, nem mintha a kanász nyilatkozatán botránkoztak volna meg, de hogy a plenipotenciáriusnak valaha Klein volt a neve s akad egy ember, ki annyi idő óta nem tudta elfeledni.

A majorescora legkellemetlenebbül hatott a dolog, s mielőtt magának összefüggő értelmezést gondolt volna ki, önkénytelenül jutott eszébe a gondolat, hogy Klein ha egykor B... -ben nem volt nemes ember, úgy most sem az.

És e silány ember ez országban őseinek vérét emlegeti!... gondolá magában a büszke mágnás, ki bár megtörönten állt már, de még rendületlenül áll lel- kében az a gondolat, hogy az ősök tetteire az unoka méltán büszke lehet, de Klein úr őseinek vére mikor folyt Magyarországon?

Nem, – egy sorban nem fogunk állni, – gondolá a gróf, s mielőtt még egy lélek szólt volna, szavazatra ereszté a dolgot.

Ez világos kudarc lőn Klein úr barátaira s az ellenfél riadva élteté a főispánt, ki a zajos éljenektől meglepetve Klein úrra valóságos undorral nézett. – Hisz kell-e undorítóbb, midőn a bitorlott jog egy oly nagy osztályt akar sárban hagyni, melyből csak csellel tudott fölebb kapaszkodni.

A lelkesültség nagy lőn, – a pártok összefolytak, és a főispánt majdnem összeölelgették.

A főispán a szavazat alatt magához szólítá Szántayt, s egy ablakközben ekképp szólítja meg:

– Mi lesz az indítványból?

– Hihetőleg győztesek maradunk, méltóságos uram!

– Megelégsznek önök e győzelemmel?

– Nem!... méltóságos uram... még az *ősiséget akarjuk eltöröltetni!*

– Ám legyen,... Szántay! Ámbár két évvel előbb kész lettem volna mindenemmel megküzdeni ez elv ellen.

– És most, méltóságos uram?

– Megadom magam az igazság érzetének, többé nem akarok küzdeni önök ellen.

– Méltóságos úr,... tán jelen a pillanat, hogy kérdést tegyek, mire egykor nekem választ ígért. Egykor azt mondá méltóságod,... *mi franciák!*

– Mi *magyarok*, édes barátom! még pedig testestül lelkestül! – mondja kezét szorítva a gróf.

– Úgy a két testvér nem lehet többé ellenség, hisz e két szó választá el önöket egykor.

– Kibékülünk! – mondja a gróf megindultan.

– Halljuk! – kiálta a tömeg, mire aztán a főispán kimondá a többséget, mely nemsokára az egész országban szertehangzott, – és meglőn a nem nemeseknek adva a hivatalképesség, melyre mindig büszke lehet az a kor, melynek évszáma a következő lapon van megírva.

1844. Pozsonyi napok.

Újra kihajtott az ág, fiatal sudarai erőteljesen fejlődének, és az ázsiai faj, mint későn termő fa, nyolcszázad után olyan nemzedéket teremtett elő, melynek nem bírtak jellemzőbb nevet adni, mint: *ifjú Magyarország*.

Forduljunk a pozsonyi tömeg közé, s a legösmerősebb alakot kövessük, vele úgy is egy másik ösmerős van összekapaszkodva, ez a kettő együtt Szántay és Tapadó bácsi.

– Gőzhajón jött urambátyám?

– Már mit csináljak, – az egész világ kicsúfolt, hogy nem merek ráülni, tehát már rösteltem Pozsonyig hajtatni a lovat.

– Csakhogy itt van, édes urambátyám, legalább színről-színre láthatja az ország jeleseit.

– Aztán ennyi okos ember kezén is keresztül ment a hivatalképeség?

– Megmondtam, urambátyám, hogy az én fogadott fiam még hivatalba jöhet, ha akar!

– Csak örülj neki,... majd még szűrös viceispánunk is lesz.

– Nem bánom, ha pokrócban jár is, urambátyám, csak *magyar ember* legyen!

– No, csak még deresre ne húzasson!

– Még azt is eltűröm, csak *magyar ítéletre magyar hajdú* vágjon!

– De már nem civódom veled, – mondja az öreg, kifogyva a türelemből, – hanem ha már itt vagytok, vezess el az országgyűlésre.

– Szívesen, urambátyám, mondja Sándor, karonfogván az öreget, és hogy kényelmesebb helye legyen, maga mellé ültette.

A karzatok megtelének már korán, a hölgyek karzatán az ifjabbik grófnő mellett két fiatal hölgy ül, s az egész terem látócsövei feléjük irányoztatának.

– Már csak így magam is elüldögnék, – mondja Tapadó, – mikor ennyi szép fehércseléd néz az emberrel szemközt.

– Gondolja, urambátyám?

– Persze, hogy gondolom, – hanem azt a két fiatal leányt nem ösmered, öcsém!

– Az egyik egy bécsi bankár lánya, a mellette való pedig az enyém.

– De már öcsém, – szemedbe mondom, szép lányod van, s ha nőtlen volnék, mindjárt kérő lennék a háznál.

– Későn volna, bátyám, már el van jegyezve.

– Vajon kinek?

- Fogadott fiamnak! – mondja Sándor az öregnek.
- Eb hiszi! – mondja egész határozottsággal az öreg.
- Becsületemre, kedves urambátyám, – a fiút vömnek választottam.
- No!... ha édesapád élne!
- Megölelne, kedves urambátyám, mert hisz amit én cselekszem, azt csak az öregnek bölcsessége után teszem!
- Öcsém!... ne beszélj nekem, – megbánod te még ezt!
- Hát nem saját elveim szerint cselekszem?
- Jól van, jól, – mondja az öreg, – hanem az orvos sem veszi be azt az orvosságot, amit preskribál.
- És én nem bánom meg, csak becsületes ember legyen!
- Bene, bene! hanem azért... vőd *parasztgyerek*, ha még százezerszer hivatalképes is! – dühöng az öreg, – aztán voltaképpen micsoda is ő most?
- Író!
- Úgy!... mondja az öreg gúnyjal, – hát kinél *írnok*?
- *Író*, urambátyám, – *író*!
- Nojsz értem, – *író* vagy *írnok*, az *mindegy*!
- Van egy kis különbség urambátyám, az *írnok* annyi, mint *íródiák*, – az *író* pedig tudományával keresi kenyerét!
- Hát már ilyen státus is van az országban?
- Hála istennek, már ilyen is van.
- Ezt sem hallottam még!... – mondja az öreg,... – hát, kedves öcsém, aztán könyveket csinál az a fiú?
- Igen, – s annak idejében szolgállok példánnyal az ő munkáiból.
- Csak már valami donációt szerezz neki, öcsém!
- Van már.
- Ő Felségétől kapta?
- Igen, a fölséges úristentől, mégpedig születése napján, az észtl!
- Jaj!... öcsém, nem lehet arra semmit intabulálni!
- Nem, az igaz, hanem a jégeső sem veri el, – kedves urambátyám! – végzi be a szót Szántay, minthogy az elnök megnyitá az ülést.

A terem csöndesebb lőn, csak még annyi susogást lehetett hallani, hogy a későn jött szomszéd megkérde szomszédját, vajon, ki az a gyönyörű két lány, ki a karzaton van?

Az elnök megszólamlék, előterjeszté a tárgyat, az a... megyei indítványt, X... bécsi bankár honosítása végett.

A megyékben népszerűvé lőn a dolog, s a kimenetelről nem leheté kételkedni, – csak a formaságok szükségeltetének, ez okból olvastaték föl a folyamodvány, melyben nagyszerű alapítványok ajánlata mellett, következő hely fordult elő:

És hogy e nemzet iránt hálámat még inkább kifejezhessem, ünnepélyesen ígérem, hogy egyetlen lányomat nőül csak magyar embernek adom.

Keresztültört a szó a tömegben, s a lelkesült hallgatók riadó éljenben egyesülének a megtisztelő szónál, s ekkor az egész nézővilág a hölgykarzat irányába fordult.

– Hová néz, urambátyám? – kérdi Szántay Tapadót.

– Hová nézek?... – mondja amaz – ha már eddig jöttem, öcsém, legalább látni akarok valamit!

– Leány, leány, – aztán addig van! – véli Szántay.

– De bizony uramöcsém, jól esik a szép a szemnek.

– Tehát ez az a leány, bátyám, kit a gazdag apa magyar legénynek szánt.

– Bizony gyönyörű teremtés!

– Hát mit gondol, bátyám, bevegyük-e magyarnak az apját?

– Elhozza a pénzét? – mondja tréfálva az öreg.

– Tudnivaló dolog! – mondja tréfálva Szántay.

– No hát be kell híni, – hanem jól betegyétek utána az ajtót, hogy se maga, se a lány vissza ne mehessen többet.

Az örömjaj a gyűlés végéig nem csillapult, annál inkább, mert az elfogadás ellenzés nélkül keresztülment, de hátra volt még a felsőtábla.

Mielőtt tárgyalásra kerülne a dolog, keressük föl a nagy urakat saját gyűlőhelyükön.

Midőn a karok és rendek izenetére rákerült a sor, nagy uraink között sajtószerű izgalom terjedt el, és meglehetősen párt alakult az ügyet megdönteni.

– Egy pénzeszsák! – mondja gúnnal az egyik.

– Közelebb akar félni hozzánk! – mondja hasonló gúnnal egy másik.

– De ugyan ki fog mellette szót emelni? – kérdi a harmadik.

– Ha más nem akad, én! – szól a majoresco.

– Szép leánya van, az igaz! – jegyzi meg az első.

– Tudod mit? – mondja a második, egy föltétellel melletted szavazok.

– Én is! – szól a harmadik.

– Ab invisis én is, – mondja még egy.

– Hadd hallom a föltételt? – szól a majoresco, kit már nagy csoport vett körül, köztük saját testvére és unokaöccse.

- Vedd el a bankár leányát!
- Nem szándékom megházasodni! – válaszol a majoresco.
- Jó!... – mondja az indítványozó,... – változtassunk a föltételen.
- Nem bánjuk! – kiált a többi.
- Ha e körben találsz egyet, ki elveszi, melletted szavazunk.

A majoresco önkéntelenül környezetére nézett, és szinte megdöbbenve nézett unokaöccsére, ki holt halavány lőn a körülnézés alatt.

– Én elveszem! – mondja a fiatalember bátyja felé nyújtva kezét, mit az elfogadott.

– Győztél! – mondja a tömeg, s a két testvér a vendégszeretet erkölcsénél nyújta legelőször jobbot.

A titok hatalma.

Térjünk vissza Klein úrhoz, kit a jó szerencse hagyogatni kezdett, de aki annál inkább belekapaszkodott, hogy idő előtt le ne maradjon a lóról.

Megérezte a gróf bizalmatlanságát, sőt a megyegyűlésen való kudarcot is neki tulajdonítá, azért nem tűrheté, hogy a gróf nyakában van folyvást, tehát nincsen más mód, mint valami módon kibillenteni a jószágból, s valamiképpen szekvesztrum alá keríteni a grófot.

Az örökválság egy része kikapta a grófot a zsidó markából, de hátra volt a temérdek apró tőke, melyek számát elég későn kérdezte meg a gróf, és néhány év kellett, míg a bankár részletei mellett valamit is törlesszenek, tehát miért nem lehetne erre építeni?

– Jakab, mondja a zsidónak – én úrrá tettelek, és jól tudod, hogy befolyásod addig tart, míg én kormányozom a jószágot, el akarsz-e hagyni?

– Ments meg isten! mondja a zsidó, – nagyságos úrnak soha sem tettem kárt, hát mi khifogása van ellenem?

– Kibeszélted magadat Jakab,... most én szólok! pénzed tudom van, szedd össze a grófnak minden aprólék kötelezvényét, aztán kérj szekvesztrumot!

– Hát aztán?

– Én már biztosítva vagyok, hogy a szekvesztrum esetében a gondnok én leszek.

– Itt a khezem!

– Összeveszed a kötelezvényeket?

– *Összevettem!* – mondja a zsidó diadallal nézve a nagyságos úr szeméi közé.

– Ölelni való ember vagy, Jakab!

– Mégis jó, ha az embernek thübb esze van, mint gundulják!... – okoskodik a zsidó – régen thodtam én azt, hogy én nagyságos oramnak szükséges leszek!

– Az az, hogy én is szükséges vagyok neked, Jakab!

– Egyik khéz a másikat mossa! – jegyzi meg Jakab, és fölül reá kezét barátságosan nyújtá, mit amaz kénytelen volt elfogadni, nehogy terveit a zsidó mégis megakassza.

A főispán eljárása magasabb helyen megint rosszaltaték, egyszersmind rákövetkezvén az 1844-iki országgyűlés, az új kancellár az erélytelen főispánok helyébe az *adminisztrátori* rendszert tervezte.

Egy napon Szántay és Klein ugyanazon postával kapnak levelet Bécsből, mégpedig biztos kézből mind a kettő. Klein fiától, Szántay pedig egy fiatal bécsi orvostól, ki tanulmányainak szentelése magát a birodalmi fővárosban.

Olvassuk előbb Klein úr levelét.

„Kedves apám!

Sohase vesződjék a szekvesztrummal, apámat legközelebb adminisztrátornak fogják kinevezni, mely első lépcső a magasabbra! Azt is írhatom, hogy a gróf mielőtt gondolná, a hivatalos lapban *saját kérelmére* a főispáni hivataltól fölmentetik.

Azt a komisz zsidót most már lökje ki az ajtón, semmi szükség rá. Majd elfeledtem, annak a zsidónak egy orvos fia van, valaha velem járt, most itt gyakorolja magát, – apjával nincsen jó viszonyban, és mint mondja: katonarvos akar lenni.

Adieu...”

Most olvassuk a másik levelet.

„Tisztelt Szántay úr!

Meglehet, kegyed tán mégis tud rólam valamit, – egyébiránt ha nem tudna is, engem nem hátráltat ez, hogy azon férfiú iránt, ki a rabszíjakat kezdi fajom lábáról leoldani, tisztelettel ne legyek, annál inkább is, minthogy fogadott fia, Sándor jó barátom, kinek én hálás tisztelője is vagyok az egykori múltért.

A véletlen tegnap este egy mulatóhelyre csalt, hol ugyanazon egy asztalhoz kerültem egy földimmel, Kissel, ki itt, úgy látszik, avatott körökben otthonos, mert amint pezsgőzés közben nagy hangon beszélt, a főispán gróftól akarják elmozdítani, helyébe pedig saját plenipotenciáriusa fogna adminisztrátor lenni.

Sajnálhám, ha a gróftól valami szégyen érné, – azért tudósítom őt, kegyednek

tisztelője

Rosenfeld Jakab, orvostudor.”

A levélolvasást elvégezvén a két ember, összenéztek, mindenik azon érzélemmel, hogy a másik nem tudja azt, amit ő tud.

Szántay közlé a gróffal a levelet, – melynek következése az lőn, hogy a gróf rögtön felküldé a lemondást, hogy legalább megelőzze a gyöngédtelesen elcsapást.

– Hát Klein? – kérdi a gróf Szántayt.

– Már most itt az ideje, méltóságos uram, hogy ez embert megismeressem a gróffal. – szólott Sándor, igazolva lévén a körülmények által, és a nagy széltől a veszprémi piaci árig elmondott a grófnak mindent.

– Megérdelem mindezt! – mondja a gróf, – hanem e nyomorult féregnek nem szabad abba a székbe ülni, hova az én gyalázatomon akart mászni.

– Majd arról is gondoskodom! – mondja Szántay – hanem előbb várjuk be a kinevezést, hogy ez ember a legmagasabb helyről szálljon le.

– De miképp?

– Azt magam sem tudom, de ha én le nem szállítom, leszállítja más! – ezzel Szántay a cigány után küldött, de minthogy éppen faluzni járt, meg kelle várniok egy hetet, mikorra nagy kinnal hazavadászhatták. Együtt jött meg a posta, hogy a plenipotenciárius a főispán helyett adminisztrátorrá lett, mégpedig mielőtt a megyével külön közöltetnék, már hírlapok útján kihíreszteltetett.

A gróf leverte lőn, kivált midőn látá, hogy néhány óra alatt egy kocsi a másik után rohant az új adminisztrátor üdvözetére, anélkül, hogy egynek eszébe jutott volna legalább a grófi asztal, melynek csemegéi nem rég oly jól ízlettek.

– Azt tartom, ideje lenne, hogy történjék valami! – mondja a gróf Szántaynak.

– Jó, tehát engedelmével a gróf úrnak, eltávozom néhány óranegyedre, mert valakire éppen nagy szükségem van most s az az ember várakozik reám.

Szántay úr lakására sietett, hol a cigány rég várakozott.

– Tanti! szükségem van rád!

– Ha nagyon kellek, itt vagyok tekintetes uram!

– Nem tudom, hallottad-e, hogy Kiss úr, a plenipotenciás nagyobb úr lesz ezután, mint a gróf?

– De meddig? – kérdi nevetve a cigány.

– Magam is azt szeretném tudni.

– Nohát meddig legyen, tekintetes uram?

– Egy óráig sem!

– Hát addig se legyen, tekintetes uram!

– Könnyű ezt mondani, cigány, hanem hogyan fogsz ki rajta, azt mondd meg!

– Nem lehet megmondani, galambum, tekintetes uram!

– Hát magad szólsz neki?

– Dehogyan sólok, dehogyan sólok, tekintetes uram, – hisz a majom sem maga kaparta ki a gestenyét, hanem megfogta a macskát.

– Hát hol kapsz te ilyen macskát?

– Ott van Jakab, majd kikapartatom vele! csak azst mondja meg a tekintetes úr, hogy hol?

– A kastélyban, Tanti! jer oda, mert látom, hogy a plenipotenciás úr is oda megy, utána fél vármegye, hanem siess cigány, hogy jókor ott légy.

A cigány lélekszakadtan futott a zsidóhoz, kit majdnem a nyavalya tört ki, midőn a cigány magával hívta, – szintúgy az úri tömeg után sietett.

Klein büszkén lépett a gróf elé, s elmondá, hogy a megye kormányzása reá bízott, tehát kéri a gróft, mentse föl a további hivatali gondtól.

– Azonnal! – lőn a kurta válasz – s ön Szántay úrnak adja át hivatali kö-rét, ezzel búcsút mondok *önnek!* – mondja a gróf egész kicsinyléssel.

– Én a megye adminisztrátora vagyok! – mondja Klein büszkén.

– Majd ha ön jószágaimból kiér! – mondja a gróf.

– Gróf úr, a tartozó *tiszteletet adja meg elöljárójának!* – mondja Klein elbizakodottan, mire aztán Szántay szól közbe, mégpedig Kleinhez.

– Uram, Jakab, az árendás zsidó vár önre!

Klein olyan lőn, mint a fal, mintha látná, hogy itt kiszámítás vár rá.

Klein elveszté az egyensúlyt és Szántayt önkéntelenül követé, midőn az az ajtóhoz vezette.

– Mit akarsz? – kérdi Klein dühhel.

– Mit akharok? – én semmit sem akharok, hanem ez a cigány nem nyugszik.

– Botot a gazembernek!... – riadt föl Klein... – takarodjatok.

– De ha nem lehet! – mondja Tanti.

– Nem lehet? – kérdi fokozottabb indulattal az újdonsült úr, mire a ci-gány a zsidót löködve mondja:

– Sólj már, Jakab, hogy nem lehet!

– Igazán mondja, nagyságos uram,... – nyöszörgé a zsidó – nem lehet!

– Hát mit akartok? – kérdi Klein.

– Sólj már no, Jakab! – unszolá a cigány a zsidót, mire az németre fordítá a beszédet.

– Nagyságos uram, nekünk ez a cigány azt parancsolhatja, amit akar!

– Adósa vagyok én a gazembernek?

– Ha csak az volna, – mondja a zsidó,... – akkor kifizetnék.

– Érteni akarom a dolgot! – sürgölé Jakabot Klein úr.

– Egyszerű a dolog, nagyságos uram, amit mi ketten tudtunk, – fájdal-om, ez is tudja!

Kleinnek szemei merőre dagadtak, aztán a cigányhoz fordul:

– Mennyi pénz kell?

– Még olyan bankót nem csináltak, hallja azs úr, amilyent én elvinnék ilyen dologírt!

– Hát mit akarsz?

– Hogy azs úr menjen ki ebből a vármegyéből.

– Tudod, hogy én főispáni helyettes vagyok?

- Nojsz, azst akarom, hogy ne legyen azs!
- Hát aztán!
- Azstán ebben azs életben soha nem sólok azs úrhoz, – miattam tehet, amitetsik!
- Ki áll nekem ezért jót?
- Majd ezs a zsidó! – utal Tanti Jakabra, ki aztán németül mondja.
- Nagyságos uram, ez a cigány már akkor is tudta a titkot, mikor nagyságod meg akarta botoztatni, és akkor sem szólt egy szót is.
- Megfoghatatlan! – mondja Klein úr.
- Hát hogyan lesünk? – kérdi a cigány.
- Hallgatni fogsz? – kérdi viszont Klein úr is.
- Halálos holtig! – mondja a cigány.
- Tehát lemondok! – mondja Klein megadva magát a kényszerűségnek, és a terembe lépett, hol a grófon kívül még a többi várta.
- Uraim! – mondja Klein, – köszönöm részvétüket, – én az új hivatalról ünnepélyesen lemondok.

A bámuló csoport Klein után ment, ekkor jő be a cigány a terembe, hol Szántay a grófnak az eredményt beszélte.

- Tanti! micsoda titkod van? – kérdi Szántay.
- Ne kérdezzse, tekintetes uram! elég baj azs másnak, hogyha én is tudom.
- Tanti, minket hálára köteleztél,... szívesen teszünk éretted valamit.
- Tekintetes uram!... – válaszol a cigány – annak a vén kanásznak tegnap örökös kenyeret ígértem, ha egy dologért nem firtat!... nekem nincsen egyebem a hegedimnél, hát tartsa ki tekintetes uram!
- Meglesz! – mondja Szántay és a gróf,... – hát neked semmi sem kell?
- Semmi sem kell!!! – mondja a cigány – *míg nekem hegedim less, és egy pár magyar embert hágy ezsen a földön azs úristen,... addig a csigány meg nem halhat ihen!*

1847-1848. Képtöredékek.

I.

Klein úr megköszönte, hogy ez áron megszabadult, de még Jakab sem mert igen hetvenkedni, annál inkább, mert Tanti egyszer találkozáskor vele, nagyon lelkére kötötte, hogy valami gázságát ne hallja. Engedett Jakab a kényszerűségnek, és a kötelezővel nem mert napvilágra jöni, – megelégedett, ha kamatait emberei által rendesen beszédhette, hanem várt jobb időket, mikor lassan-lassan egyenként beválthatja, mert a roppant tőkét egyszerre megkapni a még rendezetlen jószágból csakugyan nem lehet.

Hagyjuk el tehát Jakabot, majd rákerül még a sor.

II.

Diadalához ért negyven év múlva a nyelv, az írói név közbecsülés vonalára emelkedett, s a szónoklat mestereket mutatott föl az országban, és a művészvilág mindenütt látott egy úttörőt, ki után indulhasson az új nemzedék.

De a pártok küzdelme sem lőn lankadtabb, mint egykor, miből ismét csak a haza nyert legtöbbet, – mennél jobban meghányták-vetették a szót, – annál biztosabbak lehetének, hogy a legjava marad meg.

– Sándor barátom! – mondja a küzdelmek közt Tapadó egy férfi társaságban – már csak azt mondd meg nekem, mi van még hátra abból a sok indítványból?

– Ami még ezután jó, kedves urambátyám!

– Példának okáért?

– A jobbágyság eltörlése!

– Szép szó, hegedűszó,... hát mikor az meglesz,... talán még katonáskodni is menjünk a paraszt helyett?

– Urambátyám is született katona.

– Na, csakhogy én belőlem már nem válik generális!

– Majd a fiából, urambátyám!

– Hadd el öcsém,... vége van már a magyar vitézségnek, Győr alatt elhegedülte azt szent Dávid, el is énekelte.

– Nem sokat tart magáról, édes urambátyám!

– Hát te mivel akarsz dicsekedni?... úgy-e... – pattant föl a még mindig jó erejű bácsi, – hát mutass nekem egyetlen egy történelmi helyet ez országban, hova dicsőséget keresni mehetnél a mohácsi ütközet után.

– Ne beszéljünk erről, urambátyám!

– De már eleget hallgattalak, öcsém, most már az enyém legyen az utolsó szó!

– És mit akar, urambátyám, utolsó szónak hagyni?

– Azt, hogy kedves öcsém, csak lármázni tudunk, ott pedig, ahol megmutathatnánk, ki a legény a csárdában, a katonáskodástól megszökünk!...

– duzzogott az öreg,... – mutass nekem egy pár magyar generálist!... hadd lássuk! hisz a magyar ember a kapitányságon túl nem igen viszi fölebb, aztán haza jön, s a szoknya mellé ül le, aztán...

Mielőtt Tapadó még tovább folytathatná, bekiált egy ember az 1848-iki február 24-iki párisi hírekkel.

A főntebbi tárgynak folytatásáról nem emlékszik senki.

III.

Elhatározta az isten, hogy még a tizenkilencedik század fele előtt le-hulljon a jobbágyság járma.

Szétszaladt a hír az országban, hogy a robot, kilenced és tized megszűnt, s e két szó: *jobbágy* és *földesúr* a jogok fogalmából kitörölteték, hogy pusztán a történetnek hagyassék meg és a szótáraknak.

A magyar nemesség elért a végső vonalig, többel nem tartozott az emberiség fogalmának, a jobbágyot fölszabadította terhétől, s e munkát alig negyven év alatt vitte véghez.

Ha valaki tán azt mondaná, hogy *hosszú volt a negyven évi orvoslás*, az az ember gondolja meg, hogy a *nyavalya nyolcszáz esztendő* volt.

IV.

Lecsüggesztett fővel járnak az utcán az emberek, és már néhány napja ugyanazon egy hírről beszélnek:

Széchenyi megőrült!

Előállt a rágalom, hogy a nagy emberhez valamiképp hozzáférhessen, ha másképp nem, le kell rántani a sárba.

– Tudjuk, tudjuk! – mondja egy rekedt hangú törpe minoritás.
 – Mi volna más! – nevet össze vele a másik.
 – Gyönyörű kifogás! – beszéli ismét a rekedt hang.
 – Minket akar bolonddá tenni! – lőn reá a helyeslés.
 – Komédia az egész! – véli a harmadik.
 – Hisz egész életében komédiázott! – mondja megint a rekedt, gyönyörködve nézvén végig a tömegben, honnét a sületlenséget néhány ember mégis megkacagta, hanem a többi fájó lélekkel hallgatta a nagy ember parentációját.

A tömegből néhány ismerős embert különböztethetünk meg, – kik nem tudák tovább hallgatni a kegyetlen gúnyt, és odább mentek.

– Ez már mégis sok! – mondja Szántay D... nak, ki az ízetlen tréfát szinte nem tudta hallgatni, hanem Szántayval szintén odább ment, velük többen, azok közt ami kedves bátyánk, Tapadó is, kinek fejében átkozott gondolatok forogtak, és utóbb nem állhatta meg a kérdést, hanem ekképp szól D... nak.

– Barátom!... te már csak okos ember vagy, mondd meg nekem, hiszed, hogy ez a Széchenyi megbolondult?

– Bizony furcsa emberek vagytok!... mondja a megszólított, – míg az esze megvolt, azt mondtátok róla, hogy *őrült!*... *most meg nem hiszitek.*

V.

Nem bírok tovább időzni e kornál, mint a nyomasztó álomtól – menekülni kívánok belőle, – s igen érzem, hogy tollam akadozik, s a papír szétrepedni készül a betűrajzolás alatt. Maradjon a történeté e lap, melyre e szót akarja írni mindenki: *szerencsétlenség!*

Ám *kereszteljétek* annak, de legyen áldott az a bölcsesség, mely tanulni tudott belőle.

Vessétek újra fontra e népet, erkölceit, gyöngéit tegyétek a súlyra, és ha negyven évi törekvése semmit sem változtatott rajta, ha ez a nép nem tudott volna tovább haladni, mint negyven évvel előbb, nem védem, akkor életet nem érdemel.

Ítéljétek!

1848. A citromország.

Jelentem alássan, ezredes uram, itt vagyok! – mondja Pista az ezredes szobájába lépven.

– Hallja kend, mától fogva mellettem lesz kend, nem akarom, hogy közember maradjon.

– Jó helyem van nekem ott is, ezredes uram!

– Káplárrá akarom tenni kendet.

– Megtisztelem átossággal, ha közlegény maradok, legalább tudom, hogy azok között első ember vagyok, – de ha káplárrá tesz ezredes uram, majd aztán nehéz lesz a más eszéhez támaszkodnom.

– Ne okoskodjék kend!... – szól az ezredes katonás pontossággal,... – kend mától fogva káplár.

– Igenis értettem, ezredes uram!

– Tehát káplár úr,... mától fogva az leszen kötelessége, hogy körülöttem legyen, – nekem nem tetszik ez a sok olasz, nagyon savanyún néznek ránk, azért ha valami véletlenség történék, káplár úrnak legelső dolga legyen hozzám jöni, – és ezt a bádogszelencét megmenteni, melyben az ezred zászlójának szalagjai vannak.

Itt az ezredes pontosan megmutatott mindent Pistának, s aztán egy kulcsot nyújtván át, ezt mondja:

– E kulccsal szobám kinyílik, – ha itthon nem volnék, mégis bejöhet káplár úr.

– Minden úgy lesz! – válaszol Pista.

– Édes fiam!... – mondja aztán bizalmasan az ezredes,... – te voltál legelső, ki e zászló alá esküvel, ne feledd esküdet, – e zászlót elhagynod nem szabad,... ha magam nem vihetem, tőled kérem vissza!

– Bízvást, ezredes uram!

– Most elmehet káplár úr! – mondja az ezredes, mire Pista megköszönvén előbb az ezredes kegyét, szállására ment el.

Amint az ajtón benyit, *Pietro* szakadt a nyakába, – s alig tudott kifejlődni az olasz karjai közül.

– Kedves barátom! – gagyogott az olasz, ki megtudván, hogy az ezred itt van, nem nyugodott, míg Pistát föl nem vadászta, és minden atyafiságát összecsődítette, és bele telt fél óra, míg rendre ölelgették.

– Pietro barátom! – szólal meg Pista, – napszámba fogadta ezt a sok olaszt?

– Rokonaim ezek, édes jó barátom, aztán most hálaadatosságból mindenik megöleli egyszer!

– Hát a gyermekei hol vannak?

– Azok B... ban vannak, mert én ott lakom, – hanem testvérem, a *magyar sajtos*, kiről már szoltam, itt lakik, én pedig minden két hétben átjövök egyszer.

Ez alatt a többi nem győzte a várást, és néhány kosarat bontának ki, melyekben az olasz éghajlatnak minden gyümölcsét láthatá Pista, kinek az olasz rokonai egyelőre ilyenekkel kívántak kedveskedni.

Pista jó szívvel fogadá az adományt, mert gyanítá, ha szabódik, a sok olasz addig rimánkodja, míg az ölelésben megfojtják, aztán pedig nem hagytak neki addig békét, míg a *magyar sajtos* tanyájára nem kísérte őket, hol aztán vendégsereg várta ebéddel Pistát.

Midőn a lakomának vége lőn, az olasz elbúcsúzóék Pistától, meghagyván Pistának, hahogy valaha baja lenne, itt van a testvére, egy szót szólni neki, és az rögtön segítségére lesz.

Hazament aztán Pista, s az egész századot megvendégelte a kosarakból, – aztán pedig új tisztségéhez fogott.

Körülbelül egy évig lakott Pista Milanóban, midőn a végzettetes 1848-ik év elkövetkezett. Beföllegzett a béke világa, gyér világúvá lőn a nap, s a pusztulás világa volt az egyetlen fény, mely után a félsziget húzódeék.

A citrom- és narancsfák elpusztulának az ágyúk tüze alatt, és a szép Milanóban több őrcsapat járt az utcán, mint ember.

A katonák csak csapatonkint, legalább hármasával jártak az utcán, hogy a védelem biztosabb legyen. Pista híven megemlékezett az ezredes parancsára, s minthogy az ezredessel egy házba helyezteték, őrködése igen könnyű vala.

1848-nak tavaszán az egész helyőrség egy nagy gyakorlatra vonult, ki a városból, de mire az visszatérni akarna, már a város a fölkelés színhelye lőn.

Lehetetlenség ennyi erővel a visszafoglalásra gondolni, s az egész helyőrség poggyásza a véletlen kezébe került.

A visszavonulás határozattá lőn, s a parancsnokok a rögtön vett rendelkezés szerént az elvonulásra készülének, csak ami huszárezredesünk küzdött még a gondolattal, hogy az ezred zászlójának szalagjaiért bevágjon a városba.

Azonban végtére is belátta, hogy ez most lehetetlenség, tehát a parancs szerént indulásra állítá föl a legénységet, kik közül segéd tisztje által Pistát szólíttatá elő.

– Pista! – mondja a káplárnak bizalmas hangon,... – a zászlószalag mégis ott benn maradt.

– Nem, ezredes uram!

– Nem értelek! – válaszol az ezredes.

– Kihozom én, – ha még két annyi olasz őrizné is a várost.

– Vigyen a jó szerencse, – mondja az ezredes átnyújtván néhány aranyat, – ezt add azoknak a legényeknek, kik tizenegyen a kórházban fekszenek.

– Azokat is elhozom én, ezredes uram, csak azt mondja meg, hol keressem az ezredet?

– Mit tudom én, hol állunk meg, hanem ha az isten csodát akar tenni, és meg tudsz szabadulni, menj Magyarországra felé.

E rövid szóváltás után az ezred megindult a maga útján, csakhogy szüntelen visszanéztek Pistára, ki egymaga nyargalt vissza a városba, mégpedig oly sebesen, hogy mire a legelső őrvonalat elérte, Rárónak fekete színe már fehér habban ázott.

– Lődd le a kutyát! – mondja egyik olasz a másiknak, de mielőtt az el-sűtné a fegyvert, egy harmadik oldalt löké a csőt, melyből a golyó az ég felé röpült.

– Én állok érte jól! – mondja a milánói *magyar sajtos*, Pietrónak bátyja, ki a visszatérőben szökevényt gondolt, s a böszült nép „eviva”-kkal kísérete be a hallgató huszárt eddigi szállásáig.

Nagyobb volt a mámor, minthogy ráértek volna vesződni ez egy emberrel, ki a legelső percet arra használá, hogy a zászlószalagot a szállására vitte.

A magyar sajtos végre megkérdezte Pistát:

– Káplár uram!... hogyan jött vissza?

– Jó barátom, az egész város látta, miként jöttem vissza, tehát csak annyit mondok: *hogy itt vagyok*.

Késpénznek vette ezt a szót az olasz, s minthogy a kórházban levők mellé a magyar nyelv miatt éppen őt rendelték, könnyű volt a pajtásokkal találkoznia.

– Hej, káplár uram, – mondja a katonaoorvos – az egykori kis Kubigyerek, – betegeim már az ablakon akarnak kiszökni.

– Meggyógyultak-e ezek?

– Tudományom jól áll értük, káplár úr, de mit akar velük?

– Megszöktetni, orvos úr!

– Az olaszokhoz? – kérdi az orvos egész szigorúsággal.

– Ezért jöttem vissza! – mondja Pista az ezred szalagjait mutatva.

– Az már más, – véli az orvos, különben inkább patkánymérget dugnék valamennyibe.

Elmondá nekik a történetet, mire azok majdnem kiugráltak az ágyból, s egy torokkal mondák:

– Vezessen bennünket, káplár uram! mi utána megyünk!

– Csöndesen legények!... módjával mindent, – előbb ló is kell, – s ha aztán mindenünk rendben lesz, valahol csak kiferünk ebből az országból.

– Értjük! – felelének azok, – és harmadnapig még a maradék orvosságot is megitták, csakhogy minél előbb lábra kaphassanak.

Jól ment a tettetés, nyolcad napra minden készüléket megkaptak, csakhogy egyelőre, míg a csapat talán nagyobb számra nőne, beljebb rendelék őket az országba.

Pistának nem volt ínyére a helyváltztatás, és csak mikor B... ba érkeztek, derült föl a kedve, mert nyolc napi nyugovás rendeltették, és itt megkísérthetné az elszökést.

Legelső dolga volt Pietrot fölkeresni, ki egyik tágasabb utcában vendéglőt bírt, és a régiek nyomán legbiztosabban kaphatott utasítást.

– Meddig marad itt, kedves jó barátom? – kérdi az olasz.

– Míg megszökhetünk, Pietro barátom!

– Szent Antal, légy velem! – ijedt föl az olasz, – hát el akar szökni?

– El én, Pietro barátom, azért csak mondja meg nekem, merre fekszik Magyarország?

– Aztán hogyan megyen el odáig?

– A *csillagjárás* után, Pietro gazda, mint az alföldön szokás, hanem egy embert kerítsen nekem, aki hazáig megmondja az utat.

– Azt iszen meg tudom mondani – válaszolt Pietro, – mert valaha a páduai csillagvizsgáló-toronyban voltam három esztendeig, hanem káplár uram mért jött vissza Milánóba?

– Ne azt kérdezze, Pietro, – hanem miképpen megyek vissza?

– Káplár uram, – okoskodik az olasz – mindenfelé csapatokra talál!

– Valahol csak vékonyabban lesznek, ott aztán keresztül vágunk!

– Ne menjen a veszedelemnek, az isten áldja meg!

– Pietro barátom,... jó egészséget kívánok,... ha nem akar útba igazítani.

– Ha már annyira van, hát üljön veszteg káplár uram, majd elmondom, hogyan menjen nappal, és melyik csillag után tartson éjjel Magyarország felé.

Itt az olasz egyenkint elmondá az irányt óráról órára, mint alább megírjuk, – és a hálának buzgó érzelmével igyekezett alkalmat nyújtani, miképp szökhessenek el legkönnyebben.

Mielőtt a kiszabott útra indulniuk kellett volna, kikérte a szabadságot, hogy a nappali forróság helyett éjjel indulhassanak meg, s midőn ezt megengedék neki, éji tíz óraker lóháton állt ki a kocsmá elejére a csillagos éjszakán, tanulgatni a csillagok járását.

A csillagjárás.

A hold még ágyában feküdt, az ég csillagai közül a *pásztorgyertya* veté el a legvastagabb sugarakat, melyeknek végét egy fényes kard vágta ketté, s mint az eltörött üvegnek, még több szikrája látszik meg az éjben.

Egy békételen ló vagdalódzék első lábaival, a kövezet szikrái szerte-szét vetődének, csak a lovas maradt nyugton, s fölnezt az égre, egy nagy ágú toronyhoz mérvén a csillagok járását. – Két órája már, hogy egy helyben áll, és a szem még nem fáradt ki a merevült nézésben.

A ló oly sötét, hogy színe nem bír kiverekedni az est homályából, hanem amint az utcának egy vékony világú lámpája néha akkora lobbot vet, hogy egy kis világos füstök fut át az utcán, látja az ember a csákónak tollát, mely itt-ott meginog, ha a ló változtatja az állást.

Olaszországban vagyunk. B. város utcáiból kifogyott a lárma, csak az őrjáratok egyhangú kopogása, s az erősebb lovagcsapat zaja tölté meg az üres utcákat, nagy ritkán pislantván ki az ablakon valami olasz. A huszár háta mögött egy utcára nyíló ajtó nyílt meg, s egy hang szólítá meg a künn őrködő huszárt.

– Káplár uram!

– Mi baj? – szóla vissza a megszólított.

– A legények már mind fölnyergeltek, tizenegyen vannak.

– Hány óra lehet már?

– Éppen tizenkettő lesz mindjárt, s reggelig még jó hat órai idő.

– Igaza van Pietro – mondja a huszár – hanem még egyszer mutassa meg, merre fekszik Magyarország most éjfélben?

– Mondtam, hogy tíz órakor a „fúró” után menjen, s mehet vele tizenegy óráig, – azután a *pásztorgyertyával* menjen éjfél után egy óráig, hanem akkor oldalt hagyja úgy, hogy csak a jobbik szemével lássa egy jó óráig, de aztán forduljon el tőle, mert elvezetné oda, honnét előbb megtalálná a világ végét, mint Magyarországot.

– Ezt már nem feledem el, hanem nappal?

– Reggel nézzen a napnak, s menjen három órát, azután hirtelen forduljon el tőle balra, s midőn már balról meglátja az árnyékot, úgy menjen, hogy az árnyékban az egész ló hosszát lássa uzsonnatáig, napnyugtáig pedig lassanként fordítsa meg a kantárt, mintha napkelet és napnyugat közt egy X-nek volna oldaltvágó szára, – így érhet el Magyarországba, minden kérdés nélkül.

– Pietro, küldje ki embereimet, magát pedig áldja meg az isten.

– Hát nem látjuk már egymást többször!

– Ezen a földön alig, édes Pietro barátom, – mondja a huszár, megszo-
rítván a búcsúzóinak kezét, mégpedig oly érzékenyen, ha egy harmadik-
nak keze közbeszorulna, még csak az fakadna ríva.

Az egyszerű olasz lehúzta fekete bársonysüvegét, öreg könnyeit azzal
mázoló szét, és valóban mondhatom, azon könnyűk megérdemlék, hogy
bársonyba töröljék.

– Káplár uram! – mondja ismét érzékeny hangon az olasz – nagyon
messze van az a Magyarország.

– Ha az nem jön, nekünk kell oda mennünk, Pietro.

– De meggondolta a végét édes káplár uram, betegség nélkül is meg-
halhat az ember.

– Elevenen csak nem mehetünk a mennyországba!

– Jól van, jól – okoskodik amaz – azt, aki tőlünk elszökik, agyon is lövik.

– Megérdemljük, Pietro, hanem ha itt maradunk, akkor is megérdemel-
jük.

– Már látom, hiába beszélek káplár uramnak.

– Én már csak azt a szót hallom meg Pietro, ami álmomban is hazahív
engem.

– Isten legyen velünk.

– Hasonlóképpen kívánom! – mondja a huszár, eleresztvén a baráti
jobbot s néhány pillanat alatt csapata elé állt, végig vezette az utcán őket,
s utóbb B. városból kifogyván, az országúton voltak.

Ők maguk lévén az átmenő csapat, az éjjelen minden akadály nélkül
kimentek, az utolsó őrnél egy levelet hagyván a városi térparancsnok
számára, mely következőképpen hangzik:

„Parancsnok uram!

Mire leveletem elolvassa, akkor már én tizenketted magammal
igen messze leszek. Tudom uram a regulát, szökésünknek csak egy
a büntetése: a halál. Uram, elégszer néztem vele szemközt és nem
volt az olyan ijesztő, hogy magunk is utána ne járjunk. Ezredünk el-
ment, nem tudunk itt maradni, – megyünk utánuk. És ha talán a ha-
tárig elfognak, kérjük szeretettel, ne adjanak nekünk kegyelmet, lö-
vessenek fejbe, – megérdemljük, mért hagytuk magunkat megfog-
ni!”

A levelet mint mondók, az utolsó őrnél kezébe adta s éjfél után egy
órákor már jól messze jártak, egyszer azonban a káplár – ami Pistánk –
megállítja tizenegy emberét s ekképp szól hozzájuk:

– Hallják kentek, most már magunk vagyunk! Én nem tudom, kentek
hívtak-e engem, vagy én hívtam kenteket, csak azt tudom, hogy haza

akarunk menni, mert minket nagyon hí valaki, vagy valami, ezredünk után! Hogy én a tűznek is neki megyek, azt tudom...!

– De még mink is! – mondának a többiek magukban.

– Hanem ha már az isten egykor számot vet velem, nem szeretném, ha más ember is az enyémhez dobná a bűnét, azért azt mondom: megindulok most és egy álló óráig vissza sem nézek, – aki tehát megbánta, hogy velünk jött, maradjon vissza, könnyebben megyünk, ha senkit sem *viszünk*, hanem magunk megyünk.

– Igaz! – mondják valamennyien magukban.

– Van-e valaki köztünk, kinek ezen a világon valami megsajnálivaló portékája van?

– Én zsöllérgyerek vagyok – mondja az első.

– Én sem hagytam odahaza semmit! – veti utána a második.

– Engem ne is kérdezzen káplár uram! – szól a harmadik – talált gyerek vagyok, pedig azt mondá a nevelőapám, ha pénzes erszény lettem volna, bizonyosan nem felejtettek volna az út mellett.

– Nekünk semmink az ég alatt! – mondja valamennyi.

– Jó, – mondja a káplár, még ez a teher is lemarad a lóról, – azért bátran megindulok, – s ha valaki mégis visszamarad, – ám maradjon, még azt is megérheti, hogy az ispotályban koplalásban hal meg.

Ezzel megfordult, és a sötét éjben az útiránynak, azaz a csillagjárásnak tartotta a kantárt.

A patkók erős csattogása s a szüntelen követő lódobogás megnyugtatók Pistát, hogy nem marad egyedül. Vígan ereszté meg a kantárt, s a „Ráró” nyomán vágatott a többi, alig várván az órát, midőn egymást összeszámolhassák.

A *pásztorgyertya* már meghajlott az égen, – útja fordulni kezdett, egy pár erős sugarat lövellvén még a kis csapat útjára, elhajlék tőlük, mintha gondolná, hol látlak meg benneteket a jövő éjszakán?

Felhőtlen volt az éj, még a legapróbb csillag is oly fényes volt, mintha kidörgölte volna szeméből az álmot, és utána lesne a csapatnak, melynek útja hegyeken görbül meg csak, és szokatlanul verte a csapát a csillagok után.

Ráró büszkén hányá, veté fejét, – az éjjeli órák csönde állateszébe is visszarájzoló az egykori pusztai kalandok képét, – szemeit merőre dagasztá, keresvén a pásztortüzet, mely mérföldekről meglátszik, – és most ösztönszerűleg ragadá gazdáját, mintha érezné, hogy még messze kell odáig nyargalni.

Itt-ott füleit hegyezé, mintha a kolompnak hangja érne el hozzá, és az okos jószág még a ködöt is elgondolta, mely a fényt elkapja szemei elől,

és csak a hang verődik át a vastag párán, így kereste ő az otthoni síkságot.

Ez izgalomban útját gyorsan átfutotta, s tán pára szakadtáig üzné magát, ha le nem járt volna az óra, mikor Pista gyöngén meghúzta a kantárt, s erre megállt, visszafordulván a követők elé.

Még mindig tart a homály, fölszámlálni kelle tehát az emberszámot, s midőn az utolsóira került a szám, hangosan mondák valamennyien:

– *Tizenketten vagyunk!*

– Nem maradt el egy is! – mondja ünnepeles hangon Pista, hanem már most egyenlők vagyunk mindannyian, az én káplárságomnak vége. De minthogy vezető nélkül nem maradhatunk, válasszunk egyet, akinek engedelmességni fogunk, ki parancsolónk lesz addig, míg helyre nem érünk. A birkák közt is van egy kolompos, amelyik után mennek, – az embernek sem szégyen, ha vezetője van, ne késsünk, hanem válasszunk.

– Már választottunk! – szólal meg az öregebb – hozzászoktunk káplár urunk eszéhez, maradjon csak elől, neki való hely az, mi meg itt hátul jók leszünk utolsóknak, – azért ne töltsük az időt, hanem menjünk.

– Úgy van! úgy van! – kiáltja a többi is, biztatván Pistát az indulásra.

– Még egyet! – szól közbe a megválasztott vezető. Ma nehezen szállunk le kétszer a lóról, akinek mi rongya akad, kösse át a combját, hogy föl ne törje a nyereget! Ezen figyelmeztető szónál maga is leszállt, és kendőjével rákészülvé, átkötözé combját, hogy az erőltetett lovaglást valahogy kibírják.

Végezván ezt a műtétet is fölülének, s az éj csöndében szótlanul indulának útnak. Majdnem valamennyi oly szegény a maga országában, hogy még előbb meg kell halnia még azon öles hosszú gödörért is, melybe egykor talán bele fogják lökni, – s íme, mint a vándormadár, melyet a tavasz melege csal el ezer mértföldnyire, – fölkerelkedik a kis csapat, éhenszomjan menni végig idegen országon.

Eszébe jut a szilaj folyó, a Tisza, mely dologtalanul fekszik ki a rónára, és lemossa a vetést, cserében hagyván a gazdának azt, amit nem vetett, – keszeget és pontyot, – eszébe jut a délibáb, melynek rajzában minden megvan, még az is, ami benn nincs, – eszébe jut az a tömérdek eleven, mely egymást lármázza föl napkeltekor, – eszébe jut a rég nem látott minden, ami nem az övé, – s az édes visszaemlékezés szavával mondja: *édes, kedves hazám!*

Ha oly hideg nem volna az idegen föld hantja, hogy még hálóágnak is oly barátságatlan, elénekelné a kedves dalt, – de kiült a gond lesre, – és óva inti a csöndet, nehogy, mint a madarat, hangja vigye törbe.

Csöndesülj le szív, dobogásod minden ütése egy, leszámolt szeme azon sok ezer lépésnek, mely magad és szülőfölded közé feküdt. – Ne

szilajkodjék benned a vér, hátha napnyugatkor még a hús forrást is meg-rimánkodod, hogy a nagy munkában lankadó véredet gyújtsa újra lángra.

Nem is vélitek, hogy példának okáért választott benneteket az isten, és bemegyen tettetek a történet könyvébe, hol a hazudság száz mérföldnyire hal el előbb, mielőtt e szent könyv levelét megírják, – nehogy rút lehelete feketére mázoljon minden beírt lapot.

Egykor mértéket vesznek rólatok az emberek, s borostyánkoszorút kér az a tudós, ki bebizonyítja, hogy elszántak és bátrak, kitartók és türelmesek valátok, hisz hozzátok oly messze volt az ezred, hogy az orkán sem vihethné el odáig a hangot, a madár nem egy ágat ülne meg nyugovás-képpen, s még a szajkómadár is elfeledné útközben a fölkapott szót, s másikat tanulna, s mi volt az ösztön, ami egyszerű erkölcsötöket annyira megtartá, hogy ti, otthon zsöllérek és árvák, megvessétek a halált azért, hogy ne a fogságban haljatok meg.

Csöndesen legyetek, innen-onnan fölkapaszkozik a földre a legelső napsugár, mely oly fényes, mint az arany, – és mert olyan, mint az arany, ne tekintsetek rá tovább, mint Pietro mondá, nektek nem szabad soká menni vele, mert titeket is, mint sok százat, letérit az útról.

A szürkület lassankint megföste a tárgyakat, s utóbb a nap, mint a fényes igazság, hirdeté a világnak a valót, s a tizenkét menekvő nem védve egyébtől, mint tizenkét kartól, húzódott át az idegen országon, melyet már minden irányban megszaladt a hír, csak az a híja, hogy el is fogják őket. A nap fölénk került, Pista nem feledvén az utasítást, mit Pietro adott, ki a páduai csillagdában három esztendeig tisztogatta a messzelátókat, mondom, Pista semmit sem feledvén az adott utasításból, egyenesen ment a nap alá, s míg az oldalt meg nem hajlott, egy tapodtat sem állt meg.

Ekkor azonban a kifáradt párák, egy kút mellett megállván, emlékezteték a hallgatag vitézeket, hogy a kút mellett egy korcsma is van, talán nekik sem ártana megkérdezni, van-e tűz a konyhán?

Leszálltak és egy jó órai pihenés után adtak csak abrakot abból, mit magukkal hoztak. A hús víz megfrissíté az elfáradt lovakat, melyeknek erei vastagon dagadának ki a meggyúlt utazástól, azonban lévén valamennyi jó fajta mezőhegyesi, csak egyetlen egy sem mutatott szándékot, leheverni a kút melletti gyöpre.

Míg hatan bementek a kurta kocsmába, addig a másik hat örül maradt kinn, s hasonló fölvtáással cserélték ki egymást, hogy a másik hat is frissítőt vehessen. Együttal a lovaknak pálinkás zsemlyét adtak, az a vérnek új izgalmat adott, és vágyat, lenyargalni a hőséget, mely őket bódulásba hozta.

Elkövetkezett az idő, midőn napnyugat és napkelet közt kelle átvágni az ágat, ami embereink tehát lóra kapván, folytatták az új irányt azzal az

elszántsággal, mint a vízbe szakadt ember, ki a vízközépről visszanezvé, erejét méregeti, vajon marad-e még a túlpartig annyi, mennyivel idáig elgázolt?

Útjuk szótalán volt, – szemük az irányt kereste, s mint az üdvözülni akaró, annál inkább hittek a szent célban, minél több baj várákozott rájuk. A sebes menésben szintén falták a léget, mintha egy-egy szellő már a hon földéről jőne.

A nap hátuk mögött bújt el, s az árnyék hossza az éj homályába csapott, előbukannak újra a csillagok, köztük a *fúró*, hogy mécsük legyen egész *tizenegy óráig*.

A lovak végre lankadni kezdének, a hosszú lovaglás lemarta már egyes rétegeit a felkötött kendőknek, a test fáradni kezdett, s itt-ott némelyik már majd lebukott a lóról.

Meg kell mondanunk, hogy már hajnal felé járt megint az idő, s ekképpen tizenhat óráig tartott a lovaglás, mely állatot és embert egyaránt megviselt. Ugyanekkor értek egy mezei pajta közelébe, s minthogy az egészen magánállónak mutatkozott, behúzódtak az egyik osztályba, s egyet őrü állítván, nyugovóra mentek.

Szénában nem volt hiány, a lovak némi nyugvás után a tápot maguk előtt lelék, utóbb azok is szépen lecsendesedének.

Pista volt az legelső őrálló, – s míg az óra lejárt, számítani kezdé a lejárt óraszám után, még mennyire lehetnek a határszélről? hozzávetvén a megszokott katonai járások mértékét, s úgy gondolomformán még de sok óra volt hátra.

Mire mind a tizenkettőn végig ment az őrállás, már reggel, dél elmúlt, s majdnem uzsonnaidő volt, tehát újra nyergelének, s folytaták az útjukat esti tíz óráig.

Sehol, semmi mellékes betérő hely, ennivalójuk elfogyott, lovaikat abrakolatlan nem hagyhaták, kénytelenségből az útba eső faluk egyikében a vendéglőhöz mentek. A falu kicsiny volt, megtámadástól nem félhettek, tehát a szokott fölosztás szerint, míg hat a kocsmában volt, a másik hat a lovakat őrizte az etető mellett.

A kocsmáros, egy kurta, vastag ember, szokott egykedvűséggel fogadá vendégeit, bort s ennivalót rakott eléjük, s amint rendelék, abrakot is adott, szüntelen nyomában lévén egy ember, míg az abrakért a padláson volt.

A főlváltás is megtörtént, a kis csapat részben elhevert a padokon, behuny szemmel hallgatván a később érkezett vásárosok beszédét, mit tulajdonképpen csak hallottak s Pistán kívül egyik sem értett.

Ő már régebb lakván az idegen földön, itt-ott megragadt rajt a szó, s most annyi hasznát vette, hogy végig hallgatta, kik a vásárban hallott újdonságokat bor mellett regélték.

A kocsmáros két könnyökre dülve hallgatta a beszélőket, kik közül az egyik utóbb közelebb húzódván hozzája, beszélni kezdé, hogy B... ből tizenkét huszár szökött meg, mire a kocsmáros szemei az álmos pillák alól szörnyen kidagadtak, s eszét csavargatván, vastag ujjain számlálgatni kezdé, hányan lehetnek az itt levő huszárok.

Máson is megtörtént, hogy az ital odább lökte eszét, s ilyenkor amit sűg, oly hangosan van mondva, hogy felét az is meghallja, akinek nem mondták, azért amit ami utas barátunk részeg fővel a korcsmárosnak sűgött, az a padon nyújtózkodó Pistához is elért.

– Van-e valami a fejükre téve? – kérdi a korcsmáros.

– Bizonyosan, – legalább is ezer húszas! – véli a sűgó, a szuszogó hangot elhagyván.

Pista önkéntelenül lesimítá haját, hogy az ezer húszasból csak tizet ha besöpörhetne, mert éppen azon töprenkedett, hogy a vastag kocsmárost mivel fizeti ki? nem lévén egyebe egy ezüst óránál, melynek erős ketyegése után valamely jó igyekezetű ló úgy elmenne, mintha csettegetnének neki. Ezt szánta a kocsmárosnak a vacsoráért, abrakért, – s ha még valamit visszaád rá, bizony megemlegeti érte.

Amazok aztán folytaták az aranyálmot, mert már arról kezdének tervezni, miképp lehetne elcsípni mind a tizenkettőt?

Pista behunyt szemmel hallgatá a jó ízű beszédet, s úgy látszik, neki is jutott valami eszébe, mégpedig olyanforma, hogy az ezüst óra nem lesz a kocsmárosé – minthogy éppen ő volt az első, ki azt mondá, hogy az elfogatás nem nagy mesterség lesz.

– Ezt már én is szeretném látni, – mondja Pista önmagában.

– Hát hogy gondolná? – kérdi a vásáros a gazdát.

– Hüm! – böffente amaz, – itt benn van hat, ott kinn is hat, – ezek...

– Ezt jól kivetette! – véli Pista.

– Ezek is alusznak, meg amazok is, – folytatja a gazda.

– No csak odább! – okoskodik Pista is.

– Kimegyünk és a lovakat kivezetjük...

– Majd kikísérlek benneteket, – véli Pista, míg amaz is befejezé, mondván: – Ha lovuk nem lesz, el csak nem röpülnek.

– De már van eszed – véli Pista, s midőn a korcsmáros fölkelt, hogy szándékát teljesítse, Pista is fölugrott, elkiáltván magát: – Talpra legények!

Az első szóra talpon állt valamennyi, – közülük kettőt a kinnlevőkhöz küldött, s mire a kocsmáros észrevette magát, Pista erős hangon szólítá meg édes nyelvén a kocsmárost.

– Mivel tartozunk?

A kocsmáros hirtelenében akkorát ijedt, hogy még az is eszébe jutott, ami az egyszeri inasnak, mikor csínytetelen érték, és azt mondá: *jaj! csak már meg is vertek volna!*

– Mivel tartozunk? – lármázott újra Pista, s a kocsmáros nagy kinnal elvégzi a számadást, összeadván a zabot a hússal, s midőn Pista azt neki kiválogatni segített, lassan készen volt a számadással.

– Van-e papirosa? – kérdi Pista a kocsmárost.

– Nincsen pénzem, káplár uram, – mondja az ijedt ember – egy garas sem található az egész háznál.

– Nem a húszasát kérdem, hanem írópapírost?

– A bormérőben van egy pár ív! – felel amaz.

– Tintát és tollat is hozzon, – mondja Pista a remegő embernek, ki mindent elébe tett. – Pista aztán asztalhoz ült, és néhány percig írta be a papírost mindenféle hosszú és rövid betűvel, – s míg ez tartott amazt a halálos verejtek is verte.

Készen levén az írás, összehajtá, s következő szavakkal adá át.

– Megérdemelné kend, hogy itt jól megabrakoltassam kendet, de nem akarom, hogy fölébredjen az az öt kölyök, akiket az asszony előbb alig tudott elalztatni, – hát most az egyszer elengedem. – Fogja kend ezt a papírost, ha még egyszer erre jövök, majd beváltom, – mondja Pista, átadván a papírost, – s midőn jelenték, hogy nyergelve van, útnak eredt.

A kocsmárost még mindig rázta a félelem, a papírost kezében tartá, mit utóbb a kíváncsi vásáros gyűrt ki vastag ujjai közül, s mint a gyertya hamvához vivé, öreg betűkkel állt a papír közepén e szó: *Quietantia*.

Midőn a kocsmáros végre eszére jött, a papírt megnézvén, rögtön el is tépte, s mi nem fejtegetjük, volt-e Pistának gondolatában a nyugtatót kiváltani? elég az hozzá, ha a kocsmáros maga eltépte, az ő gondja lesz az is, ha ügyének prókátort nem lel.

Reggel felé a negyedik vagy ötödik falunak korcsmájánál pihentek meg, s míg ott a reggelihez láttak, egy katonainas-féle toppant a vendégházba. A fiú pálinkát parancsolt, leült a katonák mellé, és szóba eredt velük.

– Honnét? – kérdé a káplárt az olasz.

– Messziről! – felel amaz kurtán.

– Tudom, B... böl jönnek az urak! – mondja biztos arccal az inas.

– Hát hogyan tudod?

– Szétszaladt már annak a híre mindenfelé, még az urak ideértek, – tán a szél is vitte.

– Hát kend hol hallotta?

– A szomszéd faluban! – válaszolt az inas – ott már várják is az urakat.

– Nem vagyunk hivatalosak a mulatságra.

– Pedig arra kell menniük az uraknak, mert a vízen csak egy híd van, minthogy mindenfelé igen mély.

– Akkor arra megyünk.

– De vagy nyolcvan ember van a faluban beszállásolva.

– A hídon áll valamennyi?

– Ott csak nyolcvan vannak, – mert azt gondolják, hogy nappal úgy sem fognak arra menni az urak, hát a többi estig a faluban időz.

– Most már eleget tudok, öcsém – mondja Pista – hanem azt mondom, hogy jó lesz haza menni, míg én pajtásaimmal el nem indulok. – Ezzel rögtön lóra, s a szomszéd falu felé tartottak, röviden elhatározván a tervet, miként fognak keresztülvágni.

– Ha csak lehet, kímélni kell az embert – mondja Pista – ne szaporítsuk az özvegyeket, árvákat, s azt jól tudják kendtek, hogy a katonának azt kell cselekedni, amit parancsolnak.

Ezalatt a nap magasan állt már az égen, s a körülültetett országút árnyában lassan haladának, összetartván a lovak erejét, mikor arra nagyobb szükség lesz.

Az országút meghajolván oldalt, hirtelen megláták a csapatot, mely a hídon állt, egy kis szakasz, mely nyolc emberből állott. Pista még egyszer inte pajtásainak, aztán nyugodt lépésekkel ment egész a hídig.

– Megállj! – kiált az őrmester a hídról, valamivel közelebb lovagolván a szökevényekhez, kik a parancsszóra csakugyan megálltak.

– Mi járatban vannak? – kérde katonás hangon.

– Elég, ha mi tudjuk! – mondja Pista.

– Szálljon le a legénység a lórá! – parancsolja amaz.

– Arra nem érünk rá, – mondja Pista, sarkantyút adva lovának, mely hirtelen egyet harapott az őrmester lován, s azt oldalt rúgtatá, mielőtt rendelkezni tudott volna s erre a huszárok kardrántás nélkül átmentek az örökön, kik nem tudták mi történt, s inkább az őrmesterre ügyeltek, mert a megriadt ló, majdnem a folyóba vetette.

Néhány percnyire volt a falu s éppen közel voltak hozzá, mikor a hídról a trombitás riadót fútt, – ők pedig megereszték a kantárt az egyenes utcában, hol nem sokára itt-ott félig fölnyergelt lovon ugratott ki a föllármázott olasz, de mielőtt sorakozhatnának, a huszárok átröpülték, úgy szólván, a falut.

Nemsokára egyes lovasok száguldának utánuk, később az egész tömeg az országúton volt már, a lassankint lankadó lovak erejére végképp nem számolhatnak. A víznek kanyarodása megint az út mellé kerül, s minthogy a folyamot még messze kelle kísérni, míg egy újabb hídra vezetne, – legjobb az egyenes út, – s a legények Pista után már a folyamban úsztak, – és szerencsésen átérván a partot, visszanéztek az üldöző nehéz

lovakra, kik saját vesztükre bizonyosan nem követik őket, a ragadó folyamba.

Később vették észre, hogy a folyam nagy kanyargás után azon irányra vezette volna vissza őket, hol most átsapának, – a megnyert idő tehát untig elég volt arra, hogy az elfogatástól megmeneküljenek.

Útjuk többé már nem vala biztos, mindenütt örködő csapatoktól kelle félniük, azért a falukon többnyire vágatva mentek köröszül, míg végre elfogyott a lovakban az erő, s a legények közül már három panaszkodék, hogy a lovaglás véresre marta föl a combját.

A nap egy hegláncban vált el tőlük, – a lehető leglassabban kelle léptetniük, s egyes rongydarabokkal enyhíteni társaikon a fölmart sebet. Mire az első csillag fölkerült az égre, egy faluhoz kanyarodának ki a hegyekből.

Pistát elfogta az a bánat, hogy társaitól itten válnia kell, és nehéz szívvel hallá, mikor a sebeseek bevallák, hogy tovább nem tudnak már menni.

A korcsma éppen a faluszélen álldogált, előtte álltak meg, s láttukra, mint az isten csodájára szaladt ki a kocsmabeli népség, jóra való német emberek, minthogy annyi küzdelem után már elérték az osztrák határt s a mindinkább összetóduló népség hangos örömkialtással fogadta a kifáradt huszárokat.

Az volt boldogabb, ki valamelyiket házához vihette, én háromnap pihe-néssel annyira mennyire fölápogathatta.

Pistának legelső dolga volt jelentést tenni a dologról, s minthogy a lovakat nem lehetett még útnak indítani, bevárta a rendeletet, mely útjának megadta az irányt.

Az ezred ezalatt már Magyarországon volt, de nem volt egyetlenegy ember, kit a bánat meg nem lepett volna, tudva, hogy a zászlószalag messze földön maradt, csak az ezredes merte remélni, hogy Pista haza hozza még.

– Jaj de hogyan? – kérdezné valaki, ha az ezredes tudatná vele a furcsa vállalkozást.

– Ne kételkedjék, édes jó barátom,... ha már egy egyszerű huszár magára mer valamit vállalni, – hogy fogna kételkedni azon az ezredes, ki anynyi gyöngyvitéznek elébe mer állni?

Hagyjuk őt magára, úgy hiszi azt, mint a mai napot, hogy a ha megkerül még akárhonnét, és ha eddig nem jött még meg, nem hibája, hogy a lova nyargalni tud csak, de röpülni nem próbált még soha.

Midőn leginkább tűnődnek az ezredes, és a legénység előtt megállván, a zászlót hüvelyében látva, készítené magát a jövő csodára, akkor fejlődik ki a távolból a tizenkét lovas, – és mire az ezred a gyakorlaton néhány mozdulatot tenne, Pista már közel volt az ezredhez, meglobogtatván kezével a kibontott szalagot.

Az ezred üdvözlé a kincset, és a tizenkét ember példáját bejegyezték az ezred emlékei közé.

Pista az alkonyatot bevárván, addig le nem nyugodott, míg a *pásztorok gyertyáját* az égre feljönni nem látta.

– Mit csinálsz, Pista? – kérde a körüljáró ezredes, Pistát az égre bámulni látván.

– A jó ösmerősöket nézem!

– Valamelyik pajtásodat keresed az égen?

– Deb'zon csak a csillagokat nézem, ezredes uram!

– Hogyan szerettél beléjük?

– Azok vezettek engemet idáig!

– A csillagok?

– Éppen azok ezredes uram, – hát kitől kérdeztem volna meg az utat ellenséges földön?

– Jer hát édes fiam, – mondja az ezredes – beszéld el nekem is azt a csillagjárást!

A megérett gyümölcs.

Rohan a csataló, gazdátlanul futja meg a tért, míg egy eltévedt ember kézre kapja, és leszedi róla a habot, mely alól a hollószín látszik, és csak néhány vércsöpp fösti meg az elfáradt barmot. – Ki ad többet érte?

– Tíz forint! – mondja rá egy ember, ha tán bolondjában annyiért odaadnák.

A ló fáradtan horgasztá le fejét, vagy tán szégyenében, hogy tíz forintot ígérnek azért az állatért, mely nem rég oly messze földről nyargalt el idáig, és nem oka, hogy az irgalmatlan golyó leverte hátáról a gazdát, ki a lovát testvérként szerette, – és most fájó szívvel néz utána a más világról, hogy tíz forintért bitangolják „Rárót”-t.

– Húsz forint! – kiált ismét egy másik.

– Ki ad többet érte? – kérdi az eladó.

– Száz forint! – mondja egy csikósféle ember, ki a lóban megismerte a jó vért, s egyet végig simítá az állatot, mely a száz *forintra-e*, vagy mire, fölütötte a fejét, s midőn az alkuvó végig húzá testén a tenyerét, szintén megnézte az embert.

– Ki ad többet érte? – kiáltja az eladó, végig tekintve a bámuló csoporton, melyből két alak fejlődött ki és pedig ismerős, Jakab és az ifjú Klein, kik mint hullára leső varjak, a csatahely körül szaglászgatának.

– Száz forint, másodszor is! – kiáltja az eladó – senki többet?

– Még ötven forint! – mondja Jakab éppen azért tolakodván ide, hogy a lovat minden áron megvegye, hogy a sok hasznos csavargás után haza lódulhasson.

– Ki az az ötven forint? – kérdi az eladó.

– Én vagyok! – mondja Jakab a ló elé állva, mire a ló lehajtá fejét, mint-ha megundorodott volna a gazda képétől, mert hisz a jóra való ló mindig megugrik a zsidótól, mert nem egyszer látja kocsin, illetőleg a lóborőkön ülni.

– Százötven forint másodszor is! – hallatszék a megszokott kiáltás, mire a közönség nem hogy felelt volna, de még inkább szétoszlott, látván, hogy a zsidó minden áron megveszi a lovat.

– Először is, másodszor is!... senki többet? *harmadszor is!* – hangzék az utolsó szó, s Jakabnak markába adták a kantárszárt, midőn a százötven forintot végképp kifizette.

Kocsiba fogták a jó vérű paripát, mely báránnyá adta meg magát sorsának, s mikor a zsidó csettentett, türelmesen indítá meg maga után a könnyű kis leptikát.

Jakab derekán egy roppant iratcsomó volt összegyűjtve, mert ez időközben régi tanyájáról kizavarták, tehát a féltett portékát magánál tartotta, de minthogy a zivatar elhúzódik ismét, és majdnem ő utána vonult, legjobbnak vélte félre húzódni innét.

Csavargásban az ifjú Kleinnel ösmerkedett meg, kinek utazása céljáról semmit sem tudtak ezúttal neki mondani. Jakab útitársul fogadá, mert mennyre-földre esküdzött, hogy itt csak egyedül ő tudja a járást, mert nincs olyan tábornok, aki azt nálánál jobban tudhatná.

– Úgy! – mondja Jakab egy nagyot gondolva.

– Tehát elvisz-e? – kérdi a tudós úrfi, ki úgy látszik némileg elárulta magát, hogy miféle *tudomány* után él.

– Nohát menjünk! – mondja Jakab megabakoltatván Rárót, mely az úton békén hagyta magát vezetetni, amerre a zsidó ráncigálni szokta.

Mentek, mendégéltek, mondhatnám a paraszt mese szerint, vitte őket Ráró, hanem amit a másik kettő észre nem vett, finom szaglásával, biztos hallásával távolból lőporszagot érzett, és ágyúörgést hallott.

Jakab belemerült terveibe, mit a robotváltás által kimondott moratórium szörnyen összekuszált, mert a grófnak maradván még elég jobbágytelke, a régi kötelezvényekkel mindenkinek hallgatnia kellett, – amaz pedig még a járatlan utak döcögései közben is jegyezgetett mindenfélét, hogy annak idején hasznát tudja venni.

A ló saját ösztönére maradt, tájékozna magát, a ló olyan irányt tábor felé hamarabb érhessen.

Végre hangosabb lön a moraj, és ébredt föl a mélázásból, és az ifjú urat kérdi:

– Nem járunk rossz helyen?

– Csak egyenesen menjünk, – biztatá a zsidót, ki megint megnyugodott, annál inkább, mert a csatalárma valamivel mégis alábbhagyott.

A ló azonban megérezé a sajátszerű légyvegüületet, melyben a löpor jóformán megatyafiasodott, azért mindinkább fölemelé fejét, mintha végzete kergetné végéig keresni a kifáradt életnek.

A zsidó még megörült a lónak, hogy a százötven forintot ily híven le-szolgálja, sőt már dicsérni akará, midőn trombita riad meg egy dombos oldal mellől.

Mielőtt a boldogtalan föleszmélni tudna, már a ló elkapta a kocsit, s az ijedt zsidó már nem a gyeplőt, hanem a kocsioldalt fogta.

Bömbölnek az ágyúk újra, s a megbőszült állat ragadja a gyöngé járművet a lovas csapat felé, s néhány perc alatt a szélső ló mellett vágtatott az iszonyú támadásra, ragadván magával a két holtra ijedt embert.

Leszállott a végzet, s a két hitvány ember kínját megszánta egy irgalmas golyó, mely közibük csapván, széttépte mind a kettőt, és a fölbomlott papírköteg darabjait rongyolva kavarta a légtérbe.

Elég ennyi e képből,... hadd álljanak az igaz bíró ítélőszéke elé.

Befejezés.

Fejezzük be történetünket.

– Hová megyen, édes bátyám? – kérdé néhány évvel később Tapadót Szántay, ki vejével karonfogva ment a váci utcán.

– Jaj!... már elgyalogolom a lábaimat,... nem mondanád meg édes író barátom, hol van a legjobb kereskedelmi iskola?

– Mit akar ott bátyám?

– Unokámat akarom oda adni,... hadd legyen belőle valami!

– De bátyám, az istenért!... – mondja Szántay, – mit gondol?...

– Azt gondolom, hogy ne legyen a lánchordta tekintetes úr, hogy otthon időnek előtte fölfalja mindenét, hanem legyen kereskedő, vagy mesterember,... aztán ha egyszer nem lesz pecsenyéje egy héten, hát lesz háromszor.

– Tehát kereskedő, vagy éppen mesterember?

– Miért nem!

– De a *tekintetes* úrnak fia? – kérdi Szántay célzással a múltra.

– Ha az is! – lőn reá a válasz.

– Hát elfeledte már, mit mondott egykor?

– Mit mondtam volna?

– Hogy mesterember nem lesz sem fia, sem az ivadéka!

– Régen volt az, öcsém, talán nem is igaz!

– Hát urambátyám most mivel foglalkozik?

– *Paraszt* vagyok, öcsém, szántok, vetek, meg *árendálok!*

– Aztán megengedi ezt a tensasszony?

– Maga is gyomlálja a borsót, mint leány korában.

– Hát az emeletes ház?

– Magtár most, legalább hasznát tudjuk venni.

– És megférnek annyian odalenn?

– Kedves öcsém, jó emberek kicsiny helyen is jól megférnek, éppen úgy, mint egykor, ezelőtt huszonöt esztendővel.

– Tehát patriarchális élet!

– Az való nekünk valamennyiünknek.

– Mik is vagyunk mi most voltaképpen?

– Már öcsém, nemes emberek vagyunk, mikor nemesek vagyunk, hanem mivel liberálisok és pecsovicsok már nem lehetünk, azt tartom, kedves öcsém, megértük valahára, hogy valamennyien most már: *magyarokká lettünk!*